

27

ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ -
поет з Божої ласки

Роман Горак

Роман Горак

ІВАН
КЕРНИЦЬКИЙ -
поет з Божої ласки

Роман Горак

ІВАН
КЕРНИЦЬКИЙ –
ПОЕТ З БОЖОЇ
ЛАСКИ

*До 100-річчя
від народження*

Львів
Видавництво «Апріорі»
2012

ББК Ш5(4Ук)6-4
УДК 821.161.2(092)
Г 67

Горак Р.

Г 67 Іван Керницький – поет з Божої ласки. – Львів :
Апріорі, 2012. – 516 с.
ISBN 978-617-629-062-9

Він був викинений з нашої культури і приречений на довгі роки забуття. Василь Стефаник важав, що таких письменників, як він, трапляється один на сто, а Микола Голубець, автор передмови до його першої книжки, стверджував, що таких письменників потрібно шукати вдень зі свічкою, як колись Діоген шукав удень зі свічкою людину. Вмів торкнутись найпотаємніших струн людського серця і мав гіркий усміх. Був справжнім поетом з Божої ласки.

Про нього Івана Керницького (1913–1984) і йде мова в книжці львівського письменника Романа Горака.

На обкладинці використано картину
Богдана Олійника

ISBN 978-617-629-062-9

© Горак Роман, 2012
© Видавництво «Апріорі», 2012

*«В цьому місті, дорогі земляки, я бачу іронічну по-
смішку у вас на устах, чую скептичну заввагу: «Ну ви,
пане письменнику, очевидно, вигадали собі цього типа.
Безперечно, є на світі всякі чудаки, але таких фантас-
тів, як ваш поет, хіба таких нема в еміграції!»*

*Не журіться, є й такі чудаки. Живуть тут, поміж
нами, топчуть нью-йоркські тротуари, може, інколи в
юрбі багатолюдній обтираються до вас ліктями, може,
вдивляються у вас очима, що просять трохи більшої
до них уважливості, дрібку теплоти серця...*

*Господь знає, що робить: тому саме, що такі чудаки
ходять по землі, наш механізований світ набирає ще
деякого одухотворення... Тому в людських серцях ще
родяться шляхетні відрухи й почування. Тому, здається
мені, сонце ясніше світить і квітки так чудесно цві-
туть весною, тому дитячий сміх так дзвінко, радісно
бринить у міських парках і городах...*

*Сумно стало б на світі, якби раптом не залишилося
на ньому поетів з Божої ласки!»*

Іван Керницький

Ж. Керкицкий

Розділ I

ДЕБЮТ

Став – і не міг зрушити з місця. Газетярка вже не раз глипала на нього недобрим оком, але сказати, щоб вступився, якось не відважувалась.

На одній з газет, що рябіли на вітрині, побачив своє ім'я, прізвище та оповідання, яке написав, і вже втратив надію, що буде колись надруковане.

Серце гатило в грудях молотом, гейби хотіло таки зараз заглушити весь отой недоречний вуличний шум. Це ж був великий день його життя! Велике свято! Як цього ніхто навколо не хоче зрозуміти! Навіть ота газетярка, котрій здається, ніби в нього немає нічого більше до роботи, ніж тільки вкрасти з вітрини газету, в якій надруковане його перше оповідання. Подумати тільки: йому лише 18 років – і він уже письменник!

О, від тої миті в нього почнеться зовсім інше життя. Це нове життя повинно кожного дня приносити йому радість, якої досі не знав, не відчував, і він вже більше ніколи не буде таким самотнім та знедоленим.

Чуття переповнювали його. Одна думка не затримувалась довго в голові, бо вже її випирала інша, а він з ними, тими думками, що відразу накинулись на нього, як пси на жебрака при перелазі, не міг дати собі жодної ради. Мусив відійти вбік, щоб оговтатись.

Милий мій Боже! Якими дивними, а то й зовсім безглуздими бувають думки людини, якій ледве виповнилось вісімнадцять років і яка не має роботи та тиняється в пошуках від одної контори до іншої і всюди чує, що місце немає і скоро не буде. Тепер усе зміниться! Його оповідання надрукувала газета. Йому здається, що він, якщо вже не божий помазаник, то принаймні талант, яких у нашій Богом і людьми забутій Галичині не так вже й багато. Але ні! Божі помазаники зовсім не такі. В них мають бути принаймні зовсім інші очі, губи, а найосновніше – чоло, до котрого має пасувати лавровий вінець і котрого тепер, звичайно, не носять, а замість нього теліпається якась грива, аби відразу було видно, що маєте справу не з якимось дурним хлопом-перевеслом, а з визначною одиницею суспільства чи, як тепер модно говорити, – особистістю. І який в тих людей одяг, яка аристократична неохайність! А в тебе, чоловіче божий, ні одягу, ні неохайності! Хоч бери, як каже Василь, з яким вчився в Торгівельній школі і котрий так само, як він, шукає тепер роботу, вішайся на сухій вербі чи вуличному ліхтарі, котрих у Львові, до речі, повно.

І де таланту ходити в такому одязі. Критично подивився на свій костюм, який на ліктях та колінах блищав, наче самовар отця декана. Здалися би на перший раз і ліпша краватка, і сорочка. І мешти, бо то вони кожного разу його компрометують, коли тільки переступаєш поріг контори та питаєшся, чи нема якої роботи.

Тепер усе зміниться! Новий одяг, нова краватка (певно, найліпше купити в Нафтули на Ринку, бо хоч і переплатиш трошки, але сам знаєш, що купував не в якійсь ятці, а в гоноровій крамниці), нові мешти, о! – ще нові шкарпетки. Ет, все.

певно, було б, якби про ті мрії не довідався шлунок і відразу почав домагатись свого. Диви на них, розмріялись! А він не пам'ятає, коли їв. І взагалі, що це все має значити, коли він постійно недоїдає? І завжди, коли він гарно, ну цілком інтелегентно натякне, що пора б його чимось підкріпити, як відразу (подумати тільки – відразу!) його тугіше стиснуть ременем. Скоро при такому обходженні присохне до хребта.

Скільки відразу може виникнути марних проблем у юнака, якому вісімнадцять років і який вперше побачив своє прізвище надрукованим у газеті трохи більшими буквами, ніж видрукуване саме оповідання! Не знав, як розв'язати той гордіїв вузол, коли в кишені мав всього п'ятдесят грошів. Якраз на склянку молока та малу булку. З того складався його щоденний обід. На щось більше за ті п'ятдесят грошів розраховувати не міг. Врешті на то й мав вісімнадцять літ, щоб замість купити їсти купив газету, в якій було видрукуване його перше оповідання. З тим аж ніяк не міг погодитись шлунок і почав щораз голосніше виявляти своє незадоволення. Мусив десь сісти і перепочити.

В міському парку знайшов лавку біля ями з піском, куди няньки, присадкуваті сільські дівчата, які приїздили до Львова і наймались доглядати дітей, щоб призаробити собі віна, приводили своїх вихованців, аби трохи і самим відпочити від постійних залицянь господаря та причіпок господині.

Обережно розгорнув газету і почав читати. Тремтячими від хвилювання та холоду руками перегортав сторінку за сторінкою, від котрих ще пахло друкарською фарбою. Збоку виглядав, наче той щасливець, що виграв мільйон у лотерею. Але збоку на нього не було кому дивитись. О тій порі няньки вже укладали дітей до післяобіднього сну та й взагалі, може,

й сюди не приходили, бо як-не-як, а наближається вже не до літа, а до Різдва. Наприкінці листопада трохи потрусило снігом, але він через деякий час розтанув, потім вдарив мороз, який так само попустив, знову трохи потрусило снігом і на тому стало. Певно, на небі зглянулись над ним, бо ж мусли розуміти, що на зиму не має ні порядних черевиків, ні пальта. От тепер, коли він завдяки отій публікації знайде в якійсь редакції роботу, то зможе собі справити і порядні англійські черевики, і плащ, підбитий кангуром. Тоді може валити сніг, скільки влізе, і тиснути мороз, якщо йому захочеться тиснути.

Від тієї думки йому ставало тепліше, ніби справді на ногах уже мав не оті діряві черевики, що завжди «просили їсти», а порядне взуття. Його душу огортав якийсь святочний, майже різдвяний світлий настрій. Якби в ту хвилину міг подивитись на себе збоку більш критичним оком, ніж перед тим, то йому, напевно, спало б на думку порівняння, що дивиться він на своє перше друковане оповідання, як молода мати на свого первістка, а також, що його мрії дуже подібні до її мрій. Як ото в «Сні» Шевченка: «І сниться їй той син Іван...»

На вежі костелу Єлизавети дзиґар вибив другу годину. Аж стрепенувся. Всі мрії відразу, як оті горобці, розлетілись в різні боки. О третій мав зголоситися в редакції однієї поважної і могутньої кооперативної установи.

Ах, як було неприємно від таких гарних мрій переходити до щоденних не вельми втішних клопотів. Він шукав за посадою вже рік. Писав листи, а в них впихав конверти для зворотної відповіді, ходив від однієї установи до іншої, три рази мусив підзольовувати взуття, яке чогось так швидко зношувалося, хоч кожного разу швець-полатайко переко-

нував його, що вже «за тим разом» буде ходити в тому взутті до самого весілля. Бодай би тебе! І всюди, куди б не приходив, чув одну і ту ж відповідь: «Зараз нема нічого. Прошу прийти пізніше. Або напишіть. Так буде краще. Знаєте адресу? Так? Ну то добре. Пишіть. Може, щось і знайдеться».

З тими невтішними думками добрався до будинку, не так вже й давно збудованого, певно десь перед війною (бо тут всі будинки чи не з того часу), доповів возному, в якій справі (той так на нього глянув, що подумав, чи йти йому вище, чи ні), потім довго і сміливо витирав черевики, які, мов качки, пороззявляли дзьоби. Перед вікном поправив свою буйну чуприну, подивився на свій вигляд і відразу відвернувся вбік: з шиби на нього дивився якийсь заляканий хлопець, а не тріумфатор, якому вперше опублікували в такій поважній газеті оповідання. Не кожному, прошу я вас, публікують!

Чепурненька секретарка, котрій не забув чемно відрекомендуватись, співчутливо похитувала головою, коли намагався пояснити їй, в якій справі забрів сюди.

– Ага, ага, – повторювала майже за кожним його словом. – Розумію, розумію. В справі посади, ая, розумію.

Встала, потягнула вниз спідницю, що з незрозумілих причин прилипла до її молодого пружного тіла і не виявляла великого бажання відчепитись.

– Прошу почекати, – і ще раз погладила спідницю та кокетливими крочками подріботіла до дверей і сховалась за ними, гей той камінь в ріку.

Чув, як сорочка починає прилипати до тіла. «Так довго... Чого так довго сидить там? Певно зараз вийде і відправить мене з нічим», – думав. А сорочка щораз більше тулилась до тіла. Гейби боялась...

В почекальні, крім нього, було ще двоє. Сиділи за своїми столами і спостерігали за ним. Один, у якого з верхньої кишеньки маринарки стирчали два «пелікани», дешеві, але міцні папіроси, які поштучно в трафіці продавала дружина заслуженого «оборонця Львова», пив чай і закушував хлібом з шинкою, якимось дивно притримуючи канапку своїми маленькими і замурзаними чорнилом пальцями. Говорив до другого, який не пив чай, не мав булки з шинкою і ласо позирав на «пелікани» в кишеньці маринарки колеги, але стояв біля печі, грівся плечима і демонстративно чистив дрібонькою пилочкою нігті:

– Милій Боже! Ці шукачі посад – то справжнє страхіття нашої суспільности! І знаєте, пане колего, чим найбільше шкодять?

Колега мовчав, чистив нігті й скося позирав на «пелікани».

– Тим, – продовжував перший, пакуючи шинку, – що псують кров нашим директорам.

Другий хотів щось сказати, але перший перебив його:

– А настрої шефа, прошу я вас ласкаво, то вже зіпсутий гумор, котрий відбивається на нас, Бога духа винних людей. От і сьогодні...

Але в ту мить двері відчинилися, і розпашіла секретарка, поблискуючи оченятами на пошукувача посади, запросила до кабінету шефа.

По вигляду шефа можна було відразу збагнути одну дуже просту істину, яка полягала в тому, що одні люди вже з колиски можуть видавати накази, а другі до гробової дошки будуть виконувати ті накази, бо для цього створені.

Шеф, що зустрів пошукувача, належав до перших. По-стать, як пам'ятник, щоправда, не на п'єдесталі, а за бюрком.

Поза Наполеона, щелепи тигра, на лацкані якісь військові відзнаки, що свідчили про причетність його до могутнього ходу нашої історії. Рухи – всі як один – військові, тобто виміряні, розраховані, прицільні. Погляд – ну чисто тобі погляд бога війни Марса. Нічого цивільного. Крім одягу. Очі як в цугсфірера Данила, який повернувся в село на протезі і тепер, коли нап'ється в лейбовій корчмі, то відразу командує такою мовою, що важко зрозуміти – чи німецькою, чи ще якоюсь.

Тими очима і тим поглядом відразу зміряв прохача з голови до ніг, достеменно так, як два роки тому зміряв його на бранковій комісії лікар з Бібрки. Правда, той лікар, оглянувши його, сказав: «Даць му «В» і рок на одпас», що мало для невтаємничених означати не вельми втішну новину: новобранця забраковано через здоров'я. А лікар радить йому ласкаво протягом року відживлятися щонайкращими харчами, які новобранець, очевидно, перед тим ігнорував і їв тільки що найгірше.

Під поглядом шефа прохач знітився. Де та ранкова впевненість у собі? Де та відвага? Де та мрія підкорити весь світ? Погляд відразу впав на качині дзьоби черевиків.

– Прошу, в якій справі? – як з гармати вистрілив.

«Міг би сказати: «Прошу, в якій пан справі», але так не сказав. Сказано ж – солдафон!» – так думав прохач, перш ніж відповісти.

– Та я... пане директоре... в справі посади... власне.

Сам не знав, як оте «власне» вирвалось йому з рота, бо «власне» не було на місці.

– Як називається? – не запитав, а скомандував директор.

– Керницький.

– Криницький? – брови Наполеона поповзли вгору на місце, в якому фіксується велике здивування. – Ну то ви, пане добродію, шляхтич.

Останнє вимовив, певно, польською мовою, хоч слово «шляхтич» по-польськи звучить дещо інакше.

– Перепрошаю, я не «Кри», а лиш «Кер», пане директоре.

Навіть не знав, як то в нього вийшло, що відважився заперечити панові директору, брови якого при цьому знову поповзли вгору, але вже нижче позначки великого здивування:

– Ага, то той емеритований суддя з Сокаля, прошу я вас, то, може, якийсь ваш родич?

– Ні, пане директоре. Я з Бібреччини.

– Ага! А той лікар, ну як його?..

– Керницький...

– Так, так, Керницький...

– Ні, не родич, – сказав таким голосом, що сам себе злякався, від чого брови пана директора поповзли вище позначки здивування. – Ні! Я селянський син.

– Ага, ага... – і брови помандрували на попередні позиції.

Ні, жодних рекомендацій не мав. Ніхто «спеціально» за нього не ручався, хіба дирекція школи... Торговельної школи, – поправився.

Пан директор розсердився від такої рекомендації. Та й, зрештою, «для вас» спеціально нема нічого. Може, хіба пізніше. Якось...

Мав би, певно, сказати «зайдіть або напишіть».

– Пане директоре, – випередив його слова. – Я ще пишу...

– Що пишете?

– А тут... прошу. Тут моє оповідання. Перша спроба пера.

Газета опинилась в руках Наполеона, але його очі не дозволили собі зупинитись на його оповіданні.

«Ах», – вигукнуло серце вісімнадцятирічного хлопця, що перед тим чувся Олександром Великим.

Наполеон гнав свій зір далі. До останньої сторінки. Очі трохи призупинили свій галоп на розділі хроніки і покликали на допомогу рота, який у Наполеона був якийсь не вельми великий:

– Але ж, пане добродзею, гарно, дуже гарно, – виціджував кожне слово. – Гарно пишете, нема що казати. Будуть, чуєте, з вас люди. Слухайте, а ви не можете залишити цей номер, бо тут, прошу я вас, є замітка о діяльності нашого клубу. Можете, правда? Бо пощо вам той номер, ви ж не є членом нашого клубу.

Голова думала своє, а рот хлопця видавав інші слова:

– Але ж прошу, пана директора, прошу...

Більше говорити не міг. Слова застрягли в горлі, але видушив, і знову не те, що хотів:

– Пане директоре, а може...

– Ніяких «може». Я вже сказав, пане добродзею, що нема ніякої роботи. Наразі не маємо. Зголосіться так через три місяці.

У директора так само одне говорив рот, а інше очі. Очі поїдали нахабу, який ще чогось домагався, коли йому зрозуміло все сказано, і командували: «Кругом, марш з кімнати!».

В почекальні достойник з двома «пеліканами» вже не їв, а лише чистив пилкою нігті. Той, що грів плечі до печі, вів з ним світську розмову про підсумки зимової олімпіади в Гарміш-Партенкірхені. На його «до побачення» навіть не звернули уваги. Тільки секретарка провела його добрим і смутним поглядом.

Відчув, що страшенно голодний, адже їв о тій порі ще вчора. Якби хто сказав йому зараз йти під червоним прапором на барикади, то, довго не надумуючись, пішов би. Так багато хотіти від світу, а той світ, великий і багатий, навіть не міг дати йому якоїсь мізерної посади! Не чув у собі більше сили ні Олександра Великого, ні Прометея. Навіть не почував себе генієм. Чувся, як завше, самотнім і нікому не потрібним у свої вісімнадцять літ.

Вже давно на вулицях засвітилися ліхтарні, а він стояв перед будкою, яка рябіла плахтою газет. На одній сторінці прочитав своє прізвище і клаптик оповідання. Решту оповідання затуляли інші газети, яких було повно.

Стояв. Не поспішав. Та й куди поспішати? До кого? До дому? При згадці про дім перед очима виплила похилена хатчина, окутана загатою та припорошена зверху скупим снігом. В хаті вже десь давно запалили газову лампу. В уяві зринув сивий батько зі схиленою від турбот головою. Що має сказати йому? Що не знайшов ніякої роботи, що знову повернувся з порожніми руками і просить його грошей на завтрашню поїздку... Батько нічого не скаже. Дасть. Але очі... Очі його будуть сумними: вчили ми тебе на пана, тягнулися з останнього, недоїдали, недосипали, а ти от сидиш на карку, як струп, не вступишся з хати.

Озирнувся. Нікого навколо. Пусто. Навколо пусто. Якийсь вугляр перейшов повз нього з маленькою ялинкою під пахвою. Проходячи біля нього, чомусь усміхнувся.

Ще раз глянув на будку з газетами і поволі пішов на двірце. Куди дітись, та й хто прийме, як не тато з мамою...

...Так розповів про свій дебют Іван Керницький. Тим Наполеоном і директором в одній особі був відомий галицький

видавець, таки справжній Наполеон українського видавництва, Іван Тиктор. Тримав у своїх руках концерн української преси, форвардом якої був «Новий час», а редакцію очолював Дмитро Паліїв, один з керівників Листопадового зриву 1918 року у Львові. Тираж цієї газети навіть у дуже критичні для української преси роки не падав нижче 3 500 примірників. З 1928 року до неї прилучилась інша газета з не менш претензійною назвою «Народна справа», яка встановила рекорд за кількістю передплатників – 8 600 примірників. Жартома цю газету називали «коров'ячою газетою», бо разом з квитанцією на передплату передплатник отримував ще й страховий поліс на корову, яка для селянина на господарстві була дуже важливою істотою, і він дуже дбав, щоб з нею щось не сталося. У випадку загибелі худоби, той, хто мав її застраховану, отримував відшкодування. З 1933 року почав виходити ілюстрований журнал «Наш прапор», гумористичний часопис «Комар» та дитячий журнал «Дзвіночок» з бібліотечкою «Ранок».

Спогад, який написав Іван Керницький, називався «Різдвяне оповідання», рукопис його зберігається у фондах Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка.

Трохи інакше оповів про дебют Івана Керницького відомий український художник Едвард Козак, якого знали більше під псевдонімом Еко. Він запевняв, що першим, хто відкрив, а точніше не стільки відкрив, як знайшов Івана Керницького, був Роман Купчинський, відомий поет та стрілецький бард, пісні якого співала вся Галичина. Він працював у видавничому концерні Івана Тиктора, і так сталося, що редакції двох часописів того концерну («Наш прапор» і «Комар») були в одному приміщенні на вулиці Руській, 18. Газета «Наш

прапор», що рекламувала себе як «популярна ілюстрована газета», почала виходити наприкінці 1932 року, і її вихід збігся з початком судового процесу над Василем Біласом та Дмитром Данилишиним. Газета відразу здобула велику популярність, бо в кожному своєму номері подавала не тільки звіт з процесу, а й поміщала світлини з нього, на що не могла собі дозволити якась інша українська газета. Спочатку «Наш прапор» видавався двічі на тиждень, а з 1936 року кожного дня. Успіх був настільки великий, що при газеті почала виходити «Українська бібліотека», яка видала понад 80 томів творів української літератури. З 1935 року при газеті почав виходити кварталник «Аматорський театр», в якому публікувались драматичні твори для поповнення репертуару українських аматорських театрів, які на той час були майже в кожному свідомому українському селі. З 1937 року до всього додалась ще й «Музична бібліотека».

Журнал «Комар» вважався «сатирично-гумористичним» тижневиком і почав виходити з початком 1933 року. Головним його редактором і карикатуристом був Едвард Козак. А редактором «Нашого прапору» був Микола Голубець – критик, журналіст, лірик і прозаїк та великий знавець Львова, взагалі людина талановита, з гарними товариськими прикметами. Роман Купчинський завідував літературною частиною часопису.

Бажаючих працювати на незораній та незасіяній добрим зерном ниві української літератури, як любив говорити видавець і керівник неіснуючої і розваленної на той час «Українсько-руської видавничої спілки», заснованої 1898 року з ініціативи Івана Франка в рік століття виходу «Енеїди», В'ячеслав Будзиновський, було завжди багато, як і тоді, так

і тепер, тому для прийому літературної продукції від претендентів на класиків у Романа Купчинського був великий стіл з багатьма шухлядами, в яких лежали один на одному і дочікувались свого часу безліч скриптів початкуючих поетів та прозаїків. Побіч великого стола стояв не менший редакційний кіш, у який викидали забраковані твори. «Лежали ті скрипти, – згадував Едвард Козак, – «во страху і трепеті», не знаючи, що їх чекає: вища шуфляда, куди йшли рукописи, призначені для виправлення і друку, чи кіш, – отой страшний, напучнявілий редакційний кіш. Такий кіш чомусь нагадував мені старого kota на плебанії. Чого він, той кіт, вже не їв. І новелі їв, і ще вірші, і поеми, і оповідання. Наликався і сліз, і великих надій отих маленьких «Шевченків» – крамарів по кооперативах чи читальняних просвітянських письмак, отих народних недоношених талантів, що їх стільки заниділо. Помарнувалося по наших селах».

Власне, одного гарного поранку, як оповідає сам Едвард Козак, зайшов він до Романа Купчинського, який порпався у своєму столі і робив у ньому порядок: одні скрипти піднімались у верхні шухляди, інші ж летіли в редакційний кіш, отой, що нагадував своєю зажерливістю kota на попівській плебанії.

Якраз витягнув якийсь рукопис, хвилю затримав на ньому свій зір і віддав Едвардові:

– Прочитайте.

«Я прочитав, – писав опісля Едвард Козак. – Це була гарна літературна дозріла новела. Було в ній багато якогось тепла, багато, сказав би, – «сонця з-під стріхи». Сам заголовок був прикрашений ручним орнаментом, кривульками і квітками, ще й підколірований олійними крідками»

Роман Купчинський пояснив, що цей рукопис отримав уже давно, але, не маючи часу читати, кинув його до долішньої шухляди лише тому, що його вразило оте дилетантське мальовидло, що прикрашало рукопис. А ось тепер, риючись у шухляді, неохоче прочитав кілька рядків і несподівано відкрив для себе, що їх написав зрілий письменник.

– Еге, кажу вам, – піднесено говорив Роман Купчинський, – це дуже добра річ.

Обидва, і Роман Купчинський, і Едвард Козак, який не тільки малював, а ще й добре писав, були захоплені новелою. Тут же ж вирішили познайомитись з автором. Ні, не просто познайомитися, а взяти його на роботу в редакцію. Розшукали і очам своїм не повірили: думали, що це буде старший досвідчений чоловік, а натомість перед ними стояв молодий двадцятирічний хлопчина, вельми несміливий і розгублений увагою таких відомих людей. Іван Керницький настільки обом припав до душі, що вирішили перетягти на свою сторону Миколу Голубця, щоб той замовив за хлопця добре слово у Тиктора і взяв його на роботу в «Наш прапор», де бракувало людей.

Вдалося намовити Голубця і дався на підмову Тиктор. Йому дали читати «Стару хату». По прочитанні хвилю стояв мовчки, ніби щось пригадував, а потім розпорядився привести хлопця до себе на Руську, 18. «Прийшов тоді Івась, – писав у спогадах Едвард Козак, – на Руську, 18 і сів за призначеним звичайним столиком, бо правдиві бюрка були тоді тільки для важних директорів».

В «Нашому прапорі» Іван Керницький дебютував саме на Великодні свята 1933 року оповіданням «Батьки і сини». Воно друкувалось у 26, 27 та 29 номерах часопису. Була це

страшна оповідь про свавілля пацифікації, яка впала на Галичину після загарбання її Польщею. Ніхто не написав про неї більш вражаюче, ніж зробив це ще зовсім молодий Іван Керницький. Цензура майже повністю вилучила це оповідання з першої збірки Івана Керницького... Повністю воно було опубліковане тільки в збірці «Село говорить», що вийшла в Києві 1940 року.

«Як на початок, – писав Едвард Козак, – то великих грошей Івась не заробляв. Здається, 40 золотих на місяць. Це були смішно малі гроші, але для Івася – це була поважна сума.

Якось ми тоді зговорилися, і він зрадив мені свій «бюджет». Показав мені свій маленький нотесик, в якому він планував усі «приходи» і «розходи» на місяць.

Було там п'ять чи десять золотих на мешкання, розуміється, «куток» у сторожихи, харч – маслянка, помідори, цибуля і хліб, – все так вираховано, що кінчалось як врізав, на якомусь, здавалось би, півбухонці... До чого, врешті, був ремінець при Івасевих штанях і мав багато дірок? Міг собі Івась дозволити стягнути чи попустити ремінець, скільки душа забагне!».

І все ж при таких «статках» він умудрявся відкладати батькові щомісяця по п'ять золотих на будівництво стодоли у Водниках. Бо будував тато ту стодолу вже віддавна, але не міг через брак гроша закінчити. Іван Керницький підрахував, що коли буде щомісяця віддавати батькові по п'ятці на неї, то до року вона буде стояти під стріхою.

У червні 1934 року «Українська бібліотека», яка представляла кращі твори українського й всесвітнього письменства, під номером шість випустила збірку оповідань Івана Керницького «Святоіванські вогні». Як і будь-яка книжка,

що виходила в цій серії, вона мала вісім друкованих аркушів. Сторінки з 21 по 28 були з книжки вирвані цензурою: на них було вміщено оповідання «Батьки й сини».

Ініціатива видання книжки належала самому Іванові Тиктору. Більшість творів, що увійшли до збірки, вже були опубліковані, зокрема в «Нашому прапорі», і читачі були добре ознайомлені з творчістю Івана Керницького, чи, як казав Іван Тиктор, «подивляля його перу». На прохання видавця, вступну статтю до збірки написав літературний редактор «Нашого прапора» Микола Голубець, хоч і не підписався під нею. Він був також редактором та упорядником збірки. Художнє оформлення здійснив Святослав Гординський.

«Давно колись, – писав у передмові Микола Голубець, – ходив Діоген у білий день з ліхтарнею в руці й шукав людини. Сьогодні можна з куди меншим успіхом шукати письменника. Письменника з крові й кости, не графомана, не з ласки добродушного видавця, але з Божої ласки. Письменники трапляються рідко, ще рідше мають щастя на своїх Діогенів, що зраділи б нахідкою й відступили б їм трохи місця в бочці й троха сонця перед нею.

А все ж таки трапляються. Не як правило, а як виїмок, для потвердження правила».

До збірки увійшли оповідання «Стара хата», «Знаки», «Ясні ночі», «Батьки і сини», «Бог предвічний», «Колядки», «Грачі», «Така читальня», «Проблема», «За сто літ», «Крамар Сень Свистун», «Спомин 1920 р.», «За п'ятку», «В Нью-Йорку на концерті», «Пісня життя» та «Святоіванські вогні», які й дали назву збірці. Всього 126 сторінок малого формату вісімки, і дивовижний образ нашої галицької нужди: неймовірної, болісної і безпросвітної.

«У видавництві «Українська преса», – писав Іван Керницький у своїй біографії при вступі до Львівського університету, – вийшла друком моя перша збірка новель і нарисів п.з. «Святоіванські вогні», а через чотири роки збірка оповідань з сільського побуту «Мій світ». За обі книжки я дістав від видавця по 100 золотих гонорару» (Архів Львівського університету, справа 2977, арк. 3).

...1991 року цю збірку перевидав львівський «Каменярь». Її упорядкував і написав передмову Роман Іваничук. «У моїй бібліотеці, – признався він у цій передмові, – й донині зберігається книжка новел І. Керницького «Святоіванські вогні», яку я успадкував по батькові. Мушу признатися, що на початках своєї літературної праці я часто перечитував цю книжку, навчаючись у автора вмінню знаходити точні художні деталі, вчитися лаконічності й ліричності художньої мови, тож не важко було б охочому критикові знайти в моїх ранніх новелах прямий вплив для мене близького, а широкому читачеві невідомого письменника».

Навіть якби той критик і віднайшов, що на твори молодого Романа Іваничука помітний вплив мав Іван Керницький, то про це скоріше б промовчав: творчість Івана Керницького була мало кому відома, широкий читач про неї навіть і не чув, а твори письменника під сімома печатями лежали у спецсховищах. Його ім'я було заборонено вимовляти і згадувати.

Час, коли Роман Іваничук випускав вдруге збірку «Святоіванські вогні», ще був непевний, тому можна вибачити йому реверанс, який зробив наприкінці передмови: «Та найкращим свідченням небуденного таланту Івана Керницького хай стане книжечка вибраних його новел, яку ми пропонуємо читачеві і яка певною мірою заповнить штучно утворену прогалину в

західноукраїнській художній літературі між В. Стефаником і революційними письменниками – С. Тудором, Я. Галаном, О. Гаврилюком»...

«Іван Керницький, – представляв письменника Микола Голубець у передмові до збірки, – молодий, ледви 20-літній хлопчина, це насправду письменник. З тої правдивої Божої ласки, що обдаровуючи світ Олександрами Великими й Малими, так рідко здобувається на добрих письменників. Може, тому, щоби ми ними тим більше раділи, тим вище їх цінили й тим нижчі платили їм гонорари й тантієми. Велика премудрість Божа». І далі: «Встане прочитати „Стару хату”. Сто сім літ її історії замкнено в кількох шпальтах, всю її душу в кількох словах. Ніжних, а мужеських, меланхолійних, а лапідарних. Хто не читав «Колядників» Керницького, той, може, не знає, що ласка Божа дала нам письменника, правдивого письменника з крові й кости».

Попри такі прогнози Миколи Голубця, попри всі його запевнення, «правдивий письменник з крові й кости», як жартував Едвард Козак, до «великого бюрка» в редакціях не дібрався. Його відіпхали, як уже віддавна відпихають великих менш талановиті, а то й цілком бездарні та амбіційні товариші по перу, і визначили йому довічне заробітчанське становище, твердо знаючи, що ні він сам, ні хтось за нього не постоїть і не замовить слово. Він буде задовільнятися тим, що йому запропонують. Мусив мешкати на селі, у своїх рідних Водниках – на помешкання у Львові не вистачало. Тому кожен день – спека чи дощ, мороз чи відлига – топтав чотири кілометри на поїзд у Старе Село. Мав час пізнати людей. І тих, що на селі, і тих, що залізницями їздять до Львова і назад, то за ділом, а то просто так.

«Святоіванські вогні» вийшли у не так вже й давно організованій Іваном Тиктором серії «Української бібліотеки». Вона була розпочата 1933 роком, а книжка Івана Керницького з'явилася під номером 18, тобто однією з перших. 1934 року у цій серії вийшов «Микола Шугай» І. Ольбрахта, відтак під номером 15 відома повість В'ячеслава Будзиновського «Гричить», а за нею під номером 16 «Вистріл в темряві» Василя Кархута. Під додатковим номером 16а вийшла книжка Миколи Голубця «Рік грози і надій». Сімнадцятий номер мала повість сеньйора українського письменства, нещодавнього голови Спілки письменників та журналістів ім. Івана Франка Андрія Чайковського «За наживою». І аж тоді перша книжка Івана Керницького. Тільки за «Святоіванськими вогнями» йшла повість Миколи Голубця «Ой видно село», відтак під номером 19 була відома повість Юрія Косача «Сонце в Чигирині», а за нею «Марія» Уласа Самчука.

Таке товариство першої книжки Івана Керницького з іншими книжками не випадкове. 22 липня 1934 року «Наш прапор» надрукував на неї рецензію Андрія Чайковського, якого українська преса того часу називала не інакше, як «нашим українським Сенкевичем». «Можу сміливо сказати, – писав Андрій Чайковський, – що ця книжка належить до найкращих, які в останніх часах появилися. Редакція бібліотеки в своїй передмові ні одним словом не перебільшила добрих прикмет книжки. Сливе не хочеться вірити, щоби автор сих оповідань не мав більше, як двадцять літ життя».

«Такий обсерваційний хист, – твердив він, – таке зрозуміння душі персонажів, які він виводить на сцену своїх оповідань, така логіка в умотивуванні, часом у старших письменників з більшим життєвим досвідом не зустрічається.

Оповідання коротенькі, не відповідають навіть вимогам новелі, а стільки в них змісту, які гарні образки одні в одного, схоплені з природи нашого села. Автор не поминув ні одної рисочки, котра могла б доповнити образок і зробити його таким удатним і вірним».

Через деякий час критика визнає, що оповідання Івана Керницького написані під благодатним впливом Василя Стефаника. Така ж дивовижна фабула, – твердила вона, – той же імпресіонізм у змалюванні пейзажів і ті ж болісні картинки, які не можуть залишити нікого байдужими.

В оповіданнях Івана Керницького справді є багато чого від Стефаника, а найперше – той же об'єкт спостереження та подібні ситуації, в котрі потрапляють його герої. І все ж Стефанік залишається Стефаніком з його надривним трагізмом, неймовірною часом безвихіддю та болем, що переростає в розпуку. Керницький інший. Він не ставить собі за мету досягти того, чого досягає Стефанік, точніше, він не вибирає тих засобів для досягнення мети, які вибирає Стефанік. Ні, він свідомо уникає цього. Трагізм оповідання Івана Керницького виступає часто як природна необхідність, конечність, з якою зустрічаєшся кожен день і з котрою змушений змиритись хоч би з тієї простої причини, що таке вже наше життя і йнакшого бути не може. Це трагізм світлий, якщо його можна так назвати. І саме він, той трагізм, робить оповідання Івана Керницького такими, що їх хочеться читати ще і ще раз. Є в них отой прихований магнетичний чар мистецтва, який наповнює душу любов'ю до всього, на що вказала рука письменника.

Оповідання Івана Керницького зі збірки «Святоіванські вогні» Андрій Чайковський назвав перлинами нашої літера-

тури і пророкував: «В ньому можемо повитати талант, який невдовзі заясніє могутнім полум'ям на письменницькому нашому овиді».

Це була перша рецензія на твори молодого письменника, від якого чекали так багато.

Однак публікація «Святоїванських вогнів» несподівано спровокувала в пресі суперечку стосовно літературної мови в Галичині, яка, як побоювалась критика, буде незрозумілою читачам Великої України, оскільки вважалось, що книжка друкується не тільки для Галичини, а й для всієї України, і з тим треба дуже рахуватися. Подібні суперечки не були дивиною в нашій літературі, найчастіше вони стосувались оповідань та новел Василя Стефаника, які якраз вийшли у харківському видавництві «Рух» і були злегка «злітературизовані» Іваном Лизанівським – тож мали бути «більш доступні і зрозумілі» широкому колу читачів.

Суперечку передбачав і Андрій Чайковський, а тому в своїй рецензії на збірку зазначав: «Нашим братам по тім боці Збруча, може, не подобається книжка своєю чисто галицькою мовою при задержанню чужих слів, яких наш народ в Галичині вживає... Та це ні раз не зменшує літературної вартости творів».

Мав претензії щодо творів Івана Керницького Іван Огієнко, а Ярослав Рудницький (Юліан Опільський), відомий у довоєнній Галичині письменник, у 28-му номері газети «Наш прапор» за цей рік навіть опублікував доволі велику статтю «Вивчаймо рідну мову», в якій чимало місця присвятив мові творів Івана Керницького, в котрих виявив не тільки «чисто галицькі слова», а ще й чимало слів та виразів, запозичених з учнівського жаргону. Чи це шкодило творам Івана Кер-

ницького, чи, навпаки, додавало їм певного «шарму», автор статті не відважувався сказати. Врешті суперечка дійшла до того, що на сторінках цієї ж газети виступив зі статтею «Чим вартісний літературний твір?» Богдан Романенчук і піддав мовному аналізу твори, випущені «Українською бібліотекою». Оповідання та новели Івана Керницького не удостоїлись честі бути зауваженими критиком, і він обійшов їх мовчанкою, з чого можна було зробити висновок, що Іван Керницький увійшов в українську літературу так, як входять у неї великі таланти: з одного боку цілковите захоплення одних, з другого – гробова мовчанка інших.

Крім великої рецензії Андрія Чайковського про «Святоіванські вогні» більше в пресі рецензій не було. Книжка мала величезний читацький успіх. Її придбала майже кожна читальня товариства «Просвіта», і невдовзі весь її наклад на складі Тиктора зник – він розійшовся між читачами. Явище доволі рідкісне для тих часів.

2 червня 1935 року, в самий розпал суперечки, викликаній появою «Святоіванських вогнів», про права автора вживання «галицизмів», помер Андрій Чайковський, який пророкував Іванові Керницькому велике майбутнє. Невдовзі не стане Василя Стефаніка, який листовно поздоровив молодого письменника з книжкою і побажав йому успіхів на трудній письменницькій дорозі.

Протягом 1934 року Іван Керницький в «Нашому прапорі» майже нічого не опублікував. Він працював у видавництві, готував чергову збірку, і тільки в цій газеті цього року опублікував свої «Колядники», про які Микола Голубець сказав, що той, хто не читав цього оповідання Івана Керницького, може, й не знає, якого письменника нам подарувала Божа

ласка. В цьому ж номері газети поруч з тим оповіданням було опубліковане оповідання «Вовчиця» Василя Стефаника, прислане до редакції газети разом з привітанням Іванові Керницькому. Оповідання виявилось останнім твором великого новеліста. Так і зустрілись Василь Стефаник, який сходив з літературної сцени, та Іван Керницький, який тільки виходив на неї.

Успіхові збірки можна було тільки позаздрити. І заздрили. Миколу Голубця, автора передмови до неї, почали звинувачувати в тому, що в своїй похвалі молодого автора він перебрав міру, чого взагалі робити не слід, бо автор ще може зіпсутися і не виправдати надій, а окрім того це вступне слово зовсім не об'єктивне, бо ж відомо, що крук крукові ока не вибере, а Микола Голубець та Іван Керницький з однієї тикторівської компанії...

Микола Голубець, як пізніше згадував Ростислав Єндик у статті, опублікованій у «Шляху перемоги» ч. 30 за 1958 рік, виправдовувався перед напасливими критиками і доводив, що його стаття на «Святоіванські вогні» була «цілком об'єктивна».

Вже пізніше, коли Іван Керницький став відомим письменником, чи, як писав Осип Тарнавський у передмові до книжки Івана Керницького «Будні і неділя», що вийшла в Нью-Йорку 1973 року, «найбільш популярним письменником на нашій еміграції та не тільки популярним, але й загальнолюбленим», була опублікована стаття покійного Осипа Бондаровича, досі нікому невідома, про першу книжку Івана Керницького. Осип Бондарович був першим головою Товариства українських письменників та журналістів імені Івана Франка, постійним редактором тикторівських видань,

а також головним редактором українських часописів, котрі виходили в часи німецької окупації: «Львівських вістей» та «Рідної землі». В пресі він часто виступав як критик під псевдонімом О. Дніпровський. «Шістнадцять нарисів, – писав він, – свідчать про те, що в молодого автора бистрий обсерваційний хист», ну, а оскільки автор поки ще зовсім молодий і йому заледве виповнилося двадцять літ, то він, зрозуміло, ще не досвідчений, а тому й «не знає, що зробити з заобсервованим матеріалом, не вміє перетопити його в літературний твір». Критику здавалося, що такі оповідання, як «Бог предвічний», «Колядники» та «Пісня життя» – це звичайні патріотичні агітки, а отже, жодної літературної вартості не мають. Що ж до оповідання «Крамар Сень Свистун», то воно «добре би виглядало в якомусь часописі, а не в книжці з літературними творами».

Вимогливою була, як видно, тодішня літературна критика. Література в той час у Галичині переживала, за визначенням тієї ж критики, свій золотий вік. 1939 року, вже коли Іван Керицький став лауреатом найпрестижніших літературних премій, коли вже вийшла його друга збірка оповідань «Мій світ» і докола неї знялися такі ж суперечки, як і після виходу першої збірки, в журналі «Дзвони», ч. 3, з'явилася рецензія за підписом С. Лишкевича, яка з притаманною для «дзвонарів» позицією недовіжливо ставитись до світської літератури, на диво, дала дуже об'єктивну оцінку першої збірки письменника, ніби підводячи ризику під тими дебатами, що розгорнулися у пресі після її виходу. «В першій збірці автор чи тодішній редактор «Української бібліотеки» М. Голубець, – писав рецензент «Дзвонів», – помішав добре з лихим, мистецьке з популярним. І перша збірка тим недотриманням

у виборі матеріалу робить подекуди неприємне враження. Побіч перлин поезії («Святоїванські вогні», «Стара хата») чи цікавої мистецької новелі (напр., «Батьки й сини»), до того ж із «моральним сенсом», маємо в першій збірці Керницького також чисто популярні речі, добрі для народного часопису (напр., «За п'ятку») з сутою тенденцією. Маємо теж наслідування американців Кервуда, Вудгавзі, Генрія й под. («В Нью-Йорку на концерті», «Пісня життя»), які, проте, годі зачислити до правдивого мистецтва. Так і видно з цієї першої збірки, що поет іще був себе не віднайшов, чи, скоріш, не знайшов жанру відповідного своєму талантові. Але вже у тій першій збірці Керницький заповідався як добрий поет. Ось така «Стара хата» – «Сто сім літ її історії замкнено в кількох шпальтах, всю її душу в кількох словах. Ніжних, мужеських, мелянхолійних, і лапідарних. Хто не читав «Колядників» Керницького, той, може, не знає, що ласка Божа дала нам письменника, правдивого письменника з крові й кости», – справедливо зазначає Голубець на вступі до першої збірки. Керницький із «Святоїванських вогнів» уміє дати динамічний нарис («Стара хата»), що заповідає здорового епіка й виглядає мов уривок з більшої повісти такого, напр., Самчука. Керницький уміє в тій збірці викликати в читача ліричний настрій («Ясні ночі»). Вміє получити «тенденцію» з мистецтвом, нараз одним словечком (кінець нарису «Бог Предвічний»). Дає багато актуально-живого, не потопає в жебрацько-милостивих малюваннях села, як це робили його попередники. Майже кожна його новела-нарис нагадує мені того світлиця-жанриста, що йде з малим фотоапаратом між людей, щоб схоплювати живі динамічні моменти життя, т. зв. «жанри». Притім усім Керницький уміє дати й щиру поезію,

нераз, здається, просто рівну Коцюбинському і водночас витриману в строго об'єктивному стилі («Святоіванські вогні»). Одночасно вже в першій збірці видно, попри м'яке серце автора, також і гумор, нераз навіть сарказм в стилі Мартовича, але без його слини і кпин. Автор змальовує страждання наших селян («Ясні ночі», «Батьки й сини», «Грачі», «Святоіванські вогні»), але не трактує тих терпінь як щось трагічне, що вимагає революції. Керницький не має надприродної християнської відповіді на людську трагедію, але природне милосердя не пориває його слини, прокльонів, ненависти. Він такий, як його герой із «Грачів», що вибачає своєму кривдникові, бо відчуває і його нещастя».

Це християнське милосердя, оце виrozumіння підкупує у творах Івана Керницького найбільше. Ця ж всепрощенність і найбільше драгувала багатьох письменників, котрі групувались навколо журналу «Вікна» і не могли зрозуміти, чому це Іван Керницький, «плоть од плоті, кров од крові» пролетар і син пролетарія, ніколи не проявляв класової свідомості і не був безпощадним до кривдників того ж пролетаріату та не кликав на барикади. «Подібну підставу, – зауважує С. Лишкевич, – мали в українській літературі Дмитро Маркович і Модест Левицький, але в них вона виходила радніше з доброго серця і вивченого «гуманітаризму». Саме той лівий гуманітаризм надавав тій поставі ноток трагічності, штучності й революційності. В Керницького – гуманізму немає, тільки людське добре серце, серце нашого селянина. І коли Дмитра Марковича людське терпіння привело вкінці до безнадії й зламання пера, то природно добре серце селянина Керницького – *con naturaliter christianum* – веде його не до втоми й безнадії, а до активної боротьби, отого «*Contra spem spero*» Лесі Українки».

Однак, на думку рецензента «Дзвонів», місто, та ще й такого штибу, як Львів, а також праця в часописах не могли не зіпсувати в Керницького того природного християнства і не могли не прищепити письменникові отого «інтернаціонального поганства», проти якого рідко коли встоює творча натура. «Так огріхи, – писав С. Лишкевич, – знаходжу в гарнім, а проте декадентськи-поганським закінченні новелі «Колядники» (стор. 36) («І знов пішов Молочним Шляхом у сірій, стрілецькій блузі, з крісом на рамени на віковічну стежу, що на ній немає змін, що з неї нема вороття») в душі масонського «невідомого вояка» чи з легкодушно-мартовичевому тоні в звороті до Бога (стор. 76, «Така читальня»), чи в подібному тоні в оповіданні «За п'ятку» (стор. 97). Та тих огріхів дуже мало, й навіть не кожен християнин їх догляне. Зате більше отого барахла в мові першої збірки Керницького, яка нагадає інколи жидівсько-польські вислови («Можна сказати щось» – стор. 46); автор, мабуть, хоче тим надати галицької присмажки мовній атмосфері своїх оповідань, але додає забагато цибулі».

Попри ті недоліки, які справді при читанні навіть не зауважуєш, як казав С. Лишкевич, «Керницький дає зразки правдивої поезії, і то навіть у таких трудних «пописах», як комбінація описів абстрактного з реальним, чи вживання в описі нюхових вражень, явища назагал дуже рідкого в нашій літературі (напр. стор. 33): «Знадвору влетів до хати й радісно стріпотів руками гомін колядників. Біля загати заскрипів сніг під гурмою чобіт. Сум і нудьга засуетились і хоч-не-хоч полізли одне за одним у щілини в почорнілих трамах. Свічка якось радісно мелькнула жовтим язиком, а божі достойники в сіменатих рамах видивилися на себе з усіх

кутиків світлиці – наче здивувалися... За бабкою припинив свій отченаш сірий котисько, а на постелі перестала кивати очіпком вуйна Павлиха».

«Чи не чуєте в цьому живому описі, – запитував С. Лишкевич, – відгомону різдвяного вечора у Ч. Діккенса чи подібної свят-вечірньої атмосфери в старому хуторі Марбакка Сельми Лягерлеф? А проте – цей опис наскрізь український, оригінальний. А писав його хлопський син, дев'ятнадцятирічний парубок, та ще й до того з торговельною освітою».

Він входив в літературу, де виблискували у той час імена Богдана Лепкого, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника, Андрія Чайковського, Катрі Гриневицевої, Наталени Королевої, Богдана-Ігора Антонича. Як слушно зауважила молода і ще майже нікому невідома Ірина Вільде, коли з-поміж усіх цих світил нашої літератури їй було присуджено літературну премію Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка, кожен з цих письменників міг би претендувати на Нобелівську премію, якби писав якоюсь іншою, а не українською мовою. На їх фоні, на фоні творів того справді золотого часу української літератури, ім'я Івана Керницького зайнялося надзвичайно яскраво. Якими б не були суперечки навколо творів письменника, якими б не були претензії до їх ідейної спрямованості, мови, лексики, проте всі розуміли, що в українську літературу прийшов письменник з Божої Ласки, прийшов поет слова, прийшов талант, який рідко коли з'являється у будь-якій, а не тільки українській літературі. І мав рацію Микола Голубець, що за такими талантами треба вдень ходити зі свічкою в руках. Перша збірка вселяла надію, що українське село в особі Івана Керницького отримувало свого речника, який вийшов з нього і зв'язаний з ним усією

своєю душею. Проте суворий критик О. Дніпровський уже тоді не міг не зауважити, що прикметою стилю Керницького є простота, а сам письменник дивовижно скупий на слова, «якби боявся, щоб надміром слів не попутати думки», і в тому він теж був чимось подібний до нашого селянина. Оповідання з життя Нью-Йорка та Бразилії, які були в збірці та до котрих не вельми прихильно ставилися інші критики, вважаючи, що вони між іншими творами виглядають чужими, О. Дніпровський, навпаки, хвалив і вважав їх новинками в нашій літературі. Вважав він також перлиною не тільки збірки, а й усїєї нашої української літератури оповідання «Святоіванські вогні» і твердив, що це оповідання є логічним завершенням збірки, бо без нього «Збірка була б бліда і нічим незамітна», а Керницький має справжній талант, котрий «перетворює заобсервоване, перетоплює у своїй душі і дає нам це у літературній формі». «В цьому нарисі, – твердив О. Дніпровський, – автор взяв вже розмах, вдосконалюючи форму вислову, він поглиблює обсервацію і намагається сказати нам щось нового і цікавого». Так вже сталося, що коли народився Іван Керницький, то приблизно в той час помер Лесь Мартович; коли він пішов до школи – помер Марко Черемшина, а коли вийшла перша збірка – не стало Василя Стефаника. Не стало трьох великих майстрів короткого оповідання, які втоптували стежку в літературу не тільки Іванові Керницькому, але й іншим молодим талантам. «Іти по слідах цієї великої трійці короткого оповідання, – говорив на літературному вечері Івана Керницького в Філадельфії 22 лютого 1970 року Остап Тарнавський, – нелегке завдання. Та Покутська Трійця, як її називає історія нашої літератури, творить окрему літературну групу та, що більше, започат-

кувала окрему школу в нашій літературі. Хоч письменників того великого тріумвірату споріднювали не тільки їх селянське походження, приятелювання і радикалізм політичної думки, але й мистецькі засоби в творчості. В початках своєї творчості і Стефаник, і Мартович, і Черемшина стали на один і той самий шлях літературної діяльності: це представники нової селянської інтелігенції, що бажали винести проблему українського села з темного забуття на поверхню життя і в літературному, і в політичному розумінні».

Всі вони вийшли з селянства, основи української нації, їх творчість не могла не зазнати впливу старшої генерації письменників, а особливо Івана Франка. Як і в Франка, так і в них нема ідеалізації селянства, ні отого солодкаво-елейного, майже елегійного трактування села, де, як на порцелянових горнятках минулого століття, є ідилійні пастухи і пастушки. Всі вони бачили село іншим. Їх село – це пристрасть контрастів, а його герої, як твердить Остап Тарнавський, – «це не штучна фігура, бачена очима ідилії, не об'єкт споглядального реалістичного опису, але жива особа, що живе повним життям, з різnorodним світлом почувань, ведена поривами до високого і чистого, а також до жорстокого і злобного, бо живе у світі темноти і забобонів, придавлена не тільки політичним і соціальним гнітом, але і власними забобонами, що їх зробили обставини життя».

Зрозуміло, що й форма вислову тих нових покутських письменників інша, ніж їхніх попередників. І цю різницю відразу зауважив Іван Франко, віднесений силою факту до письменників попередньої генерації. На думку Франка, ті письменники ніби магічною лампою висвітлювали внутрішній світ героя, його переживання, техніка їх оповіді була

імпресіоністична, коротка, імпульсивна. Франкові ж твори про село – це широка епічна розповідь, від котрої вже молоде покоління майже повністю відмовилось. Вони створювали коротке оповідання, нехтуючи зовнішньою декорацією, яка грала чималу роль у Франка, а всю силу вкладали у висвітлення типів та ситуацій. Василь Стефаник ще більше оголив дану манеру, ввівши спосіб оповіди від імені героя, відкинувши зовсім або майже зовсім авторську оповідь чи довівши її тільки до звичайних авторських ремарок.

Уже в першій збірці Івана Керницького, як і зрештою вже в перших його оповіданнях, що з'явились у пресі, заблуснув гумор, який не можна було не зауважити. Гумор Керницького особливий. Він одним словом чи однією фразою вміє наповнити дрібним проблеском світла понуру картину дійсності або ж приязною усмішкою вказати на помилки й упередження, якими так грішить людина. Тим гумором І. Керницький уподібнюється до Леся Мартовича, що дуже не подобалось рецензентові «Дзвонів» С. Лишкевичу, а часто складається враження, що в окремих випадках гумор Керницького та Мартовича ніби перегукуються між собою, особливо коли йдеться про подібні ситуації в змальовуванні обох письменників.

Менше уподібнюється гумор Івана Керницького до гумору Марка Черемшини і найменше подібний до гумору Василя Стефаника. «Хоч і Мартович, і Черемшина, – вважає Остап Тарнавський, – радше кладуть наголос на трагічному, ба навіть іронія Черемшини – це не приязний усміх Керницького, але прихований колючий глум, що тільки доповнює трагічний настрій розповіді». І все ж не можна не погодитись з Остапом Тарнавським, який вважає, що гумор Івана Керницького більше подібний до гумору Осипа Маковея. Це

такий же легкий гумор, що завів спочатку Маковея, а потім і Керницького до жанру малого фейлетону. Не без підстав вважає Остап Тарнавський, що на творчу манеру Івана Керницького мала вплив і творчість Остапа Вишні, але тільки в процесі вироблення нового власного стилю – тієї сукупності мовних засобів, без яких важко уявити собі письменника, а вже ніяк гумориста. Близький за манерою оповіді Іван Керницький і до Богдана Лепкого, творчість якого також відповідала його вдачі. Успадкував від покутських майстрів і їх досвід використання народної мови з усім діалектним багатством. Ця ж мова також стає дуже важливим фактором у майстерності письменника. Він користувався мовою і діалектом підльвівської зони, якими ні до нього, ні після нього не користувався ніхто в українській літературі з тої простої причини, що вони її не знали і не завдавали собі труда зазнати чи вивчити. Чогось в літературі того часу склалась хибна думка, що право горожанства в українській літературі отримав гуцульський, бойківський та покутський діалект, чи, точніше, ті діалекти мають право того горожанства, але вже інші такого права не мають, ні. Поза всіляким сумнівом, Іван Керницький свідомо вживав мову того регіону, звідки герої його оповідань та новел і нарисів. Це сердило критику, яка вважала, що через письменницьку неосвіченість та ще й з метою надати своїм оповіданням «галицької присмажки» Іван Керницький свідомо вводить галицько-польсько-жидівські вислови, але часто передає куті меду, чи, іншими словами, забагато для тієї присмажки додає цибулі.

Керницький не все взяв від покутян, а до того, що брав, ставився дуже критично. Якщо у них був наголос на душевному переживанні героя, часто трагічному, і тому розповідь

йшла від особи самого героя і тим нагадувала психоаналітичний запис його переживань, то Іван Керницький дуже швидко зрозумів, що в своєму арсеналі він має багатство, яким його обдарувала природа та котре не можна набути, – свіжий гумор, а тому не може його не використовувати. Він робить наголос на авторській оповіді, відпрацьовує свій власний стилістичний колорит, в якому міг би говорити вільно, не затискаючись жодними рамками, оригінально і по-мистецьки. І цього досягає. Він вчився на кращих зразках літератури, опирався на досвід попередників, а тому не дивно, що при аналізі його першої збірки критики знайшли так багато спільного з ними.

Першим з надрукованих оповідань, які увійшли до збірки «Святоіванські вогні», було «Крамар Сень Свистун», опубліковане ще перед 1933 роком. У збірці це оповідання є найдовшим, «але за тих два роки, – писав у передмові Микола Голубець, – як то скорчилися розповіді його оповідань, як зате поглибився їх зміст!» Дехто навіть вважав, що Іванові Керницькому не варто було включати його у збірку, де всі оповідання такі короткі та імпульсивні, що навіть не знати, як їх називати – чи то оповіданнями, чи нарисами, а чи новелами, в той час коли «Сень Свистун» – великий і довгий твір і є, безумовно, оповіданням. Зрештою, таким, вважав теж дехто, що краще годилось би до народного часопису, ніж до вишуканої збірки.

А був колись Сень Свистун, який і привів у літературу Івана Керницького, не якимось там простим скорострільником, а цісарським фрайтером Другого куреня Сталевої сотні Станіславівської бригади, старим і вірним воякою за небіжки Австрії та за її татунця Франца-Йосипа. Воював

той Сень на трьох фронтах, дослужився до однієї зірки, двох медалей і п'ятьох дір в голові. На сам Великдень 1919 року у Зубрівському лісі під Львовом Сень Свистун залишив свою ногу, став калікою і, завошивлений, з гумовим протезом, дарунком Австрії, за яку ту ногу поклав, вернув домів. Нікого в тому домі вже не застав. Батька повісили мадяри, які гадали, що селяни ходять у білому полотняному одязі, щоб їх було краще видно ворожій авіації, а тому вважали за краще повишувати їх по придорожніх деревах. Мати також померла, спочивала під березами, а хату рознесла граната.

Ні Австрії, ні її татку, нікому не був потрібний інвалід без засобів до життя. Люди, проте, зглянулися над Сенем. Одягли, пригріли, а щоб був потрібним громаді, поставили кооперативним крамарем. Легше було Сеневи колись стріляти з кулемета та підніматись з окопів у атаки, ніж перші дні працювати в кооперативі. Скоро пізнав тонкощі свого нового ремесла. Знав, що не можна загортати матерією мила, а також не можна змішувати цукерки з нитками, чи баньку з нафтою не можна пхати між мішки з мукою. Всяке бувало в роботі, і все з Божою поміччю та впертістю вдавалось переборювати. Пережив кооператив свого справника – сільського багача Хому Собенка, котрий витрачав людські гроші на свої потреби, кооператив трактував як власну комору, пережив кооператив і інші неприємні моменти, аж поки не натрапив на конкурента в особі шинкаря Абрума, який п'ятдесят років тому забрів у село в гребінній сорочці (тобто з такого полотна, яке господарі використовують для пошиття мішків) і невдовзі доробився доброго маєтку із своєї крамниці. Одній дочці дав дві тисячі доларів у віно, синові заклав у місті склеп за три тисячі п'ятсот доларів. Мав Абрумко повно поля в селі і був

першим багатцем у ньому, а люди, які купували в нього та яким він всіяко догоджав, як були бідними на час появи Абрумка в селі, такими ж залишилися. Був той Абрумко великим психологом і бачив, що через відсутність між людьми єдності, віри у спільну мету та усвідомлення, що з біди можна вийти тільки всім разом, а не поодиноці та ще й за рахунок іншого, можна зробити непоганий гріш. Хіба Абрумко був сліпий, щоб не бачити, як ті люди жерлися між собою, мов собаки, за кусник землі? Як скачуть один одному до горла, як вила один одному пхають, здоров'я збавляють, за якусь дрібницю літами по судах волочаться і своєю працею вигодовують інших? Все знав і бачив Абрумко. Йому вистачило тільки на копійчину знизити вартість товару в своїй крамниці, як люди забули свій кооператив і стали купувати товар у нього. Знав Абрумко, що не складе кооператив йому конкуренції і швидко занепаде, а тоді він набавить ціну і з лихвою компенсує своє. А люди того не хотіли розуміти, бо жили тільки днем сьогоднішнім, а той день казав користати з того, що їм випало.

І йшов кооператив до заглади. Аж одної чудової погідної післябідньої днини, коли люди з церкви вийшли зі Служби Божої, їх перейняв Сень Свистун. Сам в стрілецькій однострої, з палицею. Він звернувся до їх розуму і совісті, щоб перестали ходити до хитрого Абрумка, бо розвалиться їх кооператив, їх перше спільне діло. Він говорив пристрасно і переконливо. «Якась могутня сила, – закінчував своє перше друковане оповідання Іван Керницький, – біла від постаті цього кремезного каліки, з широким кам'яним обличчям, з лискучими очима, що палали гей огненні смолоскипи. І від того погляду понурились додолу запалі мужицькі обличчя. Не дивлячись на себе, мовчаливі кострубаті газди один поза

другого подалися назад. Газдині у високих очіпках сумно кивали головами і запасками витирали очі. Налякана дівчора з відчиненими ротами тулилася матерям до ніг, а старенькі бабусі хрестилися побожно та беззубими устами шамкали отченаші. А глуха, як пень, баба Павлиха аж розхлипалась наголос, так розважила її Сенькова проповідь, з якої вона не чула ні словечка. Та нараз з цієї сторони, де юрбою стояла молодь, загомоніли змішані, але сильні голоси:

– Будемо! Будемо купувати в кооперативі!.. В Сенька, в Сенька!»

І вже восьмий рік стоїть в селі кооператив. А ще село поставило собі кооперативну цегольню, сметанкову станцію, а тепер думає кооперативний млин ставити. Пропала в селі корчма Абрумка. Нема. Втік. Не витримав конкуренції.

Перше друковане оповідання з даної збірки мало щасливий кінець, бо перемиг Сень Свистун і вже восьмий рік щасливо крамарює в селі. Кооператив, яким керував батько Івана Керницького в селі Суходолі, не протримався так довго. Він програв конкуренцію крамареві Абрумку. Степан Керницький, батько Івана Керницького, також боєць за татка цісаря та небіжку Австрію, змушений був кинути працю в крамниці і перебратись з жінкою та дітьми у Водники, аби в поті чола свого заробляти їм і собі на хліб насущний. За ціле життя так нічого не добився. Довгі роки будував хату, ще довше стайню. Поки не допоміг син, котрий зі свого бюджету виділяв йому п'ятку на ту стайню та увічнив образ батька в першому друкованому оповіданні «Крамар Сень Свистун», хоч не був батько інвалідом, не мав зірки за ратні подвиги та декількох медалей, але мав велику відповідальність перед людьми та громадою і вчив її свого сина.

Оповідання «Крамар Сень Свистун» було вперше надруковане в «Господарсько-кооперативному часописі», органі Ревізійного союзу українських кооперативів, у 37–45 номерах з підписом «Іван Керницький». Головним редактором журналу на той час був інженер Євген Храпливий, який не написав жодного літературного твору, а фактичним редактором був Роман Купчинський, відомий січовий бард, який часто виступав у пресі під псевдонімом Галактіон Чіпка. Часом його на тій посаді підміняв відомий письменник Василь Софронів-Левицький. Перша подача оповідання вийшла якраз у день народження молодого автора, 13 вересня 1931 року, а остання 8 листопада 1931 року. Мав Іван Керницький всього вісімнадцять літ. Кожна подача оповідання супроводжувалась ілюстраціями Едварда Козака.

«Господарсько-кооперативний часопис» містився в тому самому приміщенні, що й тикторівські видання. Його охоче купували, він виходив щотижня, мав надзвичайно цікаву автуру, крім корисних статей на кооперативну тематику, публікував ще й оповідання, вірші ті пісні. Постійними авторами часопису був Юрій Шкрумеляк, вірші якого на злобу дня мали велику популярність. Часопис друкував пісні та вірші Р. Купчинського, Л. Лепкого, М. Гайворонського, в ньому також можна було знайти оповідання класиків нашої літератури, прекрасні ілюстрації Едварда Козака та бланки документів для роботи кооперативів.

Оповідання «Крамар Сень Свистун», як рукопис, так і надруковане, Іван Керницький зберігав удома. З якихось причин не взяв його з собою. Залишив у батьківській хаті. Тепер воно зберігається у фондах львівського Літературно-меморіального музею Івана Франка.

Розділ II

ВОДНИКИ

Коли за Звенигородом взяти трохи «гетьта» і проїхати так десь на віддаль десятиох отченашів по цісарській дорозі зі Львова до цісарсько-королівського міста Бібрки, а потім трохи взяти на «вісьта» якраз там, де при дорозі на горбі стоїть забілений вапном з сильною домішкою синьки камінний хрест, і крутою, небезпечною не тільки для возів, а й людських ніг, вже не цісарською, а звичайною дорогою спуститись вниз, не заїхавши при цьому з розгону в корчі, яких тут повно, так само як повно глибоких ям, та не зламати в них карк або у возі осей, то можна втрапити до Водників, звідки Іван Керицький.

«За генеалогією, – жартував Остап Тарнавський, – це, мабуть, шляхтич, родовід якого сягає сивої давнини, коли на нашій землі виводилися князі й інші бояри. Рід його виводиться з Водників Бібрецького повіту, що колись звалися княжими Водниками і лежать майже на передмісті прославленого в початках нашої історії Звенигорода – столиці давнього Звенигородського князівства. У той час сірої давнини на Водниках лежала відповідальність за постачання води до княжого двору, як на сусідніх Винниках – вина. Все це можна було б вчитати на сторінках літопису, але літопис припав пилом історії, і разом з цим пропали всі претензії до родових інсигній та відзначень».

Історія повелась необачно не тільки зі Звенигородом, а й з Водниками, полишивши їх на колишніх мочарах, що з часом трохи підсушилися і перетворилися на луки з доброю травою на сіно, та відіпхавши під саму гору, з якої протягом століть випорпували білий камінь вапняк, добрий на фундаменти для хат та для будівництва пивниць, аж поки не довипорпували до такої глибини, що далі потрібно вже було брати якусь могутнішу техніку, ніж джаган та лом, а оскільки такої техніки не було, а також що відпала мода на хати з такими фундаментами та підмурівками, то гору полишили в спокої, так само, як полишили в спокої викопані ями та провалля, де не один ламав собі ноги, а особливо дітлашня, яка ніяк не хотіла вірити батькам, що їздити на гринджолятах з такої гори дуже небезпечно. З часом, правда, ті ями самі по собі якось позасувались землею та всіляким бадиллям, обросли пруттям, травами і не зіяли на село своїми розкритими пащами.

Коли ж випадають добрі сніги, саме такі, по яких ворожать, що того року має добре вродитись озима пшениця, або ж вітри та завірюхи позавіюють тим снігом все навколо, то Водники ніби зовсім зникають з карти населених пунктів колишнього Бібрецького повіту, бо їх з дороги годі зауважити навіть по церкві, такій примітній споруді, яка в кожному селі є на найвищому і на найкращому для оглядин місці. Нема чого гнівити Бога, бо й у Водниках вона так само на найкращому і на найвизначнішому в селі місці, але, що не кажи, таки маленька, трошки більша за пан-отцеву хату, а до того ж ще й прикрита з усіх боків старими деревами, так що здається збоку, ніби в тому селі якісь такі люди, що й Божого дому не мають. Влітку справи виглядають ще гірше.

Село геть заростає зеленню та всілякими деревами, що вони зовсім закривають його від людського ока. Як пишуть відповідні книжки, а серед них авторитетний польський «Словник географічний», розкинуло село «свої обшари» у підніжжі високого пасма Подільської височини. До самої Бібрки, яка є центром повіту, всього десять кілометрів, коли йти від села на південний захід, а тому в селі кажуть, що «звідси» до міста рукою подати. Найближча залізнична станція – в Старому Селі, де ще й досі розвалюють Старий Замок. Це коли йти на захід. На північному заході – Шоломия, а на північний схід – княже місто Звенигород. На схід – Коцурів, на південний схід – Гринів, а на південь – Підмонастир, з якого, як виказують старі документи, і виводяться всі Керницькі. На південний захід – Будьків.

Через Водники тече невеличка, проте гомінлива річка. Вона, як і село, називається Водники. Тече на північ, де великі мочари і де колись стояло село Пліхів, по якому нема і сліду, бо його спалили при нападі татари. Тільки назва залишилась.

Хати всі під стріхами, з-під яких щоранку, коли розпалюється в печі чи під кухнею, до неба лине різної товщини струмінь диму, по чому й ворожать про завтрашню погоду, яка в житті села відіграє чи не найважливішу роль. Проте в селі всім добре відомо, що найкращим та найвдатнішим ворожбитом на погоду є таки Іван Білий, що має хату над потоком, у тій вулиці, що від головної дороги завертає коло школи вліво і веде аж до громадського млина, відомого кожному ще й з того, що тут не тільки мелють та петлюють, а й відіграють різні вистави місцеві аматори. Звичайно, що вистави відбуваються тільки тоді, коли нема посту і можна

співати та веселитися. В цьому млині є найбільша на ціле село «саля», і в ній можна легко організувати і сцену, і глядацький зал. Добрих артистів у селі ніколи не бракувало. Їх можна відбирати для вистав кожної весни, коли починають орати городи, і не дай Боже, сусід сусідові зачепить межу. О, тоді в хід пускають такі монологи та діалоги, яких не знає жодна українська п'еса. І на кожній межі між сусідами розіграється така драма і такі «театри», яких світ не бачив. Зрештою, сказати «не бачив» є занадто сміливим твердженням, бо такі сцени дуже типові для всіх наших сіл, і не обов'язково для Водників. Весняний театральний сезон у селі завершується, як і в кожному порядному театрі, коли закінчується весна, надходить літо зі своїми вимогами та проблемами. Надходить Пасха, а з нею і Великодня сповідь. Земля вже засіяна, заскороджена та оброблена, межі мирно заростають пириєм та всілякими некультивованими травами, втихають крики. Тоді треба йти до сусіда, з яким оногди на межі писки рвали і так сварились, що аж півсела збігалось, та просити прощення за содіяну кривду та вчинені супроти нього гріхи. Бо як же інакше? І той сусід до тебе прийде також і так само буде просити. Провини та гріх прощаються, вуйни розцілюються на знак перемир'я, діти обцілюють старшим руки, а газди тільки обходяться міцним потиском рук. Вся ця церемонія означає, що в селі настає тиша і спокій між християнами, через що отець в церкві з особливим чуттям проголошує всім відому фразу: «Возлюбім друг друга»...

В очах малого Івана Керницького, якого всі тепер ще звуть Івась, вуйко Іван Білий є чистим пророком. Він усе знає. Коли падав дощ, то він таємниче шепотів: «О, а я не казав, що буде лити дощ?». Коли ж надворі по дощі наставала по-

года і сонце ласкаво зогрівало землю та кудись самі по собі зникали калюжі, то вуйко Білий раділи: «А що я казав, що випогодиться!» Сусід вуйка Івана каправий Рахмілько, що мав за жінку Суру і щосуботи побожно кучкував у курені із верболозу та клекічки, – такою собі не вельми захисною від дощу покрівлею, – слухаючи подібні пророкування вуйка Івана казав: «Го-го-го, пане Білий, та ви голова! Якби я знав, видите, наперед те, що ви знаєте назад, то я би був дуже багатий чоловік!». Багатим чоловіком однак ні Рахмілько, ні його дружина Сура не стали, а все нажите добро пропало в час Другої війни, як і вони самі.

Певну конкуренцію вуйкові Іванові складала щодо передбачення погоди його жінка Катерина, котра володіє таким чутливим інструментом для цієї мети, як гостець у крижах, що мав здатність рухатися на перемену погоди. Правда, прогнози вуйни Катерини не були такі вже дуже точні, щоб абсолютно сказати, чи буде завтра сильний дощ, чи трохи слабший, а головне, чи, не дай Боже, піде з градом, а чи взагалі затягнеться на сльоту. Вуйна Катерина могла сказати лише одне, що погода зміниться, бо диференційованої інформації гостець не давав, а може, й давав, але вуйна Катерина за щоденними клопатами так і не навчилась її відчитувати та використовувати на свої та людські потреби. Мало того, це невміння розшифрувати рухи гостця давали привід для кпин вуйка Івана над вуйною Катериною, бо не раз було таке, що на прогнозування вуйни вуйко говорив: «Йди-йди, то така правда, як твоя прогноза». На що вуйна звичайно відповідала вуйкові також якоюсь відповідною фразою, що зачіпала пріоритети вуйка, але, як правило, на тому ставало, і дискусія з даного питання припинялась.

Від погоди у Водниках все залежало ще з давніх-давен, а той, хто вмів її передбачити, мав у людей великий пошанівок. То була також велика наука для малого Івася, про що він не раз згадував у своїх фейлетонах для газети «Свобода», а так само ділився своїми знаннями в тій області з тими, хто таких знань не мав, а бажав би мати. Про погоду можна було у Водниках дізнаватись по різних знаках, які з'являлись на землі і на небі. Треба було вміти тільки їх читати. Але в тім-то й уся справа, що навчитись читати було не такою вже й легкою справою, як могло здаватись. Проте дещо вдавалось засвоювати і такій малій дитині, як Івась. Бо що, наприклад, має означати той добре відомий кожному факт, що дурний кудлатий Бровко, який тільки й має тієї роботи, що за кожним возом, який проїжджає вулицею біля хати, бігти і щосили гавкати, нараз починає завзято ні з того ні з сього вискубувати блохи зі свого патлатого хутра. Сказав би хто, що це звична псяча робота, але не кажіть так, бо вас висміють за незнання оточуючого середовища. Насправді це Бровко дає знак всім, що за леда хвилю почнеться дощ. І як маєте час, то можете переконатись, що десь так за годину небо зі сторони Коцурова затягнеться хмарами, повіє вітер, спочатку такий собі невинний і слабонький, а вкінці такий, що порохом та соломою, яку попідбирає з доріг, засипле вам очі, і, вважай, за якийсь час почнуть падати перші великі і, відповідно, важчі за інші краплі дощу, частота падіння яких буде наростати з такою шаленою швидкістю, що невдовзі над селом стане суцільна дощова завіса.

Цю дивну Бровкову прикмету вивчили тато і мама, і як тільки пес починає полювання за блохами в своєму хутрі, відразу хапають вила, граблі та плаhti і біжать на долину

рятувати сіно, котре перед полуднем розкидали, щоб краще просушилось, і так десь під вечір поскидати в копиці, а тепер, коли, не дай Боже, промочить дощ, то вважай, що задурно пропала людська праця.

Яку б тато не розпочав роботу чи в полі, чи на городі, то завжди вияснює, яка має бути погода. Ставлення до дощу, щоправда, в різний час неоднозначне. Навесні, коли садять картоплю і земля суха, мов у жнива, то люди один у одного питають, коли нарешті той дощ випаде, а якщо надходять жнива чи кішня, то того дощу бояться, як боїться кіт Мурко (зовсім зледащіла котяра) пса Бровка. Тому й вважається великим знанням вміти передбачити його прихід і вжити відповідних заходів.

Малий Івась вже багато чого навчився і багато чого знає. Знає не тільки про характерну поведінку Бровка на дощ, але знає, що коли кури починають розпорпувати пил і купатися в ньому, ніби качки у воді, то це означає також, що завтра або незабаром буде дощ. Добре ворожать погоду ластівки. Якщо літають високо – то буде погода, а якщо починають низитися, а то й літати зовсім низько над землею, то вважай, що буде дощ. Коли місяць надувається і навколо нього робиться такий собі світловий великий обарінок, – то це також певний знак, що завтра, десь так з полудня, почне лити. По величині того обарінка також можна вгадувати, чи дощ буде сильний, чи просто так собі, а також чи буде коротким, чи, май, довшим.

Великим помічником на обійсті у відгадуванні погоди був птах, якого йнакше і не називали, як слотенником, бо поява його на груші за стайнею означала, що завтра точно почнеться сльота. Треба тут зауважити, щоб не образити

гонору Водників, що слотою в селі називають те саме, що в Звенигороді віддавна, не зважаючи на близьку відстань, називають сльотою. За клунею між грушкою, на котру на слоту сідав слотенник, та парканом з сусідом ріс полин, і в нього любив залазити Івась, щоб спостерігати, що робиться на вулиці. От йдуть вулицею люди і думають, що їх ніхто не бачить, – аж ні – бачать, але про це ті люди не знають і не здогадуються. Лише одна мама знає точно, де в ту хвилину її син, особливо, коли йому треба нагадати, щоб подивився за гусьми, бо ж він гусій і мусить відати, де його підопічні: ану, не дай Боже, комусь залізли в фасолю і скубуть її!

Спостерігати за людьми – Івасева пристрасть. От пішла баба-жебракка. Вона почне жєбрати від крайньої хати вулиці і не хоче починати свій обхід з того боку, відки йде, бо каже, що їй краще щастить, як йде за сонцем, а не проти нього. Коло фіртки баба зупиняється, озирається, чи, бува, її ніхто не бачить, перев'язує хусткою око наново, бо старе перев'язування збилось і відкрило око більше норми, що означає, гейби в неї око не таке вже й сліпе. Ще приходить у село одна жєбракка з Підмонастира. Вона вміє дивно молитися, особливо дивно говорить молитву до Богородиці: «І Богородице і Діво і радуйся і обрэдвенная і матір і Господь і Бог і з тобою...»

От затарахкотів по дорозі віз. Певно, Петра Мазура. Бровко зривається і біжить до воріт. Чекає, коли віз надїде на його територію, і аж тоді починає гавкати. Старий Мазур скаже: «Якої холери дзяволиш» і буде старатися вперіщити Бровка батогом, але Бровко не такий дурний, щоб датися вцілити, і зберігає від воза відповідну дистанцію, чи дистанс, як каже тато.

Мазур у селі приймак, бо прийшов з якогось іншого села і пристав до тутешньої дівки. Зяті й невістки, які приходили зі сторони у Водники, також поповнювали скарбницю знань села своїми ворожбами та знаннями прикмет на погоду. Як ті прикмети та ворожба справджувались, то вони діставали в громаді пошанівок, і кожен про них міг би тоді сказати, що то люди розумні і пустого язиком не мелють. Коли ж не справджувались – то часто підіймали їх на сміх. Марія Грехова, що прийшла в село так само з Підмонастира, казала, що найкраще ворожити на погоду по коров'ячому, вибачте, лайні. Як мухи налітають на нього відразу «по спеченню», то дощ гарантований за годину часу, а коли ні – то можна бути певним, що його найближчої години не буде. Цей прогноз виявився точним, і не один пастушок, женучи корову пасти, пильно вдивлявся у поведінку мух, і у випадку чого повідомляв людей, що збирались йти на якусь роботу, про зміну погоди або ж її стабільність протягом найближчого часу. Боже мій, на чому тільки не ворожили. Навіть на гноївці. Коли її вичерпували старою гельмою з австрійської війни, а аромат від неї розносився аж до стайні на дорогу, то це теж був певний знак на дощ, і нехтувати тим передбаченням не варто було.

Як падав дощ на Мокрини, то значило се, що буде падати він ще сорок днів і сорок ночей. Те ж саме мало бути, коли падав дощик (навіть не порядний, бо в такому випадку говорилось не дощик, а дощ) на свято Сорока Мучеників – то, рахуй, знову прийдеться мокнути за кожного мученика по одній добі. Все це означало, що треба завжди з собою мати ворок, котрий у випадку дощу можна легенько перетворити на такий собі «капішон», як каже отцевий слуга Іван від ко-

рів, і захиститись від дощу. Ну, а якщо не буде падати дощ, то можна собі той ворок використати як підстилку або, щоб врадувати маму, який в неї господарчий син, то нарвати в нього хобти для припусту молока при доїнні корови.

Після декількох днів падання дощу малий потік (отакий, на перший кид ока, смирний і чемний!) перетворюється в справдешне страховище. Він починає так гудіти, скиглити, сваритися та бурчати, аж його чути на тому кутку, де за невістку пішла Марія Грехова і принесла з собою ворожбу на коров'ячому лайні.

Але яким би не намагався бути страшним малий потічок, не від нього пішла назва села, як це дехто собі думає. І навіть зовсім не від слова «вода», як гласить одна з легенд. Були, мовляв, колись на тому місці, де лежить село, великі води, які засягали аж під сам княжий Звенигород і захищали його від різних напасників. Нащадком тих великих вод ніби мав стати отой маленький потічок, який перерізує село на дві половини, з яких одна називається «до потічка», а друга «за потічком». Оті великі води, які певно залишились ще від всесвітнього потопу, дали назву своєму спадкоємцю потічку, ну, а потічок дав назву поселенню, яке виникло на його берегах.

Коли почалась ота «забудова», звичайно, ніхто сказати не може, але от найстаріша письмова згадка про село належить до 1437 року, і знайшли цю згадку прискіпливі дослідники в так званих Актах городських і земських з часів польської Жечі Посполитої. Село було згадано як власність якогось Миколи Страдницького. Були то доволі пізні часи, коли навколо Звенигорода не було вже жодних вод, та й саме княже місто вже давно втратило свої позиції та приві-

леї і перетворилось у звичайне глухе село, по центральній площі якого мирно ходили гуси, а їхні власники з колишніх заможних та добросердешних господарів поперетворювались на якихось збуїв та грабіжників з великої дороги, бо ж достеменно відомо, що року Божого 1444-го власник Звенигорода Юраш Ходорівський напав ні з того ні з сього на Водники і захопив у тутешніх мешканців 50 волів, частина з яких належала дідичу села, а решта селянам. Окрім волів награбували звенигородці ще й різної худоби на загальну суму 200 кіп грошей, і до того ж сильно побили пастуха Тараса з сином, які боронили своє стадо. Дідич Водників подав до суду звенигородського державця, бо і сам дідич, і село понесли великі збитки: нічим було зорати і засіяти поле, а було у водниківського дідича стільки того поля, що висівав на ньому щовесни 50 колод пшениці ярої. Автор дослідження «Історія села Відники від найдавніших часів до 1939 року» (Львів, 1997 р.) Василь Лаба, виходячи з того, що на один морг поля висівали в основному один корець пшениці, підрахував, що в одній колоді вміщувалося чотири корці зерна, тож у дідича Водників було не менше 200 моргів поля!

Документи та й література про село твердили, що звати його Водники. Підкріплювалась ця назва легендою про води, які розлились, як співається в одній веснянці, на чотири броди навколо Звенигорода, а от старі люди вперто називали село не Водники, а Відники. Таку явну кричущу невідповідність вітчизняна наука пояснити не могла. Зрозуміло, що коли цього не вміємо зробити ми, то нам завжди хтось допоможе збоку, чи, як казав Тарас Шевченко, «то німець покаже». Щоправда, у випадку з Водниками допоміг не німець, а таки свій чоловік, точніше, виходець з наших

країв Михайло Влох, який у Чикаго 1970 року випустив книжку «Винники, Звенигород, Унів та довкільні села», де висловив думку, що у Водниках у дуже давні часи могли жити провідники, котрі вели сушею (ого! виявляється, жодної великої води на широких навколозвенигородських просторах і не було в згадці!) варязькі судна з ріки Білки до ріки Боберки. Цю думку автор книжки запозичив у голландського історика Йогана Бронстеда, який у своїй праці «Так жили вікінги» довів, що варяги бували у торговому центрі білих хорватів Звенигороді. Звичайно, було також вичислено маршрут, яким вони туди діставалися. Маршрут їх починався з Вісли, відтак продовжувався по Західному Бугу, тоді Полтві. Через Полтву та через Боберку потрапляли відважні вікінги в Дністер, а по Дністру аж до Візантії. Аби робити такі переходи, потрібно було, безсумнівно, волочити кораблі або їх переносити, подібно, як це в давнину на Волзі робили бурлаки. Чи робили тут таку роботу ті, що мешкали навколо Звенигорода, а опісля осіли? Чи та осілість називалася «Відники» (від слова «відати», знати), чи просто «Водники», тобто місце, де колись було повно води, бо тепер, як відомо, її небагато, хіба на мочарах, де пасуться сільські корови? Одне слово, так і не вирішили теперішні мешканці села, від чого походить його назва. Одні вважають, що правильно називатись воно має «Водники», а інші – «Відники». Хай там що, але на таблиці, що перед селом, у слові «Водники» буква «о» переправлена на «і», і село офіційно стало писатись «Відники». Ініціатором такого перейменування став науковий працівник Інституту франкознавства Національного університету ім. Івана Франка, поет та перекладач Павло Салевич, котрий живе в селі

Водниках-Відниках в тому кутку, що ближче до сільського цвинтаря та цісарської дороги.

Село часто переходило з одних рук до інших і нагадувало корабель на водах, котрий захоплювали то одні пірати, то другі, а то й треті. Мешканців грабували, знищували, віддавали за борги або ж віддавали під заставу. Село мало долю типового галицького поселення...

Ще 1456 року ним володів Микола Ключ з Вижнян, а згодом король передав його у власність двом іноземцям – Індриху Яцимирському та Йогану Жешовському. Ласка короля, як кажуть у народі, на бистрому коні їздить. У 1498 році село Водники разом з сусіднім селом Пліховом та дальшим від них селом Сокільники перебували у володінні Йова Сокільницького. На той час вартість його оцінювалась у 800 гривен. Не дуже-то й багато. Як свідчить документ з 1515 року, у Водниках та Пліхові на той час оброблялось тільки сім ланів земель. Пан Йов помер десь коло 1520 року, і король передав Водники Янові Дідушицькому, а через два роки ні з того ні з сього братам Янові та Рафаелю Кориткам.

Восени 1648 року Водники знову відвідали татари, які прийшли з козаками під Львів. Село тоді було у володінні Стефана Нагуйовського. Орда спустошила Водники, спалила млин, церкву і корчму, в ньому залишилось усього вісім хат. Сусідній Пліхів був знищений настільки, що вже ніколи й не відбудовувався і зник із карти. Про нього тільки й згадки, що в старих документах та в назві «пліхівські поля».

1673 року у Водниках було аж шість господарств, а володів ними пан Сільницький. Через три роки село знову зазнало набігу, було спустошене, і король звільнив його від всіляких податків.

В березні 1679 року король Ян III передав Водники та Пліхів Анні та Гаврилові Сільницьким, а у 1699 році село було надане в довічне користування якомусь Станіславові Щуці. Однак чимось не догодив новий власник королю, і той змінив своє рішення, передавши Водники знову-таки на довічне користування Криштофу Гундерфу, але й на тому передача в «довічне користування» не припинилась, і від генерал-майора Гундерфа село, з ласки короля Августа II, перейшло у власність капітана Єжи Гундержа, який таки дослужився до генерал-майора, а в 1739 році керував обороною міста Станіслава проти російсько-козацької армії фельдмаршала Мініха, яка пустошила Покуття. Прибуток з села на той час склав 700 золотих, однак він значно виріс, коли за справу взялися князі Чарторийські, яким Водники дістались 1765 року. Чарторийські діставали на початках прибутку з села доволі значні – 3 190 золотих.

Після захоплення Галичини Австрією 1772 року село Водники було продане князям Любомирським за 15 440 золотих. Повними власниками його князі стали тільки 1776 року. На початку село приносило тільки 1 898 золотих прибутку, в тому числі тільки корчма давала 1 000 золотих. 1 040 тяглових днів панщини та 1 404 піших днів панщини приносили князям тільки 558 золотих. В селі було п'ять ткачів, а панський сад приносив прибутку аж 30 золотих.

Від Чарторийських, які славились тим, що вміли проциндрювати гроші, село перейшло до графів Потоцьких. На той час у Водниках було вже шість млинів зі ставками для затримання води, вапнярка, корчма та два млини на пліхівських просторах. В Йосифинських та Францисканських метриках про Пліхів вже нема жодної згадки, а пліхівські

поля, що за гостинцем Львів-Бібрка, отримали нову назву – «Погибель»: на пам'ять про страшну трагедію, яка мала місце півтора століття тому.

1848 року була скасована панщина. Зраділі мешканці, як і в інших селах, поставили на пам'ятку про цю подію камінний хрест-фігуру. 1962 року цей хрест, звичайно, було знищено, залишились тільки дерева, що росли навколо нього.

1862 року громада села пожертвувала чотири золотих на будівництво «Народного дому» у Львові, котрий зводився на фундаментах знищеного артилерією австрійців Львівського університету. 1865 року ця ж громада збрала 10 золотих у фонд львівської Вчительської семінарії, бо розуміла вагу школи та освіти, а тодішній війт Тома Фішер до того додав ще своїх два золотих, бо вважав, що справа ця добродійна і нема чого скупитися на неї.

1880 року в селі було 636 українців, 102 євреї, двадцять поляків та п'ять німців. Була тоді в селі 121 хата, всі сільські землі займали площу 2 228 моргів. Власником села був Роман Потоцький, бабій, картяр, скандаліст і меценат, як і всі Потоцькі. У Водниках граф мав 363 морги орного поля, 155 моргів лугів та городів, 86 моргів пастівників та 518 моргів лісу, обведеного довкола насипними валами, щоб селяни не могли заїхати в нього фірою і вивозити з лісу дерева. Ліс пани берегли і мали чималий прибуток з нього. Він йшов на будівництво залізниць і цінився дуже високо. Селяни ж мали 665 моргів ріллі, 382 морги лугів та городів, 64 морги пастівників, і не мали ні морга лісу. У 1785–1881 роках маєтності села, що належали Потоцьким, орендував Генрик Борщевський з сином Вінцентом, за що платили 1 500 золотих чиншу. Після Борщевських Водники

було віддано в оренду Ісааку Шафрану та його синові Маєру, котрі вже платили 7 500 корон чиншу і володіли селом до початку Першої світової війни. Після них до 1923 року оренду села тримали Юда Зіммель із сином Ісааком. Після них керував фільварком Максиміліан Тіргаус.

Наприкінці 1860 років двір дозволив господареві Андрію Пліхівському збудувати на двірському ґрунті водяний млин на одне колесо. Мав Андрій Пліхівський користуватись тим млином «на свою користь» тільки десять років. Після цього млин ставав власністю двору, і за нього цьому ж Андрію Пліхівському треба було тепер платити 60 золотих чиншу. 1892 року млин згорів, і село залишилось без того одного каменя, яке крутила вода з маленького потічка, що плив посередині, а на двірських ґрунтах розливався у ставочок. Відновив млин зять Андрія Пліхівського Іван Боднар, за що мав право користуватись млином без чиншової оплати сім років. Андрій Пліхівський, напевно, був найбагатшою людиною в селі, бо був обраний війтом і мав печатку, на якій були зображені перехрещені коса, граблі та серп, а по обвідку йшов напис «Громада Водники». Звичайно, польською мовою. Служив Андрій Пліхівський громаді вірою та правдою цілих двадцять років.

Австрійська влада панічно боялась будь-якої спроби організаційного життя села. 1903 року тут було створене молодіжно-спортивне товариство «Сокіл», члени якого тренувалися гасити пожежі, що були справжньою бідою для села, вкритого стріхами. Не сподобалось це польським чиновникам, і вони домоглися 1905 року закрити це товариство. Полякам, справжнім окупантам краю, постійно марились хлопські бунти, гайдамацтво та різня...

1908 року в січні у Водниках відбулись правибори за старою куріальною системою. Село обирало правиборця, який вибирав опісля депутата до Галицького сейму. Результати виборів були, звичайно, як і по всій Галичині, сфальсифіковані на користь поляків. До Відня була відправлена телеграма про махінації виборів, а до Львова село вирядило своїх представників в Намісництво.

Селяни Водників хотіли обрати послом до Віденського парламенту Лонгіна Цегельського, відомого політичного та громадського діяча. Його протикандидатом був Бронек Мецельський, граф з Бориничів. Він ці вибори і виграв, а українці задовільнились тим, що в газеті «Діло» була опублікована стаття, де зазначалось, що найбільшу заслугу в підтримці графа мають «водницькі хруні тато Іван і син Федір Думини, Василь Мисько, Андрій Пліхівський та вїйт Микола Демчишин».

Останній доводився Іванові Керницькому вуйком, село не могло подарувати йому програні вибори, а в пресі час від часу з'являлись статті про вїйта з Водників, який любив заглядати до пляшки, і цим деморалізував село, яке поклялось не пити і активно вступило в ряди товариства непитущих.

На полях колишнього Пліхова 1914 року відбулась битва між австро-угорськими та російськими солдатами. Жертви були поховані в спільній братській могилі. Визволяли село від російської армії мадяри, які вважали, що тутешні мешканці ходять в білому полотняному одязі тільки тому, щоб подавати сигнали російській авіації. Тому й вішали тих людей. Жорстоко і немилосердно. Навчені відповідати на питання «Хто ти?» – «Русин», жорстоко поплатилися за це. Для мадярського солдафона «русин» було рівнозначне «русский»,

тому того «руського» розстрілювали або ж відправляли в Талергоф. Не міг обійти Іван Керницький у ранніх творах тему винищення села мадярами. Зрештою, вона постійно боліла його, він раз у раз до неї повертався.

Після війни панський фільварок було розparcelьовано. Війтівство в селі перейшло до рук поляка Сльондзака. В селі було тільки одинадцять польських родин.

Так стояла справа у селі з панами та їх маєтками, до яких Іван Керницький не мав жодного стосунку. Він народився і свої дитячі роки провів у селі Суходолі, яке, як і Водники, належало до Бібрецького повіту.

У село Водники батьки Івана Керницького переїхали з Суходолу в час Першої світової війни. У Водниках Іванові Керницькому судилося, як сам жартував, «виростати, під-ростати та доростати».

У Водниках народилась мати Івана Керницького Марія Похмурська, дочка поважаного в селі господаря Дмитра Похмурського та Ірини Білої. Народилась Марія Похмурська 18 листопада 1888 року в домі, який мав конскрипційний номер 150 і якому вже було не менше двохсот років, про що вказував напис, зроблений кирилицею на сволиці.

Дід Івана Керницького, по матері Дмитро Похмурський, був лісником і працював у пана в суходольському лісі. В тому ж селі тримав крамницю Стефан Керницький, що походив з сусіднього села Підмонастир, яке мало ту перевагу над іншими селами Бібрецького повіту, що через нього проходила колія і багато людей були забезпечені на ній працею. Стефан Керницький народився в цьому селі 3 січня 1876 року і доводився сином Іванові Керницькому та Катерині Горошко. Походив з багатодітної сім'ї, кожен член якої

ніяк не міг розраховувати на батьківські достатки, а тому сам мусів шукати шматок хліба на прожиття. Хтось і наповим Стефана Керницького зайнятись торгівлею в рамках кооперації, яка на той час почала широко розростатись в Галичині серед українців. Стефан Керницький винайняв в Суходолі під крамницю хату, де і жив. Там познайомився з Марією Похмурською, яка приходила до батька з Водників на лісничівку. Ці відвідини закінчились тим, що 11 лютого 1912 року в Суходолі тамтешній місцевий парох отець Михайло Бобовник у церкві Покрови Пресвятої Діви Марії дав шлюб Стефанові Керницькому, якому було 36 років, та Марії Похмурській, яка мала 24 роки. Молода сім'я замешкала у хаті-крамниці, була щаслива, а невдовзі по тому прийшов на світ і їхній первісток, якого, як і належиться, назвали на честь діда по батькові Іваном.

«Щоб не ширилось, як то кажуть, баламутство, – з гумором коментував свій факт народження в газеті «Свобода» від 22 вересня 1973 року Іван Керницький, – хочу тут спростувати ще один, маловажний, зрештою, пункт моєї біографії... Хоч у всіх метриках, анкетах і т. д. дата мого народження є 12-е вересня, то насправді я прийшов на світ «на Маковія», то значить, либонь, 16 серпня старого стилю. Хрестили ж мене пізніше, 12 вересня, і до метрикальних книг не зотягнули чомусь дати народження, тільки дату хрещення. Пригадую, на цю тему говорив я потім з нашим бібрецьким віце-деканом сл. п. о. Михайлом Бобовником, який мене хрестив і миропомазував. Вже нині не пам'ятаю, яке пояснення дав мені той світлий душпастир, знаю тільки, що він любив казати, коли раз по разу вигравав зі мною партію шахів: «А щоб ти знав, що дурний піп тебе не хрестив!»

Не моя вина та й не моя заслуга в цьому, що я «прийшов на світ» в такому фатальному, бо 13-ому році».

Згідно із метрикою народження та хрещення, яка сьогодні зберігається у метричних книгах відділу ЗАГС Перемишлянського райвиконкому Львівської області, Михайло Бобовник охрестив Івана Керницького, сина Стефана Керницького та Марії Похмурської, 16 серпня 1913 року. В тій же метриці сказано, що народився Іван Керницький 12 серпня, а приймала його на світ Божий не «яка-небудь» повивальна бабка, а таки родичка – Михайлина Кравець. Хресними батьками при хрещенні були Йосиф Керницький, стрийко новонародженого, та Демчишин Агафія, дочка Йосифа, зі сторони матері новонародженого. Саме дочка Агафії Демчишин візьме з Німеччини хворого Івана Керницького до Америки і буде ним опікуватись довгий час. Отець Бобовник чомусь вважав за непотрібне заповнити графу у метриці, де має вказуватись номер будинку, в якому народилась дитина. Це вже вказано в метричному записі, який стосується народження сестри Івана Керницького Ольги. Вона народилась 3 липня 1916 року в Суходолі, а хрестив її також отець М. Бобовник 9 липня 1916 року. От тут вже виразно вказано, що мешкали Керницькі не в самому Суходолі, а в Гуті Суходольській, що коло Суходола, але адміністративно належала до цього населеного пункту.

Таким чином, прийшов Іван Керницький на світ, як свідчить документ, таки «на Маковія» – 12 серпня 1913 року. Про цей запис не знав, а тому все життя вважав, що його дата народження 12 вересня. Тоді й «справляв» свої уродини.

«Дорога Олю, – писав Іван Керницький сестрі Олі в листі від 24 травня 1979 року. – Дуже дякую Тобі за листа з

29 квітня і за всі сільські новини. Зацікавила мене вістка про Йосифа з Суходолу, що він ще носить «райтки», а до чобіт кладе віхті, як за панської Польщі. Чим не той стрийків син, що завжди хворів, кашляв і вигрівався під печею?» Саме той. І мало того – був хресним татом Івана Керницького. Так і до смерті ходив у райтках, до чобіт клав віхті і любив грітись під печею.

«До мене, – повідомляв у цьому ж листі, – недавно написав один земляк з Канади, який виїхав з Суходола ще в 1930 році і має тепер 75 років. Ось що він пише:

«Дорогий сусіде, чи то Ви є той малий Івась, якого я колись колисав у колисці у Суходолі в склепі, в котрому Ви народились? Якщо так, то мушу Вам сказати, що Ви були тоді, нівроку, малий крикунчик і не хотіли спокійно лежати в колисці. Тоді Ваша мамця, зайнята покупцями в склепі, просила мене, щоб я Вас колисав і співав «а-а-а». Зате діставав я в нагороду жменю цукерків».

Я зараз написав цьому суходільцеві. Признався до свого крикунства (хоч того і не пам'ятаю), та подякував йому за те, що виручав нашу дорогу Мамуню... Це був той гіркий для нашої Мами час, коли Вони самі залишились у склепі, бо тато пішли воювати за Австрію... Ти, Ольдзуню, ще тоді не збиралася дотримати мені товариства в колисці, але потім в ній колисалась, а перед тим користав з неї вуйко Влодик, царство йому небесне».

Батько, проте, довго за цісаря не воював, бо пораненим повернувся додому «на урльоп», а відтак пішов знову на фронті. Мати залишилась в Суходолі, торгувала в крамниці, колисала сина Івана і була при надії на наступну дитину. Батько щасливо повернувся з фронту, коли вже син вважав

себе «парубком», а його сестра Ольга – дівкою. Справи з крамницею пішли геть кепсько, до батька почали присікуватись поляки, і Керницькі вирішили перебратись у Водники, звідкіль мати. Поселились у хаті, де мешкав відомий у селі прогностик погоди Іван Білий «со женою Катериною», як було написано на її старому сволоці. Вуйна Катерина мала, як відомо, гостець, котрий давав «себе знати», коли повинна була змінюватись погода. Та хата була збудована ще за панцизняних часів і навіть на той час була в селі великим раритетом. Вуйна Катерина померла саме 1920 року, а Іван Білий взяв собі за жінку одну молодицю з Суходолу, яка була сильною і «кидала мішки, як хлоп». Люди за це прозвали її «моздір», бо казали, що вона таки й подібна до нього: висока, худа і «моцна, як холера». От тоді, коли померла Катерина Біла, і переїхали Керницькі жити у Водники. Вже тут, у Водниках, 26 грудня 1920 року народилась сестра Стефанія, а 2 липня 1927 року «знайшовся в капусті» син, якого назвали Богдан. «А ти нам, Братіку, – писав Іван Керницький Богданові листа на його весілля, яке відбулось 18.06.1962 року, – вдався молодший на одне покоління: я вже студентом тоді був, та покійному нашому татові вже срібна паморозь припорошила була голову, коли Ти з'явився на світ, яюсь так нежданно, ніби тебе Бог послав... Тому й охрестили Тебе Богданом. Ти й, нівроку, важенький був, як на свого піврочку, коли я, бувало, таскав Тебе на коркошах, сповняючи функцію няньки, яку тут звуть чудним словом «бейбіситер».

Чи ж міг я тоді припустити до себе таку гадку, що двигаю на плечах майбутнього танкіста «доблесного бійця 2-ої Вітчизняної війни»?.. Та й чи Тобі в дитинстві хоч приснилось,

що колись посилатимеш мені до Нью-Йорку запрошення на весілля, знаючи заздалегідь, що мене на тому весіллі не буде і бути не може?..

Таке диво, Дорогий Брате: в наші модерні, цивілізовані часи вже не ділять людей гори-простори, моря-океани, лише Залізні Завіси... Стала, ото, поміж нами залізна рогачка, і не допоможе тут жадне мито, жаден викуп, крім одного, якого я заплатити не можу, та й Ти собі не бажаєш такої жертви від мене...

То ж не май до мене жалю, що не затанцюю на Твоєму весіллі! Щоправда, танцюрист із мене нікудишній, там, у вас, кращі бувають. Ми їх тут недавно оглядали – «Тих з України». Проте, хоч заспівав би Тобі і твоїй молодій Дружині «Многая літа», або «Апостола» прочитав би в Крилосі, високо підносячи голос в тому місці, де святий апостол премудро навчає: «А жена да убоїться свого мужа»...

Сподіваючись, що звінчають вас у нашій старенькій, дерев'яній церковці, якщо її ще не замінили в музей або шпихлір на зерно. І ще збереться на Ваше вінчання вся жива ще Рідня, хоч багатьох буйних голів не дорахується за столом, як станете їх лічити...

Так потіснись трошки, чесний Роде, зроби й «американо-ві» місце у весільнім колі! Ти, дорога Братово, відкрай мені власною рукою шматок короваю, з голубом-леліткою, хай несе його в дзьобику за сине море, «родиноньці на розраду». Та й поставте перед моїм порожнім місцем чарку повну, при таких okazіях я бо ніяк не можу стерпіти порожнього скла!

Многих літ Тобі, Брате-танкісте, і Твоєї подрузі Вірній! Жийте в мирі, щасті й любові та сподівайтесь кращих днів!.. От досадно мені та боляче, що листа цього, друком друко-

ваного, читатимуть тисячі сторонніх людей, а Ти, Дорогий Брате, може, й ніколи не дістанеш його до рук власних».

І стояло порожнім за весільним столом крісло для брата-американця, і була наповнена для нього чарка, і плакали гості, бо ставлять так чарку за покійником... І відкраяла голуба-лелітку Марія, дружина Богдана, і ніколи так і не отримав того листа брат Богдан...

Брат Богдан, якому на Зелені Свята 18 червня 1962 року в маленькій миколаївській церкві співали «Ісайя ликуй», брав собі за жінку Марію Худзій, переселенку з села Банина Горішня Любачівського району. Вигнали батьків Марії з рідної землі. Опинилась вона в Старому Селі, отримала хату і зжалилась над краянином, який їй не дістав. Впустила, пригріла, а краянин зробив так, що хату оформив документально на себе, а Марію з батьками вигнав. Опинились ні з чим...

Батько, Стефан Керницький, помер у війну 26 грудня 1943 року. Мати, Марія Керницька, так і не дочекалась сина. Померла 30 грудня 1971 року. Обоє поховані на новому цвинтарі у Водниках.

«Дорогі Олю, Стефцю, Даню і Дорога Родино, – писав Іван Керницький вже після того, як до нього дійшла вістка про смерть матері. – Кілька разів я збирався писати Вам цього листа, та й не міг почати... Слово не клеїлось до слова, і думки бувало важко розбирати. Так, Дорогі, це були наші найсмутніші свята Різдва Христового! Перший лист-експрес від Даня прийшов до мене саме на Різдво, і тим прикріше було прийняти мені цю важку-болючу вістку, що нашої Дорогої Мамуні вже немає в живих! На свята я вже нікуди не ходив, просидів їх у хаті, тільки на «Стефана» зайшов

до одних приятелів, де був Стефан в родині. Важко мені і боляче й тому, що лиха доля судила мені не бачити Дорогої Мамуні перед її смертю, коли ще були живі, і навіть не бути на їх похороні... Сердечно дякую Вам, що поклали на дорогій могилі вінець від мене, і так само прошу передати від мене щиру подяку Всій Родині, сусідам, односельцям і хористам, які взяли участь у похоронних відправах. Також прошу передати моє щире співчуття вуйкові Михайлові з приводу смерті вуйни Катерини.

Я подав жалобну вістку про смерть нашої Мамуні до газети, дав на Службу Божу від Вас і від себе. Багато знайомих і приятелів складають свої співчуття, деякі дають на Служби Божі або висилають пожертви на добродійні цілі замість квітів на могилу покійної. Потелефонувала до мене пані Заневич та й обіцяла вислати на ім'я Марійки окрему посилку на покриття коштів будови надгробника».

Так йому було добре в Америці, що на побудову пам'ятника матері нічого вислати не міг: висилали чужі люди. Приблизно в той самий час відійшла і дружина Михайла Похмурського Катерина. В них жив, як вчився у Львові.

Хати-крамниці в Суходолі, у якій народився, вже давно немає. Хата з часом перейшла на громадську споруду, і місцеві хлопці тут влаштовували танці. Потім знову була там крамниця, а по війні хату розібрали. Ще деякий час на тому місці була автобусна зупинка, яку також з часом ліквідували. Хтось вніс пропозицію на тому місці, де стояла хата, в якій народився Іван Керницький, поставити пам'ятний знак, але пропозиція так і залишилась пропозицією.

Тут, у Суходолі, батько Стефан Керницький мав кілька моргів лісу, і мріяв Іван Керницький, що колись прийде такий

час, що назбирає трохи грошей і поставить собі серед того лісу хатинку і буде найщасливішою людиною в світі.

Батько, щоб син мав можливість вчитись у Львові, продав кусень поля. Івана Керницького постійно це боліло...

Маленький Суходіл... «Чому це болотисте й моклякувате селище назвали «сухим долом» – важко збагнути, – писав Іван Керницький, – факт залишається фактом, що я там родився і хрестився, що й стоїть записане в метриках, а в с. Водниках, куди переїхали мої батьки, я підростав, доростав і виростав».

Суходіл з Гутю Суходільською лежить в моклякуватій місцині, яка перед Зеленими Святами тішить око розквітлимими по долинах червоним бузьковим вогнем, жовтим, аж пекучим гравілатом, якого в місті називають «гравілатом міським», а в селі «гравілатом сільським», але, як би його не називали, корова їсти його не хоче, а сіно з ним кисле і смакує хіба коневі. Ще повно ромену, кваску, який викидає свої буруваті китиці на початку червня, і повно ще всілякої трави, що любить рости на болотах. До Бібрки всього десять кілометрів. На півночі село Лопушна (як пасуть діти корів на пасовиську, то дражнять хлопців з Лопушної лопухами) та село Ольховець (старші жінки кажуть – Вольховець, а замість «орати» – «ворати»), на схід – Волощина та Глібовичі Великі, на південь – Вибранівка і Гута Щирецька, на захід – Гутисько. Всі ці села і їх мешканці опісля, вже на еміграції, віднайдуть себе у фейлетонах Івана Керницького, і про них буде знати, як і про панство Татухів «з Бібрецького повіту», вся україномовна Америка.

Через село тече невеличкий потічок Сідлиський, такий малий, що люди дивуються, коли їм кажуть, що в селі є по-

тічок, а ще більше дивуються, коли й дізнаються, що він не просто собі якийсь потічок, а ще й має назву. До нього впадає ще менший потічок, який зветься Басовровий, бо, кажуть, починався коло господаря на прізвисько Бас. На півдні підноситься невисока гора Підкаменна, південна сторона якої є ліистою, і там був колись лісок Стефана Керницького. Лісом вкриті і східні відроги цієї гори. Власником села наприкінці позаминулого століття був Роман Потоцький, граф, колись навіть дуже відомий. Мав тут 202 морги поля, 47 моргів городів та лугів з квасним сіном, чи точніше травою, 72 морги пастівників та 4 870 морги лісу. Люди ж, тобто селяни, мали 1 403 морги ріллі, тобто в сім разів більше, ніж славний граф, а окрім того володіли сукупно 177 моргами пастівників, 363 моргами лугів та городів та 20 моргами лісу. Село ж було трохи більше від Водників, бо мало 136 домів, 808 мешканців, з яких українцями були 626 осіб.

В етнографічному ж відношенні Суходіл мало чим, або точніше, майже нічим не відрізнявся від Водників, хіба тим, що в Суходолі дівчата полюбляли більш зеленкуваті вишивані фабричні стяжки до вінків, а у Водниках – такі ж, але сині. Тим і різнилися на храмі в довколишніх селах. Тепер, коли давно дівчата закинули вінки та народні строї, та різниця зникла зовсім.

Ще Водники могли перед Суходолом похвалитись, що в них у Великодню суботу на горі, якою з цісарсько-королівської дороги, що веде зі Львова на Бібрку, з'їжджають в долину, палять великий вогонь, котрий видно на все село, і від того, що його палять в суботу перед Великоднем, звать Субіткою. Так чи не так, але кажуть, що увійшов той звичай ще з часів, коли знесли в Галичині кріпаччину, тобто

з 1848 року. В інших селах під «Пам'ятники Свободи» чи «Пам'ятники даной свободи» («даной», звичайно, цісарем) клали різки, палиці та нагаї, що ними окономи, тобто «економи», били людей, а у Водниках вирішили з тим крамом поступити оригінальніше – спалити, та спалити так, щоб на всю околицю було видно.

Цей звичай палити людям сподобався, різок та нагаїв вистачило тільки на рік чи два, а потім хтось додумався, що спалювати таким чином можна всякий сільський непотріб, а також хрести на цвинтарі, котрі повалились і нікому вже не потрібні. Тому перед Великоднем у селі робилися на цвинтарях генеральні порядки, і весь дерев'яний мотлох зносився на одну купу, яку й запалювали. На цю купу йшло й гілля позрізуваних дерев та гілля з формування крони. Воно чекало цілу осінь (бо саме восени час на таку роботу) та зиму, добре підсихало і гарно опісля горіло. Часом дерева не вистачало, то в справу пускались людські загороди, паркани, не тільки старі та нікудишні для експлуатації, а й добрі.

Так і було з ворітьми якогось предка Івана Керницького, що був громадським оглядачем худоби. Давав довідки людям, що корова здорова, коли її хотіли вести на ярмарок та продати. А за довідку, зрозуміло, треба розраховуватись, а майбутній виторг підлити. От і повертався підхмелений предок додому. Бачить – горить субітка. Підійшов, порозмовляв з парубками, що грілись коло вогню, а ті, нахаби, навіть його попросили підкинути у вогонь ворота, що лежмґ лежали на купі дров. Предок був слухняним – підкинув. Похвалив, що дерево сухе і добре горить. Вдома не застав своїх воріт на місці: тото, – думав, – що вже десь ті ворота, які кидав у субітку, бачив. Ніби свої...

Про той випадок і той вогонь написав оповідання Іван Керницький і ославив свого предка на весь світ і всі Водники. Село до сьогодні гадає, як той предок називався і хто з тих предків міг бути оглядачем худоби. Так і не можуть дійти спільного висновку. А тим часом звичай палити субітку у селі не перервався. Люди зносять на одну купу з обійсть дерево, не потрібне при господарці, і запалюють великий вогонь, який видно здалеку, і, дивлячись на нього, згадують про Водники та Івана Керницького... Вогонь горить до ранку. Відтак у маленькій Миколаївській церкві б'ють у дзвони на відправу, яку з-латинська називають резерекцією, тобто воскресінням. Ховають плащаницю, святять паски. Гримлять-грають моздірі, стріляють діти карбідом – «Христос Воскрес!»

А може, Водники, – жартував на одному ювілеї Івана Керницького його кум Остап Тарнавський, – не через те Водники, що було там повно води. А, може, назвали їх так, що тамтешні люди частували подорожніх доброю джерельною водою, аби втамувати спрагу. А, може, так назвали їх, як назвали колись Винники Винниками, через те, що тут вгощали вином. І може, й не даремно Керницький пише про Керницький, бо щедро вгощає він світ водою-нектаром з чистих криниць свого таланту...

Розділ III

СТАРА ХАТА

Спогад з 1920 року, коли Іванові Керницькому вже було сім років і вони нещодавно переїхали з Суходолу до Водників, сумний: «Я і менша сестра сидимо на лаві біля печі і майструємо солом'яні хрестики. При тім треба раз у раз хухати закостенілі пальці та кулити під себе босі ноги, бо в хаті зимно, як в ледівні! На стінах мороз, вікна – як мури, під порогом лід, а це, що ми примістились біля самої печі, помагає нам стільки, що собаці п'ята нога. Ну, але ми нітроха не журимось!» Та й чого журитись? Сьогодні Щедрий Вечір, а значить, буде свято. Буде добра вечеря, така, яка має бути на свята, коли всі були в Суходолі, коли при хаті була крамничка, а в хаті було тепло, бо на горі був свій лісок. Зараз до лісу далеко, крамнички нема. Але є, ні – мусить бути свято. Найперше – хліб – це раз, потім борщ з олією та крижівками – це два. А потім буде кутя!

Батько пішов до лісу. По дрова. Мусив йти красти, бо в хаті собачий холод. Кожний зайвий кілок, кожна патичина з плоту вже давно згоріли. Тато довго не вертається. Мати неспокійна, а то вже, глянь, сидить при вікні і плаче: може, де шандарі зловили, може, де здибав тата злісний, тобто лісник, а він не жаліє людей. Але і то правда, що мама завше плачуть, бо вже така мама! Покладе дітей спати, обтулить, щоб було тепліше, помолиться, а потім сидить над дітьми і плаче.

Врешті приходять тато. Від морозу лице аж чорне. З одєжини – лише клапті. Він цілий обсніжений, а на правій руці кров. Врубався сокирою. Рана глибока. Тато важко дихає, кашляє, хапається за груди...

Вночі дітям сниться дивний сон. Ніби на столі білий кишик, як сніг. І миска пресоїодкої кути з цукром, горіхами та медом. Ні, зовсім не така, як була звечора, в якій замість цукру був сахарин, а замість меду вивар з цукрових буряків...

За вікном співав свої мелодії вітер, і заглядав у вікна сум. «По хаті блукала недоля», через шибку заглядала глупа ніч. Спогад так і називається – «Спогад з 1920 року». Він був включений у збірку «Святоіванські вогні».

Інший спогад вже з літа. Коли тепло і не треба красти дрова з панського лісу. Була провідна неділя, верби маїлись у грайливі кучері, а тато казали гнати пасти товар. Мама заступалися: де там гнати дитині пасти, коли такий малий. Най підросте, бо там слота, бо там дощі, бо там хлопці великі над малими збиткуються.

– Най ще підросте, – казали.

Тато з тим не годився: мале не мале, дощ не дощ, слота не слота, а порядок мусить бути і на то порядок, аби його притримуватись і до нього звикати.

– Та то вже хлоп, як бик! Де йому до бавки, – казали.

«Хлоп, як бик» домолочував ячмінний пиріг, мухи роєм крутилися йому над головою і, як стиглі сливки, падали у сметану.

Казали тато добре наїстися, бо там, на пасовиську, мами близько не буде, і нікому буде дати їсти, як зголодніє. Тому їв, напивався.

Нарешті закінчив. Потягнув голосно носом, вітер рот, повитирав розлиту по сорочці сметану, як возив пиріг з мис-

ки до писка, і рахував, що вже готовий гнати товар. Робота серйозна і вимагала серйозної підготовки. Мати (чоло, як в Богородиці на образі в церкві, а хустка в дрібні горошки, у волоссі перше срібло та перші борозни на обличчі) притягнула шорстку порепану долоню і погладила сина по русявій голівці. Синові від того дотику защеміло в серці і захотілось заплакати. Мати не плакала, лиш в очах великий смуток і біль: і він, синок, її єдиний, вже підріс, йому вже дорога стелиться... Підійшла до ліжка і з-під стирти подушок, з самого дна дістала кусник засохлої з Великодня паски. Заховала для сина, коли перший раз буде гнати пасти корову. Загорнула у шматину і впхнула синові за пазуху.

І він, малий, гордий, що не буде їсти задармо в хаті хліба, а буде при ділі, і буде пастухом.

Щемливо прекрасний спогад... Він називається «За товаром» і увійшов у збірку «Село говорить».

Зрештою, ще далеко до корів був «при ділі». Налезав до того гурту українських письменників, які свою творчу біографію розпочинали, на відміну від Тараса Шевченка, не від овець, а від гусей на пасовиську. Пасовиська для гусей, зрозуміло, в селі не було, бо Водники собі на таку розкіш дозволити не могли. Гусей виганяли на вулицю, а оскільки поживи для гусей в поросі небагато, то, понасліджувавши і не знайшовши нічого доброго для поживи, вони здіймались на крила і летіли до потоку, що шумів вниз. По тому шумові також можна було ворожити про погоду. Як всі потоки на світі, весною він розливавсь, на низині заливав навіть людські городи, але швидко смирнів, ставав таким, що був качкам та гусям по коліна, і вони мандрували ним, як колись древні вікінги своїми легендарними суднами

сунулись аж під Звенигород зі своїм товаром, котрий не могли продати по дорозі.

Качок чогось у селі розводити не любили, хоч за три місяці вигодівлі їх уже можна було кидати в борщ, але, напевно, розсудивши, що з тої качки м'яса, вирішили таки дати перевагу гусям. Бо звідки взяти пір'я на подушки, а в селі дівчат було чимало, і всі рано чи пізно мусили виходити заміж, а як іти без нової подушки та перини? От і мусили розводити в селі гуси, і до них потрібно було пастухів, яких звали гусіями. Гуска твар така, що постійно норить скочити у шкоду. А бувало таке, що замість потока гуси налітали «з нальота» на чийсь город, і якщо не бути на сторожі, то з того городу залишалось таке, як з наших сіл після набігу диких орд кочівників. Все нищили оті ненаситні і довбуваті носи. За шкоду гуси не відповідали, а відповідав пастух, якому завжди перепало від батьків. Відповідальність була тим більша, чим більше було скарг на пастуха від сусідів ближніх і дальніх, у городах яких побували гуси. Відчуваючи, які звинувачення посипляться на них увечері, найкраще було загнати гусей на постій, а самому кудись зникнути і не потрапити батькові на очі. В такі хвили найкраще виручав бур'ян, що ріс за стайнею джунглями між купою гною та стодолою, особливо в тому місці, де буйно росла кропива і куди навіть пес неохоче залівав, коли чувся винним і мав зникнути господарям з очей. Батько звичайно знав, де син. Але хай так здається синові, що в тому бур'яні він неприступний. Зрештою, все закінчувалось тим, що з настанням темряви син приходив додому з похиленою головою, а мати казали:

– Та йди вже, головонько моя бідненька, спати.

«Бідна головонька» ще мусила перед сном змовити молитву і помити ноги... Ноги ще якось мав силу мити, а на молитві засинав.

– Трудний день видався, – казали тоді тато. Брав сина на руки і ніс на лежало. Син пручався і не хотів, бо де такого парубка тато мав би ще на руках носити!

«Обидвоє ми, – згадувала ті часи у своїх спогадах сестра Оля, – бавилися в різні ігри, найбільше в «склеп». Позмінно були продавцями і покупцями. Гроші брат виготовляв з країв книжок, а картини з них, то вже був товар. На це пішли німецькі і французькі книжки нашого вуйка, що був учителем і знав ці мови».

«Склеп» – це магазин. Геть чисто такий, як мали тато і мама, коли ще жили в Суходолі та де були солодкі цукерки.

Після гусей приходила черга корів. Тоді колишній гусяр чи гусій ставав півпарубком. Пасовиська громадського для корів та коней у селі також не було, а тому й не було череди. Кожен пас свій хвіст окремо. То був цілий університет для підростаючого покоління, де вчили один одного всього, починаючи від того, як і чим зав'язувати рану, позбутися набою на ногах аж до перших кроків парубкування. Зрештою, це була також школа терпіння та мужності...

Ах, ті спогади, що ятрять душу і опісля не дають спокою, як не давали йому: «Сонце пряло куделю бабиного літа, співало золоте веретено дзюрчанням ясної річки, моталося крихітне прядиво по жовклому картоплинні, по осотах; по соняшниках клаповухих, задивлених осторожно в синю далину».

Так міг писати ще Богдан-Ігор Антонич. Писав поезію. Іван Керницький – прозу. І ця проза називалась «Спогад з 1920 року».

Ласоха (так звали корову-товар) полізла в шкоду, малого пастушка-дебютанта послали завернути її. На нозі болючий набій. Шкандибав. Вирішив позбутись його за будь-які гроші. Найкраще, – вирішив, – пробити його терням. Колучкою з тернини. Врешті пробив. Без знеболюючих. Плакати аж ніяк не годилося.

Його, як каліку з набоем, залишили стерегти корів. Самі ж пішли роздобути якоїсь поживи. По довгій хвилі принесли картоплю. Розвели вогнище і поважно, як індіанські вожді, посідали навколо нього. Йому сідати між тих вождів ще зарано. Замалий. Стажу не мав і не відробив свого. А відробити нелегко: то корову заверни, бо вождь спочивають, то грушок принеси, то дров назбирай, аби було з чого вогонь класти.

Зрештою, мав те, чого не мали інші. Гармонійку. Тато приніс з італійського фронту. Грати не вмів, але дув старанно. Хлопці грати хотіли також, тому й просили позичити «на гра-не». Позичав. Навіть в нагороду отримував картоплину.

Попоївши смачно картоплі та обтершись рукавами від спузи, хотілось вождям курити. Папірців загорнути тютюн з визбраних по селі недопалків, не було де взяти. Малому завдання – дістати. Діставав. Самі курили, а йому не дали. Чи не кривда? І де та справедливість!

А «на межі погасали й попеліли останні жаринки. Вигоріле паленище глипало з зеленої трави більмом. Внизу, в ярузі, щебетала річка, підскакувала по білих камінцях і гомоніла сама до себе, як дитина в колісці, що не може надивуватися своїми дрібними пальчиками. На плесах крала з неба блакитну усмішку, на скрутах жартівливо хлюпалась з сітником. Ось перехопила в вітру сніжний пух з будяка і понесла, вигойдуючи, ген, між гомінкі луги, де скаржилась

і клалася в покоси трава, де розсипалась над світом тиха печаль осені, мов коси плакучої верби...

То літо минало. Відвозили його у вирій дикі гуси, що над полем тим пролітали. А воно йти не хотіло. Чіплялось стерні бабиним павутинням, сипало ночами зорями, що летіли на грішну землю, та вдягалось в кирею найшляхетніших барв...»

Ці спогади писав ще юнак... Ще не було чужини, а вже віяло її холодом, а з небесної блакиті високої чистої ранньої осені вже чулося прощальне журавлине «кру».

А там, під тою блакиттю, хлопців, які поїли та покурили, тягнуло на подвиги і бої. Грала кров предків. Ворога знайшли дуже швидко. Його табором було сусіднє село, а полем бою була долина між двома селами, на право володіння якою претендували і «наші», і «чужі». Битись не було за що, бо споконвіків тут була погана земля, ніхто її не орав і не засівав, а корови не хотіли тут пастись. Але...

Запах війни почули вороги і також почали формувати свої збройні сили. Починалась перепалка словами.

– Сироїди, – кричали «тамті» на «наших».

– Макогони, – кричали «наші» на «тамтих».

– Сироїди, за вами дідько їде, – це «наші» вигукували заримовані бойові кличі.

– Макогони, за вами дідько гони, – відповідали римою «тамті».

Потім небо спорили не стріли, не списи, а грудки землі, бо де в полі взяти каміння. На вагу золота. Малога також взяли «в войско».

Війна швидко припинилась, бо йому палицею якийсь пастух з ворожого табору розбив голову. Полилась черво-

на кривця. Це влютило наших «макогонів», і вони зім'яли армію «сироїдів».

Спливав кров'ю. Навколо стояли сумно побратими. Старший з пастухів дістав з-за пазухи байду разового хліба, розім'яв й слиною зробив кляйстер і заліпив ним рану. Він навіть не заплакав, а його хвалили, що він муровий хлопець: добре бився з сироїдами. Потім він два тижні не показувався з кляйстром батькові на очі. Вдень пропадав коло худоби, а ночував на горищі. Їв прихапцем, гейби вовки за ним гнали. Хлепнув ложку страви і навтеки, аби бойової рани в хаті не зауважили.

Аж на Здвиження Чесного Хреста, вважай – пізно восени, у «з золотом ткане полудне, як верталися з церкви з посвяченими дарами осені-родильниці», його тайна стала відома всім, і він з того часу не крився зі своєю бойовою раною. Казав гордо всім, що це пам'ятка з війни.

І ще болючий спогад.

Вони з батьком орали поле над «Гнилою». Орав батько, а він поганяв коней і викрикував, аж охрип, то «вісьта», то «гейта», то «війо». Батько йшов за плугом, нарікав, що коні погано тягнуть, відвалював ногами великі груди, скаржився на погану погоду та на весь світ. З неба сікла мокра січка, вітер рвав мокру одежину, а вони орали, і скиби клалися за ними.

Врешті закінчили. Вже збиралися їхати додому. Пішли помити до рову руки, щоб перекусити. І тоді звідкілясь наднесло бричку пана Яскульського. Їхав на залізничну станцію, аби потягом дістатись до Львова.

«І тоді, в цей момент, коли панська коляска з шумом пролітала біля нашого розкоряченого воза, тоді в батькові

заговорила кріпацька сукровиця, одозвалася кровна спадщина по цілих поколіннях панщизняних рабів: дерев'яна ложка, немов була з розпеченого чавуну, випала батькові з тремтячої, мозолистої руки, він похапцем зняв шапку, а сивіюча, сріблом перетикана голова схилилася в поклоні перед блискучою бричкою».

Пан не відповів на цей поклін. Зате в ту мить з-під заднього колеса брички, що вскочила в калабаню, бризнув струмінь болота просто на глечик з борщем та похилену в поклоні батьківську голову.

Бричка зникла на закруті дороги, вони так і не докінчили полуднувати. Син назвав свій спогад «Тавро»...

Спогад був поміщений у збірці «Село говорить».

Тато привів сина до школи, бо сам був людиною письменною і вірив, що його сина чекає краще життя. З намагань зятя «зробити з Івана пана» любив кпити дід Похмурський, а сам Іван Керницький вважав, що саме від діда Похмурського він успадкував гумор. «Старші люди в селі розповідали, – писав до Івана Керницького той, хто колисав його дитиною в Суходолі за жменю цукерків, коли мати працювала в склепі, – що як небіжчик Похмурський жартував, то ціла хата ходила, реготала з його жартів. От і мені здається, що Ви одідичили по ньому веселий талан». «В цьому місці я хотів би додати, – писав Іван Керницький сестрі Ользі 24 травня 1979 року, – що й ти, Ольдзюно, дістала в спадок по нашому Дідуневі немалу частку цього таланту».

Школа містилась неподалік. На тій самій вулиці над потоком, що й хата Керницьких. Якраз на скруті дороги. Це була «повшехна двокласова школа», тобто загальноосвітня двокласна школа, кажучи українською мовою. Село збуду-

вало собі школу без чиеїсь допомоги і само нею пишалося, як з огляду на місце, де школа була поставлена, так і з самої будови, яку, як казали, сонце ogrівало з усіх боків. Правда, сказати, що школою був задоволений сам директор, не можна, бо в школі не було кімнат, виділених спеціально для його проживання, а тому він змушений був винаймати помешкання на стороні, щоправда, за нього він не платив, а платила громада.

Попередницею «повшехної» школи в селі була колись дяківка. Коли вона виникла в селі, ніхто достеменно не знав, як і, зрештою, не збереглося жодного відповідного документа, в якому було б вказано час її заснування, проте можна лише здогадуватись, що було це десь при кінці XVII століття. На її базі була організована парафіяльна школа, і відповідний документ вказує, що сталося це 1866 року. Звела її за свій рахунок громада: будинок з чотирма вікнами і ганком, закупила необхідний для школи інвентар, зобов'язалась давати на опал шість с'ягів дров та щодня одного чоловіка для обслуговування потреб школи. Вчителеві громада зобов'язувалась платити щорічно сто золотих та давати десять корців зерна. Розпочала роботу ця школа за благословення пароха Кирила Букоємського, а першим учителем був Іван Похмурський, прадід Івана Керницького по лінії Похмурських.

З 1873 року в селі почав вчителювати поляк Станіслав Жепуський з села Яструбець. Через рік школа отримала статус філіальної, і посада вчителя стала конкурсною. Заробіток вчителя був 250 золотих щорічно. Дітей, що ходили до школи, було небагато – 25–26. Вік школярів – 6–12 років. Школа вважалась одномасною, діти радо ходили до школи, але сільський вїйт Андрій Пліхівський, радні Петро і Хома

Фішери та Петро Гупало... замість свого підпису у всіх документах клали традиційний хрестик анальфabetів, тобто отже, як сказав би Лесь Мартович, школа навчала успішно.

1893 року шкільне приміщення стало таким, що батьки боялись посилати до нього дітей: ану ж завалиться. До честі села, наступного року був збудований новий шкільний будинок, який і зберігся дотепер. Він мав дві класні кімнати, а шкільна рада задовольнила прохання громади, щоб школа в селі з однокласної стала двокласною. Це означало також, що замість одного вчителя (він же директор) мали працювати два вчителі. Обох учителів повинна була утримувати громада за свій кошт. Шкільна рада зобов'язувалась тільки частково забезпечувати платню вчителям. Цим «додатковим» учителем, що прийшов у село, був Михайло Воробець... Той самий, що колись працював у Ясениці Сільній і якого за зв'язки з проскрибованим Іваном Франком постійно гнали «на інші глухіші села». Він був прообразом Омеляна Ткача у п'єсі Івана Франка «Учитель». Енергійний Михайло Воробець так повів справу з наукою дітей, що шкільна рада закріпила статус двокласної школи в 1895 році. На той час до школи ходило 150 дітей, а для дітей позашкільного віку 1–15 років було відкрито так званий доповнюючий клас. За свою діяльність Михайло Воробець був переведений на роботу в містечко Нові Стрілища у 1896 році, а на його місце прийшов вчитель Яків Яцкевич. Відвідування було високим, рівень навчання відповідний, увага громади до вчителів та школи була задовільна. Так писалось про школу у селі в офіційних документах, зокрема патенті, який підтверджував рішення Шкільної ради про надання статусу двокласної школи. Датований документ 1 січнем 1897 року.

Цілком інакше про увагу громади, зокрема голови сільської Шкільної ради Фішера та вїйта, писав у своїх спогадах Михайло Воробець, за якими саме вїйт та його прибічні обкрадали школу і громаду, а конфлікт, що зайшов між Михайлом Воробцем та управою школи і вїйтом, Іван Керницький використав не в одному своєму оповіданні та п'єсі.

Школа у Водниках дорого обходилась громаді. Крайова шкільна рада на її утримання визначила суму 572 корони, з яких 274 корони призначались на опалення, 150 на утримання будинку, 60 на оплату шкільній прислузі, 40 золотих на інвентар та 40 золотих на оплату доїзду римо-католицького священика в село для ведення уроків релігії для дітей латинників. Довірити таку справу українському священикові в селі не можна було. 70,5 % таких коштів мусила платити громада, а решту мав платити двір. З державної казни на цю справу витрат не передбачалось. 1907 року Яків Яцкевич став професором гімназії в Перемишлі.

По вїйні в школі вчителював Йосиф Чигака, поляк і затятий шовініст. Вчив разом зі своєю жінкою Ядвігою. Ненависть до українців у Чигака була через те, що його одинак загинув в боротьбі за Львів у час Листопадового зриву, коли встановлювалась Західно-Українська Народна Республіка. Школа хоч і називалась двокласною, але ходили до неї чотири роки. «З шостого року життя, – писав Іван Керницький у своїй біографії (Архів Львівського національного університету ім. Ів. Франка, справа 2 977, арк. 2), – я почав пасти худобу й ходити в школу. Школа була так звана «утраквістична», а по правді – польська».

В цю школу Іван Керницький поступив 1920 року, а закінчив у 1924. Вчився добре. Не зважаючи на свої шові-

ністичні погляди і ставлення до українців, Чигаки не могли не зауважити здібності хлопця до науки і рекомендували батькові Івана Керницького, щоб син пішов учитись у вищі школи.

Остап Тарнавський навіть з того приводу написав кілька рядків:

«А перед школою сам пан учитель
З усмішкою виходив на поріг;
Це він письма тебе навчив – винитель,
Що намовляв на творчість, мов на гріх».

«Поки вчився в школі, не кидав книжку й дома. Особливо на феріях. Тоді й пас корови й читав, – так писав Микола Голубець у передмові до першої збірки Івана Керницького «Святоіванські вогні». – За добре навчання та за пильність його нагородили книжкою «Син України» Гасенка. Це була його перша нагорода, яку дістав з рук вчителя». Вибори 1924 року завершили початкову освіту Івана Керницького.

Крім школи, з 1891 року в селі була читальня «Просвіти», відкрита 20 грудня, «як дарунок Святого отця Миколая» для села заходами тодішнього сільського пароха Йосипа та свідомими селянами. На відкриття читальні головна управа «Просвіти» зі Львова прислала 35 книжок українською мовою. Свого приміщення читальня не мала. Люди думали, що таке приміщення надасть школа, але проти цього категорично виступила Шкільна рада, і на перших порах бібліотеку примістили в хаті Василя Шарабури. Головою читальні було обрано на загальних зборах отця Йосипа Зацерковного, а його заступником вчителя Яківа Яцкевича. У 1903 році читальня нараховувала 99 членів, серед яких було 15 хлопців

та 16 дівчат. Неписьменних було 14 осіб. Членські внески виносили 0,2 корони в рік. Весь річний прибуток становив 20 корон. До читальні люди приходили в свята та кожної неділі від Покрови аж до Великодня. Влітку читальня не працювала – всі трудилися в полі. Коли вже була викопана картопля та закінчена осіння оранка, читальня відновлювала свою роботу. Передплачувались газети «Свобода», «Поступ», «Гайдамака», «Приятель», «Господар», «Зоря», «Наука і розвиток». Від учителя читальня отримувала ще газети «Діло» та «Руслан». Мала бібліотека 180 книжок.

Василь Шарабура заснував у селі й власну крамницю, а тому не міг надалі відпускати приміщення під потреби читальні. Потреба приміщення стала особливо гострою після організації хору, який разом з хором села Романова успішно виступив на просвітянському святі у Львові в травні 1904 року, після чого о. Зацерковний написав керівникам львівського проводу «Просвіти» наступного листа: «На доставу хору до Львова я позичив був 10 ринських у п. Яцкевича, місцевого вчителя, через то тепер маю неприємності, бо свого гроша не маю, щоби-м міг віддати, а сподівав-емся на концерт бодай звороту коштів. Світлий виділ зводить прийняти се до відома, що я героїчної сили ужив, щоб хор з двох місцевостей вишколили в часі 10 днів. До Романова їздив я 4 рази, а 5-й раз трома фірами на головну пробу. Купив три примірники «Вулиці» та папір нотний і пр(оче). А самі фіри до Романова коштували 5 зр. 60 кр., 2 фіри з Водник по 2 зр. Okремо для кожної рогатки і готель. Моїх видатків на удержання хору в дорозі і на доставу своєї особисто особи не числю. То ж за мій великий і тяжкий труд прошу якнайскорше вирівняння рахунку, який показав-ем на концерті».

Погано жилося отцям на парафії у Водниках. Куди краще стояли народні вчителі, зокрема пан Яцкевич, що отцю позичали гроші. Що відповіла на той лист Головна управа «Прогреси» у Львові, не відомо. В травні 1905 року просив отець Зацерковний ту Головну управу прислати в село безкоштовно трохи книжок, бо прислані колись при заснуванні читальні вже порвалися та обшарпалися «з-за активного прочитання», а багато книжок десь пропало по хатах. Головна управа у Львові поправила ситуацію, і 1906 року читальня відновила свою роботу. Опіку над нею взяв студент Адам Миколаєвич. Він постарався, щоб фонд бібліотеки систематично поновлювався, але всьому доброму рано чи пізно приходить кінець. Знову книжки обшарпалися, знову люди порозтягали їх по хатах, знову їх важко було зібрати до купи, і читальня черговий раз припинила своє існування. Запрацювала вона вже 1929 року, пройшовши перед тим довгу процедуру перереєстрації в органах нової окупаційної влади. Членами читальні на той час стало 24 особи, які погодились платити членські внески по 50 грошів. До кінця року кількість читальників збільшилась до 79 членів. При читальні успішно працював аматорський гурток, яким керував Іван Богун. За рік було вісім прем'єр різних вистав. 1930 року в селі було засновано товариство «Луг», через що почалася в селі колотнеча, оскільки «Луг» вважали проурядовою організацією, зумисне створеною, щоб відтягати сили від націоналістичної організації. Загніздилися у селі й москвофіли, а тому кожний храм, кожні свята, гостина чи весілля обов'язково закінчувались виясненням стосунків прихильників різних організацій та орієнтацій, що й стало об'єктом вражаючих в тому плані оповідань Івана Керницького. Зокрема оповідання «Празник».

В 20-х роках у селі знову було засновано хор, яким на цей раз керував пан Михайло Добротвір з сусіднього села Романава. Він був людиною вченою, співав по нотах і закінчив у Львові дяківсько-диригентський курс. До праці у Водниках прийшов за контрактом, який передбачав організацію мішаного церковного хору, котрий міг би «заспокоювати», крім церковних, ще й світські потреби.

Про той хор залишив згадку Іван Керницький у фейлетоні «Партитура», надрукованім в «Свободі» 10 березня 1973 року, якраз у час святкування Тарасових роковин. Відзначались такі дати колись і в Водниках. Вже коли хор стояв на сцені, жінки та дівчата нетерпляче очікували, коли відслонять завісу, а хлопці та чоловіки питались один у одного, чи добре виглядають та чи добре зав'язані герасівки на вишиваних сорочках, і також очікували, коли нарешті відкриють завісу і на них зможуть дивитися всі, а вони пізнавати серед людей «своїх». Раптом керівник хору скомандував не відслонювати сцену, бо нема нот, він їх забув у церкві, коли правилась Служба Божа, а без нот він не буде співати ні «Заповіту», ні «Реветя стогне», ні «Садок вишневий коло хати», бо це твори високої штуки і «так собі», без суворого дотримання нот, співати не можна. Всі розгубились, бо до церкви таки шмат дороги, але визвався принести ноти і партитуру хлопець на ім'я Василь, якого ще прозивали «кривий», бо кульгав на одну ногу. В церкві були дві партитури. На одній був напис «Служба Божа», а на другій «Збірка патріотичних пісень». Василь мав зуб на диригента за одну солістку з хору, що співала в сопранах і перед якою контрактний диригент мав більші шанси, ніж він, хоч би тим, що мав дві рівні ноги, а не так, як він, що мав одну криву. Хай їх обох Господь розсудить на

тому світі за те, що між ними було, в усякому разі, якщо мова йде про Шевченківський концерт, то він тоді випав на славу і мав великий успіх, хоч і п. Добротвір диригував з партитури, що мала на палітурці напис «Служба Божа».

В 1930 році містилась читальня у хаті Анни Гупало, неподалік громадської управи села. Проти такого сусідства гаряче протестував пан поліцай Василь Кухарський, бо в читальні читались лекції з історії українського народу, а це вже було зле, і пан поліцай робив усе, щоб такі лекції не читались і не було читальні.

Великі турботи панові поліцаю справляв і аматорський гурток, який діяв під орудою Івана Гордона. Цього року він здійснив шість постановок, в багатьох з них грав Іван Керницький, який спеціалізувався на ролях корчмарів та різних сільських п'явок. Вистави ставились у млині, що мав великий «глядацький зал» і не міг помістити всіх бажаючих, оскільки глядачі могли сидіти на різних бантинах та полицях, які були призначені для роботи та зберігання мішків. Часом з місцями було так туго, що для артистів залишалось кілька кроків ушир та вглиб для вистави. Попереду, звичайно, сільські діти, яким завжди все було цікаво і які жваво, тут же, під час вистави, коментували все, що діялось на сцені.

1930 року читальня принесла прибуток 593 золоті, а тому вирішено було для «Просвіти» звести новий будинок і не мучитись по чужих хатах. Почалась закупівля будівельного матеріалу. В селі 15 вересня 1930 року була страшна пацифікація. Було викликано уланів, які нищили людські господарства і мордували українських селян. Пацифікація відбувалася на очах Івана Керницького. Вона глибоко вразила його і сприяла остаточному формуванню поглядів і переко-

нань. Проведення паціфікацій у Галичині, вимордовування українців під абсолютне мовчання всього цивілізованого світу й лягло в основу одного з блискучих оповідань Івана Керницького «Батьки і сини».

З 1932 року читальню перевели в хату Івана Мороза, що стояла неподалік від хати батьків Івана Керницького. Все майно читальні складалось із стола, шафи, двох лавок, портретів Тараса Шевченка та Івана Франка, а також таблиці, на котрій писали крейдою. Читальня ще вчила анальфabetів читати і писати. Тому й мали таблицю.

Під час паціфікації зібраний для будівництва читальні матеріал військо знищило, а влада категорично заборонила збирати гроші на добродійні цілі...

Статистика твердить, що 1932 року в селі було 169 господарств, з них 19 – польських, а десять – єврейських. Для поляків за сприянням староства збудовано невеликий костелик, який у доброму стані залишився стояти й донині, хоч у селі нема жодного поляка. Взагалі нараховували Водники на той час 1102 мешканці. Читальня нараховувала 101 члена, передплачувала чотири українські газети, а бібліотека мала 110 книг. В селі були осередки «Рідної школи» та «Сільського господаря». В наступному 1933 році в бібліотеці вже було 240 книг. Від 1930 року завідував бібліотекою Йосип Рура. Тільки рік чи два цю посаду обіймав Петро Гупало, чоловік Анни Гупало, в хаті якої містилась свого часу читальня; аматорським гуртком став керувати Іван Керницький. Здійснив аж п'ять постановок, що мали в селі великий успіх, і на виставу приходили навіть люди з інших сіл. Петро Гупало вів гурток неграмотних. Приходило навчатись одинадцять осіб. Робота читальні активізувалась з приходом у село священика

Івана Гураля. Сталось це 1935 року. Одночасно активізували свою роботу й поляки. Після побудови костелику була для декількох поляків створена читальня «Товариства школи людової», а також «Кулко рольніче», куди спеціально поставлялись товари за цінами нижчими, ніж у «Сільському господарі». Діяло спортивне товариство «Страж пожарна». Держава щедро субсидувала польські організації, всіляко придушуючи розвиток українських організацій. В школі проводилась відкрита антиукраїнська політика, уряд поспішав денационалізувати селян і не пропускав жодного шансу, щоб це зробити.

І все ж, незважаючи на такі старання уряду, українцям вдалося 1935 року за 750 золотих купити площу під будівництво власної читальні. Вона була навпроти старенької Миколаївської церкви. Знову почалось звоження матеріалів. Було привезено дев'ять стосів будівельного каменю та два вози дерева для випалювання цегли, позаяк селяни вирішили робити цеглу своїми силами. 1936 року аматорський гурток дав десять вистав, заробив при цьому 268 золотих, почались збирання пожертв серед людей, але будинку так і не було збудовано. На це було багато різних причин. Гарячковість будівництва приміщення для читальні була викликана ще й тим, що Іван Мороз, у хаті якого містилась читальня, вирішив будувати нову хату, а стару розвалити...

...Була та хата за три газдівства від хати батьків Івана Керницького. Стара, як світ. «Скільки є таких стареньких хат на селі і на передмістях, – писав Андрій Чайковський, – які мов старі беззубі бабусі доживають свого кінця, ніхто на них не зверне уваги так, як це зробив шановний автор «Святоіванських вогнів»!..»

Останнє пристановище «Просвіти» у Водниках містилось у такій старій хаті і обезсмертилось новелою Івана Керницького «Стара хата». Навічно.

По вікна вросла в землю. Коли дивитись через ті вікна на подвір'я, як колядують колядники, то видно тільки ноги. Черевики або чоботи. Ще курку чи гуску можна побачити, як ходять по дворі, але людину на повний ріст, то вже ніколи. Стін не видно зовсім, бо їх закрила своєю шапкою стріха, котра нагадує мужицьку нивку, бо на тій стрісі, і на тій нивці ростуть синьоокі волошки-блавати, і фіолетові кукілі, повзе своїми білими дрібними дзвіночками в'юнець, є кривавник, є і глуха кропива. А ще на стрісі росте та досягає жито, довге, як війтівські батоги. Низ вкритий зеленим мохом, що геть зовсім закрив зверху підгнилу солому, котра тільки де-не-де визирає острівцями. Як і на порядній нивці, знайшли собі тут пристанище горобці, миші-полівки, котрих не їсть кіт, водяться джмелі та оси, які через той «грунт», тобто мох та солому, якимось дивом залазять на горище та в'ють свої дивні кошики-гнізда. Прикрашає хату велике бузькове гніздо, зроблене на старім колесі від воза. Як клекотить бузько, то вся звірина та пташня, що на стрісі, мовкне. Бо хто би смів перечити господареві. З певністю можна сказати одне: на стрісі ніколи, відколи тут гніздився бузько, жаб не було, і ніхто не чув, щоб вони розводили своє рохкання на все село, як це роблять жаби, що на болотах коло потока.

На місці старої хати 1936 року Іван Мороз вибудував нову. З високими стінами, з великими вікнами на дві шиби, а до покою аж на три шиби, і в додачу – комин на даху. Тільки й згадки по старій хаті.

Не вийшло так, щоб збудувати читальню «Просвіти». І вже камінь був, і дерево, і площа викуплена, і гроші були. Не судилось. Потім на цій площі зведуть Будинок культури. До однієї з річниць Жовтня. Крику і хвальби було на цілу область. Але й це минуло. Закінчились і ті часи. Повернулась «Просвіта», дім культури став Народним. Поставили люди перед будинком відновлений хрест на честь знесення панщини, який зруйнували тоді, коли активно воювали з релігією, ще поставили великий тризуб як символ нової держави та висипали символічну могилу загиблим за волю України...

В школі, де колись вчився Іван Керницький, тепер медичний пункт. Перед тим колгосп не знайшов кращого застосування для цього приміщення, ніж зробити тут звалище мінеральних добрив, які й знищили остаточно школу. Потім викинули добрива, відремонтували сяк-так будинок – де доправили, де добудували, і вийшов медпункт.

Пусткою світить польський костелик, пристанище для горобців та іншого птаства. Нові хати, нові паркани. Дорога, як була поганою, то такою і залишилась.

Село, як і колись, так і тепер важко запримітити з основної траси, що веде зі Львова на Бібрку, і взимку, коли його замітає сніг, і в теплі пори року, бо скриває його зелень. Хіба зраджують його дрібні дими, що йдуть з людських осель і нагадують мандрівникам, що тут людська оселя.

Рідної хати Івана Керницького у Водниках не стало, коли його тут уже не було. 1951 року брат Богдан повернувся додому з армії, де служив у танкових військах, і почав збирати копійку до копійки, аби поставити нову хату, бо була та хата, як і Івана Мороза, стара, звікована і без жодних ровесниць у селі та навколишніх селах. Належала предкові Івану Білику...

Писав Іван Керницький про знесення рідної хати, хоч вона ще стояла і гадки не було її руйнувати та будувати нову. А вже серцем чув, як будуть руйнувати її. Чув, що прийде той час. І наперед прощався з нею... Щоправда, хата Керницьких була більш цивілізованою. Її з курної переробили на «людську», тобто з комином. Він прощався з батьківською хатою, коли мав 19 років. Дивовижно...

Назбирав грошей брат-танкіст не скоро і будовав хату довго. Різно бувало: нагадували, що за океаном має родичів, а тому звільняли з роботи – і що хочеш роби... Поставив хату аж 1962 року, старим парубком уже був, як оженився і привів дружину до неї.

Не зберігся сволок, на якому був той історичний напис, що будовав її Іван Білий «со женою своєю Катериною» на хвалу Божу.

Дізнався Іван Керницький, що рідної старої хати нема, вже геть пізніше. Просив сестру Ольгу, щоб докладно описала, як виглядає нова хата. «Дякую, – писав він Ользі 3 березня 1967 року, – за докладний опис Вашої хати, тепер вона вже виразніше зарисовується перед моїми очима. Думками-мріями злітаю до рідного гнізда, під рідну стріху, якої вже нема. Але «стара хата» живе далі в споминах і в «Святоіванських вогнях»... збереглася у мене ще одна книжка, але вона пожовкла-почорніла, як стріха колишньої нашої хати».

«А ще була в нас така вулиця. Тую вулицю брат дуже любив. Любив ходити по ній і думати. Коли вже собі щось надумав, тоді йшов до хати, а в хаті на столі стояв каламар з атраментом, ручка чи зошити чи папери. Він собі записував. Як я вже до школи ходила, то дивилася, щоб перо його, як вже ставало недобре, мені попадало, бо моє було ще гірше.

Грошей так не було, що хоч плач. Я мріяла мати нове перо. Як вставала ранком, то завше молилась Богу, щоб по дорозі знайти три гроші, щоб за них купити собі гарне нове перо. Але гроші по дорозі ніхто не губив, а я не знаходила. Так і ніколи не мала я гарного нового пера, лиш ті, які діставалися по брату. Ей, якби знала, то зберегла б хоч одне, бо іншої пам'ятки по ньому не маю». Так писала у своїх спогадах молодша сестра Стефанія.

Про ту «дорогу» постійно пам'ятав. Була це звикла, трохи ширша, ніж стежка, смужка, що вела від хати до дороги. Не міг забути її. Запитував, що сталось з нею, а сестри мовчали і не відповідали. Не мали відваги сказати правду, аж врешті признались: «Нема, Івасю, тої вулиці, бо ми з мамою, – писала Оля, – скопали її і посадили бульбу».

Колгосп забрав поле, не було де посадити картоплю. От і довелось скопувати стежки, які слугували ще предкам.

Він просив, він благав сестер написати правду, чи в селі люди ще на Івана прикрашають хати квітами, як колись прикрашали свої стріхи, а якщо прикрашають, то якими квітами. Відписували йому, що хати мають найперше папороттю, потім івановим зіллям, котрі ще дехто називає «івановими головами», потім кривавником, а потім роменом.

«Мені запах того ромена ще й досі вчувається, а ночами сниться, як росте на узбіччі нашої нивки, як на Коцурів. Чи ти пам'ятаєш, Олю?».

До нової хати так ніколи і не приїхав.

А його всупереч всьому тут чекали. На диво надіялись. А дива не сталось.

«Наші діти, – писала йому Ольга, – видумали собі тепер знамениту забаву і щодня їдуть до Львова зустрічати вуйка

з Америки. З крісел складають поїзд. Купують два квитки на станції в Старому Селі, ще й просять кондукторку, щоб повезла їх прямо до аеропорту, бо вони дуже поспішають! Як звичай велить, дівчатка вибираються зустрічати дорогого гостя неповоронні. Старшенька Галя везе квіти, а меншенька, Іванка, дарунок – гуцульську тарілку і лелеків (різьба в дереві). Дарунок тримає цупко під пашкою і, борони Боже, відняти його від неї! З дарунком рано вмивається, молиться, сідає їсти сніданок, а потім увечері кладеться з ним спати.

Ось і приїхали до аеропорту! Старшенька Галя хапає меншу сестру за руку, мовляв, щоб не загубилася в натовпі людей. Галя тримає квіти, Іванка тисне дарунок. «Впізнаєш вуйка Івася?» – питає Галя Іванку. – «Ну, ще б ні. Він такий, як наш тато, тільки в нього сиве волосся і великий чомодан!».

Нам, старшим, одночасно і на сміх, і на плач збирається, коли дивимось на цих двох маленьких комедіанток, з якою серйозністю і повагою вони відіграють свої ролі. Як, тримаючись за ручки, натягують шийки і витріщують оченята, щоб, бува, не прогавити того моменту, коли вуйко сходитиме з літака. При тому меншенька завжди муштрує сестру: «А ти дивись добре, не стріляй очима по боках! Та уважай на квіти, щоб не поламати, як же ти будеш вручати вуйкові з Америки поламані квіти?»

Дивом дивуєшся і в голову заходиш, яким чудом вони, малята, так добре наслідують нас, дорослих?.. Адже вони ще ніколи не були в аеропорту, чи під готелем інтуриста у Львові. Не бачили під ним, цим готелем, довгої черги очікуючих на своїх рідних з-поза синього океану. Не були свідками радісних зустрічей і сумних сцен розчарування, коли хтось, довго і давно вичікуваний, не прибув з туристичною

групою... Часто люди виходять під той готель «без надії сподіваючись», – ану ж зустрінуть когось, хто приїхав до сусідів чи знайомих з другого села, а там, в Америці чи в Канаді, має нагоду зустрічати цього довгоочікуваного... І з такої зустрічі – велика радість, і є про що в селі говорити на півроку.

...От і вийшли вже з літака всі пасажери, а вуйка нема...

Не приїхав! Личка в дівчаток посумніли. Іванці дрижать губки, зашклились оченята, ось-ось і покотяться сльози. Старша, Галя, заспокоює її: «Ну, і чого пхинькаєш? Вуйко не дістав пляцкарти до цього літака. Він приїде завтра!» А завтра та сама забава, той самий складений з крісел поїзд, купівля квитків на станції в Старому Селі і довге очікування на аеропорті з квітами і дарунком...

Тепер дівчаткам вже й в сні ввижається, що вони їдуть зустрічати вуйка з Америки.

Чи діждуться колись?»

Той лист вуйко дівчаток опублікував у газеті «Свобода».

Над тим листом плакав кожний, хто його прочитав.

Він, Іван Керницький, не приїхав.

Не міг приїхати.

Від того часу на стіні нової хати у Водниках висить дешева різьблена гуцульська тарілка, яку дівчата мали подарувати вуйкові при зустрічі на леговищі, а на вікні, що виходить на вулицю, між квітами стоять бузьки, що піднесли над гніздами дзьоби і клекотять. Закам'яніли в очікуванні.

Просив чужих людей, які їхали туристами, щоб бодай одним оком глянули на його рідні сторони, а потім оповіли йому, як воно там. «Там, – говорила йому одна з таких туристок, – крім зарослих травою могилок, не залишилось для нас нічого рідного. Там все тепер чуже».

А він не вірив.

Про кожну вістку з рідного села відразу повідомляв у газетах. Найперше повідомляв у «Свободі», де кожної суботи читачів чекала зустріч з ним.

«Можеш бути гордий з твого села і з твого роду, – написала йому 16 червня 1976 року Ольга, – бо вже маєш у нашій фамілії першого лікаря та ще й хірурга! Син Марини Л-ої закінчив медінститут. Учителів, інженерів вийшло з нашого села чимало, є одна жінка навіть інженер, а от до медінститута якось досі ніхто не попав. Аж Марина втяла штуку – пропхали сина Василька».

Цей лист став основою прекрасної не то статті, не то новели, а простіше – «фейлетона» під назвою «Бомбони», надрукованого в «Свободі» 27.07.1974 року.

Ця «розторопна» Марина, «яка таку штуку втяла», була дочкою вуйка Антона і славилася красою на все село і на близькі присілки. Вуйко Антон вважався в селі багатцем, тобто, не за такими й давніми стандартами, був куркулем. Крім робочих коней, котрими орали, возили гній, снопи та все, що потребувало перевезення, мав ще цугові коні, котрими дуже пишався, не знаючи, що ті коні стануть причиною його трагедії, бо подібні коні могли мати лише представники експлуататорських класів. Щоб у вуйка Антона більше не проглялися експлуататорські риси характеру, у нього забрали все до останнього гвіздка, не рахуючи вже цугових і робочих коней, корову, ялівку та жорна, які в описі фігурували, як «мельница». Голого-босого вуйка Антона разом з сім'єю відправили в Сибір, точніше в Новосибірський край. Вуйко Антін в тім краю і залишився назавжди, а вуйна з дітьми таки дочекалась звільнення і, «перевихована», приїхала додому.

«Постать вуйка Антона, – признався опісля Іван Керницький, – я портретував у книжці «Мій світ» (Львів, 1938 р.) в оповіданні «Празник». Коли він, бувало, приїжджав своїми цуговими конями до нас на празник, «на Теплого Миколи», то тато завжди саджали його в «почесну президію» – на покутті, де на Свят-вечір стоїть вівсяний дідух. Навіть в найгіршу спеку надворі, чи в найбільшу горяч у хаті вуйко ніколи не роздягався за столом з кожухової куртки».

Той вуйко – світлий усміх дитинства і щемливий спогад. Вуйко приносив у хату радість і жменю бомбонів – звичайних круглих карамельок з яблучним чи сливовим варивом, густо обсипаних цукром зверху.

Перед роздачею бомбонів вуйко робили дітям короткий екзамен:

- А як ся називаєш?
- Івась.
- Збитків не робиш?
- Не роблю.
- Тата-маму слухаєш?
- Слухаю.
- На тобі за це аж два бомбони...

Мама, що поралась на кухні, нагадувала своїм чемним дітям, щоб поцілували вуйка в руку.

«Не діждав вуйко Антін, – закінчував свій спогад Іван Керницький, – потіхи з внука Василька та ніколи, мабуть, і не снилось такому «ворогові народа», що його нащадок буде радянським лікарем у Львові. Я написав додому листа, щоб прислали мені фотокартку цього першого в нашому роді «МД». Якщо вже маю бути з нього гордий, то хотів би бодай знати, як він виглядає». Гіркий жарт і гіркий усміх при цьому...

З Водників походила і у Водниках споконвіку жила материна рідня, котра зафіксована у старих документах і в найголовніших з них – австріяцьких Йосифінських та Францисканських метриках, де записуване все, чим вони володіли на той час, аби з того справно і чесно платили цісарській скарбниці податки, бо витрати найяснішого були великими. Всі повинності роду матері також записані в окремії книзі. Та книга зветься фасіями села Водник, тобто, де записано, скільки днів має кожен член роду відбуту пішої та кінної панщини. Скільки шарваркових днів і ще всіякої різної роботи, за невиконання якої жорстоко карали. Родина батька походила з Підмонастиря, через який проходила залізниця, а тому з того села було найбільше залізничників, а також злодіїв, про що нераз зауважувала тодішня преса. Керницькі також зазначені поважними господарями у старих австріяцьких документах, справно платили податки, відбували шарваркові та панцизняні повинності, до судів не притягались – були людьми, як то мовиться.

Прадід Івана Керницького, Михайло, упокоївся року Божого 1873. Він був одружений з Марією Кравець, місцевою дівчиною. Ще з церковних метрик можна дізнатись, що був у Михайла Керницького брат Яким, який помер трохи скоріше від Михайла, 31 січня 1872 року (ЦДІА України, м. Львів, фонд 201, опис 4а, справа 7019, арк. 7). Мав Яким всього 51 рік від народження.

Скільки взагалі у прадіда Михайла Керницького було дітей, сказати важко, бо документи, які б зазначили це, збереглись з давніх часів неповністю, проте одним з його синів був син Іван, який і успадкував майно по батькові. Він був одружений з Катериною Горошко, дочкою Василя

Горошка та Марії Кузик, які походили з сусіднього села Будькова. Господь щедро благословив Івана та Катерину дітьми. 5 березня 1871 року народився син, якого нарекли Василем (там само, справа 7020, арк. 11). Дитину, як пише метрична книга, прийняла на світ повитуха Пелагія Подлужецька, а хрестив та миропомазав священник Йосип Куневич. Своєму первістку батьки зробили пишні хрестини і до хресту дитини запросили аж три пари кумів, про що було також гонорово і розмашисто записано в книзі народження. Біля кожних кумів у книзі було зазначено, що вони селяни, а крім того кожен кум та кума розписались в книзі традиційним хрестиком.

28 червня 1873 року (там само, справа 7020, арк. 17) народився наступний син, якого назвали Петром і якому не судився довгий вік, бо 28 січня 1875 року (там само, справа 7019, арк. 22) дитина померла, а шановний отець парох навіть не написав від чого. Невдовзі по смерті Петра, на третій день Різдва 8 січня 1876 року, прийшов на світ наступний син, якому гріх було би не дати ім'я Стефан, бо саме цього дня й випадають іменини Стефана (там само, справа 7020, арк. 23). Це був батько Івана Керницького. Як свідчить метрика про народження, прийняла його на світ божий тітка по мамі Анна Горошко, а хрестив та миропомазав отець Йосип Куневич.

По Стефані 26 грудня 1878 року (там само, справа 7020, арк. 30) народився син Йосиф. Йому і судилось бути хресним батьком Івана Керницького, а також судилось з усіх синів Івана Керницького прожити найдовший вік, бо помер він 6 березня 1966 року.

П'ятим знову був син. Народився він 16 червня 1881 року (там само, справа 7020, арк. 34) і якого охрестили Петром,

тобто іменем перед тим померлого сина. Цього вже Петра охрестив новий священик у селі Константин Яринович, котрий був сином пароха з Ольховець о. Івана Яриновича та Теклі Оберської. Старий священик Йосип Куневич несподівано для всіх помер у віці 45 років 28 липня 1879 року.

По Петрі у Керницьких народився знову син, якого назвали Іваном. Він народився 10 січня 1884 року (там само, справа 7020, арк. 44). Дитині добігав сьомий рік, як вона перед самим Великоднем застудилася і 22 квітня 1890 року померла (там само, справа 7019, арк. 42).

Аж через п'ять років 18 лютого 1889 року (там само, справа 7020, арк. 55) народився син Михайло. Його вже хрестив новий священик Володимир Глинський, якого варто згадати в біографії Керницького хоч би тому, що це він намовив діда, Івана Керницького, стати лісником і навіть за нього перед «паном грабйом», тобто паном графом, замовив добре слово, про що в родині пам'ятали і при нагоді оповідали про це.

Після синів народилась дочка. Сталось це 24 січня 1901 року. Дочку назвали Анною і оповідають, що старий Керницький, коли дізнався, що в нього нарешті є донька, приступив до ліжка породільниці, взяв дитину на руки і сказав слова, які також опісля передавались у родині від одного до другого: «Доню, доню, таким тя довго шукав, що через тебе в діди ввійшов». Справді, як у казці: сім братиків і одна сестричка Ганнуся... Народилася Ганнуся вже в Суходолі, де батько працював лісником, бо розумів, що з одного поля не вигодує велику сім'ю, тим більше, що найстарший син Василь одружився і заклав свою сім'ю, яка мешкала разом з сім'єю батька. Дружиною Василя була Ганна Копитко, дочка Івана

Копитка та Катерини Окопської. Відразу по одруженні пішли діти. Народжувались діти в батьковій сім'ї, народжувались діти і в синовій сім'ї: Марія (нар. 4.05.1896 р.), Кирило (нар. 8.10.1898 р.), Іван (нар. 20.09.1900 р.). Вже як батько пішов в Суходіл і в нього там народилась нарешті дочка, «яка увігнала його в діти», то народився і син в Василя Керницького. Син народився 7.08.1904 р., і його назвали Йосипом.

Ні діти, ні жінка, ні господарка не врятували Василя Керницького від мобілізації з початком Першої світової війни, і найясніший цісар поставив його під гвер та погнав на фронт, з якого він таки щасливо з медаллю за участь у бойових діях повернувся додому, але заразився тифом і помер 1915 року. Мав всього 44 роки.

Син Василя Керницького Іван одружився з Теодорою Гулою з княжого міста Звенигорода. Так склалося, що сина Івана Керницького та Теодори Гули Василя (нар. 20.05.1922 р.) разом з іншими хлопцями з родини готував до вступу в гімназію Іван Керницький, ще тоді не письменник, а звичайний безробітний, який по закінченні науки в торговельній школі не міг знайти роботи. Хлопці їздили до вуйка у Водники вчити латинські деклінації і всякі інші науки, потрібні для вступу, а зимою ж брали вчителя до себе в Підмонастир, і він вчив їх, аж доки не тепліло. Тоді забирав, як казав, «шматки-ляльки» і йшов до свого села.

Василь 1932 року поступив у малу семінарію в третій клас. Семінарія була дітищем митрополита Андрея Шептицького, і він утримував її своїм коштом. Директором семінарії був о. М. Хмільовський, який у час ліквідації греко-католицької церкви в підпіллі фактично очолював її після арешту Йосифа Сліпого. Хором керував Дмитро Котко та Микола Колесса,

опісля професор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Серед учителів був відомий філолог Юліан Редько, а також Іван Лоський, один з небагатьох, що врятувались під легендарними Крутами. Малу духовну семінарію називали поляки гайдамацькою кузнею, але цю кузню Василь так і не закінчив через початок Другої світової війни. Вже потім, по цій війні, закінчив середню школу і вчительський інститут. Він і беріг пам'ять про свого великого родича і збирав кожную вісточку, яку про нього міг вичитати в пресі.

В Підмонастирі залишився Михайло, син Михайла Керницького. Він був батьком легендарного «Крилатого» – Івана Керницького. «Крилатий» народився 4 лютого 1921 року у Підмонастирі, вчився у Львові у школі ім. Бориса Грінченка, склав присягу члена ОУН на могилі замордованого поляками сотника ОУН Гловинського у Великих Глібовичах. Під загрозою арешту гестапо 1942 року перейшов на нелегальне становище, 1943 року призначений організаційним референтом на Бібрецький, Рогатинський та Ходорівський райони. Став організатором куреня «Леви», осередком якого було суходольське лісництво. Курінь складався з трьох сотень, по 150 повстанців у кожній. 1944 року одружився з Анною Керницькою з Водників і взяв шлюб у водниківській церкві. Шлюб давав отець Іван Гураль. Свою пошлюбну подорож відбув в село Під'яркове коло Перемишлян, де взяв участь у відомому бою з НКВД.

На початку 1946 року «Крилатого» скеровують у Золочівську округу. 15 лютого 1947 року, не бажаючи здатись ворогу, застрелився у криївці. Його тіло відвезли в Олесько. Могила невідома. Дружина відбула довгу каторгу в концентраційних таборах і повернулася додому 1970 року. Померла 6 травня

1999 року. Ім'я Івана Керницького після його виїзду гідно презентувалось іншим Іваном Керницьким – «Крилатим».

Таким був його великий рід, яким пишався, про який пам'ятав і згадував мало не в кожному листі додому, вивідуєчись про здоров'я кожного, успіхи, радощі та втрати. З ними не чувся самотнім у цьому світі.

Весь рід, вся рідня з Підмонастиря та довколишніх сіл з'їжджались до Водників на храмове свято «Теплого Миколая», тобто свято Перенесення мощей Святого отця Миколая. В ті часи рідня шанувалась, інтереси роду брали гору над інтересами кожного його члена, і з тим мусив кожен рахуватися, хотів він того чи не хотів.

Празник у селі розпочинався Службою Божою в церкві, яка була малою, дивовижно тісною, і ніколи, ні взимку, ні влітку, ні восени, ні навесні, не вмещувала в собі не те що чужих прихожан та гостей, а й своїх власних, а тому переважна більшість їх стояла завжди поза порогом, а в часи празника то й поміж могил і на вулиці. Служба йшла своєю чергою, а поза порогом церкви – свої розмови про останні новини, випитувались роди один в одного про здоров'я, поводження, про все, як належить. Пригадуєте? «Під дзвіницею в холодку, на обчімханих дубах, мимраві й гуняві бабусі чоломкалися очіпками, а падькали, а бідкали і, прослезившись, прошали собі гріхи, що їх ніколи не робили, Господу навкучувались й усім святим голови морочили:

– Та й третій раз мені, кумонько, простіть!..

– Га? Як?

– Ото раз, чуєтє!.. То ви вже не чуєтє? А я ще, чуєтє, чую...

Ая. Ще роблю, що здужаю... Нема смерті...»

Це з оповідання «Празник», що в «Моему світі».

Ззовні водниківська церква чарувала і тішила око кожного, хто дивився на неї, своїми дивовижно тонкими й артистичними формами, легкістю, майже невагомістю кожної конструкції. На фоні старих могил, в котрих невідь хто й лежав, на фоні тих старезних дерев, вона виглядала якоюсь чарівною скринькою, яку поставили і чомусь забули забрати. Старі документи стверджують, що була вона збудована ще за старих польських часів 1729 року. Вже на початку 20-го століття тісно було не тільки в церкві, а й біля неї. На цвинтарі перестали ховати людей, а новий цвинтар заснували на горбі при царській дорозі зі Львова в Бібрку. Такою ж старою, як церква, була і дзвіниця при ній. Люди щораз голосніше нарікали на тісноту і на те, що цілу Службу Божу слухають лише вибрані, а інші не мають тої можливості через брак місця, і тому вимагали, щоб розпочали будівництво нової великої мурованої церкви в селі, але далі закликів та розмов справа не просувалась. До того ж перекази доносили, що водниківці купили церкву готовою в якомусь іншому селі і в розібраному вигляді перенесли її в своє село, а через те, твердили отці духовні, не може бути правдиве Боже благословення на тих, хто чужими, а не своїми руками возведе «сей храм Божий»! Якщо про будівництво нової церкви нагадували шановні духовні отці, то селяни відразу віднікувались і говорили, що місця в церкві вистачало їх батькам і дідам, то вистачить і їм і не бачать необхідності будувати нову церкву.

Взагалі ж відомості про першу церкву в селі походять з 1700 року. Була то вже стара, вікова споруда, яку спалили татари. Чи справді село вирішило купити собі церкву в чужих людей, чи вибудувало її само, невідомо, точніше, нема на це відповідного документа, хоч твердження про купівлю церкви

в селі прижилося і передається з покоління в покоління. У 1799 році до церковних дібр належало 32 ділянки поля. Така дивна міра площі, звичайно, нічого не говорить сама за себе, але більш промовистим є той факт, що було це стільки поля, що якби орати його одним плугом, то треба було затратити 60 днів. Лугів церковних було на той час стільки, що їх за один день могли скосити 16 потужних косарів.

Опісля, вже перед знесенням панщини 1848 року, ці церковні добра, міряні такими оригінальними мірками, були переміряні ще раз, і виявилось, що ерекційного, тобто церковного поля, в селі є 68 моргів, і парафія Водник стала однією з таких, куди не відмовлялись приходити на душпастирство не тільки молоді випускники духовної семінарії, а навіть і досвідчені отці. Проживало на той час у селі, як виявляється, 72 родини, і за давнім звичаєм платили священникові за виконання ним душпастирських обов'язків щорічно чотири миски муки від нумера на випікання проскур та давали по три грейцарі на купівлю вина для причастя.

Згідно з шематизмом 1845 року, адміністратором церкви у Водниках був о. Григорій Левицький, який у липні наступного року перейшов працювати в село Підмонастир, де хрестив, женив та хоронив предків Івана Керницького по батьковій лінії. На його місце прийшов у село Амврозій Зарицький, і тоді виявилось, що не такі вже й ревні християни є селяни Водників, бо не вельми дбали про свого отця духовного, котрий скаржився в консисторію Львівського єпископства, що парафіальні будинки, тобто плебанія та решта господарських споруд, є в такому поганому стані, що отець відмовлявся жити в них, але не відмовлявся від багатой парахії. Отець, на сором мешканцям села, вирішив винаймати хату в селі

і у кожній своїй проповіді допикати селянам про їх обов'язок супроти святої церкви та свого духовного отця. Нагадувати про обов'язки отцю довелось довго, бо нову гарну плебанію «зі штирма покоями» та канцелярію «під метричні книги» було збудовано 1853 року. Одночасно були підремонтвані й господарські будівлі, і отець Амброзій перейшов жити з-під селянської стріхи в достойне помешкання. На жаль, нова плебанія не довго служила отцю Амброзію, бо 1 жовтня 1860 року власник села Альфред Потоцький дав презенту на парафію у Водниках о. Кирилу Букоємському, а відтак на його місце прийшов о. Йосиф Камінський, який був 1839 року народження, а висвячений у священничий сан 1866. Належало на той час отцю Камінському 57 моргів орного поля, 28 моргів сіножатей. Отцю Камінському нове приходство сподобалось, кращого він уже й не шукав і був на ньому до самої смерті, яка сталася 17 листопада 1899 року. За ревну працю село додало отцю ще кілька моргів орного поля, і тепер в «посіданні» церкви було 63 морги поля. Крім того отцю додали ще 11 моргів пасовиськ та 8 $\frac{3}{4}$ моргів лісу. Діяльність отця була вельми широкою, і не було справи, в котру б він не втрутився. Так, 1892 року отець зібрав 44 підписи проти планів Шкільної ради внести фонетичний правопис замість етимологічного. Нічого, що всі селяни як один підписались традиційними хрестиками безграмотних, але отець Камінський сказав своє слово разом з ввіреною йому парафією щодо нових «модних» та прогресивних, як казав дехто, введень в освіті. Консисторії такий випадок отця Камінського явно не сподобався, і вона почала його потихенько дзьобати, аби поставити шановного отця на місце. А почала вона з того, що звернулась із запитом до бібрецького декана, чому це в

славному селі Водниках досі немає «Братства тверезості», коли такі братства є майже в кожному селі, на що шановний отець Камінський високоповажній консисторії у Львові відповів, що в селі немає жодного пияка, а отже й нема сенсу закладати протипияцьке братство. Отець Камінський одночасно присоромив консисторію, що посилає «в наші села» таких недосвідчених священників, що не можуть справитись з п'янством, а деякі (чого правду «завертати в бавовну») й самі пиячать, а щоб пустити чесним християнам пил в очі, заводять якісь братства тверезості, які нічого не дають і дати не можуть. Нехай краще працюють шановні отці на ниві просвіти народу та дбають про його інтереси, а не про свої, і не компрометують цим і себе, і святу церкву, від імені якої виступають. Про політичні погляди отця Камінського можна судити з його виступу на вічі в Бібрці, на котрому він заявив, що «наш край є не Україна, і не Москва, а ми є руська Галичина», тобто був отець Камінський типовим рутенцем.

Звичайно, що мати під боком Львова такого священника було не бажано, і консисторія не знала, що з ним робити, тим більше, що за отцем горою стояли селяни, на думку яких ця ж консисторія не могла не зважати. Все, однак, вирішилось само собою зі смертю шановного отця, якого село оплакувало довго і в нащадках згадує ще й до сьогоднішнього дня. Його поховали, як він і заповідав, на новому цвинтарі «між людьми, а не коло церкви», а на могилі поставили гарний камінний хрест, котрий весною білять, підправляють напис та при обході цвинтаря постійно відправляють відповідні служби. На цьому забіленому хресті ще й сьогодні можна прочитати, що лежить під ним ієрей Йосиф рицар де Топор Камінський, котрий народився 5 січня 1839 року і упокоївся 17 листопада

1899 року. Влітку могила отця заростає різною зеленню, яка буває до осені, перестоює зиму, а навесні перед великодніми святами на могилі отця роблять порядок, вирізують зайві кущі та всілякі рослини, білять хрест, моляться і просять Господа простити йому всі гріхи «вольние і невольние».

На місце отця Камінського прийшов отець Йосиф Зацерковний. Він був 1867 року народження, а висвятився 1891 року. Був одружений з дочкою Йосифа Камінського Іванною, яка після народження сина, котрого назвали Володимиром, ослабла, довго хворіла і упокоїлась у віці 32 літ 6 січня 1898 року. 9 січня відбувся її похорон, на який з'їхалось багато довколишніх священиків. Співав спеціально запрошений хор із села Баковець.

1914 року отець Зацерковний за фальшивим доносом був заарештований австріяками як москвофіл і відправлений у Талергоф, з якого був звільнений. У липні 1919 року, як військовий священик Української Галицької армії, пішов з нею на Східну Україну. Священничі обов'язки в селі замість нього сповняв отець Бучинський з сусіднього села Гринєва, а при кінці 1919 року парохією у Водниках завідував отець Михайло Кравчук, який перед тим був капеланом Першого полку УСС. Він був 1890 року народження, а в 1918 році висвячений. У Водниках він сповняв душпастирські обов'язки до 22 жовтня 1923 року, відтак перейшов до Львова, а з 1926 року був парохом села Негівці на Івано-Франківщині.

Отець Зацерковний пробув на Східній Україні до осені 1923 року, але не відважився повернутися у Водники, бо поляки погрожували йому, як учасникові визвольних змагань, смертю. Він став працювати парохом в селі Банюнин Кам'яно-Бузького району, але все-таки вирішив поверну-

тись у рідне село. Отця відразу заарештували і протримали в тюрмі до 1925 року. Його довго не допускали до праці, погрожували розправою, але колишній священик-стрілець наполіг на своєму і був скерований у Водники, хоч проти цього категорично виступали всі повітові шовіністи і вимагали від уряду знищення «тего гайдамаки». Повернувся отець Зацерковний до Водників наприкінці 1926 року. За час його відсутності обов'язки духовного отця громади сповняв о. Іван Костельний з Гринева.

На радість шовіністам, Зацерковний помер 19.07.1931 року і був похований на новому цвинтарі в одній могилі з дружиною. На їх могилі хрест, що поставлений невісткою Сабіною та племінницею Дарією.

Побіч тієї могили ще одна могила – сина Володимира. Напис сповіщає, що народився він 26 липня 1892 року, а помер 10 листопада 1971 року. Він був учителем, але знайти роботу не міг, бо польська влада пам'ятала, ким був його батько і те, що він також «гайдамака», який не хотів переписуватись на польське. Працював у Польщі, потім повернувся у Водники, купив парцелю, збудував хату неподалік Керницьких і залишився в селі, в якому до цього часу пам'ятають отця Камінського і шанують пам'ять по ньому. Діти Володимира стали музикантами, грають у різних оркестрах, а в селі залишилась жити його дочка Ольга.

На місце отця Зацерковного був посланий о. Іван Палій, який перед тим працював у селі Станімирі біля Перемишля. Він був висвячений 1927 року, до своїх душпастирських обов'язків ставився байдуже, за що був притягнений до церковного суду, який відбувся в листопаді 1931 року, тобто невдовзі після того, як прийшов на парафію у Водниках. Ша-

новний отець зате ревню дбав, на відміну від попереднього, про свої справи. Попередній парох, вважаючи, що для прожиття йому треба не так вже й багато, а є в селі багато людей, які бідують, вирішив віддати їм поле. Отець Палій викликав комісію, яка ствердила, що справді ерекційного поля є значно менше, ніж мало би бути. Так, комісія виявила, що є його 39 га, в той час як має бути 52, щоправда, дев'ять гектарів не надавались до ужитку через свою моклякуватість. Виявилось, що 14 га доброго ґрунту попередній парох о. Зацерковний подарував чи віддав людям. Це дуже не сподобалось новому отцеві, і він почав з людьми тяганину за повернення того, що має йому належати.

Сварки з громадою закінчились тим, що селяни написали на отця заяву про його невідповідність займаній посаді. Вони вимагали забрати його «де хочете», а для села Водники прислати людину, гідну пастирського покликання. Отець Палій у відповідь написав у консисторію пояснення, в якому просто очорнював громаду, хоч справа була ясна, як Божий день: отець хотів відібрати назад церковне поле, хоч фактичним власником є громада, яка це поле виділяє з-поміж себе своєму священикові. На думку отця Палія, його тероризують прокомуністичні елементи в селі, які передплачують для себе газету «Сила». Вони називають його «кацапом» і з себе вдають націоналістів. Зрозуміло, що він, отець, до своїх обов'язків ставиться ревню. Особливо він хоче навести порядок в церковних справах, бо застав там «мерзость да запустеніє». Йому довелось довго працювати, щоб привести до порядку метричні книги. Він розпустив дівоче братство, яке під керівництвом безбожних керівників читальні «Просвіта» прилюдно танцювало на Великдень при

музиці, не зважаючи на його сувору заборону танцювати. Він вимушений був звільнити від обов'язків паламаря Івана Шевціва, бо той не хотів ходити на вечірні богослуження. Звільнив також старших сестер жіночого братства Варвару Мороз та Єлизавету Шевців, які затаювали гроші з церковної скарбниці. Закликав до порядку Юлію Похмурську, яка постійно розмовляла в церкві під час богослужіння. Через велику розпусту, – вважав отець, – маївки в селі правляться не увечері, як всюди, а зранку. Він розпустив парафіяльну раду, яка разом з читальнею виступила проти нього.

Скаржився отець Палій і на велику неповагу до нього з боку громади, бо вона не проводить ремонт парафіяльних будинків, в яких вимушений жити отець, а на його прохання зробити нарешті ремонт відповіла йому ця громада: нехай собі робить сам, бо там живе. Він вже замучений всім цим і робить роботу, яка йому не належить, а слід її робити громаді. Так, він провів сам меліорацію церковних мочарів, а окрім того категорично проти, щоб його перевели на парафію в Старому Селі, як того хочуть селяни. Він ще раз наголосив, що проти нього, чесного працівника Божого виноградника, виступають у Водниках більшовики, комуністи, українські шовіністи та бандити. Він всім їм заважає своєю діяльністю.

Не встигла консисторія відповісти громаді на першу заяву, як із Водників надійшла друга. Вона вказувала, що причиною незгод в селі є саме отець Палій. Консисторію просили, щоб вона забрала собі отця по-доброму, а інакше вони самі вирішать справу.

22 січня 1934 року до єпископа Бучка надійшла нова скарга, підписана Стефаном Керницьким, батьком Івана Керницького, а також Іваном Похмурським з проханням, щоб

врешті консисторія вирішила справу з отцем Палієм, якого громада не хоче, як і зрештою не розуміє, чому консисторія зволікає вирішення такого важливого для села питання. Консисторії було вже забагато, і вона перевела отця Палія в село Увинь, а на місце, що звільнилось, було скеровано отця Івана Гуралю, котрий був 1892 року народження. Він був людиною освіченою, закінчив Львівський університет та, відповідно, духовну семінарію, був одруженим і висвяченим 1927 року. Невдовзі став приятелем Івана Керницького.

В 1947 році отця Гуралю вивезли в Сибір через те, що він відмовився переходити на православ'є. Повернувся додому з цілковито знищеним здоров'ям 1959 року. Дітей не мав. До праці в селі не був допущений. Помер у Львові, похований на Личакові. Його вихованкою була дочка отця Михайла Бобовника, який хрестив і миропомазав Івана Керницького. Вона виїхала в Канаду значно пізніше, ніж Іван Керницький, але постійно підтримувала з ним зв'язки.

Плебанія у Водниках була неподалік церкви, як і належить бути плебаніям. Стара, порядна, мурована, доглянута добрим господарським оком. Навколо ріс сад, до якого притягувались дитячі очі, особливо коли на гілках бриніли перші черешні, яких у саду не бракувало.

Любив отець Гураль Івана Керницького і завжди просив його до себе в гості, навіть коли дізнавався, що до нього хтось приїхав зі Львова, то тоді посилав слугу і просив прийти з гостем «на свіжі пироги», тобто вареники.

Нема отця Гуралю, нема його гостей, нема плебанії. Від неї залишились лиш стіни, пообписувані дітьми, бо поруч нова гарна школа. Ще залишився старий сад, стовбури яблунь якого вже такі старі, що поросли мохом.

Коло старенької Миколаївської церкви позабувані старі могили і спокій. Церкву недавно відкрили, бо досі була закрита під якийсь музей, якого там ніколи й не було, проте була вивіска, що такий музей є. Гонту замінили на бляху, і блищить той дах так, що видно його здалека. Для села, що розрослося, вона вже явно замала. Закупили люди всілякого будівельного матеріалу і заходились зводити нову. Як копали фундамент, натрапили на старі плити, що давно втягнула в себе земля. Плити з могил, з 17-го століття...

Про отця Гураля Іван Керницький залишив чимало спогадів на сторінках американської «Свободи». Один з них – «Коров'ячий пастух».

«...Хто на газдівстві шановного отця Гураля був найголовнішим, годі сказати. Випадало, що ніби тим найголовнішим мав би бути сам отець, але з тим рішуче не погоджується його жінка, доволі крутої вдачі, ні навіть пастух від корів, котрого звали Іванцьом. Виглядало на то, що господарські справи отця мало цікавили, залюбки грав на цитрі, а ще любив подрімати на ґаночку. Проте траплялось, що він нагадував собі, що варто бути й часом господарем на своїм обійстю, і тоді заводив цікаві розмови з пастухом від корів:

– Ну як, – питав Іванця, – телята їдять?

– Та одне так, а друге – ні, – відповідав по-філософськи пастух.

– А то чому?

– Бо не хоче!

– А чого не хоче?

– Бо здохло.

Отець вибухав праведним гнівом: як так, що він господар і не знає, що робиться у нього на господарстві. Він напосідався

на Іванця і псячив його, чого він про здохле теля нічого не оповів своєму господарю, на що той поважно і резонно відповідав: «Бо ви не питали».

Різне бувало між отцем та тим пастухом, але постійно, чи майже постійно словесні поєдинки зі слугою отець програвав і похапно складав зброю. Бувало так, що Іванцьо вже занадто допікав отцеві, і той грозив, що поскаржиться їмості. А це вже було дуже серйозно, і заходити з їмостою Іванцьо не хотів. Тоді переривав суперечку на півслові і йшов на роботу, яку для нього і на його голову видумував по-господарськи настроений отець...»

Ну чисто, як о. Іван Матчак в «Забобоні» Леся Мартовича...

Розділ IV

БОГДАНІВКА

Колись казали: Богданівка – це ще не Львів, а Львів – це ще не Богданівка. Логіка в тому, безумовно, була, бо Богданівка лише одне з передмість Львова, що розташувалось при дорозі на старий підльвівський Городок. Воно вже давно злилось зі Львовом і розчинилось у ньому, але завше пам'ятало, що воно таки не Львів, а лише Богданівка. Передмістя могло похвалитись перед іншими, а мешканці його були дуже горді з того і чванились перед мешканцями інших передмість, що воно має чисто українську і до того ж історичну назву, і походить ця назва не від якогось там задрипаного німця, як наприклад Клепарів чи Замарстинів, а від славного українського гетьмана, великого полководця Богдана-Зиновія Хмельницького, який розмістив саме тут своє військо, коли став під стінами Львова і спрямував на нього свої грізні гармати в літо Боже 1648 року. Прихід великого гетьмана дуже налякав поляків, які вважали, що з приходом козаків настане кінець не тільки місту, а й світові, проте того кінця не настало. Польські послы домовились з великим полководцем, що козаки міста штурмувати не будуть, і зійшлися на доволі солідному викупі. Отримавши той викуп, гетьман зняв облогу міста, повитягував вкопану артилерію і пішов далі воювати, залишивши історикам здогадуватись, чому саме так вчинив, а не інакше. Більшість з

тих істориків вважають, що тут взяв гору емоційний фактор: Богданові Хмельницькому жаль було руйнувати місто своєї юності, бо як-не-як, а таки тут, у Львові, він вчився в Колегії єзуїтів і був непоганим учнем. Козаки, звичайно, не могли задовольнитися тим викупом, з якого їм, напевно, мало що перепало, а тому кинулись на неподалекий Городок, що в своїх стінах тримав невеликий військовий загін біля відомого Францисканського монастиря, в якому було захоронене серце короля Ягайла, що помер в цьому місті. Місто було вщент зруйноване і зрівняне із землею, а всезнаючі історики твердять, що нищив Богдан Хмельницький містечко тією артилерією, котру взяв з полів, де опісля й виросло передмістя Львова, назване Богданівкою. Правда, довго ці поля, на яких стояла артилерія гетьмана, ще лежали облогом, ніхто на них селитись не хотів, а тим більше займатись сільським господарством, бо, правду сказавши, земля тутешня під цю справу цілком не надавалась. В дощі та сльотаву погоду, особливо навесні та восени, на тих полях стояла вода мало не по коліна, а в спеку вона перетворювалась в камінь. А Йо-сифінська і Францисканська метрики в один голос твердять, що на той час були тут суцільні пустирі і тільки де-не-де якісь копальні глини, малі цегельні, торфові розробки і, ніби оаза в пустині, траплялись і городи...

Та всьому на цьому світі приходить кінець. Прийшов кінець і тому безгосподарному ставленню до землі, на котрій відбулась така великого значення історична подія. Настало це в період, коли Львів, столиця Галиції і Льодомерії, чи простіше Галичини, почав зв'язуватись зі світом залізницями. Одну з них, а саме ту, яка мала з'єднувати цю столицю зі Станіславовом, Коломиєю та з Чернівцями, вирішено було прокласти

через ці землі, позначені історією. В прямому розумінні цього слова, прокласти залізничне полотно через богданівські поля було просто неможливо через непевність тутешньої землі, яка не давала гарантій безпечної їзди, а тому залізницю спланували таким чином, що вона окреслювала дугою Богданівку. З тих пір передмістя почало активно забудовуватись та заселятись різним людом. Від Левандівки, яка була близько Богданівки, через залізницю було прокладено великий міст, який і на ту пору вважався чудом інженерної думки та гордістю тогочасної техніки та, як не дивно, улюбленим місцем, де покінчували з собою нещасливо закохані. Від інших частин міста Богданівка відокремлювалась Городецькою вулицею, яку кожен, як тоді, так і тепер, намагався чогось називати Городецькою, що, як твердив один з вчителів школи ім. Грінченка, до якої прийшов по сільській школі вчитись Іван Керницький, не відповідає не тільки правилам української мови, а навіть її духові, який не любить нудних повторів. Три букви «о» за порядком навіть забагато на таку довгу і дуже батярську вулицю, як Городецьку. Вистарчає й двох «о», бо ж є слово «турок», але хустку звуть не «туроцькою хусткою», а турецькою. Як би там не було з тими «о», але від самого міста Львова Богданівка відокремлювалась вулицею «Оборонців Львова», названою на честь тих, хто топив в крові Листопадовий зрив українців і встановлення Західно-Української Народної Республіки. Ця вулиця починалась від теперішньої Любінської і йшла прямою лінією на Кульпарківський міст.

Навколо залізничних торів було, як і належить, висипано високі вали, що в простолюдді отримали назву «шкарпи», і ті «шкарпи» стали улюбленим місцем відпочинку мешканців Львова, яким набридло паритись у каміннях середмістя

та котрі прагнули дихнути свіжим повітрям, якого на тих шкарпах було достатньо. Одне слово, сюди, в оті «обфіто» зарослі лозиною та всякою різною рослинністю шкарпи, любили ходити закохані пари, так само, як любили ходити і ті, хто шукав собі, хоч не надовго, любовних утіх за помірковану ціну, про що знала поліція і час від часу робила на ті кущі нальоти, витягуючи розпашілих закоханих та не менш застрашених жриць кохання, які, бідні, мусили відкуповуватись тут же на місці від настирливих «поців» (так ласкаво в ту пору називали поліціантів на Богданівці).

На тій залізничній трасі, що обходила дугою Богданівку, їй лежало Старе Село, від котрого до Водників було чотири кілометри, які стільки літ міряв ногами Іван Керницький...

Першою залізничною зупинкою за Львовом була Персенківка, а потім Сихів. В Персенківці можна було висісти з поїзда і шкарпами дібратись на Богданівку.

Мешкали тут люди прості і нехитрі. Шевці, кравці, різні ремісники, а найбільше залізничні емерити, які чомусь вподобали собі це місце і вважали його найкращим на цілому білому світі, про що навіть співалось у тодішньому відомому шлягері. Якщо й були якісь нарікання на передмістя, то найбільше від тих пенсіонерів, які хотіли завести тут пасіку, а вона не могла тут вільно розвиватись через дим від потягів, але на це вже не було ради і треба було з тим примиритись. Зате наскільки тут не могла прижитись ця Божа трудівниця, настільки Богданівку обсіли голуби, яких розводили мало не в кожній хаті. Вони були Божою карою для ближніх сіл, бо збирались стаями і обеззернювали, як писалось з того приводу в одному протоколі, навколишні засіяні, тобто зазернені, поля. Деякі голубівні мали окремі будинки, і власники тих

будинків вважались між людьми вельми шановними громадянами. Саме з Богданівки на Берлінську олімпіаду перед війною була відправлена делегація, а точніше контейнер з декількома сотнями голубів, які випустили при відкритті її, а всі голуби, як казали голуб'ярі, щасливо повернулись до своїх осель.

Мешканці Богданівки були українцями, поляки сюди не пхались, а тому всі вулиці тут мали виключно польські шовіністичні назви, здебільшого такі, які підкреслювали поразку наших визвольних змагань початку століття. Ці назви дивовижно дратували жителів Богданівки і ставали причиною постійних непорозумінь їх з поліцією та законом. Що би там не було, але богданівці змушені були ходити вулицями «Оборони двірця», «Оборонців Львова», «Орлят» і ще інших героїв. Проте багато вулиць мали зрозумілі і прості назви, як-от: «Проста», «Рівна», «Суха», «Крива», «Спокійна», «Окружна», «Пташа», «Народна», «Фабрична», «Залізнична», «Торова», а навіть «Кондукторська». Всі ці вулиці були між собою паралельні і перетинались вулицею «Оборони двірця» – теперішньою Івана Сулими. Усі вони впирались в глухий кут шкарпів.

На початку нашого століття Богданівка навіть не вважалась якоюсь окремою церковною парохією, а всі її мешканці були прихожанами Собору Святого Юрія, який від відвідувачів міста прикрили 1905 року величним неоготичним костелом Єлизавети, збудованим майже одночасно з новим львівським вокзалом, до якого вела теперішня Чернівецька вулиця, бо, теперішній приміський, колись називався Чернівецьким. Старанням тодішнього завідувача парохії церкви Юрія прелата о. Леонтія Куницького, який ще іменувався

«крилошанином Єго святости», на Богданівці 1918 року була відкрита невеличка дерев'яна каплиця, посвячена Володимиру Великому, хрестителю Руси-України. Вулиця, що виникла внаслідок побудови каплиці, стала називатись Церковною. Як свідчить шематизм з 1924 року, до новоствореної парохії Богданівки належало 1 500 душ. До цієї ж парохії належала також і Левандівка, де 1922 року за проектом відомого архітектора Василя Нагірного було збудовано церкву Святих Андрія та Йосафата. До цієї церкви належало 2 500 прихожан. Як і для Богданівки, так і для Левандівки був один парох, і список тих парохів в історії передмістя відкривав отець Леонтій Куницький, про якого відомо, що був він 1876 року народження, у священничий сан висвячений 1900 року. Розраховував на високу церковну кар'єру, тому був неодружений, як і належить всім високим церковним ієрархам. «Любили до нас вгощати, – писав Іван Керницький, – святоюрські каноніки і ціла Капітула з о. прелатом Куницьким на чолі, перед появою якого, звичайно, сповнюючи обов'язки паламаря пан Дорош здіймав фіртку з завіс, бо о. прелат не могли б інакше промостити достойної постаті на подвір'ячко».

Шематизм з 1928 року про церкву на Богданівці подає, що вона посвячена не тільки Володимиру Великому, а ще й святому Андрею, покровителю Андрея Шептицького, митрополита Галицького. На той час була проведена реструктуризація парафії. Від неї відійшла Левандівка, але зате прибула Сигнівка, яка лежала по той бік шкарпа та залізниці. Вулиці на Сигнівці мали суто професійні залізничні назви: «Мостова», «Сигнальна», «Паровозна», «Вагонова», «Пульманова» тощо. Правда, тих вулиць взагалі було небагато,

бо все решта були поля та поля, на яких часто колосилось жито та виспівували перепілки і безперестанку дзюркотили польові коники.

Вже в тридцятих роках Богданівка та Сигнівка посилено заселялись поляками, і питома вага українців в них падала. Так, 1929 року до церкви Богданівки належало тільки 782 осіб. Завідував парафією о. Євген Гаврилюк, відносно молодий священник, який мав жінку-діти та крилошанські відзнаки. На парафії в Богданівці отець Євген чогось довго не втримався і в 1930 році перейшов працювати на Левандівку, а в Богданівську церкву прийшов о. Мирон Прийма, якому було тридцять років, а висвятився він два роки тому. 1932 року українців на Богданівці було тільки 800 чоловік, в той час як поляків було 700 і євреїв 200. Не змінилось нічого у цьому співвідношенні в наступному році, проте змінився душпастир. Отець Прийма перейшов на Левандівку, а попередній парох Євген Гаврилюк взагалі покинув Львів і перенісся аж у Мізунь біля Долини. На Богданівку прийшов парохом отець Ярослав-Антін Милевич, який був 1903 року народження та 1929 року висвячення. Парафія в Богданіці була його першою посадою.

Крім отців, молодих і завзятих українців, які вмiли вести організаційну роботу, за що й довго не втримувались у парафії, національну свідомість на Богданівці формувала і охороняла філія «Просвіти», та, проте, чи не найрішучішу роль в цьому грав о. Антін Каштанюк. Як писав про нього Іван Керницький, була це постать «може, й не всіма люблена, зате всіма респектована, навіть польською поліцією». Казали про нього, що був, як сама мста, мав бороду біблійного Мойсея, атлетичні груди, свої сподвижницькі

походи по Львову здійснював з гудзуватою черешневою палицею, і його навіть боялися зачіпати ендецькі бойовики. Розповідали ще про нього, що на своїй парафії був як удільний князь та мав незаперечний авторитет серед мешканців передмістя, незважаючи на їх політичну чи релігійну орієнтацію. Перед ним всі здимали шапку, батяри зникали з-перед його очей, до його саду не смів залізти ніхто, а між людьми ходила така поговорка, що ніби місцеві злодії спеціально берегли його майно і не давали пропасти з нього й марниці, аби шановний отець не подумав, що це їх, тутешніх злодіїв, справа.

Орудював своєю палицею з черешні отець Каштанюк, наче Зевс блискавицями, твердо й непомильно, бо був колись першим фехтувальником в дев'ятім цісарсько-королівському полку драгунів у славному місті Бережанах. Історія донесла нам в документах, що був отець Каштанюк 1891 року народження, закінчив Львівський університет та, відповідно, Львівську духовну семінарію у 1916 році і в тому ж році висвятився й пішов служити капеланом. Був ним до 1924 року, поки проти його капеланства не запротестували польські власті і отця Каштанюка не комісували з армії. З 1924 року отець Каштанюк став працювати в церкві Петра і Павла у Львові на Личакові, а з 1928 року львівська консисторія перенесла його на працю в церкву Святих П'ятниць, де він сповняв свої обов'язки аж до 1939 року.

Отець Каштанюк під іменем отця Каштановича й виведений Іваном Керницьким у повісті «Герой передмістя»...

Славне Передмістя мало свої звичаї, традиції, переконання. Останні були твердими і непорушними та загально окреслювались як націоналістичні, хоча й не бракувало тут

місця і комуністам, які навіть 1935 року зробили спробу оволодіти тамтешньою читальнею, а на дану акцію були кинуті такі поважні представники, як Кузьма Пелехатий та Ярослав Галан. Що ж стосується звичаїв та традицій, то тут не може бути мови, щоб вони могли кимсь порушуватись, тому й казали, що Богданівка – це не Львів, а Львів – це не Богданівка.

З містом Львовом Богданівка сполучалась двома трамвайними маршрутами, якими і їздили герої повісті Івана Керницького. Один з них – маршрут № 8 – сполучав Богданівку з Личаківським залізничним двірцем, про який тепер мало хто з львів'ян знає. Від Богданівки трамвай йшов по вулиці Городецькій, проїздив Городецьку рогачку, далі йшов вулицею Казимирівською, Легіонів, Гетьманською, Маріїнською площею, а проминувши відомі у Львові пам'ятники герою віденської битви народів Яну Собеському та Адаму Міцкевичу, завертав на Бернардинську площу, проїздив повз Галицький ринок, зачіпав трошки вулицю Чернецького, а відтак від мурів Бернардинського костелу звертав угору на Личаківську вулицю...

...Пам'ятав все, що було пов'язане з Богданівкою. Вона жила з ним в його спогадах. «Так багато, – признавався сестрі Ользі в листі від 15 червня 1966 року, – споминів виринає в уяві на саму згадку таких назв, як Львів, Богданівка, Городецька вулиця. Так, так, було б про що говорити цілий рік. Та не так склалось, як бажалось»...

До дрібниць пам'ятав вигляд кожної кам'яниці, кожну вулицю, навіть руїни старого Городецького цвинтаря, який ліквідували з розпорядження Папи Римського та австрійської влади, які забороняли поховання всередині міста, щоб

запобігати інфекційним хворобам та пошестям, котрі часто бувають через такі поховання. Під дане розпорядження потрапили всі львівські цвинтарі, в тому числі й Городецький, на якому було поховано свого часу трьох галицьких митрополитів Ангеловича, Яхимовича та Литвиновича. Якщо в центрі міста, зокрема біля Катебри, завдяки майстерності та вмінню архітекторів і будівничих на місці ліквідованого цвинтаря виріс прекрасний ансамбль кафедрального костелу, що став окрасою міста, то на Городецькому цвинтарі всі гробівці і пам'ятники на могилах були повністю знищені. Тільки декотрі з них, які, на думку компетентних осіб з магістрату, мали мистецьку вартість, були перенесені на Личаківський цвинтар. Туди ж були перенесені тлінні останки Яхимовича та Литвиновича і поховані в гробниці галицьких митрополитів. Могили першого галицького митрополита так і не знайшли. Так шанували... Дехто казав, що не віднайшли свідомо, бо був Ангелович завзятим австрофілом і не хотів зраджувати австрійському цісарю в час наполеонівського нашестя, котре поляки хотіли використати для звільнення Польщі. Коли всі польські достойники та владики костелів стали на бік Наполеона, то один Ангелович залишився вірним імператору, вірячи, що саме він, цісар, допоможе звільнитись українцям від польської експансії. Поляки за це його люто ненавиділи і не приховували цього.

На місці колишнього цвинтаря вже за небіжки Польщі виріс модерний будинок Профспілок, збудований ушавленим архітектором Зарембою, як і, зрештою, за його проектом збудовані будинки з боку Городецької вулиці, які ведуть до цього будинку, відомого як «Рокс», хоча, правду кажучи, архітектор був більше відомий не як творець цих

будинків, а як учасник неймовірно гучного у свій час судового процесу Горгонової, його коханки (суд інкримінував їй вбивство його дочки).

На той час ще стояв невеличкий уцілілий кутик Старого Городецького цвинтаря. Дикий, запущений, зарослий пасльоном, лопухами, полином і кропивою, яка в основному і ховала ще уцілілі могили від надто цікавих на пригоди відвідувачів. Старезні липи з величезними дуплами та жалібні смереки тільки підкреслювали цвинтарний настрій цього місця, яке, проте, не тільки не відштовхувало, а, навпаки, притягувало закоханих. Тут теж відбувалось освідчення героїв повісті Івана Керницького.

На знищеній частині цвинтаря, колись великого і розлогого, виросло нове місто, нові вулиці і навіть квартали. Проте найвизначнішим місцем, яке утворилось на місці знесеного цвинтаря, була площа з назвою Берестейської Унії, на якій виріс Новий ринок, найдешевший у Львові, бо був найближче до залізниці.

Іван Керницький пам'ятав, що в будинку Профспілок було кіно «Раксі», назву якого львів'яни перекрутили на «Рокс», а також пам'ятав навіть, які йшли тоді популярні фільми, і серед них – «Цар царів». Наймоднішим було личаківське танго, яке співають ще й сьогодні з безмежно примітивними словами, але це ніскільки не применшувало його популярності:

«Трамвай за трамваєм, за трамваєм трамвай,
А за тим трамваєм еще еден трамвай.
Столік за столікем, за столікем столік,
А за тим столікем седзі алкоголік»...

Богданівка жодних особливих архітектурних принад не мала. Не могла тим похвалитись перед іншими передмістями, але компенсувала той недолік справами, які найбільше привертали увагу поліції, особливо, коли ширились по місту чутки про якусь чергову антипольську акцію...

На Богданівці жили вуйко Михайло Похмурський і його дружина Катерина...

...1958 року в Нью-Йорку у видавничому товаристві «Книгоспілка» з ілюстраціями Любослава Гуцалка вийшла повість Івана Керницького «Герой передмістя». Це була шоста з ряду книжка письменника, яку Лука Луців у газеті «Свобода» від 30.04.1974 року назвав «найдовшою за змістом і досі найкращим твором Івана Керницького, а разом і прославленим твором». «Назвав я цей твір прославленим, – писав критик, – бо на нього появилось аж 13 рецензій у пресі, нечувана річ в наших умовах, і всі ці голоси були не лише прихильні, але й похвальні, з вимогою, щоб автор продовжував свою історію»...

Критики смакували твір, розглядали його з різних боків розважливо і «ступенно», як це вміють робити критики, а до того критики з американських газет. В дуже довгій рецензії, опублікованій в «Свободі» на Великдень 1958 року, В. С-ко (під цим псевдонімом писав В'ячеслав Давиденко) найбільше уваги приділив «виду» гумору, «яким послуговувався автор».

«Гумор Керницького, – писав він з цього приводу, – не викликає реготу. Це не сміх задля сміху, не беремось від того сміху під боки. Його гумор мелянхолійний, лагідний, сумирний, а інколи й сумний, з помірною дозою громадянської сатири». А тому його твори, – твердив також критик, –

усміхаються таким сміхом, «як він з фотографії, вміщеній в його останній книжці «Герой передмістя».

Окрім того В. Давиденко вважав, що нова книжка Івана Керницького є «мабуть, першою чистої води гумористичною повістю в нашій літературі». Повість Леся Мартовича критик не наважувався назвати гумористичною, бо вважав, що в ній є злий сміх і є сатира «разом із викриванням соціальних болячок». Загально кажучи, повість рецензенту-критику сподобалася, і він палко закликав автора не покидати перо і далі описувати пригоди головних героїв повісті. Окрім того він же ж вважав, що повість «Герой передмістя» є однією з таких українських книжок, з якою б не сором було виступити «на англомовному книжковому ринку». Думку пана Давиденка щиро підхопила читаюча українська діаспора і на чергових ювілеях Івана Керницького черговий раз закликала саму себе здійснити цей задум, але нічого з цього не виходило і не вийшло. На англомовному ринку книжка Івана Керницького не з'явилась, отже не викликала ні фурору, ні конкуренції іншим книжкам.

Повість складалась з семи розділів з дивними і нічим не пов'язаними між собою назвами: «Котяча мама», «Хрест з Еспанії», «Як я став соловейком», «Поліційний агент Когут», «На слідах Шерлока Голмса», «Реванш пана Когута» та «Війна народів», хіба за винятком того, що в назвах двічі повторювалось ім'я Когут, хоч не він був головним героєм повісті. У виданні 1958 року, яке мало скласти конкуренцію англомовній літературі на американському ринку, через брак коштів, очевидно, не була включена остання, восьма за рахунком, глава повісті «Трагічна смерть пана Макса», але цей недогляд було ліквідовано, правда, явно пізнуvато,

в книжці Івана Керницького «Будні і неділя», яка вийшла в Нью-Йорку 1973 року з приміткою «Розділ, що з технічних причин не увійшов до книжки І. Керницького про Львів «Герой передмістя», виданої в-вом «Книгоспілка» в Нью-Йорку, 1958 р.». Виходило так, що техніка в «Книгоспілці» була така, що книжку на 200 сторінок вона ще могла випустити, але трохи більше, то вже ні.

Про новий розділ критика чогось мовчала і не раділа з того, що автор продовжує писати свою повість на її прохання про «повоєнний Львів», тобто з точки зору Першої світової війни, і «власне про його передмістя, і про тих львівських «сірих людей», про яких в нашій літературі зовсім не сказано». Якщо вже говорити правду, то не сказано зовсім нічого, і львівське передмістя ніколи не було предметом зацікавлення українських письменників. Іванові Керницькому належить у тому, сказавши б високим стилем, пальма першості.

Щоправда, як любив жартувати Іван Керницький, рецензенти й чарівні рецензентки на те й рецензенти й рецензентки, аби добачити в молоці кістку. Добачили цю кістку і в повісті: повість не є повість, як «зазначено на титульній сторінці», а ціла книжка є збіркою закінчених у собі гуморесок, об'єднаних двома головними персонажами».

Один з тих персонажів – «вічний» студент права Львівського університету Максим Чміль, а другий сам автор, від імені якого ведеться оповідь. Останній приїхав до Львова, щоб «гризти науку». Обидва мешкали на Богданівці, зрозуміла річ, але не де-небудь, а на самій вулиці Церковній і під номером 5. Їх господинею була відома на ціле передмістя вдова Євдокія Перепелиця. Окрім них у помешканні пані Євдокії, котру, правда, кликали значно простіше – пані Пав-

лова, бо Павлом звали її, царство йому небесне, покійного чоловіка, мешкали ще три коти: Мацько, Фіцько і Міцько, які своїм виглядом страшенно нервували пана Макса.

Батько героя, який веде розповідь про різні пригоди, віддав свого сина на помешкання до пані Павлової з тією умовою, що пан Макс мав учити дитину латинської мови, такої вкрай необхідної в ті часи, а найбільше для того, щоб поступити в гімназію. Пан Макс, тобто Максим Чміль, звав підопічного Михаїлом, а до того ж «чурою вірним», а рецензент «Героя передмістя» поет Вадим Лесич у своїй рецензії, друкованій у травневому числі «Вісника» (Нью-Йорк, № 195, 1968 р.) вважав пана Макса і його вірного чуру Михайлика постатями, які мають «правзори» у великій світовій літературі, зокрема в іспанській, де є Сервантесові герої Дон Кіхот з Ла-Манчі та його вірний слуга (читай джура) Санчо Панса, чи навіть в такій літературі, як англійська, де так само є Шерлок Голмс та лікар Ватсон, яких вивів на світ Божий Конан Дойл. Пригоди, які трапляються з героями повісті, як вважає автор, є вельми «помислові», герої дуже колоритні й дотепні, діалоги їх зваві і легкі, акція повна життя, «але без несподіваних зривів».

Манера оповіді та опису не всім з рецензентів припала до душі. Кожен рецензент мав на неї свій погляд. Остап Тарнавський у «Листах до приятелів» (червень 1958 року) писав, що повість Івана Керницького назвати «гумористичною» «з чистим серцем» аж ніяк не можна, хоч в ній автор дуже поважно і відповідально ставиться «до формального питання», проте у змалюванні певних ситуацій все ж таки авторові бракує «витонченого гумору», а також «різкої сатири». «Гумор, – пояснював свою позицію Остап

Тарнавський, – це опис смішного таким, яким воно є. Дотеп – це розробка смішного через порівняння або контраст із чимсь іншим. Тож гумор – це природний чи випадковий розвій, це людські абсурдальності, це веселі випадки, ситуації чи характери; дотеп вже продукт мистецтва й уяви, це ілюстрація і підкреслення абсурдальності через насвітлення, порівняння, контраст; дотеп, як сказав англійський філософ Локк ще у XVII сторіччі, лежить в сфері ідей». Остап Тарнавський у цьому випадку посилається також на Миколу Зерова, котрий писав, що популярного гумору в нашій літературі багато, але у сфері ідей, де панує дотеп, в нас таких творів немає. Григорій Лужницький у часописі «Америка» (1958 р.) також тієї самої думки: українці мають чимало дотепу й гумору, але в нашій літературі гумору й сатири майже немає...

Така була думка критики щодо того, чи ця повість гумористична, чи якась інша.

Олександр Мох у філадельфійському «Шляху» від 30 липня 1958 року побачив у повісті «моральну небезпеку» для читачів, особливо у розділі «Війна народів», де герої ОУН виглядають мало не як «батьри». На таке pozwoliти собі не можна! Герої на те й є герої, аби бути героями! І жодних підсміховувань над ними не може бути! Але й це не все. В інших главах, зокрема в главі «Хрест з Еспанії», рецензент добачив, що в Івана Керницького, автора повісті, є «недорозвинутий релігійний світогляд, хоча в нього, безумовно, є і сильна любов до ближнього та любов до Батьківщини». Олександр Мох зробив для себе відкриття, що Іван Керницький не такий вже й побожний чоловік, оскільки дозволяє собі так писати про отців нашої церкви, а тому й радить автору повісті

розвинути свої релігійні почуття, на що інший рецензент – М. Галів в «Українському самостійникові» № 16 за цей же 1958 рік закинув шановному Олександру Моху, що він взагалі не здатний, очевидно, відрізнити серйозних речей від гумористичних, а тому і йому б не завадила порада «трохи активніше» розвиватися в напрямку освоєння гумору, бо властиво книжка Івана Керницького і є черговим здобутком української літератури в гумористичному жанрі.

З М. Галівим згідна Софія Наумович, яка виступила з рецензією на повість у тижневику «Українець-Час» (Париж, ч. 31–32, 1958 р.). Їй сподобалось те, як описав автор «наші підпільні дії під Польщею». На її думку, легкий саркастичний тон повісті доречний, бо коли б не той тон, а якийсь інший, то автор вдався б у фальш, а так маємо в повісті «героїку навесело», читач має вже досить нашої «трагедійної романтики».

Цікаву річ зауважив у повісті Іван Коровицький (рецензія, опублікована в «Українській літературній газеті», ч. 8 за 1958 рік). На його думку, автор повісті «викликав на змагання» Конан Дойля, і не міг не відзначити, що це «змагання було успішне». Окрім всього, на думку рецензента, в повісті влучно використана говірка Львова і взагалі книжка «Герой передмістя» є книгою справжнього гумору «про достойний колишній Львів».

Олег Лисяк в «Гомоні України» від 27 вересня 1958 року також знайшов слова похвали для повісті, бо її з зацікавленням прочитав його молодий син, а після прочитання навіть привітав його, батька, словами «Добрий вечір, неоціненний пане інструктор»... Пан Лисяк висловив надію, що пан Керницький описав ще не всі пригоди пана Макса і його джури

Михайлика та знайде можливість описати те, що не описав, а читачі дізнаються, таким чином, про подальшу долю головних героїв, бо страх цікаво.

Професор Лев всупереч тим рецензентам, які звинувачували Івана Керницького, що він сміється над підпіллям того часу, ствердив, що він категорично такого насміху не бачить. На його думку, автор повісті тільки підкреслює їх смішність, яку ті самі герої не зауважують.

Іван Смолій у «Свободі» (ч. 82, 1958 р.) про цих же героїв зауважив, що вони тоді були молоді, мали в собі багато наївності, недосвідченості та трагікомічності. Це правда. А автор повісті, на його думку, «іде по лінії не героїчного, а комічного, не раз аж з нотками швейкіяди, а розділ чи розділи, де бере участь поліцейський агент Базилі Когут, котрий колись звався Василь Когут, є чи не найкращим в повісті, бо схопив тут автор типове в людях і ситуаціях»...

Про повість Івана Керницького «Герой передмістя» в Україні не було відомо нічого, а пізніше, коли була знята залізна завіса, вона потрапила туди в лічених примірниках...

«Якщо й тепер ще навесні цвітуть яблуні в парохіяльному саду, а з-поміж рясного квіту виглядає, мов загублена овечка, в лісі коминів дерев'яна, бойківська церковця св. Володимира, тоді, можливо, в тій церковці на бічному престолі ще й донині стоїть хрест Еспанії». Так розпочинається глава «Хрест з Еспанії», яку так критикували деякі з рецензентів, добачаючи в ній і «недорозвинутий релігійний світогляд» автора, і його насміх над «нашим священством», яке вступило «в зговір» за вкрадений годинник отця Каштановича зі злочинними елементами, а точніше зі злодіями, яких знав увесь передвоєнний Львів, паном Йосифом Биком, що носив

чорну шматку на лівому вибитому при якійсь okazії оці, та паном Шмалембергом, якого батько був вихрест з жидівської віри в католицьку, а мати була україною. Обидвоє загинули разом в якійсь катастрофі, а їх сином заопікувався дід по батькові, котрий хотів, щоб був із внука равин. Онук же ж вчився в українській гімназії, по закінченні якої мав йти на святу теологію, але проти цього був категорично дід, і внук мусив покинути свої плани, проте ні священиком, ні равинком він не став, зате став злодієм «вищої кляси». Ні пан Бик, ні пан Шмалемберг в крадежі годинника марки «Омега», який належав отцю Каштановичу, не були винні, точніше – не мали до того відношення, але ж міг собі подумати хтось, а найбільше отець Каштанович, що все-таки крадіж годинника справа їх рук, а такого допустити ні пан Бик, ні пан Шмалемберг не могли, хоч справді пропажа сталась на території, яка була підконтрольна цим двом великим злодіям передвоєнного Львова. На цій території була оголошена тривога, справжнього злодія, що приїхав на гастролі, було ввіймано, а годинник отцю Каштановичу було повернуто. Мало того, за моральну кривду, яку зазнавали отці, злодії дали церкві св. Володимира прекрасної роботи різьблений хрест з Іспанії, який був вилучений у того ж злодія, що вкрав годинник отцю Каштановичу.

З тої нагоди професор Мурський, який любив порпатись у старовинному мистецтві, мав у читальні «Просвіти» навіть доповідь, в якій зазначив, що найправдоподібніше цей хрест походить з середньовічної базиліки в Кордобі ще з тих часів, коли іспанське мистецтво стояло під мавританськими впливами і відзначалося фантастично різьбленими прикрасами.

Нема тепер парохіального саду, не цвітуть весною в ньому яблуні. І не виглядає з-поміж коминів, мов заблукана овечка, старенька бойківська церква Святого Володимира. Правда, комини є. Їх багато. Нема церкви. На час написання повісті її вже не було. Її варварськи розібрали тракторами та екскаваторами. Активісти-комсомольці трошили ікони, ламали хрести, розікрали дорогоцінне церковне начиння. Збоку стояли люди і плакали, споглядаючи на те, що робиться. Згорнуте на купи дерево було облите бензином і спалене. Потім екскаваторами та тракторами було розчищено місце, вирито котлован, забито сваї – і на території церкви, плебанії та парохіального саду виріс п'ятиповерховий дуже довгий будинок, типовий для хрущовської епохи.

Не стало й людей, які жили неподалік. Доля розкидала їх по світах, а найбільше по Сибіру. Тільки дехто ще пам'ятає, де стояла та церковця, навколо якої і розгорнулися події повісті «Герой передмістя».

Повість була великою ностальгією письменника за Львовом, давніми часами і людьми, які оточували його. На жаль, цього не помітила жодна з тринадцяти рецензій, які з'явилися на повість по її виході у видавництві «Книгоспілка» 1958 року.

Подібного Львова, подібних львів'ян нікому з українських письменників ні до Івана Керницького, ні після нього так і не вдалося створити. Попри гумор, попри сатиру в повісті нуртує реально відчутний Львів того часу, дихає його передмістя зі своєю мовою, звичаями, побутом, зі своїм отим неповторним ароматом, який реально чуеш і зараз.

Тільки той, хто знав Львів, хто любив його таким, яким він є, зі всім добрим і лихим, міг створити такі живі, повнокровні образи, як-от Євдокії Перепелиці. Навіть ні. Це не

образ, а дивовижно тонко вихоплений тип львівської міщанки, яку ще й нині можна надібати на львівських базарах та в церквах. «Ростом, щоправда, – запевняв у повісті Іван Керницький, – не видалася висока, як гірська ялиця, стану теж не була струнко-тополиного, зате у широчінь розрослась небога просто таки в неймовірний спосіб». Щоки в пані Євдокії цвіли, як букети півоній в парохіяльному саду на Богданівці, а що вже вилискували, то хіба так, як «павуки» на світло в Богданівській парохіяльній церкві. Фризура, тобто зачіска, не була за останньою паризькою модою, – це правда, але не була без якогось задуму, хоч збоку здавалось, що вона, ця фризура, нагадує зачіски красунь з Рогу Доброї Надії: стіжок волосся, проштрикнутий різними шпильками. Той, хто не був на тому Розі, міг знайти аналогію тій зачісці зі звичайною копицею сіна, накиданої на остів з ялиці. Руки в пані Євдокії завше були засукані по лікті, і були ті рученьки такі, що, здавалось, якби ними знехотя лягнула такого відомого силача на Богданівні, як Юська Бамбуля, то він би задер ноги.

Мала пані Євдокія свій бізнес на Новому Світі і торгувала в будці на базарі овочами, яриною та фруктами. Виробниками того добра були болгари, які за Богданівкою мали винаймувані в людей поля і вправлялись у вирощуванні товарів для львівських ринків. Працювала пані Євдокія на пару з панею Кунегундою, яка вже дочекалась другого чоловіка, на відміну від пані Євдокії, яка досі вдовувала, хоч і той чоловік пані Кунегунди був швець-полатайко і безпросвітній п'яниця, який все, що за день праці закирликав, то ввечері у шинку протирликав. Кожного дня можна було бачити, як пані Євдокія з шевчихою Кунегундою пхають поперед себе

возик з Богданівки на ринок, і якби сталось так, що якогось дня того возика не було видно і не було би чути, то Богданівка не була би Богданівкою, а Львів Львовом.

За земними плодами, за овочами і фруктами пані Євдокія нагадувала богиню Деметру. Базар був її глибокою пристрастю і великою любов'ю. Ніхто не міг пересварити, ні перекричати доморощену богданівську Деметру. Всі свої гріхи, зароблені на базарі злим язиком, пані Євдокія старанно замолювала в церкві, в якій, до речі буде сказано, ще й керувала церковним жіночим братством. Не пропускала жодних богослужінь, місійних відправ, часто сповідалась і причащалась.

Чоловік її був коминярем, лазив по людських та державних дахах, чистив комини, які забивались сажею і не давали тяги, любив випити і поставити випити іншим. Одного разу, коли добре випив, поліз чистити комин, не втримався і полетів з даху, назавжди лишивши пані Євдокію, ще зовсім гожу молодицю, на віки-вічні скорботною та непотішною вдовою. Чоловіка звали Павло, і сусіди звали її ще Павловою. Свого чоловіка пані Євдокія не забувала, поплакувала за ним, а в день смерті давала за його душечку на Службу Божу, постила ревно і сповідалась від всього, що нагрішила язиком, ділами та мислями. Дітей не було, а щоб хата не видавалась пустелею, то винаймала її квартирантам, котрим і готовила їсти, а також тримала котів, яким віддавала всю свою нерозтрачену любов.

Гай-гай, хто б міг подумати, що з того квартиранта, якого пані Євдокія взяла, можна сказати, за понюх табаки, виросте письменник, який увіковічить образ пані Павлової у своїй книжці «Герой передмістя», зробивши невеличкий шахер-махер з місцями проживання її, правдивої Євдокії

Перепелиці, за метрикою народження та хрещення корінної львів'янки, що замешкала від літ своєї молодості по вулиці Городецькій, в будинку № 95, що в кількох кроках від костелу Єльжбети, на Богданівку і перетворивши її на якусь сварливу бабу, що в будці нагадувала богиню Деметру серед земних плодів. Цього б пані Євдокія, напевно, ніколи не простила своєму Івасеві, котрого любила, як рідного сина. Переніс мешкати і діяти свою героїню Іван Керницький неподалік Богданівської церкви, де жила ще одна особа, яка б також могла твердити, що її «використав» Іван Керницький для написання повісті та створення образу Євдокії Перепелиці. Звали цю особу Катерина Похмурська, і була вона дружиною Михайла Похмурського, рідного брата матері Івана Керницького. Правда, Катерина Похмурська нічого спільного не мала з фахом пані Євдокії Перепелиці, бо була кравчиною і безтямно любила котів, дітей не мала, але мала чоловіка, який мав державну роботу. Мешкала Катерина Похмурська там, де сьогодні стадіон заводу «Львівхімсільмаш». На Новому Світі мала будку і торгувала овочами Євдокія Перепелиця, що мешкала на вулиці Городецькій, 95 і зовні була така, як у повісті, на відміну від Катерини, лиця якої не цвіли, мов півонії, і не блищали, як «павук» в богданівській парафіяльній церкві.

У тітки Катерини було перше львівське помешкання Івана Керницького, якого батько привіз вчитись до Львова. У тій хаті мешкав ще й брат чоловіка Степан Похмурський, який немилосердно курил і тим куривом засмердів усю хату. Був він учителем школи імені Б. Грінченка. Саме ця закурена атмосфера та відстань від хати до школи примусили батька Івана Керницького забрати сина звідти і знайти йому краще

помешкання біля школи. По дорозі до школи, крім того, на дитину чатувала батярня, яка крутилась біля вокзалів, а це також не подобалось батькові, який хотів, щоб син опісля пішов вчитись до гімназії. Мудрі люди порадили йому знайти синові таку станцію, де б мешкали студенти, які б за невелику платню, а точніше за харчі, вчили дитину класичних мов і підтягували її до гімназії, тобто батько шукав помешкання з репетитором. З допомогою знайомого сторожа, який працював у школі, в якій вчився Іван Керницький, таку квартиру батько знайшов у Євдокії Перепелиці, яка мешкала в такій самій брамі, де була й школа. Не могла відмовити панові сторожу, бо він час від часу допомагав їй їздити возиком на закупи продуктів до болгар, нерозумно допомагав возити товар на ринок, що іменувався Новим, а тепер зветься так просто і прозаїчно – Привокзальним. Пані Євдокія вже мала одного квартиранта, який «вічно» вчився в Університеті, тобто був «вічним студентом», але розпрощатись з ним у пані Євдокії не було совісті. Кімната була невелика і якимось вдалось впхнути для малого хлопця ліжко.

Школа, до якої батько привіз вчитись свого сина Івана, звалась народною школою імені Бориса Грінченка і належала до системи шкіл «Рідної школи». Привіз не випадково, бо в тій школі працював учителем мамин брат, тобто вуйко. В нього і на перших порах замешкав хлопець. Стояла школа ім. Б. Грінченка в дворі будинку № 95 на вулиці Городецькій і входило до неї через брудну, темну й обшарпану браму, де віддавна збирались пияки та дешеві повії, не зважаючи на відчайдушні спроби місцевої поліції викурити їх звідти. Якраз при виході з тієї брами у двір, справа, за доволі непривабливими дверима, оббитими бляхою, помальованою

на червоний колір звичайною охрою, мешкала славна тепер Євдокія Перепелиця, в якій вже жив студент юридичного факультету Львівського університету, щоправда, прізвище якого історія забула, як і людей, що були причетні до тієї історії. Це був симпатичний юнак дуже неспокійної вдачі, якого позаочі називали «Чміль», і ту кличку в повісті Іван Керницький перетворив у прізвище свого інструктора пана Макса. Не такими вже й платонічними були відносини між мешканцями цієї квартири, як у повісті «Герой передмістя». Вічний студент, можна сказати теперішньою мовою, був охоронцем пані Євдокії від всіляких злодюг та рекету, який в той час також був розвинутий, а також «робив порядок» на подвір'ї перед вікнами пані Євдокії, від чого тут був відносний спокій. За це пані Євдокія платила панові Максowi тим, що не брала з нього грошей за помешкання та за приготування їжі і за саму їжу. Пан Макс вчив ще й Івася, за що батько привозив йому мішок бульби, а також дрова, щоб у хаті було тепло. Батько хотів, щоб син по закінченні школи поступив учитись в реальну гімназію. У рідних Водниках Іван Керницький закінчив повний курс навчання, тобто чотири класи, і тепер з добрим свідоцтвом був прийнятий у п'ятий клас семирічної народної школи ім. Бориса Грінченка. Сталось це 1924 року. Його прийняли в п'ятий «б» клас, в якому було 34 хлопці, не рахуючи його.

Був далеко не першим учнем з села, який мав вчитися в цій школі. Сестра Ольга у своїх спогадах про брата писала, що в цій школі вчився рік чи два раніше їхній сусід, який захворів туберкульозом і помер. Смерть дуже вразила Івана Керницького, і з тої нагоди він написав свій перший вірш, який не зберігся.

Можливо, цей факт і був причиною, що Іван Керницький категорично не хотів їхати до Львова і вмовляв батьків, щоб краще віддали його десь за пастуха, щоб заробляв на хліб насущний, а не йшов «до того Львова». «Цілий тиждень, – згадувала сестра Ольга, – вмовляла мати Івася до школи, бо як батько казав слово, то більше до нього не вертався. Івась дуже не хотів їхати. Мама навіть спекла маківник, який Івась дуже любив, і казала, що дасть йому весь до Львова, на що Івась відповідав, що не хоче ні маківника і не треба йому школи».

Приміщення школи, її розташування, вигляд аж ніяк не могли сподобатись хлопчині, який прибув з села, звик до простору і природи. Школа імені Бориса Грінченка містилася у зовсім не пристосованому приміщенні, які у Львові називають «старими рудерами», з повикручуваними рамами вікон, скрипучими сходами і такими ж скрипучими підлогами. Низькі кімнати, тіснява, коридор, вимальований синьою фарбою, огидне подвір'я, посередині якого була велика яма, з якої несло різними запахами від зливів з гарбарні, що була поруч на вулиці Кетржинського. Там різали телят, здирали з них шкіру і виправляли її у різних хімікаліях, від чого сморід стояв не тільки на подвір'ї школи, а й у цілому передмісті. Від тої гарбарні школу відгороджував старий поламаний паркан з дощок, на якому можна було прочитати не вельми похвальні відгуки учнів школи ім. Б. Грінченка про своїх учителів. Чи не найкращою частиною подвір'я були три тополі, які невідомо яким дивом продовжували тут рости і щовесни випускати нове листя. Під ними стояли великі скрині для сміття, які щоранку ревізували волоцюги в надії знайти щось їстівне, чи з одягу та взуття. Смердюча гарбарня мала назву «Хром»

і виробляла шкіру, з якої шили хромові чоботи. При вході у браму, зліва, був магазин під назвою «Пласт». В пізніших часах гарбарня «Хром» переросла у львівську шкіргалантереїну фабрику, вулиця Кетржинського стала вулицею класика української драматургії Івана Тобілевича, а крамниця «Пласт» перетворилася в типовий для радянської дійсності магазин під прозаїчною назвою «Продукти».

На початку кожного навчального року тодішній директор школи Іван Макітра нагадував учням, що якраз навпроти брами їхньої школи стояла колись велична триумфальна брама, якою Львів 1880 року вітав приїзд самого австро-угорського цісаря Франца-Йосифа. Цісарю якраз виповнювалось п'ятдесят років від народження і тридцять два роки владарювання, а в Галичині якраз вибухнув страшний тиф та сильний голод. Супроти тих нещасть, як опісля тлумачили приїзд цісаря вірнопіддані газети, кинувся «наш найясніший» монарх. Не допомогло. В подвір'ї будинку були заперті зібрані на вокзалі волоцюги та жебраки, аби не псували загальної картини радості, викликані приїздом найяснішого. Можливо, й тому вже на еміграції Іван Керницький пригадав ту далеку подію, згадав пісні про найяснішого монарха та його дружину Єлизавету, іменем якої був названий костел. Їх співали каліки та прошаки, що сиділи навколо того костелу, часом їх збиралось так багато, що не давали перейти дорогу. І звідусіль неслоь:

«Наша пані цісарева, габсбургського роду,
Поїхала ся купати в карлісбадську воду»...

Запам'ятав ті пісні... В журналі «Лис Микита» протягом довшого часу робив собі з них кпини.

Школа, у якій довелося навчатися Іванові Керницькому, була заснована ще 1910 року, тобто в рік смерті великого українського письменника і трудівника на ниві української культури, а також великого педагога Бориса Грінченка. Новостворену народну школу тому було й названо його іменем.

Директором школи в час навчання Івана Керницького був згадуваний вже колишній січовий стрілець Іван Макітра, який викладав географію, а крім того мав ще й літературні амбіції, чи аспірації, як тоді казали. Не міг не зауважити, що ті ж «аспірації» пробиваються в його учневі Іванові Керницькому. Щоправда, на той час в Іванові Керницькому більше подобались аспірації художні, ніж літературні. Він дуже гарно, як казали товариші, вмів «зрисувати портрети» вчителів, а навіть малювати на них карикатури. «Намалював, – писала у спогадах сестра Ольга, – дружні шаржі на всіх учителів, один учень викрав їх у нього і дав учителеві та попав на добру людину, він сказав братові: «Малюєш добре, та учителів більше не малюй!» Картинки забрав собі. Намалював нас усіх при Святій Вечері, картину до поеми Шевченка «Гамалія» і назвав її «Гамалія на Скутарі». Близько нашого села є Звенигород, давній княжий город, який зруйнували татари. Є легенда, що підземним ходом провела татар жінка, яку потім назвали Баба-Яга і прокляли, щоб вона блудним вогником літала до суду віку, і той вогник світив на Звенигородських валах. Всі казали: «Баба-Яга світить!» Пропав той вогник десь у 44–45 році. Брат нарисував підземний хід, жінку з каганцем в руках, а за нею хмари татар».

Перестороги доброго вчителя Іван Керницький не послухав і рисував далі, поки рисунки не потрапили до рук директора школи. Під кожним рисунком був підпис. Щось на

зразок короткої новели. Вони їй сподобались Іванові Макітрі. Викликав учня, порадив більше не малювати карикатур на вчителів, бо люди різні, може, хтось і образиться, але от писати новели радив, бо вони йому сподобались і він в них добачає неабиякий талант, котрий треба розвивати. Микола Голубець у передньому слові до «Святоїванських вогнів» з цієї нагоди писав: «В школі попав на свого Діогена. Один з учителів (теж поет) відкрив в ньому талант».

Вчитель порадив учневі написати п'єсу для школярів на день Святого отця Миколая. Іван Керницький написав, назвав її «Чудо Святого Миколая», директорові п'єса сподобалась, і він розпорядився, щоб вона була поставлена якраз на самого Миколая.

Успіх незвичайний. Проте Іван Керницький був самокритичний. Вірші палив. Вони йому самому не подобались. Для віршів, – вирішив, – треба мати особливу душу і особливий настрій тієї душі. Навколо бачив те, що можна назвати прозою життя, і всмоктував те життя в себе. Бачив життя передмістя, бачив оточення своєї тітки Катерини, бачив Богданівку і своє рідне село, за яким постійно тужив. До тітки Катерини, як до кравчині, сходились люди, що знали про все на світі, а найбільше про своїх сусідів. Дядько Михайло Похмурський, чоловік Катерини, був людиною вельми оригінальною. Після смерті батьків деякий час був на службі в одного господаря у Водниках на прізвище Мисько, а відтак пішов на роботу до Львова, вивчився на столяра, був добрим майстром, робив столи, стільці та шафи, але водночас шанував горілку та любив відвідувати шинок, і бувало так, що заробив, то й пропив. Мала вуйна Катерина з вуйком Михайлом великий клопіт, і нагадував вуйко Михайло за своєю вдачею шевця-полатайка

Варфоломія Плішку з повісті «Герой передмістя». До всіх бід любив ще й вуйко Михайло грати в карти та ставити на лотерею. Чи виграв коли в ту лотерею, вже невідомо, так само, як і невідомо, чи потрапив у таку пригоду з тим вирашем, як літературний герой Плішка.

В пані Євдокії Перепелиці було холодно. Крім провіанту батько фірою привозив синові на квартиру і дрова. Тут, на тій квартирі, і захворів на туберкульоз. Про хворобу дізнався вже геть пізніше. Не було на неї у ті часи ліку. Просив у Господа дожити хоч би до тридцяти років...

На свята і в неділю їздив додому. Поїзд до Старого Села коштував один золотий 60 грошів. Для учнів була скидка, і поїзд за місяць виносив десять золотих.

В поїзді мав прекрасну нагоду «обсервувати той людський дріб, – як писав Микола Голубець, – що їздить залізницями сюди й туди, за ділом і без діла». Перші твори – це оповіді про те, що сталось у селі, почуте і побачене. «Обрії не були широкі, перспективи недалеко, але тим глибшала в ньому спроможність вчуватися в ситуацію, розшифровувати конфлікти й передавати заобсервоване й пережите. Конфлікти буденні, ситуації випадкові, але чого не зробить правдивий письменник хоч би з дрібного матеріалу? Рінняк, шутер чи просто глінка, – але хіба не з цього сирівця збудований цілий Космос?» – запитував у цій же статті з «Святоіванських вогнів» Микола Голубець і образно обрисовував ту стартову площу, з якої в нашу літературу входив Іван Керницький.

В школі ім. Б. Грінченка, як і в кожній іншій школі, була бібліотека як для дітей, так і для вчителів. Був шкільний кооператив, влаштовувались та проводились національні свята

і пам'яткові дні. «“Рідна школа”, – писав у своїй монографії Лев Ясінчук, – дбала, щоб в часах, коли нація бореться за право існування, діти виходили зі школи з потрібним освідомленням та вмінням опиратись проти всяких спокус, які можуть їх спіткати».

На своєму вечорі, коли українська громадськість в Америці святкувала його сімдесятиліття, скаже, що в той час неймовірно багато читав. Читав все, без системи і без розбору. Найбільше враження справляли О'Генрі і англійська література. Впливу їх на перші твори Івана Керницького так ніхто і не зауважив. Пізніше зауважили. Його навіть дехто для красного слівця намагався назвати українським О'Генрі. В нас завжди так: прирівнювати своїх до чужих, а навпаки чомусь не прийнято.

«В сьомому класі, – згадувала сестра Ольга, – хлопці носили мазепинки, і йому тато купив також, та польські студенти здерли її з нього і на його очах подерли. З жалем приїхав додому. Батько дав гроші на другу шапку. За якийсь час приїхав з синяками на лиці. Шапки не віддав».

Він гартувався. Чужий біль брав за свій рідний.

«Це було початком війни. Осінь ще суетилася по землі, лінива, глуха осінь. Листопад. В наше село прийшли тоді мадяри. Мені минуло шість літ. Тямлю добре, бо саме цього літа я почав пасти корови. Мама сиділа на лаві під вікном і пряла кужіль. Я крутився біля неї й засукував веретено.

Зараз за вікном бовваніла, знімаючи у небо чорні руки, росохата грушка. «Петрівкою» звалася, а грушки на ній завжди найскорше дозрівали»...

Це початок оповідання «Знаки», що увійшло до першої збірки.

На цю розсохату грушку того ранку сіла сорока і заскрекотала. Це мав бути знак, що в хату прийдуть гості. Ще на гості вмивався кіт і вітер відкривав двері.

Гості прийшли. Маляри. На розсохатій грушці повісили батька. Не його. Іншого.

Йому здерли з голови шапку поляки.

Каменюки й пляшки з бензиною та вибуховими сумішами полетіли у вікна крамниці «Нової фортуни» та «Маслосоюзу». Наступ на українські установи повів «квіт» польського студентства, так звані «корпоранти» разом із ендецько-«стшелецкімі» боївками під тихим патронатом поліції, а подекуди під її керівництвом.

Вдома, на селі, – пацифікація.

Богданівка стала на свій захист. Був разом з нею. Мусив бути. «Війна народів», – так називався останній розділ книжки «Герой передмістя», що вийшла 1958 року в Нью-Йорку.

Розділ V

ШКОЛИ

Народну семирічну школу імені Бориса Грінченка Іван Керницький закінчив влітку 1927 року з відзначенням. Попереду мала бути реальна гімназія, про яку мріяв і до вступу до якої старанно готувався. Про гімназію мріяв і батько, про неї говорили в сім'ї.

Однак обставини склалися так, що мрію про навчання в тій гімназії довелось на деякий час відкласти. Батька хвилювало здоров'я сина: в хлопця з'явився сухий, затяжний недобрый кашель, якась швидка втомлюваність і неймовірне потіння. Все це віщувало, що зі здоров'ям дитини щось негаразд. Лікування потребувала і сестра Ольга, яка з дитинства накульгувала. Перестрибувала рівчак біля куща, що ріс при дорозі насупроти хати, послизнулась і якомсь незручно впала. З того часу і кульгала. Лікував її лікар Михайло Сахно з Перемишлян. На операцію дівчини батько не відважився. Та й вона, вважав сам лікар, нічого і не дала б. Можливо, все було б інакше, якби поїхати до дорогих лікарів до Львова, але... Не було грошей.

До Сахна повіз батько і сина. Після оглядин лікар радив батькові не віддавати Івана тої осені на науку до Львова. Нехай перепочине, подихає свіжим повітрям. Радив ходити до соснового лісу, пити молоко з-під корови, а коли почує в собі сили, то може йти вчитись далі, бо таки дитина здібна і не варто занапащувати його талант.

На спогад про закінчення школи імені Грінченка була фотографія. На фоні отого знаменитого паркану з дощок. Всього двадцять два учні. Посередині директор школи та господар класу. Батько оправив фотографію в рамки і повісив на стіні.

З реальною гімназією довелося почекати. На нещастя, 1927 року поляки її закрили. Приводів для закриття подібних шкіл було предостатньо. То пан інструктор виявить, що якась дитина не вміє польського гімну «згори на долину» як «Отче наш» або при цьому затинається; або ж якомусь черговому перевіряючому здалося, що діти краще і охочіше співають український гімн, ніж польський. За такі гріхи були позакривані українські школи в Городку, що під Львовом. То виявить пан інспектор при тотальному обшуку книжку, яка не передбачена програмою і її не вніс у список лектури польський уряд. То не виявить в тій же торбині книжки, яку затвердив уряд, і йде мова в тій книжці, що кожен українець бандит і гайдамака, якому нема місця на землі, а місто Львів назване так, що по ньому колись, коли те місто засновував Ян Собеський, бігали леви. Польський уряд виробив велику й широку програму нищення українського шкільництва. Під цю програму й потрапила українська реальна гімназія.

«Я був приготувався до іспиту в так звану реальну гімназію, – писав у своїй біографії Іван Керницький, – але тоді саме польська влада цю школу розв'язала. Я був примушений на один рік припинити науку ще й з інших оглядів: не було грошей».

Корови вже того року не пас. Пасла молодша сестра Стефанія. Якраз підросла до цієї справи.

Намагався сам собі знайти якусь заняття. Захопився театром. Більшість артистів безграмотні. Вчив їх ролей. Сам брав

участь у виставах, а що вмів малювати, то писав декорації. Читальня «Просвіти» організувала курси неграмотних та малограмотних. Одним з учителів тих курсів був шістнадцятирічний Іван Керницький. Учив своїх односельчан. «Для всіх був, – писала у спогадах сестра Ольга, – Івасем, і що кому треба було порадити чи написати, то йшли до нього. Він був з кожним ввічливим, добрим. Навіть у гуморесках своїх не хотів нікого вколоти. Просто хотів бачити людей добрими, яким був і сам».

На фамілійній раді було уряджено, що в родині є чимало хлопців, які хочуть вчитися в народних школах у Львові. За репетиторів треба платити грубі гроші, а тому й було вирішено, що тих хлопців має вчити Івась. Влітку вони приходили до нього у Водники, а взимку він їхав до них і вчив.

Здоров'я сина поліпшилось. Здавалось, що молодий організм переміг цю страшну хворобу.

Врешті батько відважився на відчайдушний крок: продав лан поля, щоб син міг продовжити навчання. «Врешті по рокові, – писав Іван Керницький у своїй автобіографії, – таки вдалося записатися до Торговельної школи тов. «Просвіта» (сьогодні – кооперативна гімназія), і по трьох роках скінчив школу. Тут уже я заробляв на шкільну оплату самотужки лекціями». Це правда. Грошей від проданого лану землі надовго не вистачило, а крім того, у батька в господарстві виникло ряд непередбачених видатків.

Торговельна школа належала до так званого промислового шкільництва. Ініціатором створення такої школи була торговельно-промислова комісія при товаристві «Просвіта». На пропозицію цієї комісії у травні 1911 року приступив Головний відділ товариства до збору коштів. Мета, як писа-

лось у зверненні до народу, була підтримати матеріально такі школи, «мати інтелігентного, кваліфікованого ремісника, з одного боку, а з другого, не допустити до того, щоб українська реміснича молодь пропадала у варстатах польських та жидівських ремісників та у виключно польських фахово-доповнюючих державних школах».

З допомогою поспішили львівські установи та товариства, які внесли певні суми грошей (всього разом 500 американських доларів), які і стали членами кураторії школи. Кураторія обрала комітет у складі радника Івана Кивелюка, професора Володимира Шухевича, о. Івана Чапельського, о. Дем'яна Лопатинського, директора Осипа Саєвича та інженера Романа Залозецького, котрі і приступили до безпосередньої організації школи. Програма школи була створена Р. Залозецьким. В основу її він поклав аналогічну програму австрійської дволітньої торговельної школи. Викладовою мовою всіх предметів школи була українська. Автор програми і став першим директором школи. Першими учителями школи були добре відомі в Галичині люди: О. Скрентович, Ю. Гірняк, доктор Іван Крип'якевич, Г. Микитей, М. Яцків, письменник і добрий знавець фінансової справи. Першими учнями були 31 хлопець та 9 дівчат. В школі вивчали українську, польську, німецьку мови, купецькі рахунки, науку про торгівлю та векселі, книговодство, ділове листування, торговельну та економічну географію, право, науку про кооперацію, письмо, стенографію та писання на машинках.

Перший випуск відбувся 1913 року.

Школа відразу стала популярною серед молоді, збільшувались набори учнів, але прийшла війна, і російська окупаційна влада заборонила її діяльність. Напередодні війни

професора Залозецького було запрошено на роботу в Міністерство праці. Відновила роботу школа 1915 року. Її директором став професор гімназії та директор Крайового союзу Господарських спілок у Львові Денис Коренець. Крім нього на посаді постійних учителів у школі працювали А. Березовський та І. Лежогубська, дочка Теодозія Лежогубського, з якого Іван Труш малював портрет Маркіяна Шашкевича. Вона викладала у школі мови. Решта вчителів працювали погодинно.

Оскільки в Галичині було багато юнаків та дівчат, які з матеріальних причин не змогли закінчити повний курс народної школи, то було вирішено при школі організувати підготовчий курс, куди приймали дітей після трьох років школи, при умові, що вони складуть успішно екзамени з української і німецької мов та рахунків.

У 1918/1919 навчальному році школа нараховувала 130 учнів, а до першого класу вписалося 72 учні. Кожен курс ділився на дві групи. Окупаційний уряд Польщі заборонив діяльність школи.

Дозвіл на відкриття шкіл промислового профілю давала кураторія львівського шкільного округу. 22 листопада 1922 року до неї звернулася управа УПТ¹, яка курувала українські школи, з проханням дати дозвіл на відкриття торговельної школи. Кураторія заборонила відкривати або, точніше, поновлювати діяльність колишньої торговельної школи. Відмову підписав сам куратор Собінський. УПТ не здавалось і повторно звернулось за дозволом. Кураторія відповіла, що буде розглядати дане питання, якщо отримає детальний план навчання у школі. Справа з відкриттям школи

¹ УПТ – Українське Педагогічне Товариство.

затягувалась. Тим часом під виглядом додаткових фахових предметів при школі ім. Бориса Грінченка було таємно, без дозволу властей, відновлено діяльність колишньої торговельної школи, за відкриття якої велась боротьба. Однак про це дізналась кураторія і розпорядженням від 3 квітня 1923 року заборонила визнавати дійсними свідоцтва, які отримують учні цієї школи. Більш того, було заборонено підприємствам взагалі брати на роботу випускників цієї школи. Встановлювався високого розміру штраф за порушення цього розпорядження. 12 червня 1924 року школа була закрита. Діяльністю підпільної школи зацікавилась поліція, яка вирішила зробити ревізію у приміщенні, де вона перебувала. Одночасно було «проревізовано» і школу ім. Грінченка, після чого в ній не знайшлося нічого, що могло б знадобитися для подальшого використання. Всі парти, столи, лавки, крісла були поламані, парти знищені, приладдя також. Вікна та двері побиті і поламані.

Крім УПТ за створення торговельної школи вела боротьбу по своїх каналах і «Просвіта». Її стараннями було дозволено відкрити таку торговельну школу 5 квітня 1923 року. Далі товариство «Просвіта» уклало відповідний договір з УПТ на ведення ним, Українським Педагогічним Товариством, цієї дозволеної урядом Торговельної школи, завданням якої було «підготовляти молодь обох полів теоретично і практично до праці в торговельно-промислових підприємствах та установах». Вихованці цієї школи мали бути майбутніми будівничими української кооперації.

Для надійного функціонування новоствореної школи польський уряд категорично заборонив збирати кошти, внаслідок чого непомірно дорогою стала і плата за навчання.

Для полагодження тієї проблеми та ще й цілої низки інших проблем, «Рідна школа», що прийшла на зміну УПП, створила торговельно-промислово комісію як одну із своїх складових, перед якою постали, здавалось би, проблеми, які не можна було вирішити. І все ж внаслідок відчайдушної боротьби цієї комісії із Кураторією та різними міністерствами вдалося відкрити фахово-доповнюючі школи у Львові та Перемишлі ще того ж 1924 року. В 1927 році аналогічні школи вдалося відкрити у Коломиї та Тернополі, а також жіночу школу в Перемишлі. 1927 року відкрилась школа «Гуцульське мистецтво» в Косові. Вдалось також відкрити при учительській чоловічій семінарії у Львові столярну майстерню, в чортківській та рогатинських чоловічих гімназіях були заведені курси палітурництва, а в дівочій школі ім. Б. Грінченка у Львові курси жіночих робіт. В Борщеві були відкриті ткацькі курси, а в Радехові слюсарські.

На час закінчення Торговельної школи Іваном Керницьким у ній працювало тридцять учителів. До обов'язкових наук входила релігія, яку вчив о. А. Савойко, а також українська, польська, німецька мови та історія. Програма школи була розрахована на три роки навчання. До спеціальних предметів відносились кооперація, торгівля, векселі, економічна та господарська географія, товарознавство, стенографія, каліграфія, писання на машинках та руханка. Від останньої Іван Керницький через стан здоров'я був звільнений. До надобов'язкових предметів входила англійська мова, палітурництво та французька мова. Іван Керницький вибрав вивчення французької мови.

Містилася Торговельна школа в приміщенні ремісничої та промислової бурси на вулиці Хшановської, 9, а за кілька

кроків на вулиці Лонцького була відома тюрма, в якій побували, завдяки своїй патріотичній діяльності, герої повісті Івана Керницького «Герой передмістя». В 1939 році ця тюрма стала катівнею для українців. Їх тут було замордовано тисячі. В перші дні німецької окупації трупи замордованих були витягнуті з тюремних камер, а мешканців Львова було запрошено подивитись на результати визвольної місії Радянського Союзу. Серед тих, хто оглядав ті результати, був Іван Керницький.

Під номером 13 на цій же вулиці мешкав герой голосної кукезівської справи Олександр Стшелецький, який став прототипом Адася в повісті Івана Франка «Основи суспільності».

Навчання Іван Керницький закінчив з відмінним успіхом і отримав свідоцтво, підписане Денисом Коренцем (1875–1946), відомим на той час педагогом, кооператором, письменником та істориком. Торговельну школу він очолював з 1917 по 1934 рік, був довголітнім директором Спілки господарів та торгівців у Львові та Перемишлі. Крім того, був головою і членом правління різних господарських та освітніх товариств, писав на історичні та економічні теми. Найбільш відомою його працею було дослідження «Зносини гетьмана Івана Виговського з Польщею в рр. 1657–58». Не менш знайомі були «Послання Мартина Пушкаря» та «Наше фахове шкільництво». Він був автором підручника з історії, з якого в ті роки навчались у школі.

У Львові, як і по всій Галичині, йшла боротьба з окупантом не тільки на ниві шкільництва. Серед шкільної та студентської молоді набирав широкого розмаху культ героїзму, що знайшов свій вияв у щорічних святкуваннях героїського чину українських патріотів під Крутами та на Маківці, а вод-

ночас у всенародному вшануванні і поклонінні стрілецьким могилам героїв, що полягли в боротьбі за Україну. На цих могилах відправлялись панахиди, на які сходилося тисячі людей, що дуже лякало уряд.

У Львові та інших галицьких містах опіку над могилами героїв здійснювало «Українське товариство охорони воєнних могил». Його діяльність спочатку зводилась до впорядкування могил та догляду за ними. З ініціативи ОУН, започаткувалось тоді ж і масове відзначення на цих могилах річниць славних боїв. Святкування перетворювалось на маніфестації, скеровані проти польського окупанта. Керівництво українських шкіл та гімназій формально забороняло брати участь у тих маніфестаціях, але саме учні були в них найактивнішим чинником.

Політичний характер святкувань дуже швидко зрозуміла влада, а тому поліція всіма доступними їй засобами намагалась не допустити до тих демонстративних походів та багатотисячних панахид, що призводило до відкритих бойових сутичок між поліцією і демонстрантами. До того прагнуло керівництво ОУН: у безпосередній активній боротьбі з поліцією народні маси найбільше активізуються і заангажовуються в національну революцію вже на початковій стадії її здійснення.

Про один з таких походів на Янівський цвинтар на могили національних героїв і оповів Іван Керницький у «Герої передмістя». На Янівському цвинтарі були меморіал січових стрільців і могила членів Української військової організації (УВО) Ольги Басараб та Ярослава Любовича. Пізніше неподалік них були поховані повішені учасники нападу на пошту в Городку Василь Білас і Дмитро Данилишин. Польська влада

змушена була офіційно заборонити відправу панахид на Янівському цвинтарі, що призвело до справжніх боїв, які Іван Керницький назвав у повісті «війною народів». На Янівський цвинтар йшли процесії від кожної церкви у Львові та з-під Львова. На їх шляху ставала поліція і польські шовіністи. Аби було хоч трохи спокою, поліція додумалась вивозити зі Львова найбільш активних студентів, в те число потрапив і співмешканець Івана Керницького по квартирі в пані Євдокії Перепелиці. Піддався тотальній ревізії Академічний дім, що стояв на вулиці Супінського і де була, як казали поляки, «гайдамацька кузня». Після таких ревізій камери тюрми на Лонцького були переповнені. Ті, кому вдалося уникнути арешту, розносили листівки, розповсюджували видання ОУН, писали гасла на парканах та на стінах будинків, готували палиці та ланцюги і всляку «холодну» зброю. Відповідно готувались і польські студенти-шовіністи. Вони ходили по Львову і горлали пісню про митрополита Шептицького:

Шептицького на лятарне, на лятарне,
Нехай шуя згіне марне, згіне марне.

Наспівавшись досхочу, йшли бити вікна в українських установах, нападали на окремих українців і провокували своєю поведінкою їх реакцію, а ті ні за палицею, ні за словом не лізли в кишеню. Для підтримки польських студентів по вулицях гуляли поліцаї, яких в ті дні було в декілька разів більше, ніж завжди, а також роз'їжджали на конях патрулі. Напоготові стояло військо.

На початку 1924 року польська поліція заарештувала зв'язкову Української військової організації Ольгу Басараб. Вона була піддана жорстоким тортурам, від чого загинула

12 лютого 1924 року, не зрадивши жодної організаційної таємниці. Її поховали на Янівському цвинтарі. Вона стала національною героїнею, і кожна українська дівчина намагалась бути подібною до неї. Її іменем почали називати різні жіночі товариства, її могила стала культом поклоніння молоді. Трагедія однак полягала в тому, що при арешті в руки поліції потрапили деякі таємні документи, залишені на зберігання сотником О. Думиним, автором відомої історії УСС, внаслідок чого на основі тих документів були проведені повальні арешти, які дуже сильно вдарили по організаційній структурі УВО та національно-визвольній боротьбі українського народу.

Великого розголосу в ті роки набула акція нападу членів УВО на листоношу. Справа потерпіла невдачу і закінчилась смертю одного з учасників нападу – студента Ярослава Любовича. В тій акції діяльну участь брала студентка університету Стефанія Кордуба, дочка професора Мирона Кордуби. Вона під вигаданим прізвисьмом Полі Бронфман винайняла помешкання в однієї польської родини і на свою адресу послала певну суму грошей, яку мав принести листоноша, що розносив усі поштові грошові перекази. Ті гроші мали відібрати у нього Роман Мицик та Ярослав Любович. Акція не вдалася, бо Роман Мицик, побачивши на своїх руках кров листоноші, який був приголомшений ударом руків'я пістолета по голові, втратив володіння собою, почав тікати, привернувши тим увагу поліції, яка й смертельно поранила Ярослава Любовича. Він помер 5 березня 1929 року. Романа Мицика засудили на сім років в'язниці. Похорон Ярослава Любовича, який намагався роздобути гроші для організації, перетворився в дивовижно бурхливу антипольську

демонстрацію. На похорон прийшло понад півтисячі молоді. Поліція, налякавшись такої кількості людей, дала розпорядження поховати Любовича на дві години раніше. Коли молодь дізналась про це, то вирішила йти колоною на могилу. Вона прорвала поліцейські кордони і прибула на Янівський цвинтар. Тут її зустріла піша та кінна поліції. Багато студентів було заарештовано та поранено. Іванові Керницькому тоді пощастило. Не був ні поранений, ні заарештований. Пам'ять про вбитого бойовика Любовича вшановувала львівська молодь щорічними походами на його могилу в день смерті та великими панахидами.

Не встигла відбутися ця подія, як 7 вересня 1929 року вибухнула бомба в будинку дирекції Східних Торгів у Стрийському парку, внаслідок чого був знищений будинок та поранено двох службовців. На цю торговельно-промислову виставку, що звалась Торгами Східними, з'їжджались люди зі всього світу, і польські шовіністи зі шкіри лізли, щоб показати, що Львів є польським містом. Це не подобалось українцям. Вибух бомби нагадав усім, що у цьому місті живуть українці та що їх загарбали поляки, які ведуть жорстоку політику денационалізації українців під мовчазну згоду всієї Європи. Цього ж дня на додаток горіли склади на залізничному двірці від запальної бомби, а також деякі споруди у Стрийському парку на виставці.

Результатом акції, проведеної під керівництвом УВО, був голосний політичний процес, який почався у Львові 26 травня 1930 року. На лаву підсудних сіло 17 молодих людей, з яких одного студента, Романа Біду, було засуджено на кару смерті, а інших на різні строки ув'язнення. Кару смерті президент Польщі замінив на довічне ув'язнення.

Ці й подібні акції призвели до неймовірних репресій. Карою смерті карали за найменшу, найбанальнішу провину. Повсюдно діяли так звані наглі суди, які засуджували до страти часом і без будь-яких причин. Достатньо було того, що підсудний був українцем.

Повне знищення українського характеру окупованих земель уряд вирішив вести через нищення культурного та економічного життя українського населення, а також через тотальну колонізацію українських земель поляками. Польські колоністи мали осісти на землях українців, а українцям залишалось одне з двох: або повністю перетворитись у поляків, або ж кидати рідну землю і виїздити за океан. Для успішної колонізації українських земель окупаційний уряд ще 1920 року видав спеціальний закон. Протягом 1920–1928 років у руки польських колоністів перейшло 259 162 га української землі. Українські землі окупували 20 тисяч польських колоністів. В основному це були колишні військові. Проти них була розпочата нова акція: підпал їхніх маєтків. Пожежі вкрили край.

Для українців створювались такі умови, що вони змушені були залишати рідну землю. Впродовж тільки одного 1929 року до Америки емігрувало їх понад 53 тисячі: 38 тисяч з Галичини, 15 тисяч з Волині та Полісся.

Того ж року тільки на Тернопільщину прибуло 10 тисяч польських колоністів.

Для того, щоб українці якнайскоріше забрались з рідної землі, уряд створив спеціальні еміграційні установи, які полегшували виїзд. Для колоністів надавались найрізноманітніші пільги і всіляко заохочувано їх до колонізації. Вони звільнялись від податків, їм давався кредит, землю їм про-

давали за безцінь. Для боротьби з українцями їм видавалась зброя, всюди сіявся терор, страх.

З початком жовтня 1930 року польські посли у варшавському сеймі внесли проект посилення польської колонізації українських земель. Метою проекту було повне «знищене Русі».

Дії польського уряду зустріли українці під проводом ОУН грандіозною саботажною акцією. Горіли збіжжя, сіно, заграви охоплювали колонії та будинки польських колоністів. Цими акціями ОУН намагалась привернути увагу всього світу до злочинів, які творить окупант на українській землі. Повсюдно нищився телеграфний та телефонний зв'язок, а також станиці «стшельцув».

Тільки влітку 1930 року польська поліція заарештувала 1 777 українських учнів, студентів гімназій та університетів, учителів та всіх, кого вона вважала за потрібне заарештувати.

Окупант шаленів.

«Іван Керницький, – писав Микола Голубець у передмові до «Святоіванських вогнів», – можна сказати, не бачив ні одної, ні другої війни, не пережив воєнного страхіття, але... мав широко розкриті очі дитини на... повоєнне лихоліття». І «Святоіванські вогні» були тому чи не найкращим свідченням.

«Наскільки пам'ятаю – було це тому рік, пізно осінню. Я тоді їхав ранішнім поїздом до школи. В купе, що в ньому я примістився, застав уже троє осіб: двох підстаркуватих господарів та молодого, може сімнадцятилітнього, хлопчину. Він скулився в куточку під вікном і спав, схиливши голову на грудях». Так починалось оповідання «Батьки й сини». Звичайна проста, навіть банальна назва, але зміст того оповідання приголомшував своєю страшною суттю та звірством пацифікації.

Між собою розмовляють батьки синів. Один оповідає, як польські «стшельци» вбили його сина на фестинах, а другий оповідає про свого. Вже ходив до п'ятого гімназійного класу. З останнього стягався, аби дати синові освіту, бо мав він неабиякі здібності, і коли батько вагався, чи посилати його до школи далі, то приходив до нього священник і сварився, що буде гріхом занапащувати такий талант.

Син впав жертвою пацифікації. Батька збили на очах у сина так, що м'ясо відпадало від кісток. Син не витримав тих знущань і з'їхав з глузду: твердив на людях, що немає Господа на небі, бо якби був, то не допустив би таких знущань людини над людиною. Батькові сказали в селі негайно везти сина в лікарню для душевнохворих. І от батько, виконуючи наказ війта, везе сина на Кульпарків...

Подібні історії творились на кожному кроці. Творились вони у Водниках, у сусідніх селах, про них оповідали люди в поїздах. Світ був глухим до того, що діялось у Західній Україні. Питання про знущання над українцями, їх геноцид відмовлялись розглядати всі міжнародні організації. Акції ОУН намагались привернути увагу того світу до того, що діялось... Даремно...

30 липня 1930 року неподалік Водників члени ОУН здійснили напад на поштовий віз, в результаті чого загинув Гриць Пісецький. Цей напад отримав, як зрештою кожна акція ОУН, широкий розголос у пресі, а виходячи з того, що бойовик мав на собі пластову сорочку, польська влада заборонила «Пласт» у краю.

Намагаючись викрити учасників нападу, польська влада масово арештувала молодь довколишніх сіл. Жертвою тієї перевірки ставали всі, хто був хоч чимось активним у

громадському житті, вже не кажучи про тих, хто вчився у школах. Івана Керницького врятувало від арешту лише те, що він з хлопцями в той час, коли польська поліція грасувала у Водниках, грав у футбол зі своєю командою з Водників у Старому Селі.

Після того, коли сотні юнаків та дівчат було покалічено, позбавлено здоров'я, відбувся показовий процес над нападниками на поштовий віз. Цей процес увійшов в історію, як процес Богдана Кравця та 13 товаришів. Він відбувся через рік, а протягом того року поліція вимордовувала по довколишніх селах разом з армією відгодованих головорізів українських хлопців і дівчат. Вбивали людей за те, що вони «не донесли» властям. Аналогічна міра покарання за аналогічний злочин була на той час ще в одній країні – СРСР, в якому добивали другу половину України. Також під мовчазну згоду світу, який тішився майже задарма одержаному хлібові, вирваному з горла українського селянина. На тій Україні голод косив мільйони.

Не минуло і трьох місяців від нападу на поштовий віз, як 30 жовтня 1930 року був убитий провідник ОУН сотник Юліан Головінський, якого також підозрювали в нападі на поштовий віз. Поліція привезла його на так званий слідчий експеримент і свідомо застрелила.

Похорон сотника відбувся 2 листопада 1930 року на цвинтарі в Глібовичах. Ховав вбитого парох М. Бобовник. Той самий священик, який хрестив Івана Керницького, а потім, виграючи партію шахів у свого похресника, говорив: «Не дурний піп тебе хрестив».

Могила вбитого сотника стала місцем поклоніння молоді. На ній присягали боротись з окупантом ті, що вступали в

ряди ОУН. Тут поклявся їй племінник Івана Керницького Іван Керницький, що в підпіллі мав псевдонім «Крилатий».

Свідома у своєму безсиллі польська влада, наслідуючи своїх московських побратимів, вирішила застосувати масовий терор. На села під виглядом «умиротворювачів» були випущені полки садистів. Оргія, яка розпочалась в половині вересня 1930 року, називалась пацифікацією. До даної акції були залучені вихованці поліцейської школи в Мостиськах, поліцейські відділи спеціально підготовлених і вишколених вояків з корінної Польщі в кількості двох тисяч садистів. До акції було залучено також відомий ескадрон кавалерії шостого корпусу польської армії. Військові та поліцаї були поділені на групи, в кожній з яких було від 50 до 150 осіб. Село оточувалось вночі, і починалась розправа. Разом з розправою йшло пограбування населення, плюндрування церков, культурних та економічних надбань українського народу. Мовчав костел. Мовчав Рим. Особливо озвіріло кидались пацифікатори на читальні та книжку. У продуктивних кооперативах змішували разом цукор, муку, сіль, збіжжя і обливали гасом. В українських установах трошили всю обстановку, виривали і ламали двері, скидали на купу книжки і палили їх. Знищували музичні інструменти, на місці розстрілювали кожного, хто намагався чинити опір.

Коли одна частина плюндрувала село, то друга зганяла на центральну площу людей і починала над ними езекуції. З гурту зігнаних людей викликали за заздалегідь заготовленим списком окремих осіб, зривали з них одягу і білизну, кидали на долівку, зв'язували жертву за руки та ноги і немилосердно били. Найчастіше до смерті. Коли катований млів, його відливали водою і продовжували бити далі, примушуючи

співати польський гімн «Єще Польска не згінела» або ж кричати «Нех жиє Польска».

Жертвою катувань стали всі українські інтелігенти та свідомі селяни, які горнулись до українських культурних установ та товариств, члени «Рідної Школи», дитячих захоронок та кооперативів. Били вагітних, катували старих, дітей. Особливу насолоду садистам приносили катування священників. Людське життя не вартувало нічого.

Бібрецький повіт був спустошений. На пацифіковане село, окрім того, що крав і грабував кожен член карного загону, накладалась ще й окрема контрибуція. Начальник громади мав забезпечувати для «миротворців» висококалорійну їжу, провіант для коней, визначену кількість для кожного учасника акції яєць, курей, гусей, качок, свиней. Для на-сміху над людьми, той же війт мав підписати посвідчення, що каральники поводитися в селі зразково, а за харчі було заплачено селянам за ринковими цінами. Контрибуцію з села вивозили першою. Потім йшли похорони.

Велась пацифікація і по містах. Арештованих було стільки, що ними були заповнені всі тюрми та військові казарми. В погромах активно брала участь польська молодь.

Як все це виглядало у місті, також описано в «Герої передмістя». Зрозуміло, що українське населення не чекало, коли його почнуть бити, і також вживало відповідних заходів.

Світлина збитого поляками Гриня Артиміва з села Боринич Бібрецького повіту обійшла часописи всього світу. Про катування українців під Польщею врешті заговорили. В Галичину майже кожна газета висилала своїх власних кореспондентів, відправила своїх представниць на місце подій і жіноча міжнародна Ліга миру. «Головно мусимо

признати, – писала їх представниця пані Шіпкінс у своєму звіті, – таке: по-перше, що так звану пацифікацію проводили з жорстокістю, яку можна порівняти хіба зі вчинками башибузуків на початку 19-го сторіччя на тодішній турецькій території; по-друге, ці насильства не були карою за певні провини, їх роблено без суду, масово, на всьому населенні; по-третє, ці насильства роблено з наказу влади за певним планом, і їх не можна вважати вибриками нижчих установ; по-четверте, жертвам не надавано жодної лікарської допомоги; по-п'яте, влада зробила все, щоб унеможливити зіставлення докладних звідомлень чи статистичних даних щодо карних експедицій».

Проти кореспондентів також почався терор. Вони на практиці дізнавались, що таке польський окупант. Незважаючи на те, що влада робила дуже посилені заходи, щоб приховати злочини та їх масовий характер, однак зробити це було неможливо.

Провід ОУН використав пацифікацію, щоб у черговий раз звернути увагу всього світу до подій в Галичині. З цією метою були створені групи, які збирали матеріали про наслідки пацифікації, і їх розсилалось по редакціях часописів усього світу. Пресові бюро в Женеві, Берліні, Брно, Лондоні та Брюсселі видавали ці повідомлення у вигляді бюлетенів німецькою, англійською, французькою, чеською та литовськими мовами. Видавались вони й українською мовою. Ці видання називали «чорними списками» або ж «чорними книгами».

В листопаді 1930 року провід ОУН подав меморандум до Ліги Націй, а в грудні до урядів 27 держав. Крім меморандуму були надіслані пояснювальні листи та акти свідчення терору.

Від Ліги Націй ОУН вимагав: 1) перевірити достовірність фактів; 2) зобов'язати польський уряд дати жертвам пацифікацій відшкодування; 3) визнати Польщу нездібною виконувати свій мандат над українськими землями, відібрати його в неї та признати українським землям самостійність.

Врешті Ліга Націй під наполяганням світової думки змушена була зайнятись питанням пацифікації на своєму зібранні 1931 року. Референтом справи було призначено японського представника Сато, а також створено комітет із представників Італії, Англії та Норвегії. Комітет очолив представник Англії міністр Гендерсон. Здавалось, що створений комітет вивчить справу, а перш за все питання зобов'язаності Польщі щодо пошанування прав національних меншин. Вивчить – і вживе відповідних заходів.

Але спрацювала давня традиція запроданства українських лідерів. Коли в часи Івана Франка на порядку денному стояло питання про можливість створення автономної української області в межах Австро-Угорської імперії як плацдарму за розгортання боротьби за українську державність, то завдяки українським лідерам на сцену вийшла угодовська, так звана «новоерівська», політика, яка і звела нанівець всі намагання і боротьбу українського народу за свої національні права. Аналогічна ситуація створилась і тепер: польський уряд вирішив сісти за стіл переговорів з УНДО¹, з яким польський уряд дуже легко домовився, пообіцявши українському народові дати певні полегші, провідникам певні, добре оплачувані становища, але при умові, що УНДО як

¹ УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання, друкований орган «Діло».

представник інтересів українського народу відкличе свою заяву. На цей гачок упіймалося багато політиків та проводирів. Відомий своєю запопадливістю єпископ Хомишин навіть так старався, що випустив пастирський лист, в якому засудив дії ОУН та підпільний український визвольний рух, а виправдав терор, вбивства та пацифікацію. Українські угодовці намагались тримати переговори в таємниці, однак це не збігалось з планами поляків, які, навпаки, хотіли, щоб світ знав про них. Результати переговорів та сам факт їх проведення стали відомі. Комісія прийшла до висновку, що їй нічого пхатись туди, де їх не просять, нехай справу вирішують між собою зацікавлені сторони.

Іван Керницький мав право в «Герої передмістя» писати скептично про наших проводирів, проявляти, як писали деякі рецензенти, «недорозвинутий» релігійний світогляд. Мав.

Кожен день приносив щораз тривожніші вісті. Розпочалась відплата за пацифікацію, яку польський уряд трохи призупинив. 29 листопада 1930 року вбито польського дідича з Богатковець Юзефа Войцеховського, який особисто керував каральною експедицією в селі. Виконавців атентату не виявлено, але зате проведено масові арешти та побиття населення.

28 січня 1931 року біля Копичинець застрелено графа Баворовського. Молодий граф за те, що молоді українки не хотіли ставати його коханками, нацькував на село поліцію, а в погромах сам брав якнайактивнішу участь. В селі Товстолузі було застрелено коменданта «стшельцув» Франька Брилька. У Ковалівці, що в Бучацькому повіті, застрелено «стшельца» Кузьмінського, який допомагав поліції пацифікувати село.

Тепер за кожну пацифікацію довелось платити. Зло породжувало зло.

У Гаях, що біля Львова, боївкою ОУН 12 лютого 1931 року було здійснено напад на постерунок поліції. За вбитого сотника Юліана Головінського поплатився життям комісар поліції Чеховський.

Кожен день приносив звістки про розгортання національно-визвольної боротьби українського народу в умовах фашистської Польщі.

В художній літературі тема пацифікації була заборонена.

31 липня 1931 року перемиська бойова п'ятірка напала на поштовий віз під Бірчою. Гроші були забрані, учасників нападу не було виявлено. В той же день аналогічний напад відбувся під Печеніжином біля Коломиї. В Бориславі пограбовано «Банк людови». 8 серпня цього ж року подібна акція була проведена в Трускавці. 24 серпня 1931 року вбито поліцейського агента Буксу, який працював над справою пограбування банку в Бориславі та Трускавці. Врешті в Трускавці 29 серпня було вбито польського посла Тадеуша Голувка, який проводив політику примирення ворогуючих українців та поляків.

1931 року Іван Керницький з відзнакою закінчив Торговельну школу, а 8 червня 1931 року отримав свідоцтво про її закінчення.

«Школу скінчив, – писав в автобіографії І. Керницький, – але праці не довелося найти. Два роки ходив безробітним. В тому часі вчив сільські діти. Займався культурно-освітньою роботою, провадив аматорський театральний гурток тощо...»

«Село своє він дуже любив, – писала у спогадах сестра Ольга, – вчив п'єси і сам грав у них. Вчив п'єси, які мало грали на селах, а саме: «Наталку Полтавку», де сам грав Возного, «Пошились у дурні», де грав Нечипора, «Бабський бунт»,

де грав жида-крамаря. Всюди було багато пісень, а пісні він дуже любив і співати, і слухати. Під час німецької окупації у Львові співав у хорі, яким керував Вірьовка і де було 250 співаків. Брат казав, що кращого хору в житті він, певно, не побачить і не почує. Його улюблені пісні були стрілецькі, а найбільше «Ой там зажурились стрільці січовії, як Збруч-річку проходили», «Ой пущу я кониченька в саду», «Ставок заснув, замовк спів пташини», а також любив народну пісню «Ой Дніпре, мій Дніпре, ріка чудна, мила, куди ти так сумно пливеш?» А та ріка каже: «Я пливу у море, щоб своє там горе забути, втопити на дні». Її зараз не чути, щоби співали. Любив співати «Видиш, брате мій». Чи причував, що і він буде тим журавлем, що заки перелетить море, зітре крилонька? Чи хтось йому над могилою проспівав ту пісню? Чи люди пам'ятають її? Зараз журавлі летять до рідного краю, а йому судилось бути похованим в чужій землі».

Грали п'єси в млині, що в долішній частині потоку. Збереглось навіть декілька фотографій з вистав, які зробив тодішній директор школи Михайло Босаків та котрі зберегла родина Івана Керницького...

З тої гри в родині залишилось багато згадок... Роль (чи як говорять у Водниках – ролю) Гриця, якого отруїла Настка, на сцені виконував, чи як прийнято говорити – грав, перший красень у селі Василь Дорикевич. Ось і приходять та п'ята дія, коли його отруюють. Гриць валиться мішком на сцену, бо, видно, отрута швидкодіюча, і вмирає у важких конвульсіях, від яких здригається весь млин. А вмирає Гриць на передньому плані сцени, яку обсіли горобцями дітлахи.

– Дивись, – каже одне кирпатеньке, – Василь Дорикевич помер! Ганка Пилипова взяла його та й отруїла!

– Ет, ти дурна! – каже друге. – Він тільки прикидається небіжчиком. Ролю таку грає.

І перевірили обидві дівчатка, чи такі Василь Дорикевич вмер на правду, чи тільки прикидається небіжчиком. Залоскотали його соломинкою попід ніс. Як вхопиться Гриць на рівні ноги, як крикне:

– Марш, бахорі, з-під сцени, бо я вас полоскочу ременем, то жадне з вас не сяде на задок.

Діти повтікали, налякавшись воскреслого Гриця, а Гриць знову бебехнувся на сцену і в тяжких конвульсіях повторно сконав другий раз. «Рясні оплески, – напише Іван Керницький в новелі «На службі в Мельпомени», – були заслуженою нагородою для нього за те, що так блискуче вив'язався з тяжкої ролі».

Невдовзі Василь Дорикевич «поїде на гастролі» в Сибір і там в концентраційних таборах в різних українських трупах буде виконувати цю роль, в якій дебютував у водниківському мліні. З «гастролей» Василь Дорикевич все-таки повернувся, але вже більше роль Гриця не грав. Дочекався прочитати про себе у «Свободі» фейлетон Івана Керницького «На службі в Мельпомени», який разом з іншими фейлетонами Івана Керницького прислала у Водники Марта Тарнавська. Тільки сплакнув...

Диплом Івана Керницького був з відзначенням. Але знайти роботи не міг ні в державних, ні в приватних організаціях. Шукав найперше в українських установах. Їх було чимало. Неподалік школи ім. Б. Грінченка процвітав Центросоюз, який очолював директор Юліан Шапарович, «Сільський господар», яким керував отець Тит Войнаровський, навіть отець Каштанюк, що в повісті Івана Керницького «Герої

передмістя» красувався під прізвисьмом Каштанович, був головою товариства зарібників «Сила». Однак тут не знайшлося місця Івану Керницькому. Не пощастило в «Народній Торгівлі», очолюваній Миколою Заячківським. Обіцяв взяти на роботу Маслосоюз, очолюваний інженером Андрієм Мудриком. Декому з його випуску таки вдалося знайти роботу. Ревізором Центросоюзу працював Карло Мікльош, як його ще звали Льольо. Він був добрим футболістом і грав у відомій команді «Україна», про яку так багато гарних слів сказав Іван Керницький у «Герої передмістя». В тій команді Карло Мікльош грав разом зі своїм братом. Там грали ще три брати Скоцені з Левандівки, два брати Магоцькі, а на воротах стояв... Бутиль. З останнім навіть вийшла пригода, бо поліційному агентові Василю Когуту пан інструктор Макс Чміля наплів, що коли він, пан поліціант Когут, його, Макса Чміля, заарештує, то замість нього, Чміля, на воротах стане Бутиль, і тоді улюблена команда «Україна», за котру так вболіває пан Когут, напевно програє. До цього пан Когут допустити не міг і не заарештував пана Макса, щоб на воротах не став... Бутиль.

Іванові Керницькому не щастило. Два роки він оббивав пороги за посадою. Митарства з пошуками роботи лягли в основу оповідання «Проблема», яке спочатку було опубліковане в пресі, а опісля увійшло до «Святоіванських вогнів».

У Влодкові, герої оповідання, що даремно шукає роботу, не важко впізнати самого Івана Керницького. Перед директором «сидів хлопець літ дев'ятнадцяти в чорнім, добре поношенім вбранню, в білій сорочці з викладним комніром, з ясним буйним волоссям, покрученим та побуреним у всіх можливих напрямках. Велика кругла голова, завішена на

тонкій шийці, не трималась просто, а все безнадійно хилилась додолу. Мабуть, з приводу цього Влодкові груди наче запалися в глибоку пропасть, а ліве рам'я було вище від правого. Руки мав сухі, ніжні, «аристократичні» пальці, покриті задирками та сірими мозолями на чиколотках. На обличчі не знати було ні краплинки крові. Наче зліплене з воску».

Влодзьо не мав рекомендації ні від пана посла, ні від пана доктора, який лікував директорову жінку, і це їй дуже подобалося. Для нього не було місця ні в тому, ні в цьому відділі.

Молодий хлопець готовий був на будь-яку роботу. Пан директор може запропонувати колишньому відмінникові Торговельної школи хіба рекламу табаки для носа та рекламу шміру до возів. Треба починати з малого. Бо й «ми» так само з малого починали. «Світ бачить, – переконує хлопця директор, – чого ми вже доконали. Якраз завдяки нашій кооперації світ почув про нас, українців! Завдяки експортові нашого масла про нас почула Західна Європа... Ах, якби пан знав, яке це велике досягнення!»

Світ хотів «нас» краще знати через масло, ніж через пацифікації...

«Наша кооперація, пане-товаришу, – переконував його директор, – не що-небудь таке, а вона зуміла перетривати страшне сьогоднішнє лихоліття, під напором якого тріщить і ломиться весь світ, а ми, пане-товаришу, стоїмо. Ми свідомо станули до цієї боротьби, бо знали, що за нами народ, наш народ, що ми відповідальні за його долю, за його майбутнє». Він не смів переривати директора і запитати, чи під тим народом його, Івана Керницького, потрібно вважати також, чи ні. Пана директора цікавило інше: «Ах, пане-товаришу, чи ці наші подвиги зуміє хтось оцінити, чи оцінить оте молоде,

вічно всім незадоволене молоде покоління? Бо то правду кажуть, що молоді ніколи не цінують трудів своїх попередників і на все мають свою думку. А то найчастіше, пане-товаришу, голослівна критика. Шумні фрази. Дута опозиція. Най такий мудрагель сам колись щось зробить, а потім береться до критики! Бо при тій ситуації нас чекають тільки роздори, критики, свідоме руйнування наших здобутків, – і виходить знову так, пане-товаришу, що історія нас нічого не навчила. То подумайте собі: нема в нас шанування авторитетів, національного проводу, пошанування того, що створило старше покоління в усіх ділянках народного життя. Що не кажіть: жид був вічним скитальцем і лихварем, а русин був і буде вічним злидарем і революціонером».

Іван Керницький нашій кооперації присвятить не одну п'єсу, не одне оповідання, не один десяток фейлетонів. Про цю кооперацію і її лідерів сьогодні відомо більше, ніж сподівався пан директор, який так дбав про майбутнє українського народу: «Пане-товаришу, не кажіть, що геть цілком ми нічого не чуємо і не бачимо! Думаєте, ми не знаємо, в яким положенні знаходиться наша молодь, наше майбутнє? Нема праці, нема хліба, нема грошей на науку. Скрізь нужда, безробіття. Вся наша надія, вся наша молодь на страшнім розпутті. Вдають з себе Канонів, революціонерів, радикалів, уповають на Гітлера, на зрив нації, на власні сили. Хочуть творити самостійну й соборну Україну від Сяну до Дону, а одночасно пропагують ідеї безумства, божевілля, зв'язаної волі і інших інстинктів. Пане-товаришу, хочу вас запевнити, що тут не допоможе, прошу я вас, ні божевілля, ні кілометрові поеми, ні геройські пісні, що починаються на «ой»! Тут треба голови, мушу я вам сказати правду».

В інших закладах його переконували, що одним із способів рятування нашого майбутнього, тобто молоді, є праця, але не та праця, яка вчить людину руйнувати, а творити. Ні, тої праці в місті вже нема. Тут тільки вгніздилась розпуста і погань. Тут всі дусяться. Справжня праця є тільки на селі. Там є широке поле для праці і для попису кожної людини. Село дасть нам хліб, а от ви, молоді люди, мусите за той хліб принести селу освіту, просвіту та кооперативні ідеї. Хто навчить письма одного неграмотного, той матиме перед Богом і нацією більшу заслугу від того, хто зробить десять револьверних атентатів. Тільки так і тільки тоді наше гарне село з плакучими вербами, кленами та волошками в житі стане національно свідомим і матеріально незалежним. Лише тоді, пане-товаришу, можна думати про незалежну, самостійну, соборну країну. Гурт держави не збудує. Збудує її тільки цілий народ! А український народ – це село, пане Керницький! Їдьте в село і робіть те, що ми кажемо, і побачите, що вийде на добре. По праці на селі можна прийти до міста, щоб рекламувати табаку для нюхання та шміру до возів. Інші місця праці були вже давно зайняті українським народом, точніше, ці посади зайняли сини, зяті, рідня пана директора. Для нього, селянського сина, ні місця, ні роботи не було. Зрештою, чому не було? Є село і праця на ньому. Цілі перелоги, цілий непочатий край роботи. А пропо, шановний пане-товаришу, що ви хотіли зі своїм дипломом з відзнакою? Хотіли праці? Та подивіться правді у вічі: на становищі магазинерів «у нас» працюють люди, що за границею покінчали високі технічні школи, а є й такі, що мають докторські дипломи.

Два роки «ходіння по муках» і два роки розчарувань та безнадії. Було ніяково перед батьками, сусідами, селом...

Врешті йому пощастило. Він став працювати в концерні Івана Тиктора. Як казав би Микола Голубець – знайшов свого Олександра Великого.

Мучила совість, що даремне продав батько поле, аби він вчився. Тепер мусив відробляти ті криваві шеляги.

«В 1933 році, – напише у своїй автобіографії Іван Керницький, – побиваючись усюди за працею і хлібом, я дістав врешті роботу у видавництві «Українська преса», зразу з платнею 60 золотих».

Не дуже розженешся і не скоро відробити можна при такій платні оті шеляги...

Розділ VI

ДРУГА ЗБІРКА

«Ще будучи учнем Торговельної школи, – писав Іван Керницький у своїй автобіографії, – я почав працювати в літературі. Перші свої спроби (новелі, нариси) друкував у пролетарському журналі «Вікна» (псевдо Остап Курган), а відтак у «Господарсько-кооперативному часописі» та в щоденній пресі»...

Про це, що Іван Керницький дебютував у пресі в пролетарському журналі та ще й під псевдонімом, нікому не було відомо. Навіть Миколі Голубцю. Сам Іван Керницький оповідав, що письменником «став» завдяки директорові Торговельної школи Денису Коренцю, який не тільки оцінив талант свого учня, а й усіляко спонукував його до написання творів, які б зачіпали проблеми сучасного життя. А що на часі більших проблем, – жартував Іван Керницький, – ніж кооперація, не було, то й писав він твори про життя сільських кооператив та кооператорів.

В передмові до «Святоіванських вогнів» Микола Голубець запевняв, що першим «більшим» друкованим оповіданням автора був «Крамар Сень Свистун», яке, як виявилось, було надруковане у вереснево-листопадовому номері «Господарсько-кооперативного часопису» 1931 року. Насправді дебют відбувся раніше. Десята книга журналу «Вікна», що вийшла у жовтні 1930 року, надрукувала його оповідання

«Чудо». Підписано було оповідання псевдонімом Остап Курган. Жоден з відомих словників не подає біографічних даних про цього письменника. Навіть не було відомо взагалі, чи це справжнє прізвище, чи псевдонім. В усякому разі як псевдонім його не розшифровує відомий словник псевдонімів О. Дея. Остап Курган, проте, постійно згадувався в контексті пролетарських письменників пролетарського та революційного журналу «Вікна». Знали б ті, що так кадили фіміам, хто захований під цим псевдонімом! Саме ім'я Івана Керницького в радянській пресі тоді обливалося брудом...

Журнал «Вікна» був літературним органом, як писали радянські довідники, революційних письменників Західної України. Ці письменники на своїй першій нараді у Львові 12 травня 1929 року об'єдналися в групу, якій дали гарну, але зовсім не революційну назву «Горно». Друкований орган цієї групи було названо вже з претензією – «Вікна». Останній номер журналу вийшов у вересні 1932 року. Його заборонив польський уряд не як «революційне видання», а як таке, що виходило українською мовою. Зрозуміло, що так само, як москвофілів, які боролися за православ'я і Росію, та радянофілів, як і рівно ж «пролетарських письменників», польський уряд тримав під власною опікою і толерував їх лише з однією метою, щоб вони, кожен по-своєму, відтягували сили від УВО та ОУН і розбивали його діяльність. Однак ведучи тотальний наступ на придушення української культури та повну денационалізацію краю, уряд все ж вирішив закрити журнал, що хоч і йшов проти ОУН, але видавався українською мовою.

Програма журналу не могла не притягувати до себе молоді таланти, які безпосередньо вийшли з народу і вже встигли

роздивитись у цьому світі та побачити, що твориться навколо. «Стоїмо міцно, – писав журнал у своїй програмній статті, надрукованій в першому номері, – обидвома ногами на землі. Найдивнішим явищем на ній, найбільш заслуговуючим на увагу і любов, вважаємо людину. На її користь детронізуємо всіх богів. Бо час уже, щоби людина сама почала думати за себе. Найгідкішим явищем на землі, найбільш заслуговуючим на погорду, ненависть і гидоту, вважаємо знов людину, коли вона раб і деспот. Будемо її викривати, демаскувати, при кожній нагоді, на кожному кроці, всіма силами нашими, всіма думками нашими, всією великою любов'ю і ненавистю нашою».

«Наша пісня родиться в праці, значить – не вмре наша пісня, бо хіба праця може вмерти?» – не могли не притягти до себе молодого хлопця, що шукав шляхів справедливості в цьому житті.

І не тільки його одного. Тут розпочинали свою літературну діяльність В. Бобинський, П. Козланюк, С. Масляк, М. Сопілка, Я. Кондра.

Ідеї гуманізму, зневага до тих, хто топче людську гідність, відчуття підтримки товариша в боротьбі, одне слово, свої перші оповідання Іван Керницький друкує в «Вікнах». Можливо, це сталося й тому, що журнал всіляко заохочував початкуючих письменників присилати свої твори у журнал, де їм дадуть кваліфіковану допомогу та оцінку. Тут була навіть спеціальна рубрика, присвячена листуванню з початківцями. Свої перші твори сюди надсилає пізніше відомий український письменник, товариш Івана Керницького Василь Ткачук. Він прислав вірші, і редакція відписувала, що в нього жодного поетичного таланту немає, і радила покинути псувати папір.

Сюжет першого друкованого оповідання Івана Керницького «Чудо» просто анекдотичний. Сільському багатієві та церковному братові Митру Свічці приснився дивний сон, немов на його подвір'я на білих конях в'їжджає сам Святий Петро, що при поясі тримає ключі від Церкви, а на возі п'ять міхів пшениці, як золото. Каже Святий Петро перестрашеному церковному братові, що над ним зглянувся сам Господь Бог, прийняв його молитви, а також, взявши до уваги, що Митро Свічка не голосував за Сельроб, нагороджує його тими міхами з пшеницею, як золото. Просить ще Святий Петро, щоб старший брат церковний Митро Свічка більше не кидав на тацу гроші, що вийшли з обігу, а також ставив гонорово свічки з ярого воску, як всі люди, а не з переплавлених недопалків церковних. Дав слово Дмитро, що більше цього робити не буде. Виїжджає з двору віз, і бачить грішний Дмитро, що на ньому ще один міх з пшеницею. Як не схопиться з місця, як не побіжить за возом, як не стане просити Святого Петра, щоб той скинув ще й того міха, бо то би вже була добра міра... Розсердився Святий Петро на Дмитра, якого в селі Митром звать, та як крикне, та так, що й Дмитро прокинувся. Проснувся, протер очі, на дворі ніч, але місячно! Бачить Дмитро, що стоять коні, ну, такі самісінькі, як ті, на яких приїхав Святий Петро, а на возі п'ять міхів. Не інакше, як чудо. Поспішає Дмитро Свічка до паламаря Гриця, просить збудити отця Михаїла, щоб побачив на власні очі чудо, яке сталося в його парафії.

На місці виявилось, що ніякого чуда не було, як і не було вже ні коня, ні воза, ні мішків. Лиш грішна Дмитрова жінка відкрила, що вночі злодії вкрали п'ять міхів пшениці, як золото. Виявилось, що Дмитро вночі бачив, як злодії крали і

клали на віз. Сміху було на ціле село, чуда ніякого не сталося, пшеницю вкрав син Дмитра Василь та сусід Микита, також несогірший злодій. Обидва гроші за продану пшеницю пропили в неділю на забаві.

Ось і весь сюжет оповідання, яким дебютував Іван Керницький. Можна сказати, що сюжет анекдотичний, але достовірний. Таке чудо справді сталося у Водниках року Божого 1930. Відразу по жнивах.

В цьому ж номері журналу «Вікна», в якому дебютував Іван Керницький, було опубліковане оповідання «Муха Маркар» Петра Панча, з яким доля зведе Керницького, а також оповідання М. Булгакова «Турксиб». З наступного номера журналу почне публікувати свою п'єсу «99%», відому під назвою «Човен хитається», Ярослав Галан. Він був одним із найактивніших авторів цього журналу, він часто друкувався під псевдонімом «Яга». Редагував тоді журнал Степан Тудор.

Історичним є той факт, що на першому повоєнному засіданні Спільки письменників України Ярослав Галан з жалем зауважив, що в цьому залі повинен був би сидіти Іван Керницький, але, на жаль, його нема. Про долю Івана Керницького ніхто нічого не знав. Знали, що виїхав на Захід.

З номера в номер журнал «Вікна» вельми переконливо розповідав про щасливе життя на Радянській Україні, де всі бажання (журнал для посилення навіть писав – «найсокровенніші бажання») здійснювались. Народ живе дуже щасливо, всі працюють, можуть безкоштовно здобувати освіту, знищена експлуатація людини людиною, всюди вільне і щасливе життя. Галицькому українцеві потрібно обов'язково об'єднатися з наддніпрянським радянським українцем. Тільки таким чином можна досягти повного

щастя, – запевняв журнал, запевняли його автори, відомі на той час люди. Ні слова про голод, ні слова про геноцид. Навпаки, журнал заперечував це...

12-й номер журналу «Вікна» за 1931 рік друкує ще одне оповідання Остапа Кургана «Заламався». Воно торкається близької теми Івана Керницького – безробіття. Правда, про безробіття не в Польщі, а в Баварії. Безробітний електромонтер Міхель Кан покінчує з собою через страшні умови життя. Заламався, одне слово... Оповідання не виблискує жодними художніми цінностями, стилістикою різко відрізняється від стилістики Івана Керницького. Від оповідання пахне звичайною агіткою.

В які ще газети та журнали на той час посилав свої оповідання Іван Керницький, встановити не вдалося. Можливо, деякі з оповідань таки були й надруковані. Але під псевдонімом, якого ніхто не зміг розшифрувати, а Іван Керницький не признався.

Цілком можливо, що його дописом є «Як працює наше село», що опублікований 1932 року в «Господарсько-кооперативному часописі», де оповідалось про кооперативну роботу в селі Водниках. Автор статті запевняє, що раніше це село було «всіма забуте», а тепер воно взялося «до боротьби з визиском і темнотою». Стаття дуже цінна своїм фактажем, бо подає опис села та його матеріального становища. В селі 920 моргів ґрунту на 172 господарства. Деякий прибуток є з каменоломні та садів, які, проте, ведуться тут погано. В селі 70% українців. 1929 року декілька людей заснували кооператив «Сила» і в цьому ж році заснували читальню «Просвіта». До кооперативу записалось 50 чоловік. Початковий капітал кооперативу становив 300 золотих. За чотири

місяці роботи кооператив мав 500 золотих прибутку. Могло би бути більше, але господарка велась погано, не було відповідного рівня контролю. Склепар зробив за місяць недостачу, а відтак пропали всі гроші. На кооператив люди втратили всю надію. Але от до діла прийшли молоді енергійні люди. Почали з позиченого капіталу, за рік вже мали прибуток, але знову дійшло до серйозних страт. Та це не стало на заваді молодим людям. Засновано гурток «Рідної школи» та «Сільський господар». Відкрито станцію з виробництва сметани. Навіть діє шадничка каса. 135 членів тієї каси мають 100 золотих ощадності. Гурток «Сільського господаря» розпочав роботи з меліорації боліт. Роботи планувались завершити 1936 року. Завдяки кооперативу в селі працює дитячий садок. Щоб улегшити переднівок, в село прийшла кредитова кооперація. Є в кооперативі своя спілка та машина до роблення цементних дахівок. Все йде, як пише дописувач, «до кращого завтра».

Як вгадується в отій короткій статті про кооперативне життя села Водники ціла низка сюжетів нарисів, новел та оповідань Івана Керницького на тему кооперації, з якою, властиво, він і входив в літературу і як ніхто приділив їй багато уваги. Та чи не найбільше його кооперативні спостереження виливаються у п'єсу «Пан інспектор», яка виходить 1933 року окремою книжкою у серії «Бібліотека Ревізійного союзу» під № 36. Книжка вийшла накладом Ревізійного союзу українських кооперативів. Автор називає цю п'єсу «комедією з кооперативного життя». П'єса на одну дію.

Рецензій на цю п'єсу не вдалось віднайти, та й невідомо, чи були вони взагалі. Невідомо також, чи ставили цю п'єсу якісь аматорські колективи, чи ні, але в ній вже відчутна рука

майстра в побудові сюжету, розвитку дії, блискучих діалогів, доброму знанню справи, про яку йде мова, а дивовижне відчуття мови і мовна характеристика кожного з героїв відразу відрізняє дану п'єсу з цілої низки інших, виданих у тій же серії і, на жаль, так само забутих.

Сюжет банальний, але обробка його досконала. До головного героя п'єси, поважного в селі ґазди, якому під 60 і який відає кооперативом, має приїхати зі Львова ревізор. Кооператив в селі ледве животіє, бо його члени купують сіль у Файгеля, нафту у Гісера, шмір у Боруха, а мармоляду у Штарка. Бо сіль у Файгеля дешевша, Гісер дає нафту у борг, а Штарк товар пхає в руки і каже, що «як будуть гроші, то заплатиться». А в кооперативі все не так: ніяких боргів, ціна товару тверда.

Найбільш з усього того незадоволена дружина ґазди Настя, яка вже має досить тих ревізій кооперативів та й тих ревізорів: приїде зі Львова панисько – їсти дай, спати поклади, догоджай на всі сторони і то, людоньки, за що має йому такий гонір робити, а сама в борги западати? Пропав би той кооператив і згорів би синім вогнем! Але що поробиш заради спільної справи... Готується, отже, до того ревізійного приїзду Настя. В одного сусіда позичає на прийняття хлібину, в другого яйця, а до того ж ріже власного півня.

Треба ж так: в село якраз у той час, коли Настя збирає яйця та позичає в сусіда хліба, аби прийняти пана ревізора зі Львова, заносить Йосифа Буйду, професійного злодія, за яким вже давно шукає поліція. Його і приймають за справжнього ревізора. Щось подібне на Гоголя, але інший час, обстановка, край і звичай, як кажуть галичани. Понесли псевдоревізору хабарі. Несе і касієр, несе і справник, а

крамар просить, щоб ревізор був ласкав і не викривав його за махінації. Врешті, якщо в «Ревізорі» Гоголя все закінчується повідомленням, що приїхав ревізор справжній і всі завмирають від несподіванки, то в Івана Керницького приїзд ревізора означає тільки ще один хід у розвитку дії. Між двома ревізорами зав'язується суперечка, хто ж справжній ревізор, а хто самозванець. Дана колізія є дуже вдалою, бо справжній ревізор на той час в кооперативах так обходився громаді, як і той самозванець. Одне слово, між обидвома зав'язується активна суперечка, яка має виявити, хто злодій, а хто ревізор з документом. Невідомо, як закінчилась би ця доволі філософська суперечка, якби хтось не викликав поліцію, і та впізнає Йосифа Буйду та заарештовує його. Правда перемагає. П'єса має 37 сторінок і до сьогоднішнього дня збереглась в єдиному екземплярі у Науковій бібліотеці ім. Василя Стефаника НАН України. Справжній раритет. Не дивно, що про цю п'єсу мало хто й знав, навіть і ті, що писали про творчість Івана Керницького.

В тикторівській пресі Іван Керницький дебютує у журналі «Комар». 19 лютого 1933 року журнал друкує його гумореску «Патріот з провінції на концерті». Оповідання було підписане псевдонімом «Гзимс». Гзимс – це карниз. Цим же псевдонімом було підписане оповідання «Таких небагато», опубліковане у 18-му номері журналу. За підписом «Гзимс» в наступному році в цьому ж журналі з'явилося тільки дві публікації: «Студентський карнавал» (№ 3) та «Віденська саламаха» (№ 5). 1935 року в журналі під цим псевдонімом не було опубліковано жодної статті, а в 1936 році – тільки одна – «Соте число», присвячена виходу сотого номеру журналу. В наступних роках не дуже часто можна потрапити на

статті, підписані «Гзимсом». В 1937 році тільки одна стаття під назвою «На львівських сміттях». Стаття надрукована в 41-ому номері і підписана під дещо розширеним псевдонімом – «Іван Гзимс».

Правда, під цим «розширеним» псевдонімом справа з дописами пішла дещо краще. В 1938 році з'являються «З вертепом» (№ 1–2), «Буде ліпше» (№ 3), «Перепрошуємо, що жиємо» (№ 7), «Джентльмени» (№ 14). Дотепний допис «Ц.к.радники», що означає «Цісарсько-королівські радники», вже підписано «Ів. Кер.», а «Веселе село» (№ 52) знову «Іван Гзимс».

Цього ж 1938 року Іван Керницький входить у склад редколегії журналу, який гідно продовжує традиції гумористично-сатиричних журналів, які ще з австріяцьких часів виходили в Галичині. До складу редколегії входять, крім Івана Керницького-Гзимса, ще Гриць Муха, Еко, Микита Волокита, Теок – Теодор Курпіта. Активно дописував до «Комара» Степан Чернецький, що виступав під псевдонімом «Тиберій Горобець», «Галактіон Чіпка» був псевдонімом стрілецького барда Романа Купчинського. Під псевдонімом «Леле» ховався ще один активний дописувач журналу, також стрілецький бард, рідний брат Богдана Лепкого Лев Лепкий. Прекрасний гуморист Іван Гірний дописував під псевдонімом Федь Триндик з Яворова, Богдан Нижанківський мав псевдонім «Бабай», Лев Синишин – Андронік, Василь Софонів-Левицький мав псевдонім Іван Чорнобривий, хоч таким далеко не був, тобто чорнобривим, і той псевдонім приносив йому тільки неприємності та кепкування, зрештою невинні. Юрій Шкрумеляк, як в «Комарі», так і в інших часописах мав постійний псевдонім – Іван Сорокатий. Ціла

плеяда прекрасних письменників, котрі так і залишаються фактично невідомими теперішньому читачеві.

Дебют Івана Керницького в «Нашому прапорі», колись чи не єдиній ілюстрованій газеті, що виходила українською мовою, відбувся 1933 року скороченим варіантом оповідання «Батьки й сини». Воно друкується у 26–29 номерах. У 36–38 номерах друкується оповідання «Проблема» про пошук праці в «наших» кооперативах. 28 травня 1933 року 41-й номер часопису «Наш прапор» публікує «Стару хату» Івана Керницького. Під заголовком стояло пояснення, що оповідання є з серії «Село говорить». Так, очевидно, мала й називатись його перша книжка, і автор мав намір у ній помістити все, чим жило село і про які свої біди та радості говорило. Однак, ні перша, ні друга збірка так не була названа. Так буде названа тільки третя збірка Івана Керницького.

Номер «Нашого прапора», в якому було надруковано «Стару хату», був повністю присвячений пам'яті Івана Франка та відкриттю на його могилі пам'ятника роботи Сергія Литвиненка. Майже якось символічно...

У 45–47 номерах часопису було опубліковане оповідання «Грачі». На перший погляд це справді ніби сцена, схоплена в поїзді, особливо на тому напрямку, куди їздив Іван Керницький. Молоді шахраї затівають гру в карти з селянином і обдирають його, як липку. Через деякий час автор зустрічає цього селянина знову. Зустрічає і одного з грачів. Бідного, нещасного інваліда. Селянин давно пробачив своєму кривднику і навіть виправдав його за те, що так з ним повівся. Певно, так мусив зробити, бо мусив... Бо, може, біда притиснула, а кожен рятується, як може. То чого осуджувати... Типова психологія нашого селянина. Її ще називають християнською психологією.

З творів, які були опубліковані цього року в часописі, привертає увагу оповідання «Листопад». Воно було опубліковане у 86-у номері, який вийшов другого листопада 1933 року, і був присвячений Листопадовому зриву та створенню ЗУНР. Оповідання Івана Керницького було присвячене молодому хлопцеві, який пішов боротись за Україну і не повернувся. Це єдине в творчості Івана Керницького оповідання, в якому він торкнувся теми січового стрілецтва. Воно не увійшло в жодну збірку письменника, хоча вражає своєю емоційною напругою, саме тою напругою, якою володів Іван Керницький як ніхто з тодішніх молодих письменників.

Як на двадцятилітнього хлопця, такий літературний доробок був аж предостатній. Принаймні так вважав Микола Голубець і взявся за лагодження першої збірки творів Івана Керницького. Батько мусив вже змиритися з тим, що з сина пана не вийде, а буде тільки газетяр, а вся кооперативно-торговельна наука пішла намарне і плакала нивка, яку мусив продати, щоб син закінчив школи у Львові.

Тепер батько ставив стодолу у Водниках, бо як на господарстві без стодоли? Без хати можна обійтися, але без стодоли, – то вже хіба не господар. Син заробляв у Тиктора за роботу копійки, але й відкладав частку з них на стодолу батькові. Про це знали всі в редакції.

1936 року в березні Івана Керницького забрали до війська, в якому прослужив рівно рік піхотинцем у місті Лешно на Познанщині. Військовий жаргон, стосунки у війську між солдатами та між солдатами і командирами опісля знадобляться для новел та оповідань письменника. Служба в армії не означала припинення творчої роботи. Іван Керницький друкується так, як і раніше, у виданнях Івана Тиктора. З

армії залишилась світлина, на якій він у військовій формі піхотинця. Після демобілізації був знову прийнятий на роботу в концерн Тиктора.

Львів любив, але він не був для нього. Виривався на свята та неділі додому.

«За мною плентаються сновидами підскубані верби й роздвоєні стовпи телефону з чорними хвостами ластівок на дротах. Десь понад фосою стрекоче зубами серп, свищуть зжаті жмені – о! знову бебехнув сніп, щось там тріщить, – може, свіжа стерня, може, чийсь крижі. Не бачу, хто там і що там, сліпота очі присіла, гірко і терпко від поту, як від полину. Шия мучиться в лещатах цивілізації, наче в обіймах боа-констріктора, еге: твердий ковнірець і краватка з цяточками... В'януть в'язи, мліють кістки від невинного клуночка і теки, напханой газетним барахлом... На долонях повискакували пухирі!

Тяжко!

Щось затяжко в цей млосний полудень нести на собі вантаж двадцять другої «юної весни»... Ну, так, юнак: каблукваті, наче в емерита, плечі, заламані груди – всередині приграє фісгармонія, чоло, мов зморщений пергамент, а до того в душі – той полин... гіркий полин».

Рядки ці з новели «Земля благословить» не потребують жодного пояснення.

Земля пахне. Рідна, невблаганно рідна земля. Пахне медами, чарами, трунками різними, красою, ласкою, любов'ю. Не треба інших світів! Не треба нічого: лиш бути на своїй землі. Довічно... «Тут я хотів би до смерті жити. В твоїй землиці кості зложити». Це – «Родимий краю». На кожному патріотичному концерті в селі її співають. І плачуть. Над своєю долею на рідній землі, над своїми болями.

Якесь неймовірне передчуття, що невдовзі покине цю землю. Не знає ще чому. Опісля в листах до сестри Ольги признається, що в ті часи просив Господа, щоб дожив до тридцятки. Мав тільки двадцять два роки. Це – по суті – страшна, дивовижна мрія. Навколо все буяє, навколо все дихає, живе! З нив, облогів, загумінків, з лугів спадає запах кмину, рум'янку, м'яти і кривавника. Ллють на нього свій нектар. Лікують рани, втамовують біль. Благословляє земля, благословляють його верби і стіжки сіна, що стоять, як в степах скіфські баби од віків, благословляють рідні дороги, на яких подорожнього часто хапається блуд. Благословляють дїброви, де цвітуть липи і де по стовбурах ялиць та сосен стікає кров'ю живиця. Благословить все, – бо це земля його. Ще поки його. «Земля родюча і плодюча, що пахне амброю і материними грудьми. Земля, що дає чорний хлібець дітям з русявими кучерями та чорну труну струдженим кісткам батьків»...

Найпростить йому за ту розлуку, найвибачить, як вибачають блудному синові за те, що «пішов шукати квітки щастя на перехресних світових стежках». Звідки це? – «Перехресні світові стежки»? Що за дивні, ні – дивовижні передчуття? Відходу, смерті, неповернення до рідних країв? Він в тому благословенні, яке зсилає на нього його земля, земля його батьків, відчуває прощальний дотик:

«З-за крилатої сосни викотився високий місяць і мережить сріблом батькові лягну сорочку, блискучий серп та сліди босих ніг на білій запорошеній стежці.

Хочеться впасти навколішки й цілувати ці дорогі батькові сліди».

Це оповідання стало прологом до другої, чи не найзагадковішої збірки оповідань Івана Керницького «Мій світ»,

яка вийшла в «Українській бібліотеці» Івана Тиктора як жовтнева книжка 1938 року. Тираж книжки, як зазначено у її вихідних даних, становив 5000 примірників. У загальному списку книжок, випущених у цій серії, «Мій світ» мав номер 70, «Святоіванські вогні» – 18. На відміну від першої збірки, яку критикували за непродуману композицію, дана збірка була дивовижно цілісною, і її зміст, цілком виправдовував назву. Після прологу йшов спогад з дитячих літ під назвою «За товаром». На перший погляд, це звичайна картина, справжній спогад. Хлопці пасуть на пасовищі корів. Мало бути одноманітно і нудно. От нехитрі дитячі радощі, звичайні пастуші пригоди, неслухняні корови, які тільки й чекають, щоб пастух зазівався чи забавився з іншими пастухами, скочити в шкоду, за яку потім доведеться відповідати не їм, бо що візьмеш з тварин, а пастухам перед батьками. Зрештою, за отим описом проглядає щось більше. Ось вже йде поділ на старшин і підлеглих, ось вже починається бійка з сусідніми пастухами, які так і норовлять захопити територію для випасу своїх корів, ось вже кипить бій, перші жертви, поранення... Здавалось би, що ситуація аж занадто типова, і тема зовсім не нова для нашої літератури. Навіть більше – вона чи не одна з вельми експлуатованих тем нашої української літератури. Як правило, яке не має винятків, вона завжди закутана серпанком спогадів і смутком за дитинством, яке проминуло і не було вже таким солодким й милим, хоч від тих спогадів тепло і солодко. Часто подібні спогади є самодостатніми і творять самотійну роль. Вони не заважають у збірках, але часто і не прикрашають їх і, найчастіше, є найдорожчими тільки для автора.

В контексті збірки Івана Керницького спогади мають цілком іншу мету, іншу природу і є ніби зав'язкою пери-

петій у класичному оповіданні. Тут формується логіка наступних подій, вчинків, колізій. Саме звідти починається пояснення, чому саме так, а не інакше чинять герої тих нових оповідань. З того погляду оповідання «За товаром» є не чимось інакшим, ніж оповіддю про школу мужності та гартування характеру, яку проходить кожен сільський хлопець на пасовиську. Бійка, яка ведеться на тому пасовиську, за своїм характером та мотивами є та сама бійка, що ведеться тими ж хлопцями, які вже виростили і перейшли в наступне оповідання збірки «Празник», найбільше за обсягом і значимістю.

Це не секрет: письменник любить писати про похорони, празники, весілля, хрестини, забави. Це класична тема для оповідань, щоб якнайвигідніше, найповніше показати стосунки людей, виявити характер часу і його мораль. На ці okazії сходяться якнайбільше людей, а виявлення стосунків між ними в свою чергу подає картину життя народу, виявляє їх слабкі і сильні сторони, в такі описи часто вплітаються етнографічні картини, спогади, пейзажі, що все разом створює відповідний фон і настрій оповіді, виявляє талант письменника та його майстерність і вміння оволодіти темою. Використана дана форма Іваном Керницьким цілком свідомо та із даною метою і в отому найвагомішому оповіданні другої збірки «Празник».

Той празник відбувається в селі з назвою Красна Долина. Так проходив він років двадцять тому, проходить так і тепер. Так його святкували діди, прадіди. Правда, змінюється обстановка, теми для розмов, стає іншим характер даних розмов, але суть того празника залишається одна і та ж. Він однаково починається, однаково й закінчується. Починається

відправою в церкві, де всі такі смирні та гарні, а закінчується бійкою, де людина звіріє...

Ні, Іванові Керницькому не сміє ніхто закинути, що він, вживаючи пишних слів, – не любить свій народ. О, якби так любили інші, як він! але він не ідеалізує його, не падькається над ним і над його долею, як це люблять робити і роблять інші письменники. Він прекрасно знає душу і вдачу свого народу, знає його добрі сторони, але й знає його «темну душу». І ті дві сторони найбільш повно розкриваються в даному оповіданні. Тут нема жодної надуманої сцени, всі вони органічні, всі такі, що, здається, ось щойно вихоплені живцем із життя і перенесені на сторінки оповідання. Автор дивовижно майстерно поміж плетива дії вплітає і проблему створення кооперативів, їх роль у селі, і намагання інтелігенції просвітити свого меншого брата і часті непорозуміння, які виникають на цьому ґрунті, і страшну деструктивну роль москвофілів, і оповідь про геноцидну політику окупантів, і відсутність єдності народу, через яку втримується на цій землі окупант, – одне слово, оповідання стає своєрідною енциклопедією стосунків і звичаїв у нашому селі напередодні Другої світової війни. Талант Івана Керницького виявився якнайповніше і якнайкраще. Це вже зрілий і великий майстер в усіх відношеннях.

Підохочена горілкою, наїджена та розпашіла публіка почала битися. Знайшла причину, як оті хлопці на пасовиську з попереднього оповідання. «Зачався попразен, спалахнуло пекло, що його навіть не бачив Данте, бо, відай, не знав хороброго племені русичів, якому ніхто під сонцем не дорівнював в боєвім шалі і завзяттю, коли воно стане проти себе, брат на брата, друг на друга! Гей, гей! Бойка та невгамовна

душе українська, незбагненна, як дрімучі бори, широка, як степ розлогий, смілива, пишна, красна, але нещасна, – якби з'явився Геній, щоб той чорторий неспожитої сили-потуги, яка дише в твоєму ядрі, спожиткував тобі на славу і добро, – то у ваших стіп, сини крицегрудого Руса, покорився б світ! А так:

– Ріж, бий, забий! Кур-р-р... мать».

Фінал оповідання вражає. Молодого парубка, якого москвофіли не доби́ли на празнику в Красній Долині, зустрічають по дорозі додому в Залісся. Його добивають до смерті і вирішують на вереті донести в село і покласти матері на подвір'ї. Най потішиться сином...

Останнє оповідання у збірці – «Смерть». Це фінал, кінець земного життя баби Дубасихи з Редьків. І ситуація, і тема, знову ж таки, абсолютно не нові в нашій літературі, в ній оповідань на тему смерті є більш, ніж достатньо. Перед очима стоїть «Мужицька смерть» Леся Мартовича, «Васильова смерть» Ольги Дучимінської, оповідання Василя Стефаника, «Легка смерть» Василя Загаєвича і багато, багато інших.

В канву одвічного смутку відходу людини з цього світу Іван Керницький зумів вплести все життя людини, весь його сенс, де все перемішалось – веселе і сумне, добре і погане. Зумів зробити це, як зробив «Стару хату» з тією ж неперевершеною майстерністю та легкістю. Тут знову, як і в попередніх оповіданнях, прекрасно розкриті образи, стосунки людей, їх етика, уподобання, їх натура, чи, як прийнято говорити, ментальність. Для цього автору не потрібно багато слів. Фраза-дві, одне-два речення – і перед очима повнокровний образ героя. Навіть другорядного плану. Автор економний в художніх засобах, скупий на розповідь,

але в результаті перед читачем постає, ні, не трагічна, а, як кваліфікують її самі герої оповідання, – звикла смерть людини, яка мала на цій землі «всього потрохи»: і радощів, і болю, і муки, і навіть сміху, бо яке би то життя не було, але сміх в ньому завжди є. А от тепер настала та хвилина, коли треба відходити. Нічого на той світ не візьмеш, але й віддати в чужі руки важко. Чого так важко загароване добро, нажите за ціле життя, має переходити в чужі руки? «Дивна ж бо ти та нерозгадана хлопська душе! Скупа на слова м'які та пестливі, скупа на вияв сердечності й любові, тверда бо ти, як запечений сонцем чорнозем! Вмієш ти, як грім буревій, виявити всю міць свою і первісну потугу, що бунтується в тому ядрі, але ці пребагаті скарби жагучої ласки і любові до світу і людей ти таїш та заскорлупуєш у собі, скрита, пуританська душе!» Бо ті потріскані уста, що у переднівок, який каторгою тягнеться, жв'якають разовий макух і п'ють заскірну воду з пільних криничок між травою, коли сонце прожарить і розстріскує на кавалки землю, – не звикли до ніжних слів, а загрубілі від чепіг і щоденної важкої роботи не звикли до пестошів, про які французькі романи пишуть і панянки-попівни ними зачитуються. Та й де той хлоп, даруйте, має час нянькатися з бахурами чи з жінкою, де найти на то час, як завжди робота на карку і голод у вічі заглядає? То сінокоси, то жнива, то відкладай на озимину, а вимолотиш – та й знов переднівок.

І щойно на смертній постелі, коли є хвиля часу, а руки без роботи і не треба хапатися за чепіги чи граблі, стає зрозуміло, які всі дорогі і любі. І ті, що відходять, і ті, що залишаються. А так мало на тій землі сказали собі добрих слів, і так мало натішилися один одним.

Останнє оповідання збірки переконує врешті, що основною темою її є земля. І весь світ автора – це та ж земля і любов до неї селянської душі.

Збірка «Мій світ» була явищем в нашій літературі. Авторів було 25 років...

«Коли вийшла та збірка, – оповідала сестра Ольга, – то поїхали ми на празник в село Глібовичі з Суходола. Там Івася познайомили з священиком о. Романишиним. Той спитав: «То ви той Керницький, що написав «Земля благословляє»? – «Та я», – відповів брат зі своєю доброю усмішкою. Той пригорнув його до грудей, поцілував в чоло і сказав: «Це Вам за Вашого батька»...

Перша рецензія на збірку з'явилась у газеті «Діло» від 04.12.1938 року. Вона називалась «Три новелі з селянського світа», а автором був тодішній працівник газети Михайло Рудницький, який найчастіше підписувався «М. Р.» Він вмів догодити кожній владі і завжди писав, «як треба». Був у Франції, а тому на пісному галицькому ґрунті вважався великим ерудитом, усіх любив повчати, а себе вважав неперевершеним критиком і знавцем усього. Він не міг пропустити жоден талант, який з'являвся на літературному горизонті, щоб не потовктись по авторові, вилити, як правило, на нього не стільки охолоджуючої чистої води критики, як скоріше помиїв...

Пролог до збірки «Земля благословляє» критик не брав до уваги, бо він «до нічого не зобов'язує», а три наступні оповідання (він вперто називав їх новелями і ніяк визнати їх оповіданнями не хотів) оцінив так: «У першій бачимо бійку сільських хлопців, у другій переливні хвилі юрби, що прийшла забавитись на сільський празник, у третій напів-

похмуру, напівсатиричну картину смерті багатой селянки, що має залишити своїй рідні більшу спадщину». Зрозуміло, що після того всього йшла типова для Рудницького наука, як треба писати, та нарікання на молодих авторів, які не дуже хочуть знати те, що, на думку Рудницького, мали б знати, аби «щось писати». «Шкода, – писав М. Рудницький, – що молодий автор, пишучи свою новельку з дитячих споминів, не взяв до рук Франкового збірника «На лоні природи», не прочитав уважно «Яндрусів» – це, може б, захопило його піти трохи далі у наміреному сюжеті». Зв'язку цього оповідання з наступним оповіданням «Празник» рецензент не бачив, а якщо й бачив, то вдавав, що ні. «Празник», – писав він, – талановита розгорнута панорама пристрастей, з добрими типами, з живими сценами, прикрашена соковитою народною мовою. Бракує в ній, як зрештою в трьох нарисах, головного мотиву, що міг би розростися в оповідання; всі ті поодинокі сцени, підглядені рефлексії та ситуації, наче павутиння занадто присипане пилом, відірвані від старого сволака, – так і висять у повітрі. Оповідання, в якому нема про що оповідати, – це спільна недуга наших оповідачів, які залюбки підмальовують вступ, мають багато міркувань, але якоїсь справді цікавої історії не принесли з собою».

«Смерть» сподобалась М. Рудницькому, але це також не оповідання. Його, тобто це незроблене оповідання, можна було б розгорнути у велику картину народного побуту, але автор цього не зробив. Хоч, вважав М. Рудницький, робити не дуже багато. «Велика газдиня Дубасиха – справжній тип, що його так і бачимо перед очима, – вимальовував перспективу перед автором критик. – Довкола неї члени родини та сусіди показують не одне цікаве обличчя та не одну

характеристичну рису селянської психології. Керницький зумів зберегти дещо свого у цьому малюнку, хоч не легко це нині, коли згадати довгий ряд наших добрих побутових письменників. Саме тому не вистачає при таких темах сам хист до пера, знайомість побуту та народної мови – треба ще уяви, композиції, якоїсь цікавої нитки оповідання, – повчав М. Рудницький. – От, – твердив він, – у не одному місці, коли трагічні ситуації забарвлює погляд сатирика, ми мимохідь згадуємо Леся Мартовича, що брав сумні сюжети, а проте не тратив гумору. Наші молоді автори здебільша мало дбають про те, чи наші старші письменники використали вже дану тему. Як умирає наш селянин, показав нам не тільки Мартович, Коцюбинський і Стефаник, і може, слід би від них іти далі, в іншому напрямку, пробувати визволитися від тону та стилю, що вони дали».

Не обминув увагою збірку «Мій світ» і «Вісник». Він помістив рецензію у своїй другій книзі за 1939 рік разом з рецензією на збірку Василя Ткачука, ще одного молодого автора, «Зимова мелодія». Обидва наведені автори, – стверджував автор рецензії Л. Граничка, – вийшли зі школи великого Стефаника – і се видно в їх книжечках. Керницького вступний «пролог» «Мій світ» – немов Стефаникове «Мое слово» з двома світами: сільським і міським. «Світ» Керницького – се земля, що «благословить свого блудного сина», який шукав квітки щастя на перехресних світових стежках. Можна б докоряти нашим письменникам за те, що з «перехресних стежок» втікають на село – та наші автори не оспівують сільські ідилії. В «світі» Керницького панує «строгий» хлопський кодекс честі, викарбуваний на твердій, мов криця, душі, що повна неспожитої сили-потуги. А сю-

жети? «За товаром» – се бійка пастушків, немов у «Волині» Самчука; «Празник» – се бійка парубків і в «Смерті» вмирає стара Дубасиха. Сі моменти сільського життя бували вже під пером наших письменників, що досі писали про село. Нехай ще пильніше прислуховується до голосу теперішнього села». Останнім закликком і закінчується рецензія в цьому найповажнішому українському журналі, який в часи Івана Франка називався «Літературно-науковим вісником».

В газеті «Свобода» від 27.04.1974 року Лука Луців, відомий літературознавець української діаспори, признавався, що під псевдонімом «Л. Граничка» ховався він. Назвати цю рецензію вельми прихильною до молодого автора аж ніяк не можна. Авторіві постійно вказують на те, що його оповідання не оригінальні і що вони нагадують те чи інше оповідання чи твір, написаний старшими письменниками, тобто вже дана тема відома в нашій літературі, звідси й висновок: авторіві слід негайно звільнитись з-під впливу тих письменників і бути самим собою. Як зробити це, звичайно, ні автор рецензії, ні премудрий М. Рудницький не знали...

І все ж... і все ж сила цієї збірки, яку ніхто не хотів вперто зауважувати, в одвічній темі «світу» – дитинство, життя як празник і життя щоденне, і врешті – смерть. Молодий письменник ніби навмисно бере ті теми, які вже відомі, багато раз оброблювані (критики люблять ще казати – переспівані) в нашій літературі. І перед тим «старшим поколінням» було ще старше покоління, яке так само зачіпало у своїх творах ці теми. Ніколи вони не були заборонені лише тому, що вже раніше їх хтось торкався. Таке враження, що Іван Керницький свідомо обирає дані теми. Він ставить їх в іншу площину, в інші реалії, і не стільки стає конкурентом зі своїми попере-

дниками в питаннях майстерності, скільки продовжувачем їх справи. Нагадування рецензентів, що молодий автор є під впливом тих чи інших письменників, в даному контексті варто було б розуміти так, що його мистецький рівень не поступається їх рівню.

Відгукнулась на появу збірки й Ірина Вільде у журналі «Світ молоді» № 12 за 1938 рік. «Мій світ», – писала вона, – здається, це поетова душа, і тому може... не треба було давати її до цієї збірки, щоб читав її, хто не хотів, розумів або й ні, і ще, може, міркував собі при тім, що «так само писав» про себе Лепкий, як хотів «квітки щастя», так само Стефаник, як прощався з мамою і йшов до міста. Такі речі, як «Мій світ», повинні писатись тільки дуже близьким в альбом. Або записати їх у своїй душі і не втаємничувати більш нікого в них. «Празник» і «Смерть» – це зовсім інший світ, і обличчя молодого письменника в ньому інакше». На думку Ірини Вільде, стержень збірки – це два основні оповідання – «Празник» і «Смерть», які є наскрізь оригінальні, хоч, як вважав М. Рудницький у своїй рецензії в «Ділі», саме «Смерть» можна зі спокійною совістю порівняти з оповіданням Богдана Лепкого «Дідусь» чи Василя Стефаника «Кленові листки». Саме тому й рекомендував він молодому авторові йти від цих авторів «далі, в іншому напрямку, пробувати визволитися від тону та стилю, що вони дали».

«Це переважно схожість у сюжеті, – не погоджувався з М. Рудницьким С. Лишкевич у рецензії на збірку, видрукуваній у «Дзвонах» № 3 за 1939 рік, – а не в стилі, в тім, що порівняє, наприклад, «Дідуся» Лепкого із «Смертю» Керницького, речі, що до себе найподібніші. А знову Стефаникове «Моє слово» і Керницького «Мій світ»: є подібність у виборі теми, але нема

її в стилі, в підході». С. Лишкевич вважав, що тут скоріше автор збірки подібний за духом до «Волині» Уласа Самчука, ніж до Стефаникового «Мого слова». «Врешті, – писав він, – деякі мотиви, що їх маємо у Керницького, наприклад, якесь мало що не релігійне захоплення «благословенням землі», це вже просто традиція в нашому письменництві, від Франка починаючи, а на Самчукові закінчуючи. Проте навіть і ті традиційні мотиви набирають у Керницького доповненого своєрідного змісту. На основі «впливології» можна б зрештою доказати на Керницького впливи не лише згаданих українських авторів, але навіть... Карла Мая! Бо чи сценка прогонювання корови (новели «За товаром», стор. 11–12) не нагадує прокльонами й похвалами одночасно подібного моменту з другого чи третього тому творів Мая (там подібно хвалить і лає своїх товаришів керманич єгипетського човна)».

Рецензент вважає, що від інших письменників, які писали на цю тему, Іван Керницький відрізняється прекрасним стилем. Цю майстерність він уже продемонстрував у першій збірці і, безумовно, поглибив у другій.

Дуже подобалося рецензенту релігійного журналу питання сексу в творчості Івана Керницького. Оскільки той секс відсутній в оповіданнях, то вже дуже добре. Добре й те, що немає не тільки сексу, на який письменники купують читача, а навіть нема еротизму. От, властиво, тим «наш письменник» нагадує «симпатичного Мая».

В оповіданнях Керницького всюди переважає життєвий оптимізм, і переважає він навіть у змалюванні сумних ситуацій. Натомість всюди, а особливо там, де можна очікувати сум і плач, в Керницького пробивається нахил до гумору та бадьорого сприймання дійсності. З цього боку оповідання

«Смерть» вражає саме отим протиставленням нового життя старому, тобто тому, що відходить. Саме це оповідання виділила Ірина Вільде у своїй рецензії, друкованій у «Світі молоді» № 12 за 1938 рік. «Воно справді майстерне, – писала вона, – коли йде про психологію й тонкість обсервації. Стара вуйна Дубасиха не може вмерти, хоч ціле довкілля чекає на її смерть. Іде дипломатична, о ще яка дипломатична гра між синами Дубасихи, тими десь аж з-під російської границі, і приймаком Сенем за запис. Вуйна знає Сеневі думки. Сень знає, що вуйна читає його думки, і аж корчиться під вуйниним поглядом, але наверх масненький і добрий. Сини теж чекають на мамину смерть, а вона грається ними всіми, як кітка мишкою».

Треба справді бути добрим психологом і знавцем селянської душі, що назавжди зрослася з землею і стала навіть її часткою, щоб написати і це оповідання, і наступні рядки в ньому: «Вуйна лежала навznak, мов нежива, а від її загостреного та якби різьбленого з воску обличчя лягала на стіну якась хижа яструб'яча тінь...

Нараз звелася, сіла на постелі та повела притомним, діловим поглядом по хаті. Всі три газди, як на команду, пошхупувалися з лави, насторожились і подалися наперед, як би чаїлися до скоку. У кожного на очах й устах навис німий запит: ну? Може, вона тепер щось скаже? В світлиці стало тихо-тихо, хоч маком сій. Навіть обважніле від ниток веретено заперестало свій сонний танок і застигло на Матронинім подолку.

Ну?

Тоді вуйна з якимсь утаєним глумом подивилась по всіх і доброзичливо промовила:

– Дітоньки, а йдіть вже спати»...

«На похвалу автора, – твердила Ірина Вільде, – треба сказати ще й те, що «Смерть» не має нічого з того, що нас відштовхує від того роду актів. Краще навіть було б, якби автор був дав інший заголовок, адже в тій смерті стільки життя!». І добре, що не послухав Ірину Вільде, вже на той час визнаний авторитет в українському письменстві. І назва, і зміст оповідання повністю лягають в логіку збірки, яка зовсім не випадково названа «Мій світ». Це світ не тільки автора, а й людини, перебування якої на цій землі закінчується смертю. Але й ця смерть – це лише в тому одвічному циклі життя є початком нового життя, нових доріг, дитинства, розпачу, болю, щастя і всього того, чим так щедро наповнена збірка.

«Високоповажаний пане товаришу, – писала Іванові Керницькому Ірина Вільде після виходу «Мого світу». – Написати до Вас спонукала мене думка: яким кращим здавався б світ, якби люди не ховали своїх гарних почувань для себе, а ділились із тими, які зродили ті почування. Тому не ховаюся з своїм захопленням «Вашим світом». Мушу Вам одверто сказати, що давно вже не читала щось рівно цікаве і мистецьке. Я повна подиву для Вашої тонкої обсервації, динаміки у передачі руху (баталія на празнику)! От нам би Вашого глибокого майстерного відчуття душі людини (напр. Сень в „Смерті“)»...

Своє захоплення Ірина Вільде висловила і в рецензії на саму збірку. «Перша збірка цього автора, – писала вона, – «Святоіванські вогні» блисла святоіванськими вогниками, не отримавши помітного сліду по собі, хіба що в душах тих, що читали ту збірку, вогники ті не погасли скоро. З приводу тої першої збірки про Івана Керницького говорилося ген

пізніше, що він ще дуже молодий, що має талант, і що пише «подібно», як Василь Ткачук».

Для пересічної публіки цього майже досить, щоб «знати» що-небудь про якогось письменника. Тим-то й про Керницького не писатимемо тій пересічній публіці. Познайомимо його з вибраною нашою молодого читацькою громадою, яка на новий твір письменника дивиться, як на прояв його душі, яка бачить у творі письменника цілий його світ. Все одно, уявний чи дійсний. А втім у письменника уява з дійсністю занадто тісно сплітаються, щоб могли розділити їх нарізно від себе».

«Багатство спостережень, хист, із яким автор розповідає про найменшу дрібницю, багата галерея типів, стислість і емоційність, насиченість слова, бадьорість і оптимізм – ось підсумовані гуртом головні вартості книжки Керницького, що вирізнять її помітно серед інших видань «Української бібліотеки», – так писав про «Мій світ» часопис «Новий час» (№ 61 за 1939 р.).

Зауважували рецензенти, що на сторінках нашої літератури молодий письменник не боїться виводити нові типи і події в нашому житті, а також «новий побут села з луговинами, сільробівцями і відродженецькими абсцидентами». Навіть «Дзвони» хвалили Івана Керницького за об'єктивність оцінки нових явищ в житті села та нових людей у цьому селі, яких не завжди поважали класики літератури і намагались представити в негативному світлі або як недолугих обломівців («Забобон» Мартовича), або як жертв незгоди і особистих нещасть, або, врешті, як галайкуватих революціонерів. «У Керницького, – переконували «Дзвони», – сільський доктор трохи, може, ідилічний, та, без сумніву, позитивний тип. Так само приємно вражає об'єктивна постанова до молодого-

го кацапа в «Празнику»: видно тут, що автора не звели на бездоріжжя різні ніцшівські міркування. Інша справа, що через те тратить оповідання свою пропагандивно-популярну вартість. Та чи не нагадує воно своєю атмосферою Лаєм О'Флагертія, що його так часто друкує «Вісник»? Це ж «чиста» пристрасть, вислана з кров'ю, це отой правдиво-емоційний чинник, природний у простолюддя, дикий і неприродний в інтелігента-інтелектуаліста».

Друга збірка давала впевненість, що в літературі утвердився новий письменник, який, як вважав С. Лишкевич у своїй рецензії, «міг би дати нам не тільки скромні оповідання, а й ширше розписаний повістевий нарис», чи, може, навіть, і монументальний роман, як Самчукова «Волинь». «Правда, – вважав в той же час С. Лишкевич, – автор, може, ще замолодий до такої синтези й тому поки що дає нам наче окремі образи до такого роману. У Керницького деякі нариси, напр. «Стара хата», навіть виглядають так, якби були винятком з якоїсь більшої речі».

Автор рецензії радив Іванові Керницькому взяти приклад з не так давно померлого письменника Романа Сказинського, який писав маленькі нариси в поезії і в прозі і навіть видав їх під назвою «Записки олівцем», а потім ці ж нариси розширив, пов'язав відповідним чином і видав їх вже як повість «Блукання вогнів».

На нову збірку Івана Керницького «Мій світ» відгукнувся й Іван Огієнко в журналі «Рідна мова» № 14 за 1939 рік невеличкою статтею. «Усі оповідання, – писав він, – читаються легко й з захватом, – автор уміє прикувати читачеву увагу до свого оповідання. Предмет оповідань – сільський побут – змальований тут яскравими правдивими фарбами.

Мова Керницького – багата й поетична, й він уміє легко володіти нею. Шкода тільки, що автор не пише мовою літературною, – його оповідання варті того, щоб стати всенациональним добром, але мова часто аж занадто місцева, буде на перешкоді до цього. Напр. «перебакирила» (стор. 4), «пайда хліба» (стор. 7), «погицкав» (стор. 11), «між тим теремешлям» (стор. 15), «трьох храпалів» (стор. 17), «сконобадився» (стор. 17), «йти на роздебенди» (стор. 17), «маркіруеш» (стор. 17), «розлеймані» (стор. 22), «перекабанився» (стор. 32), «гайдер» (стор. 37) та ін. До таких слів треба б додати пояснювального словника».

Що ж до оповідання «Смерть», то, вважав І. Огієнко, «воно занадто розтягнене, – як дядина Катерина ніяк не може померти, так і автор ніяк не вміє скінчити свого оповідання». Даремно так вважав Іван Огієнко. Ритміка оповідання, його «затягненість» цілком виправдані, виходячи з суті цього оповідання: в отому очікуванні смерті всіма спадкоємцями, котрі хочуть скоріше дістатись до землі, що їм має записати вмираюча, і оте небажання навіть на смертному одрі розставатись з землею Катерини Дубасихи.

Намагання багатьох критиків збірки побачити в ній вплив інших, особливо на той час вже класиків української літератури, пізніше заперечить Василь Лев. «Збірка «Мій світ», – писав він у журналі «Овид» № 5 за 1969 рік, – виказала майже цілковиту самостійність і виробленість письменника». В. Лев вважав, що «молодий письменник, як це не може видатися дивним, виступив із скристалізованим поглядом на літературу і завдання письменника. Він сконкретизував сюжетність своєї творчості: селянський побут у реалістичному переданні його з усякими подробицями».

Не погодитися з цим не можна. Можна тільки дивуватися: з таким викристалізованим поглядом на літературу і завдання письменника не на словах, а у творчості в нашій українській літературі навряд чи когось у віці 25 років можна надібати не тільки в ті часи, а вже і в наших...

На початку 1939 року журнал «Світ молоді» звернувся до Івана Керницького із запитанням: як він дивиться на критику своїх творів, а водночас чого його ця критика навчила? «До високоповажних панів критиків, – відповів Іван Керницький (відповідь була надрукована у № 1–2 журналу за 1939 рік), – та до їх писань прикладаю завжди належну їм вагу, але маю теж до них своєрідний підхід: їхні похвали мене не очманяють, а їхні догани не вводять мене в надто велике пригноблення. А бувають досить часто і похвали, і догани незаслужені, або й таке, що один критик за одну й ту саму річ хвалить, а другий трощить внівець. Найгірше то, що часто в таких випадках рішають всі інші мотиви – особисті, видавничі, ідеологічні і т.д., а не чисто літературні критерії. В такій ускладненій ситуації трудно іноді початковому або молодому письменникові чогось путнього навчитися від критики. На мою скромну гадку, тут найкраще йти за пословицею: «Людей слухай, а свій розум май». Але з тим розумом, звичайно, в молодих авторів трудніша справа, бо вони, як то кажуть, руководяться завжди серцем, а не розумом. Та, але це й є та «вогнева проба», через яку мусить кожний з нас перейти. Як вдасться йому щасливо перебрести між Сциллею і Харибдою з незломним талантом і хребтом – то «будуть з нього люди».

«Щодо мене, – писав Іван Керницький на закінчення, – то мені досі виходить навіть на пожиток, як мене «лають», бо це

мене не ломить, а навпаки – «підганяє» вгору й приневолює, зціпивши зуби, вперто й послідовно працювати над собою і над своїми речами так – щоб «були з мене люди».

Попри все збірка оповідань «Мій світ» принесла Іванові Керницькому велике визнання. Члени журі, вибрані Радою Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка для вирішення найкращих трьох книг, виданих 1938 року, на своїх засіданнях, які були проведені 17 та 19 січня 1939 року, одногосно вирішили вирізнити збірку Івана Керницького без присудження їй місця та премії. Першої премії було вирішено не присуджувати нікому. Другою премією була відзначена повість Дарії Ярославської «Полин під ногами». Третя премія присуджувалась поетові із Закарпаття Іванові Колосу за збірку поезій «Мої молоді дні».

Із збіркою «Мій світ» були вирізненні дві збірки віршів Святослава Гординського «Сновиди» і «Вітер над полями» – з поезії, та ще збірка Ростислава Кедра «Пінистий келих».

Очолював журі академік Василь Щурат, а до складу його входили відомі письменники та критики: Микола Матіїв-Мельник, Євген Пеленський, Володимир Радзикович і, звичайно, Михайло Рудницький, який категорично виступав проти присудження Іванові Керницькому першої премії.

Інформацію про рішення журі опублікувала газета «Діло» 22 січня 1939 року за підписом голови Товариства письменників і журналістів (скорочено – ТОПІЖ) Романа Купчинського та літературного референта Товариства Василя Софроніва-Левицького.

З таким розподілом премій та «вирізненням» у Львові довго не могли примиритись і читачі, і письменники. Читачі, зокрема, вимагали перегляду рішення журі особливо

щодо Івана Керницького та Святослава Гординського, на що М. Рудницький відповів, що питання присудження премій письменникам є виключно прерогатива ТОПІЖу, а не читачів чи інших товариств. Рішення журі не було переглянуто.

Несподівано Іванові Керницькому за дану збірку була присуджена друга премія Українського католицького союзу за «природне християнство автора й відсутність витівок у нехристиянському дусі». Цю літературну нагороду присудило йому журі, покликане Головною радою Українського католицького союзу для призначення літературних нагород за найкращий літературний твір 1938 року. Очолював журі о. Гавриїл Костельник (1886–1948), відомий філософ-богослов, публіцист, поет, літературний критик, катехит середніх шкіл і викладач греко-католицької духовної семінарії у Львові (1920–1928 рр.), редактор «Ниви» (1922–1932 рр.), зачинатель бачванського¹ письменства і літератури, а також чи не найбільш відомий тим, що був ініціатором ліквідації греко-католицької церкви та керівником сумнозвісного Собору 1946 року. До складу журі входив Микола Гнатишак (1902–1940), відомий колись, але цілком забутий зараз літературознавець та критик, редактор газети «Мета» (1934–1939), співредактор «Дзвонів», «Рідної мови», «Нашої культури» (останні два часописи керувались Іваном Огієнком), автор «Історії української літератури», перший том якої встиг вийти 1941 року. Входив до складу тодіш-

¹ Бачвансько-русинська (паннонська) мова — мова 25 тис. руснаків, нащадків українських емігрантів з Південно-західної Лемківщини, які мешкають у Воеводині (міста Новий Сад, Вербас, кілька сіл). Переселення ініціювала австрійська імператриця Марія-Терезія.

нього журі й редактор «Дзвонів» (1932–1939) та пластового журналу «Молоде життя» Петро Ісаїв, а також Юліан Редько, якому єдиному з усіх тодішніх членів журі судилось дочекатись повторного «визволення» і залишитись жити в Україні до кінця свого життя. Входив до складу журі також о. Петро Хомин.

Першої нагороди не було присуджено нікому. На неї, правда, претендував третій том знаменитої трилогії Уласа Самчука «Волинь» – «Батько і син». Однак журі, враховуючи те, що деякі фрагменти цього твору суперечать основам християнської етики, вирішило не нагороджувати твір, а вирізнити його серед інших претендентів на нагороду. Керуючись постановою Головної ради Українського католицького союзу брати до уваги лише ті літературні твори, які вносять «позитивні вартості з християнського й національного погляду», журі присудило премію Юрію Липі за збірку віршів «Вірую» та Іванові Керницькому за збірку оповідань «Мій світ». Третя нагорода була призначена Василеві Королеву-Старому за збірку оповідань «Милосердний самарянин».

Іван Керницький та Юрій Липа цього року були нагороджені літературними преміями, як писала преса, найвищої проби. Всі часописи, які повідомляли про цю вістку з літературного життя та здобуття нагород Іваном Керницьким, особливо підкреслювали дві речі: вік автора та його зовсім нелітературну освіту. Всі йому, крім того, в один голос про рокували блискуче майбутнє і називали його великою надією української літератури.

«Дорогий Іване, – писала Іванові Керницькому Ірина Вільде в листі від 25 лютого 1939 року. – Сьогодні я довідалася про Вашу нагороду, й в мене такий день, що не можу

бавитись у формальності. Гратулюю Вам від щирого серця і кажу, як радіо з Карпатської України: «Правда перемогла!» Можете мені вірити, що я передчувала, що ви дістанете нагороду. Думала, в ТОПЖі. Там пішли під увагу інші огляди. Хоч би така «політична нагорода», як Колосові. Про Ярославську не говорю, бо такт наказує мені мовчати. Посилаю Вам «Світ молоді» з Вашою відповіддю. Приємно було похвалитись Вашою нагородою. Приємно бути лауреатом, правда? Тільки так, друже».

Цього ж року в бібліотеці «Нового часу» (серія «Аматорський театр») під № 11 виходить окремим виданням комедія на три дії Івана Керницького «Пройдисвіт» накладом Івана Тиктора. Це був своєрідний дарунок своєму працівникові від цього відомого видавця, керівника цілого концерну української преси.

Сюжет комедії доволі простий. Ганна Макух, багата вдовиця, літ під 40, вирішила припинити вдовувати та вийти заміж за торговця худобою Порхавку, якому подобається не так сама вдовиця, як її статки. Проти цього дочка вдовиці Маруся, яка боїться, що як тільки вітчим прийде до хати, то відразу, аби позбутись її, випхає заміж за кого захоче, а не за активного члена «Просвіти» Василька. Чоловік Ганни, треба знати, пропав десь на війні, але був господарний чоловік, добрий, проте мав одну суттєву ваду – не любив багато говорити чи, іншими словами, був не вельми балакучий.

На лихо, в село заносить одного безробітного, з тої братії, що любить пожитись за рахунок чужих. Він, як виявляється, дуже подібний до зниклого на фронті Данила. Тим вирішив і скористатись громадський післанець Крутій, що має особисті порахунки з Порхавкою, бо той продав йому

стару поламану запальничку замість нової. Той Крутій намовляє безробітного стати Данилом. Ганна признає в ньому свого пропалого чоловіка, а безробітному так це сподобалось, що він насправді хоче бути назавжди Данилом. Проти цього рішуче виступає активний член «Просвіти» і ніби наречений Марусі Василько. Так закручується справа, що Ганна не знає, чи насправді новий Данило – то її чоловік, чи ні, як кажуть інші. Ситуацію допомагає прояснити безробітна, яка припленталася в село й упізнала у псевдо-Данилі свого чоловіка, що втік перед тим від неї. Вона щаслива, що пропажа віднайшлась, і забирає його з собою у мандри по селах за заробітком. До Ганни хоче повернутись Порхавка, який перед тим, почувши про відмову Ганни та її бажання жити з Данилом, дуже її образив. Ганна не хоче дарувати образ і відкидає пропозицію Порхавки стати його дружиною. Тоді у справу черговий раз втручається Крутій і закручує справу так, що Ганна стає дружиною сільського вїйта Івана Крука, нивка якого межує із вдовиним полем.

Комедія повна цікавих знахідок, прекрасно виписаних типів, повна іскристого гумору, несподіваних поворотів, а тому швидко знайшла дорогу на сцену аматорського театру. Її було дозволено до вистави спеціальним рішенням Повітового староства у Львові за номером 10/691/38 21 квітня 1938 року.

Перед Великодніми святами 1938 року, які припадали на 24 квітня, Український театр імені Івана Котляревського поставив п'єсу Івана Керницького «Муза на офсайді». П'єса мала грандіозний успіх. «Дорогий Івасю, – поздоровляла його з успіхом Ірина Вільде, яка жила на той час в селі Страшевичах Самбірського повіту, де її чоловік працював лісничим

інженером. – Перш за все дуже приємно було мені, що Ви пам'ятали про мене при Великодні. Ваша картка знайшла мене аж тут. Я так і зараз збиралась відписати Вам довгого листа. Написала навіть, але ні, справді не знаю, чому я його не вислала, а тепер він не актуальний. Напр., в ньому я питаю про Вашу п'єсу, а тим часом довідуюсь з «Діла», що вона з успіхом пройшла у Львові. Опишіть мені, як Ви почувались на прем'єрі. Браво, друже, тільки вперед!»

На жаль, п'єса не була надрукованою, бо була власністю театру, який її поставив. Опісля Іван Керницький переробив її і видав під назвою «Король стрільців».

Нагорода Товариства письменників та журналістів імені Івана Франка, друга премія Українського католицького союзу, гонорари від постановок «Музи на офсайді» дозволили Іванові Керницькому винайняти у Львові порядне помешкання в будинку №4 на вулиці Кляйнівській – коротенькій вуличці, що зв'язує теперішню вулицю Соломії Крушельницької, а тоді Крашевського, з вулицею Петра Дорошенка, а колись Сикстуською. В цьому будинку після виходу з тюрми у 1878 році жив Іван Франко з Михайлом Павликом та Карлом Бандрівським. Тут Франко написав свої геніальні «Каменярі». Сюди вперше приїхала відвідати свого нареченого Івана Франка з маленького гірського села Лолина Ольга Рошкевич, після чого заявила батькам, що «або Франко, або монастир»...

Збереглась ця кам'яниця, стара і обшарпана. На її куті меморіальна таблиця, що в тому будинку мешкав великий Іван Франко. Іван Керницький мешкав у помешканні, що зараз має номер 13. Нікого вже немає з мешканців, які б пам'ятали його в ті часи. Тільки старі дерев'яні сходи риплять так само розпачливо і голосно, як тоді, коли ходив ними...

Розділ VII

ВИЗВОЛЕННЯ

Початок 1939 року не заповідав нічого доброго. Ні з того ні з сього на небі почали з'являтися мітли та ще якісь дивні знаки, появу яких люди тлумачили по-різному. Одні, котрі пам'ятали ще давні часи, згадали, що подібне було й перед тим, як почалась Перша світова війна, а тому поява тих знаків нічого доброго не віщувала. Бо й справді, що добре може принести війна, яка вже розпочалася в Європі, і де гарантія того, що вона не посунеться на схід? Інші твердили, що всі ці знаки пов'язані з пророцтвами Михальди про кінець світу, і також мали для цього достатньо доказів. От, наприклад, у Туреччині величезний землетрус забрав багато тисяч людських життів. Світові агентства повідомляли про зсуви ґрунтів з гір, потоплення на морях великих кораблів. Несподівано розливались навесні ріки і затоплювали величезні простори, чого раніше ніколи не було. По селах, вже не за морями-океанами, а таки в Галичині, почали на шибях з'являтися побожні знаки, як у Чайковичах, зросла кількість стигматичок, подібних до Насті Волошин, якій відкривались на руках і ногах рани в Страсний тиждень. Все це тлумачилось, як прихід на землю великої біди, до якої потрібно належно приготуватись і не легковажити нею.

Маленький болотистий Збруч наглухо відгородив Галичину від України. Звідси постійно долітали вістки про голод,

смерть мільйонів людей, під ногами яких був найродючіший у світі чорнозем. В Галичині радянофіли заперечували ці чутки і вважали їх видумками націоналістів або ж ворогів Радянського Союзу. Відповідні радянофільські органи широко висвітлювали спорудження в Києві та Каневі пам'ятників Тарасові Шевченку, а також вихід у світ п'ятитомного видання його творів. Все це мало свідчити про розквіт в Радянській Україні української культури та щасливе й заможне життя її громадян. Саме про це щасливе й заможне життя писали ті, які покинули Польщу і виїхали в Радянську Україну.

Внаслідок конфронтації з Чехословаччиною виникла незалежна Карпатська Україна, на захист якої встали молоді галичани. Ніхто ще не міг передбачити планів агресивного німецького уряду, але навіть невдача із Карпатською Україною не могла вплинути на сподівання українців, що початок війни принесе їм звільнення від Польщі, пацифікації, геноциду, «наглих судів», винищення, рабства, заборон і хамства на кожному кроці.

Вихід другої збірки Івана Керницького «Мій світ» збігся із виходом третьої збірки нарисів ще одного випускника Торговельної школи у Львові Василя Ткачука, вірші якого довго і вперто свого часу не хотів друкувати журнал «Вікна» і радив йому взагалі покинути писати, оскільки жодного таланту редактори журналу в нього не розгледіли. Якщо в творчості Івана Керницького тодішня критика добачала вплив найрізноманітніших письменників, як української, так і не української літератур, то Василя Ткачука вона, не змовляючись, тепер одноголосно визнала новим Василем Стефаником та продовжувачем його справи в українській літературі. Такі похвали і пророцтва щодо свого майбутнього Василь Ткачук

сприймав доволі спокійно, чим не раз дивував пресу. Коли журнал «Світ молоді» звернувся до нього із запитанням, чого навчила його критика, то Василь Ткачук відповів так: «Коли б я мав Вам, як у шкільній лавці, відповісти на Ваше питання, чого навчила мене критика, то відповів би, що небагато. Може, тому, що вона була заприхильна».

Молода, але мудра Ірина Вільде прокоментувала цей вислів Василя Ткачука у «Світі молоді» так: «Василя Ткачука (його літа уповажнюють ще до цього) можна б порівняти до учня, про якого учителі висловлюються: здібний, дуже здібний хлопчисько, але не працює над собою. Міг би бути відзначальним у класі, якби хотів учитися», і додавала: «В нього великий вроджений талант, мабуть, теж все занадто легко впадає в «письменницькій» школі, й хлопчисько не рветься до науки, теоретичних підручників про те, як треба писати, скажім, новелі. Стиль? Цього найбільший противник його не може признати, що Василь Ткачук має свій стиль, і що стиль той оригінальний, живий і барвистий».

Вони були друзями. «Забув я, Івасю, погратулювати тобі, – писав Василь Ткачук Іванові Керницькому 10 березня 1939 року, – другої католицької нагороди. Хоч пізно, але приймай на правду найщиріші гратуляції. Це Тобі вповні належить за твій труд та совісну працю на літературному полі. Ти, Івасю, добре собі знаєш справу з того, що талант – це 1%, а 99% потрібно праці над собою». Так твердив Василь Ткачук.

«Не повірили б ми, коли б навіть сам Ткачук хотів переконувати нас про те, що він мозолився над майстерним укладом вгорі наведених образів, – писала Ірина Вільде. – Ні! Напевне це приходить йому «само від себе», так, як кожному поетові з Божої ласки. «Самі від себе» укладаються не тільки

поодинокі образи, але й цілі сцени, а там і нариси. Що ж за перлини вийшли б з того, якби Василь Ткачук свідомо хотів працювати, може, навіть помозолитися (лінивість духа перестало бути почесною прикметою «справжнього» артиста) над укладом сцен і розміщенням поодиноких образів!»

«Ще до війни він звернув на себе увагу, – писав про Василя Ткачука Остап Тарнавський у книзі «Літературний Львів 1939–1944», – видав у концерні Івана Тиктора дві книжечки нарисів «Золоті дзвінки» і «Сині чічки», дістав похвальні рецензії, і його почали вважати послідовником Василя Стефаника не тільки з уваги на запозичений у славного письменника жанр, включно з покутським говором, але й тому, що він народився недалеко Русова – родинного села Стефаників».

Разом з іменем Івана Керницького та ще одного випускника Торговельної школи у Львові Богдана Нижанківського Василь Ткачук, на думку багатьох, мав завершити створення в нашій літературі наступної «Трійці», попередницею якої була «Покутська Трійця» – Василь Стефаник, Лесь Мартович та Марко Черемшина. Ще перед тим була Трійця, яка ввійшла в історію української літератури як «Руська Трійця» – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький. Як мала називатись нова Трійця – невідомо. Ніхто ще не встиг придумати назви. Імена тих письменників читачам післявоєнного періоду вже нічого не говорили. Тільки хтось інколи і згадував їх, як наприклад, згадував Василя Ткачука на сторінках «Вільної України» відомий «лицар пера та чарки» Тарас Мигаль: «Ми. Тебе, Василю, не забули і не забудем». «Але це тільки гарна фраза, – коментував цю заяву Остап Тарнавський. – Проминули десятиріччя, а ніхто і не згадав і не згадує Василя Ткачука, хоч його ровесник Олександр

Гаврилюк, який згинув десь у той самий час та в інших обставинах (від німецької бомби), удостоївся того, що його іменем названо одну із давніх і престижних вулиць у Львові». Вулиці Гаврилюка тепер знову повернуто її попередню назву Олександра Фредро, і вона з вулиці Князя Романа виходить просто на пам'ятник Михайла Грушевського.

Ім'я Василя Ткачука постійно і всюди обминали, а його творчість була зовсім забута.

Вперше про нього читач міг дізнатися тільки з великого довідника «Письменники Радянської України 1917–1987 рр.», що вийшов у видавництві «Радянський письменник» 1988 року. «Василь Іванович Ткачук, – писалось про нього на 594-й сторінці, – народився 13 січня 1916 року в с. Іллінці Снятинського району Івано-Франківської області. 1934 року приїхав до Львова, де зійшовся з революційними письменниками. Після возз'єднання західноукраїнських земель вчився у Львівському університеті. Учасник Великої Вітчизняної війни. 1944 року пропав безвісти». Цей же довідник перерахував збірки, які випустив Василь Ткачук, та повідомив, що письменник мав ласку бути прийнятим по смертно до Спілки письменників України 1985 року.

Про Івана Керницького той же довідник не згадав жодним словом...

«Народився я 13 січня 1916 року, – писав Василь Ткачук у своїй автобіографії, яку вдалось віднайти в архівах Львівського Національного університету, – в селі Ілинцях Снятинського повіту на Покутті.

Син вбогої вдови Олени, що заробляла на нас іглою – шила в село за миску муки чи хліб. Бо на нас четверо (разом із матір'ю) не припадало і цілого морга землі.

Давно, того я не тямлю, жили ми в комірнім, а то в одній хаті з другою родиною – також четверо душ. В одній кімнаті вісім осіб. У тій хаті серед невигод, у голоді зростав я і виховався.

До науки мав велику охоту.

Скінчив я сім клас Народної школи. Казали учителі, що варто мене дати до школи, щоб я дальше учився. Але мати не мала з чого посилати мене до гімназії». І писав в тій автобіографії Василь Ткачук, як жив у темній з малими віконцями хатині, де жило одночасно дві сім'ї, як довгими ночами, нераз і до світанку, коли всі спали, при каганці, що коптів смердячим душним сопухом, читав книжки, і в ті довгі ночі, глухі і тривожні, зродились його перші літературні спроби. Писав вірші та нариси.

Почав писати, коли мав п'ятнадцять років, а почали його друкувати, коли мав сімнадцять. «Тоді, – писав він, – вже мені було веселіше. Хоч убогий я, хоч голод і холод докучали, але те, що мені, сільському хлопчині, друкують оповідання, підбадьорювало і заохочувало мене до життя.

Це і заохотило мене поїхати до Львова, щоб могли учитися, щоб вирватись із злиднів, чорної нужди.

В 1934 році записуюсь до Торговельної школи, бо до інших середніх шкіл мені ворота замкнені.

Тут почав я дальше писати, змальовувати горе нашого села. І так у році 1935 виходить перша моя збірка сільських оповідань п.н. «Сині чічки». Мені тоді 19 літ було. Кінчу два роки Торговельної школи. Видав ще дві збірки п.н. «Золоті дзвінки» і «Зимова мельодія».

Важливо бажаної освіти ще від Народної школи я не здобув. Не для мене, вбогого сільського хлопчини, були школи»...

Львів, проте, не тільки прийняв хлопця, а й закрутив йому голову. Торговельну школу він не закінчив, а покинув. Вона не цікавила його, і він за неї не тримався, як тримався Іван Керницький, батько якого продав нивку поля, аби син міг вчитися.

Василь був дуже вродливий, мав шалений успіх у жінок і, зрозумівши це, почав вести бурлацьке життя, чи, як було прийнято говорити, богемне життя, про яке можна судити і з тих листів, які писав Іванові Керницькому.

«У Василя, – писав Остап Тарнавський, – була авантюристична вдача. Потрапивши із далекої провінції у Львів, закрутив роман з гімназисткою й 19-річним хлопцем мусив одружитись».

«Івасю, коханий, – писав Іванові Керницькому зі Стрия 25 квітня 1939 року. – Я тебе дуже-дуже благаю, зроби мені, не відмовся!

Я тут усі книжки, що привіз із собою, розпродав. Мені ще забракло. І так, я маю книжки, готовий пакунок книжок в готелю «Савой» по вул. Собіського, але я там їх лишив, бо я не заплатив за одну ніч, що я спав з моєю подругою, як вона втекла зо мною з дому.

Отже, дуже тебе прошу, візьми 4 (чотири) золоті в руку, піди заплати готель і викупи ті книжки, яких мені дуже-дуже потрібно.

Івасю, не відмовся мені цієї прислуги зробити. Та й прошу Тебе ще дуже-дуже, вишли ті книжки якнайскорше на мою адресу: Василь Ткачук, Стрий, Poste Restante. Але старайся, Івасю, вислати мені якнайскорше тому, щоб я їх конечно дістав у четвер, невідключно в четвер.

Івасю, я Тобі вишлю завтра п'ятку, решту додам, як приїду.

Жду дуже пильно. Пам'ятай, в готелю я спав тільки одну ніч! 4 золотих належиться, так я згодив.

Сподіюся, що про бурю в «Стрийській хроніці» з товариського життя ти знаєш.

Цілую Тебе. Василь Ткачук».

Такий вже був Василь Ткачук. Звичайно, з подругою він спав в готелі не одну нічку, і вартість готелю була далеко не чотири золоті. Про авантюру Василя Ткачука з гімназисткою, що була зі Стрия родом, писала преса. В Стрию, куди прибули обидвоє, не було чого затримуватись. На початку березня він вже в Коломиї. «Дорогий Івасю, – писав 10 березня відти Василь Ткачук Іванові Керницькому, який, щоб порятувати товариша, віддав половину свого гонорару за збірку «Мій світ», та й як не порятувати, коли на його утриманні була не тільки жінка, а й дитина. – Може, ти ріжно пояснював собі мою мовчанку, те, що я до Тебе нічого не писав, не давав про себе знати. Я коротко себе виправдаю: клопоти, Івасю, клопоти! Чи уявляєш собі мої обов'язки: хата, дитина, жінка і я – це все на мої плечі, і то в цю пору, коли я без праці, без найменшого вигляду на майбутнє. Не думай, що «квенькаю», я вже виріс з того, я тільки так собі пишу».

Не забув Василь поздоровити товариша з другою нагородою Українського католицького союзу. «Не раз і не два, – писав Іванові Керницькому, – вичуваю брак Тебе. Нераз так мулить мене, щось так гризе, і я не маю кому піти сказати всього. Інколи йду до п. Вільде. Вона мене дуже-дуже розуміє», а випитавшись, чи якась там Сяня ще не вийшла заміж і чи пишуть про нього щось у пресі (а як пишуть, то нехай Івась то збереже для нього), просив: «А тепер дуже прошу, не відмовляй – пішли мені чотири, п'ять (як не можна стільки,

то менш) примірників «Синіх чічок», бо я дістав замовлення на них. Кожний золотий для мене великий прибуток.

Вірю, що ти не відмовиш мені. Зроби, зроби мені це так, якби ти мені готівку вислав».

Рятувався від злиднів Василь Ткачук, як тільки міг. «Я все докучаю, – писав в одному листі до Івана Керницького, – Тобі своїми просьбами. Цим разом дуже-дуже прошу надішли мені Твою комедію, «Лицар ночі» та «Думу про Ничая».

Дуже прошу, не відмовся і пришли мені ці три драматичні твори. В нас заснувався драматичний аматорський гурток, я особисто хочу їм допомогти. На перший штих думаємо ставити Твою комедію, потім «Лицар ночі» й «Думу про Ничая».

Вірю, що Ти зробиш це мені, і може навіть по одержанню цього листа вишлеш. Бо виставу думаємо підготувати до Зелених свят»...

Остання вістка цікава тим, що в ній мова йде про цілий ряд п'єс, про які не згадує сам Іван Керницький, ні його сестри. Рукописи їх також не збереглись, і опублікованими вони не були. В архіві Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, де зберігається рукописна спадщина письменника, п'єс під такими заголовками немає. Очевидно, Василь Ткачук знав їх з якихось інших джерел і, найправдоподібніше, знав їх з постановок в Торговельній школі або з постановок інших аматорських гуртків.

Який успіх ці п'єси мали в постановці Василя Ткачука, невідомо.

Спроби знайти роботу в Коломиї з допомогою Ірини Вільде були також марними.

«Маємо в Коломиї Василя Ткачука, – повідомляла звідти Ірина Вільде, – приходить до нас, себто до «Жіночої Долі», на

«погаданку» двічі в день. Як шефа нема (пані Кісілевської), тоді розговорюємось «вголос», а так тільки шепчемо з собою, бо «або урядники, або перо на склад». Хоч з другої сторони, дай Боже всім добрим людям такого шефа, як наш. Ні, я страшенно тішуся Вашим заслуженим успіхом. Маєте, Ви, Іване, батьків? Боже, то ж то гордощі будуть з сина! Правдоподібно в травні буде друкуватись у Львові (ще б пак, як не у Львові!!!) перша частина моєї трилогії «Повнолітні діти», і десь у велику п'ятницю буду у Львові. Коли у Вас «файрант»? Зустрілися б з Вами і поговорили трохи. Малий Жарський писав оце недавно до мене з Варшави (Ви, Василь, Жарський – самі «малі» приятелі, і ще готово впасти підозріння, що в мене особливий потяг до неповнолітніх, але я зараз такий закид відперла б таким шістдесятилітнім приятелем, як Яцків напр. (Післав несогірші вірші, і ми помістили у «Світі молоді»). Так, а що найважливіше, то в самім останку. В порузумінні з паном директором Тиктором просимо помістити в кількох числах підряд (Ваша голова хай буде в тім, Іване!) оце оголошення з цим, що оголошення треба містити не всі разом, а «порозкидувано». Здоровлю щиро. Ірина Вільде».

Коломия не довго втримала Василя Ткачука, він знову приїхав до Львова. Знайти роботу не міг, бо й не мав жодного фаху. На останні гроші, які понапозичував у друзів, вчився салонних танців і заробляв на хліб фордансером у різних клубах та ресторанах, покинувши дружину та донечку на самих себе, час від часу публікуючи свої нариси, які й надалі ентузіастично сприймала критика і дальше називала його спадкоємцем Василя Стефаника.

Тільки невеличкий спогад про Василя Ткачука залишив Іван Керницький. Зробив це у фейлетоні «Автограф», що

був надрукований 4 травня 1974 року в газеті «Свобода»: «Покійний Микола Голубець, – писав Іван Керницький, – сказав раз у Львові теж, на жаль, покійному В. Ткачукові, коли у видавництві Івана Тиктора вийшла його, Василева, перша книжечка «Сині чічки»:

– Пане товаришу, то не штука надрукувати книжку, це за вас друкарня зробить, але ви мусите вміти грамотно підписатись, коли читач попросить у вас автограф».

Тільки й тієї згадки та декілька листів – більш нічого.

Небагато листів й від Ірини Вільде, і всього один лист Івана Керницького до неї.

Той перший лист, який зберігся, написаний зі Страшевичів і датований 8 червнем 1938 року, дає підстави вважати, що листування між обома письменниками вже було і до того. Очевидно, листи найбільше торкаються літературних справ і якнайменше зачіпають особисті. «Як з Вашою повістю, – запитувала Ірина Вільде, перед тим поздоровивши Івана Керницького з прем'єрою «Музи на офсайді». – Мій перший том застряг в М. Р. Мав прислати мені ще раз до перегляду, остаточно вже, перед друком, і ще цього не зробив. Правдоподібно, пересунув речинець друку з травня на червень, а з червня на липень».

Мова йде про перший том «Повнолітніх дітей», які принесли Ірині Вільде заслужений успіх. «М. Р.» – це Михайло Рудницький, який рецензував твір і працював у редакції та видавництві «Діло». Він справді дуже допомагав Ірині Вільде, і по Львову пліткували, що якби не він, то вона б не отримала премії від Товариства письменників та журналістів за «Химерне серце». Михайло ж Рудницький не приховував свого ставлення до Ірини Вільде, чим ще більше підживляв

плітки, бо вважав її чи не єдиною європейською письменницею в Галичині...

«Другий том вже кінчу, – знову інформувала Ірина Вільде, – цікаво мені, Івасю, як Ви даєте собі раду з планом повісті. Я десять разів пробувала хвататись цієї методи, і не вдалось мені. Пишу щодня картку, і сьогодні не знаю, про що напишу завтра, і так воно в мене».

Іван Керницький вирішив взятись за повість. На це його наштовхнула критика, яка знаходила, що деякі його нариси чи новели, як наприклад «Стара хата», є ніби уривком з якоїсь більшої речі, та й зрештою взятись за написання повісті було цікаво й йому самому. Навіть придумав назву для повісті і жартував, що половина успіху кожного твору залежить від його назви. «Львів» – так мала називатись ця повість. Головним героєм її мав бути стрілочник Канюк, який мав мешкати десь на Богданівці. Невдовзі окремі уривки цієї повісті почали з'являться у тодішній періодиці, але повість так ніколи і не була написана.

Праця ж у Ірини Вільде йде мляво. На руках син. От десь у половині червня їде до мами в Ходорів, залишить його трохи дідусеві та бабусі, а сама засяде писати. «Син, – пише вона, – не зважаючи на свій заавансований вік (чотири роки в липні), ще страшенно дурний і може штемпу наробити, як зноровиться». Сина звали Ярема.

Підтримка Ірини Вільде для Івана Керницького багато важить. Вона першою назве збірку «Мій світ», «безумовним здобутком нашої літератури», за що мала навіть неприємну розмову зі своїм літературним опікуном Михайлом Рудницьким, який у книзі знайшов більше недоліків, ніж доброго. Не зважаючи на це, Ірина Вільде свідомо бере інтерв'ю в

Івана Керницького для свого журналу і друкує його під назвою «Розмова з письменником» у першій книзі журналу «Світ молоді» за 1939 рік.

Його не міг не зворушити і той факт, що відразу по прочитанню книжки Ірина Вільде написала йому листа і поздоровила з великим успіхом. Той лист зберіг у себе. Він датований 10 листопада 1938 року і написаний на бланку редакції «Жіночої долі». «Мушу Вам одверто сказати, – писала Ірина Вільде, – що давно вже не читала щось рівно цікаве і мистецьке. Я повна подиву для Вашої тонкої обсервації, динаміки в передачі руху»...

Вона не ховала свого згірчення від рішення журі Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка не дати премії збірці «Мій світ», а лише «вирізнити» її з-поміж інших. Вона щиро раділа, коли Іванові Керницькому була присуджена головна премія за цю збірку Українським католицьким союзом.

Постійне допикання критики про те, що в нього не «літературна», а торговельна освіта, призводить до того, що Іван Керницький починає шукати шляхів для здобуття вищої «відповідної» освіти. На все треба грошей. Йому радять йти по допомогу до мецената української культури митрополита Андрея Шептицького, щоб той допоміг йому матеріально, бо він хоче вчитись у Вищій журналістській школі у Варшаві. Він навіть у тій справі написав листа до відомого опісля графіка Якова Гніздовського, щоб той допоміг йому дізнатись про умови вступу та навчання у цьому вузі.

«Дорогий друже, – писав у відповідь Яків Гніздовський, – хочу оправдатись, що так довго після одержаної Вашої посылки мовчав. Після одержання книжок, не міг я стрінути

нікого з «дзенікарки», а пізніше мав я мороку з зубами. Я мав ропне запалення і пролежав вдома півтора тижня. Аж вчора (29) я зайшов до Укр. Ст. Громади, де засягнув інформації. Цікавих інформацій я не дістав. Всі речі мені відомі, про які, мабуть, я говорив Вам у Львові. Отже повторюю Вам: до Вищої Журналістської школи можете вступити в характері вільного слухача із тим угодненням, що по евентуальнім доробленню матури в 2 або в 3 році студії зачисляють Вам всі вислухані предмети і Ви дістанете певний диплом. Система школи симестральна. Студії тривають три роки (6 семестрів). Школа приватна, вплати такі: в першій році 340 золотих, в II році 320 золотих, в III році 270 золотих. У виїмковому случаї можна дістати знижку, але в дуже виїмковому, бо це школа приватна. Школа має право державної служби першої категорії».

Іван Керницький вважав, що, приїхавши до Варшави, зможе тут заробити на прожиття та свої студії. Яків Гніздовський розчаровує – праці жодної немає. Журналіст на журналістові.

Митрополит обіцяв допомогу. Заняття мали розпочатись у жовтні.

Про зв'язки Івана Керницького з третім із «Торговельної Трійці» Богданом Нижанківським залишилось якнайменше письмових слідів. Й не дивно. Обидва працювали в одному й тому ж концерні Івана Тиктора, де Богдан Нижанківський часто підписував свої речі псевдонімом «Бабай». Був старшим від Івана Керницького, бо народився 24 листопада 1909 року в Золочеві у сім'ї актора Амброзія Нижанківського. Після закінчення народної школи не мав можливості продовжити навчання в гімназії, а тому вступив до Торговельної

школи. Перша книжка вийшла у видавництві «Української бібліотеки» в 1936 році. Авторів було вже 27 літ. Книжка називалась «Актор говорить», і були це розповіді про долю українського театру та його артистів, життя яких автор знав досконало. В цьому ж році вийшла друга його книжка. Вона називалась «Вулиця», оповідання якої відразу принесли авторів широке визнання. Критика вважала, що письменник має рідкісний Божий дар писати про місто, оскільки більшість письменників тримались сільської тематики.

Наступна книжка Богдана Нижанківського вийде вже у Києві 1941 року під назвою «Новелі». Видасть її видавництво «Радянський письменник». В основному, це був вибір з попередніх друкованих творів, дещо відредагований вже радянським редактором. На час окупації Богдан Нижанківський залишився у Львові і працював в українській пресі. 1943 року в «Українському видавництві» вийшла перша збірка його поезій «Терпке вино». Наступні книжки вийшли вже на еміграції, куди виїхав під кінець війни. Спочатку була Німеччина, табір переміщених осіб, а 1949 року Богдан Нижанківський приїхав до Америки, поселився в Детройті. Ще в Німеччині видав збірку «Щедрість», а 1953 року – «Вагота». Як проза, так і поезія Богдана Нижанківського мали широке визнання.

Подібно до Івана Керницького, на еміграції перейшов на гумор і сатиру. Став, як і Іван Керницький, активним співпрацівником сатиричного журналу «Лис Микита», підписуючи свої твори передвоєнним псевдонімом «Бабай». В 1959 році вийшли його «Вірші іронічні, сатиричні і комічні», 1976 року – збірка «Каруселя віршів», а 1983 року – «Марципани». 1975 року з'явилася його сатирична повість з життя еміграції «Свято в оселі». Помер 19 січня 1986 року в Детройті.

Всі плани та сподівання Івана Керницького, як і мільйонів людей, були перекреслені початком Другої світової війни, в якій, як і в Першій, Галичина знову стала розмінною монетою у грі двох тиранів – Гітлера і Сталіна.

Як стверджували підручники історії СРСР, а тепер стверджують підручники з історії України, у вересні 1939 року гітлерівська Німеччина розпочала війну в Європі, окупувала Польщу, до складу якої входила Галичина, де жили українці, котрим загрожувало рабське поневолення. Радянський Союз виявив законну турботу про долю братнього населення Західної України, а тому 17 вересня 1939 року доблесні радянські війська перейшли радянсько-польський кордон і взяли під свій захист життя і майно населення Західної України. Зрозуміло, що в підручниках для дітей не було й словечка про договір Ріббентропа-Молотова, підготовку до нападу на Гітлера Сталіна і загарбання обома всієї Європи. Не було, звичайно, словечка й про те, що спочатку німці зайняли Галичину, вступили у Львів, а потім, згідно з договором, посунулись назад.

За військом приїхала радянська адміністрація. А перед тим відбулась одна з найстрашніших вакханалій польського шовінізму, який кров'ю zalив українські землі в той короткий період, який настав між відступом німецьких військ і вступом радянської армії: сотні тисяч людей стали жертвами тієї вакханалії, про яку було заборонено в нашій історії навіть згадувати, ніби її зовсім не було.

На той час у Львові було 50 тисяч українців із 350 тисяч його мешканців. Попри все, Львів мав великі українські культурні традиції, і після заборони української мови в імперії Романових став центром розвитку і плекання укра-

їнської культури. В центрі українського політичного життя стояло УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання із своїм друкованим органом «Діло», літературним редактором якого був Михайло Рудницький, що орієнтувався на західноєвропейську культуру. В 1935 році він організував літературний двотижневик «Назустріч», в якому згурпувались такі письменники, як Святослав Гординський, Богдан-Ігор Антонич, Юрій Косач. В цьому ж році почав виходити журнал «Вісник» замість добре відомого всім «Літературно-наукового вісника» НТШ. Редактором журналу став ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов, а навколо журналу об'єднались письменники національного світогляду Юрій Клен, Ростислав Єндик, Юрій Липа, Лука Луців, Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Улас Самчук, Олег Ольжич. Близько до позиції «Вісника» стояв місячник «Дажбог», який у 1935–1938 роках став виходити під назвою «Обрії», а його першим редактором був Є. Пеленський. Він входив до складу журі ТОПІЖу і відстоював кандидатуру Івана Керницького як переможця конкурсу 1938 року. Після того як журі ТОПІЖу все-таки відхилило кандидатуру Івана Керницького, Є. Пеленський написав авторові листа і запросив його до співпраці в його журналі. Іван Керницький запрошенням не скористався.

За матеріальної підтримки митрополита Шептицького виходив щомісячник «Дзвони», редактором якого був Петро Ісаїв. Навколо цього часопису групувались письменники старшого покоління, і серед них Уляна Кравченко, Наталена Королева, Катря Гриневичева. Саме з подачі «Дзвонів», їх критичних рецензій і було присуджено Івану Керницькому премію Українського католицького союзу за збірку «Мій світ».

Група радянофільських письменників гуртувалася навколо журналу «Вікна», редактором якого був Василь Бобинський, потім Степан Тудор (Олексюк), а активними дописувачами – Ярослав Галан, Петро Козланюк, Ярослав Кондра, Мирослава Сопілка та інші. Окрім цього об'єднання, яке називалось «Горно», була група радянофілів, що групувались навколо журналу «Нові шляхи», редактором якого був Антін Крушельницький (згодом піддався радянській пропаганді і виїхав в Українську Соціалістичну Радянську Республіку, де разом з сім'єю був знищений).

Велику роль у культурному житті Львова відігравали поляки, яких у Львові було понад 150 тисяч. Їх культурні традиції у цьому місті, яке вони вважали від споконвіків своїм, тобто польським, були міцні. Львів справедливо вважався одним з могутніх центрів польської культури, а такі установи, як театр та університет, були окуповані поляками ще з часів Австро-Угорщини, а за часів Польщі стали надійними центрами польського шовінізму. Для українців було обмеження навчатись у Львівському університеті, на них діяло ембарго, так само, як і на євреїв. Встановлювалась певна принизлива квота на набір студентів у вищі навчальні заклади. З тої причини існував у Львові підпільний український університет, який постійно переслідувався польським урядом.

Збудований на громадські гроші Міський театр був виключно у володінні поляків, українці не мали можливості навіть провести свої урочистості. Народний Дім, також вибудований для українців ще за часів цісаря, був повністю у руках москвофілів, які близько не підпускали українців, в чому їм, безумовно, допомагав польський уряд. Врешті дійшло до того, що українське населення Львова вирішило

викупити землю на Стрийській вулиці для спортивного товариства «Сокіл-Батько». У 1980-х неподалік радянська влада розпочала будувати новий адміністративний будинок для обкому партії. Але не встигла добудувати. Настали інші часи, які дозволили перетворити цей недобудований будинок у Податкову інспекцію.

Польські наукові сили групувались довкола бібліотеки Оссолінеум, у Львові виходило три великих щоденники «Век нови», «Газета поранна» та «Дзеннік вечорни» та багато інших дрібніших видань, характерною рисою яких було вороже ставлення до українців, на голови яких постійно сипались лайки та образи.

Третину населення міста складали євреї, які витворили тут оригінальну єврейську культуру. Про Львів часто говорили, що це місто русинське, вулиці польські, а кам'яниці – жидівські. У Львові виходили три великі щоденні єврейські газети: дві з них – «Хвіля» та «Опінія» – польською мовою, мовою ідиш – «Лемберг Тутблят» («Львівська газета»). Кількість мешканців значно зросла із вступом до Львова радянських військ. Сюди приїхали втікачі з Польщі, яка опинилась під Німеччиною.

Населення, зокрема українське, щиро привітало прихід радянських військ, наївно думаючи, що нарешті прийшло вивольнення від польських пацифікацій, голоду та геноциду.

1 вересня 1939 року Івана Керницького, у зв'язку з нападом Гітлера на Польщу, було мобілізовано в діючу армію в 40-й піхотний полк, що стояв у Львові. Полк, а з ним і піхотинець Іван Керницький навіть не вийшли зі Львова. Польща, яка перед тим чванилась, що не віддасть німцям жодного гудзика, впала за короткий час. Іван Керницький, як і більшість, самовільно демобілізувався.

Тепер у Львові, як і по всій Галичині, зайнятій радянськими військами, проходила активна підготовка до так званих Народних зборів, які мали відбутися 22–28 жовтня 1939 року. Вони мали «вирішити» питання, чи хоче Західна Україна приєднуватись, тобто воз'єднуватись, чи ні. Збори відповіли, що «так» і що це одвічна мрія українського народу, тому до Москви була споряджена відповідна делегація, котра мала сказати про цю мрію товаришу Сталіну і просити його взяти під опіку мешканців тієї землі. Взяв. Не відмовив.

23 вересня 1939 року, тобто за тиждень після приходу радянських військ, було окуповано будинок «Просвіти», де містилася редакція «Діла». Тут відразу розмістилась редакція «Комуніста» на чолі з редактором Андрієм Чеканюком. Незабаром вийшов перший номер газети під глумливою назвою «Вільна Україна».

У Львів для наведення порядку між журналістами та письменниками прибув випробований у таких справах орденоносний письменник, як називала його нова преса, Олександр Корнійчук. Звичайно, мета приїзду звучала інакше: допомогти в налагодженні життя. Всіх журналістів було зібрано на нараду. Для більшої ясності слід сказати, що загалом у Львові до воз'єднання виходило близько 80 річних газет і що тепер всі ці газети були закриті, їх працівники залишились без роботи. Всім їм було великодушно запропоновано написати заяви і перейти на працю в радянські друковані органи – найдемократичніші органи в світі. Михайло Рудницький був першим, хто скористався даним йому правом, і відразу став працівником «Вільної України», яка з приміщення «Просвіти» невдовзі переїхала в будинок, де перед тим містилась єврейська газета «Хвиля» і де тепер міститься

видавництво «Каменяр». Попередній редактор «Діла» Іван Німчук був заарештований і вивезений до Москви.

Свій перший матеріал у «Вільній Україні» Михайло Рудницький опублікував 8 грудня 1939 року. Стаття називалась «Співець селянської бідноти» і була присвячена Василю Стефанику. Страх, яке було страшне життя селянина, і він дуже чекав, як і Стефаник, братів зі Сходу.

Після наведення порядку з журналістами партія і уряд, а найперше особисто товариш Сталін, взяли за наведення порядку між письменниками, яких було вирішено об'єднати в організацію. Для неї знайшли приміщення в палаці Бельських на вулиці Коперніка.

Про цей історичний факт не могла не розповісти й «Вільна Україна». Згідно з її реляцією, 28 грудня в тому палаці спочатку було організовано клуб письменників, на чолі якого став поважний товариш – академік Василь Щурат, який давно вже нічого, крім поважних наукових праць, не писав. Найважливішим елементом цього клубу була кухня, яку щедро субсидувала нова влада. Всіх письменників у Львові виявилось 162 чоловіки, в місті був голод, а страви на кухні були якнайкращі. Незважаючи на все, і в тому числі на добру кухню, через рік у Львові залишилось тільки 58 письменників. Решта, як виявилось, повтікала з соціалістичного табору до капіталістичного, який давно вже загнивав. Крім незрівнянно високохудожньої поеми «Слово про великого і рідного батька Сталіна», як повідомляла газета, всі українські радянські письменники готують перший номер журналу «Дружба народів», один з номерів якого буде обов'язково присвячено возз'єднанню західноукраїнців в одну дружну сім'ю радянських народів. Готувався також ще журнал

«Інтернаціональна культура», але ні з того журналу, ні з попереднього нічого не вийшло. Про причини невиходу не повідомлялось, зате повідомлялось, що мало не щодня для письменників спеціальні лектори читали відповідні лекції. Були й літературні лекції. Наприклад, про стан польської літератури за останні двадцять років доповідав товариш Борейша, а про стан української літератури за такий же час – Степан Тудор.

Ще раніше наведено порядок з театрами та артистами. Там простіше. 7 жовтня 1939 року, як повідомляла «Вільна Україна», вже «на всю катушку» працював театр імені Тараса Шевченка у Львові, в трупі якого були Й.Стадник, опісля депутат Верховної Ради УРСР, Володимир Блавацький, учень Курбаса, Іван Рубчак, Леся Кривицька-Стадник, Ганна Сочачева. Театр відразу взявся за постановку п'єси Олександра Корнійчука «Богдан Хмельницький».

На організацію театру відгукнувся й Іван Керницький оповіданням «Народження людини», яке, проте, через ідейну незрілість було забраковане. Саме оповідання однак цікаве. Воно ведеться від імені старого артиста мандрівного українського театру, який взагалі у всьому зневірився через ставлення влади до театру, і тепер, коли почув, що першим кроком нова влада створює театр, відразу ожив. Навколо розруха, голод, безпорядки, наруга, здавалось би, де тут до театру, але ні, нова влада створює театр! Український! І вже оповідач готовий за ту владу голосувати на наступних виборах. Оповідання наскрізь саркастичне. Очевидно, що через це і не було надруковане, а товаришу Керницькому пояснили, як треба писати. Одне слово, подібного більше Іван Керницький не писав, а як вже й писав, то не друкував.

У палаці Бельських на основі клубу письменників було створено оргкомітет Львівської організації Спілки радянських письменників УРСР, який очолив присланий з-за Збруча письменник Петро Панч, про нього говорили, що був колись старшиною петлюрівської армії, а його книжку «Голубі ешелони» читали у Львові, і вона справила на тутешніх письменників гарне враження та виробила позитивне ставлення до його особи. «Сива кучугура, хоч тоді йому було щойно під п'ятдесятку, ясні відкриті очі, легка хода, опанована повздержність та навіть увага і виrozumілість до наших проблем, – писав по нього Остап Тарнавський, – що їх приносила нова дійсність, здобували йому прихильність місцевих письменників. Він ходив по панських коридорах, покритих килимами палацу Бельських, в якому примістився як справжній власник, який тут проживав ніби віддавна і почувався як у себе дома». Одне слово, НКВС, партія і уряд знали, кого висилати до Львова. Так би мовити, ширший читач, який не читав видань з Радянської України і не знав, хто такий Петро Панч, мав можливість тепер познайомитись з ним найперше на сторінках «Вільної України», 47-й номер якої розпочав друкування його повісті «Олександр Пархоменко».

Петру Панчу сподобався Іван Керницький як своїми творами, так і своїм селянським походженням, а тому саме за його пропозицією Іван Керницький увійшов в організаційний комітет, завданням якого було в найближчий час створити Спілку письменників України. Невдовзі була оголошена й процедура прийому. Кожен кандидат мусив написати заяву за певним зразком до профспілки письменників і пройти слухання на засіданні, де ставились питання, які мали на меті «прощупати» кандидата і вияснити його ставлення до

радянської дійсності. Газети й журнали мали право платити гонорари тільки членам Спілки, а видати книжку без дозволу цієї ж Спілки було просто неможливо.

На той час багато українських письменників, які творили обличчя літературного Львова, виїхало за кордон, рятуючись від радянської дійсності. Не було Є. Маланюка, У. Самчука, О. Стефановича, О. Лятуринської, Ю. Липи, Г. Журби, не було вже й голови Товариства журналістів і письменників ім. Івана Франка Романа Купчинського. Проте залишилась велика група письменників переважно старшого покоління. Серед них П. Карманський, В. Пачовський, В. Щурат, М. Яцків, Д. Лук'янович, М. Матіїв-Мельник, В. Софронів-Левицький, Ю. Шкрумеляк, Г. Гануляк. З них була організована бригада «по активному вивченню марксизму-ленінізму». Воно йшло з великими труднощами та непорозуміннями. Окремо якимось від Спілки, принаймні на певній дистанції, тримались колишні радянофіли та вікнівці. Вони вже знали, з ким мають справу, а тому воліли бути незалежними від Спілки. Ярослав Галан почав працювати в редакції «Вільної України», Степан Тудор став радянським педагогом. Найбільш активними в цій групі виявились Олександр Гаврилюк, Петро Козланюк та Андрій Волощак.

За рекомендацією Петра Панча, Іван Керницький скеровується на роботу коректором військової газети «Червона Україна». Це була щоденна газета політуправління Українського фронту, перший номер якої вийшов після переходу радянською армією річки Збруч. Редактором газети був капітан І. Мишанський, а серед працівників були відомі українські письменники Василь Кучер та Вадим Собко. Газета друкувала розпорядження нової влади. Одним з основних її завдань

було залучити до своїх кореспондентів місцеву автуру, яка б вихваляла переваги радянської влади над попередньою та, звичайно, співала осанну батькові Сталіну. На газету поклались обов'язки вести активну пропаганду Народних зборів. Саме в цій газеті було опубліковано положення про вибори до Народних зборів, постанова військової ради Українського фонду про затвердження комітету для організації виборів.

Невдовзі до газети посипались дописи «от местных». Серед тих «местных» перед вели Денис Лук'янович, Василь Пачовський. Після проведення тих вільних виборів газета припинила своє існування, випустивши свій останній номер 28 жовтня 1939 року. Івана Керницького запрошено до праці з організації Спілки письменників.

Наступницею «Червоної України» стала «Вільна Україна». Газета, проте, залишалась органом політуправління Українського фронту. Перший її номер вийшов в понеділок 25 вересня 1939 року. Редактором був П. Животенко, а невдовзі – П. Колісниченко. В газеті, в основному, була та ж автура, що й у попередній. У наступному номері «Вільної України» до відома львів'ян управління фронту доводило наказ «здати все награване в народу добровільно». Тобто фабрики, заводи, магазини, склади. Все націоналізувалось. Під наказом стояв підпис начальника гарнізону тов. комдива Іванова. 26 вересня газета також повідомляла, що Львову зробив честь своїм приїздом відомий орденоносець і письменник Олександр Корнійчук, про якого нічого не було відомо навіть письменникам.

Як член організаційного комітету Іван Керницький брав участь в організації виходу радянських письменників на першу демонстрацію в честь Жовтневої революції. Сама

демонстрація дала велику поживу письменникові для цілого ряду фейлетонів, нарисів та оповідань, які він друкуватиме в різних виданнях опісля. Чого варта ота сцена, як робітники, чекаючи на свій час «дефілювати» перед трибуною, посклали своїх вождів на вали під костелом Марії-Магдалени, а самі пішли на пиво, а опісля, вийшовши, розпочали бійку тими плакатами та вождями...

На святкування до Львова спеціально прибув сам Микита Сергійович Хрущов. На Марійській площі нашвидкуруч була збудована трибуна, а фігура Матері Божої, подарованої колись місту графінею Бадені, перетворена в пам'ятник революції: її з усіх боків було густо прикрито червоними прапорами, які активно майоріли при кожному подуві вітру і створювали враження великого жовтневого вогнища. Опісля скульптуру було знято, на її місці зроблено фонтан, а 1998 року знову відновлено пам'ятник Матері Божої.

На трибуні стояв Микита Сергійович Хрущов і вимахував руками. Коло нього стояв голова Ради народних комісарів тов. Корнієць і товариш командувач Українським фронтом Тимошенко. Це по праву руку, а по ліву (трохи подалі) – орденоносці Микола Бажан та Олександр Корнійчук. Ряди демонстрантів уклались вісімками. Коли до трибуни підійшли письменники, добре підпитий Василь Ткачук, що тримав у руках портрет Микити Сергійовича, жажливо хрипким голосом заревів «Хай живе товариш Хрущов!» «Київському господареві, – згадував Остап Тарнавський, – сподобався цей ентузіазм молодого письменника, бо з мегафону заповіли, що це парадують тепер письменники, і був би з радості обняв Ткачука, якби не піднятий бар'єр і військова охорона. Мені було і смішно, і сумно. В колонах чейже старі громадяни,

сивоволосі люди, яких загально шанували, а тут вони у цій здичавілій масі мусили відігравати комедію перед широкописким свинопасом, що його революція, а ще більше післяреволюційний терор випхав на трибуну».

Поведінка Василя Ткачука була зауважена. Він отримав скерування від Організаційного комітету письменників м. Львова на навчання у Львівський державний університет, який невдовзі стане носити ім'я Івана Франка. Петро Панч домігся послати на навчання й Івана Керницького. «До ректора Львівського державного університету вш. тов. Марченко! – писав він 25 листопада 1939 року. – Оргкомітет Письменників м. Львова ласкаво просить прийняти на літературний факультет талановитих українських прозаїків Василя Ткачука і Івана Керницького. Вони мають спеціальну освіту за Торговельну школу. Потрібні додаткові дисципліни зобов'язуються здати до кінця навчального року. Коли будуть стипендії, не відмовте надати стипендії і тов. Ткачукові і Керницькому, які перебувають у скрутному матеріальному становищі. З повагою Петро Панч».

Ректор наклав резолюцію: «Допустити до іспиту на відділ української філології». Іван Керницький 2 грудня склав цей письмовий іспит з української мови та літератури на «відмінно». Він написав твір на тему: «Іван Котляревський – зачинатель нової української літератури».

Через два тижні Іван Керницький отримав повідомлення, підписане деканом філологічного факультету Кирилом Студинським, який на Народних зборах виступив ідеологом окупації Західної України радянськими військами, про те, що він зарахований студентом першого курсу і мусить з'явитись «на виклади» 15 січня 1940 року.

Розділ VIII

ХВОРОБА

Навчання в університеті, як і передбачалось, розпочалося напередодні Йордану. Всіх студентів зібрали в актовому залі, де ще були сліди від здертих зі стін портретів та прикрас минулої влади. Тепер усе навколо було щедро замаєно червоними прапорами, портретами вождя всіх часів і народів Йосифа Віссаріоновича Сталіна та інших партійних діячів. Аби студенти знали, хто є хто, портрети були підписані великими літерами. Стіни залу та коридори були обвішані різними лозунгами, які славили вождя, а також нагадували, кому теперішні студенти мають дякувати за своє світле майбутнє. Перед початком мітингу великий зведений хор виконав улюблену пісню українського народу на слова Максима Рильського «Із-за гір, та з-за високих сизокрил орел летить». Тим орлом, зрозуміло, був Сталін, і ніхто не в змозі був обламати крил тому гордому орлу. Потім був мітинг, який тривав дуже довго. Перед студентами виступали різні діячі, які постійно нагадували про переваги радянської влади, «самой человечной» перед іншими владами, в тому числі буржуазною та тією, яка була перед тим на землі. «Лично тов. Сталин», – нагадували один за одним оратори, – приніс світло в темну хату галицького населення, і саме він дав можливість дітям того темного селянина сьогодні вчити дітей у Львівському університеті, куди бідному був заборонений вхід.

Іван Керницький не був перевантажений навчанням в університеті, яке тільки налагоджувалось, а основне його життя протікало у Спілці. Дихати було важко. Давались ознаки важкі умови утиску, які створювала нова влада. Їздити по країні не можна було, за винятком так званих відряджень чи путівок. Навіть складно було виїхати десь у провінцію. На все мусив бути дозвіл. «Таких виїздів на село, – згадував Остап Тарнавський, – у колгоспи, про які читаємо тепер, в той час не було. Тоді колгоспи були щойно плановані, і режим не бажав собі контактів письменника з селом в той час». Життя минало в невпевненості. Ніхто з письменників не відважувався на якийсь більш поважний твір. Зрештою, вони дізналися, про що мають писати, а про що ні. Тематика була вузька, обмежена, що дивувало колишніх письменників: не можна, наприклад, було писати щось проти Німеччини, бо вона була союзником. Можна зате було писати проти Фінляндії, з якою СРСР вів війну.

Ставало, як у зашморгу. Всі чекали змін. Втіха від возз'єднання розвіялась. Почалось тотальне вивезення людей в Казахстан. Куркулем вважався той, хто мав у хаті жорна та корову. Вивозили передусім колишніх адміністраторів, а потім свідомих українців. До останніх належали ті, що мали середню освіту або ж навчались в гімназіях.

Вивезено всю провідну частину української інтелігенції, за винятком митрополита Андрія Шептицького та відомого лікаря Мар'яна Панчишина. Кожний спротив суворо карали. Для того щоб показати, як нова влада вміє розправлятися з ворогами народу, влаштовано показовий процес проти 59 молодих студентів. На кару були засуджені діти, в тому числі 12 дівчат. Процес справив страшенно пригноблююче враження.

Нова влада дуже швидко вміла приборкати і письменників. Їх було залишено без жодного заробітку. Друкуватись у пресі могли тільки члени Спілки. Кожен твір мав пройти апробацію на спеціальному засіданні тієї ж Спілки. В той же час свідомо були визначені високі гонорари, про які письменники раніше і не мріяли. Ще більшими були гонорари в республіканській пресі і незрівнянно більші в союзній.

15, 16 та 18 вересня 1940 року відбувався прийом у члени Спілки радянських письменників України. Його здійснювала спеціальна комісія, яку очолював орденоносець Олександр Корнійчук, з творами якого й досі майже ніхто із львівських письменників не був знайомий. Членами комісії були М. Бажан, Я. Городської, М. Твардовський, П. Усенко та І. Фефер. Прийом відбувся у присутності всіх кандидатів у Спілку. Присутні та члени комісії ставили запитання, які стосувались біографії, походження, поглядів, колишньої діяльності. Робилось це грубо, і багатьох вводило у шоківий стан. І все ж за три дні було прийнято 58 членів, серед них і Івана Керницького.

Тоді ж було створене і Правління Спілки. Секретарем став Олександр Десняк, а членами Ванда Василевська, Ірина Вільде, Олександр Гаврилюк, Р. Грін, Тадеуш Бой-Желенський, Петро Карманський, Д. Кенінгсберг, Леон Пастернак, Степан Тудор, Е. Шемплінська.

Враховуючи матеріальне становище письменників та турботу про них «лично» товариша Сталіна, було також створено поряд з Правлінням і Літературний фонд. На перших порах ним завідував Юрій Шовкопляс. Одночасно він був інформатором про роботу Спілки в різних центральних газетах, бо писати комусь іншому на цю тему заборонялось.

Повинен був бути один товариш, який знав, як треба писати. А головне – куди. Завданням фонду було надавати матеріальну допомогу тим, хто з тих чи інших причин такої допомоги потребував. Тим фондом навчились успішно користуватись найперше письменники, що повтікали з Польщі, а за ними інші. Передусім багатодітні та хворі. Влада демонстративно надавала кожному з них допомогу, обов'язково про це писала преса, і кожного разу письменникам нагадувався їх обов'язок щодо «батька Сталіна, партії та народу».

Дуже скоро, якщо не найшвидше, дорогу до фонду знайшов Василь Ткачук. В університеті він, як і Іван Керницький, діставав стипендію, про яку просив для нього Петро Панч. У видавництві «Радянський письменник» 1940 року вийшла його книжка «Новели», за яку він отримав справді королівський гонорар. Новели були старими, написаними ще до «возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною в складі Союзу СРСР», вони отримали дуже високу оцінку радянської критики і ставились за зразок іншим письменникам: ось як потрібно викривати буржуазну суть. Критика в один голос твердила, що Василь Ткачук є продовжувачем справи Василя Стефаника, чим навіть розгнівала Михайла Рудницького, який сказав, що гріх якогось письменника порівнювати з іншим, бо це його «обезличує». Українській літературі досить одного Стефаника, для чого мати ще якихось?

Попри все здавалось, що Василь Ткачук, як кажуть в Галичині, ситуований добре, тобто при грошах, але насправді так не було. Василь Ткачук, походивши трохи до університету і побачивши, що там доволі нудно, тобто нема «за ким поволочитися», бо в групі були доволі підтоптані дівчата, а крім того більшість з них були єврейки, кинув навчання,

давно втік від дружини та донечки, успіх у жінок мав великий (його називали «Красунчиком»), навчився пиячити, і гроші при цьому, звичайно, не могли довго затриматись. Михайло Рудницький, боячись за свою квартиру, мусив взяти до себе цього гуляку, бо переживав, що йому можуть підселити якогось квартиранта з Союзу. Кімната, яку дав у розпорядження Василеві Ткачуку Михайло Рудницький, була повністю умебльована. Через деякий час вона зіяла пустою. Все пішло на пиятику. Василь Ткачук спав на підлозі, підстеливши газети.

Його всі засуджували за таку поведінку. Він майже не мав друзів. Був тільки один Іван Керницький, котрий розумів, що Василь надто емоційний хлопець, п'є через те, що дався втягнути в триби радянської пропаганди і дався так легко купитись за ті гроші, якими щедро його обсипали. Часом доходило до того, що зачувши російську мову, п'яний Василь Ткачук кидався на людей з кулаками. Він бачив, що насправді творилось навколо.

Ніяка розрада до нього не доходила. «Камінь покотився», – писав він у одному з листів Іванові Керницькому. Він відкрито, не соромлячись, почав вимагати від нової влади платні за зраду. Багатьом його поведінка була незрозумілою. Його засуджували. На нього показували пальцями і сміялись. Він почав доїти Літфонд, а гроші, що брав звідти, пропивав. Пив часом по-чорному. Любив при цьому повторювати відому фразу Леся Мартовича: «Подивіться, як добре бути українським письменником!». Зрозуміло, що Літфонд не міг постійно підживляти одного Василя Ткачука, бо всі знали, що це даремна справа і всі гроші він проп'є. Коли в Літфонді сказали, що більше давати грошей не будуть, Ва-

силь Ткачук вирішив діяти інакше. На одному із засідань, що вів Олександр Корнійчук, якому рот не закривався від постійного нагадування про ті блага, які принесла галицьким письменникам радянська влада, добре підхмелений Василь Ткачук вийшов перед зібраними, ефектно сперся на фортепіано і почав нарікати на цю радянську владу, через яку письменникам невдовзі доведеться протягнути ноги і здохнути голодною смертю. Василь Ткачук заявив, що першим помре, а точніше, протягне ноги він, бо не має жодної матеріальної допомоги. Що говорити вже про інших, коли він – зразок радянського письменника, і про це всі знають, як і знають, що саме про нього пише критика, – і то неабияка, а радянська! Постійно голодуючи, він не зможе писати потрібні радянській владі твори. І все це через те, що його матеріально не підтримують. А могли б! А повинні були б! Обуренню Олександра Корнійчука не було меж. Він негайно викликав Юрія Шовкопляса, що видав Літфондом, і завимагав пояснень. Юрій Шовкопляс все спокійно вислухав і пояснив, що не так давно, як минулого тижня, Василь Ткачук отримав велику суму. Василь і не збирався цього заперечувати. Що це за гроші? Та то передсмертний застрик!

З того часу Василь Ткачук попав у неласку в Корнійчука та влади. Вони разом довго думали, як позбутись його. Могли б убити, як потім це вчинили з Галаном, але в ту пору чомусь цього не зробили. Його забрали в армію.

«Дорогий п. Керницький, – писала дружина Василя Ткачука Марія 11 листопада 1940 року. – Подайте, будь ласка, яку-небудь вісточку про мужа Василя. Коли, як, в яких обставинах його взяли, що з ним діялося, чи відразу виїхав зі Львова? Пане Івась, я Вас дуже-дуже прошу, відпишіть мені

якнайскорше, чи Ви не знаєте щось про нього? Благаю Вас! Так мучить мене ця непевність.

Пане Керницький, знаю, що всі Ви відносите до мене, як жінки Василя, досить неприхильно, холодно. Ви приписували мені всю вину в тому, що він себе так нищив фізично й морально. Ви так не один раз мені дали відчути, що я йому не пара. Так, так, п. Керницький, це все правда, нам не до пари було, і моя вина в тому, що я його любила.

Пане Івась, я нічого від нього не хотіла б уже тепер, коби він жив тільки, хай би віддався виключно своїй творчості, навіть нехай би жив з ким хотів. Я усунуль зовсім йому з дороги до його слави і рівноваги життєвої. Нехай тільки жие»...

Невдовзі Іван Керницький отримав листа від Василя Ткачука. «Остогидло мені це все», – напише він. Ще перед відправкою в армію його скерують на роботу в радіокомітет, але він цю роботу покине. Не міг. Все остогидло.

Більше листів від Василя Ткачука не було. На еміграції Іван Керницький дізнався, що Василя Ткачука нема серед живих. Осип Тарнавський в своїй книжці про літературне життя у Львові того часу зазначав, що ходили по Львову поголоски, ніби хтось там бачив Василя Ткачука в Москві, і він пропадав за донькою Петра Панча. Письменницький довідник зазначає, що він пропав на фронті 1944 року безвісти. Де, коли, як – невідомо. «Ми, Василеві приятелі, – писав Остап Тарнавський, ніби виправдуючись, – не мали на нього впливу».

Іван Керницький жив майже в тіні. Не видно його ні на гучних зібраннях, ні на прийомах. Він присутній, але мовчить. Добрий письменник мусить вміти слухати. Він всім подобається. Подобається Петру Панчу, подобається його

заступникові Олексі Десняку. «Іван Керницький, – характеризував його Остап Тарнавський – це справді благородна душа. Людина спокійна, заглиблена в себе, тихий і сумирний». Він живе, як і раніше, в будинку № 4 на вулиці Й. Кляйна, яку називають Кляйнівською, в Липських, де три сини і дочка. З початком війни Львів покинув старший Липський, який працював священиком, часто бував в Римі, а у Львові виконував обов'язки душпастиря та сповідника для українців в тюрмі «Бригідки». Це він висповідав і провів до шибениці Василя Біласа та Дмитра Данилишина, засуджених до страти за напад на пошту в Городку. Молодший Липський, Клим, був схоплений НКВД і притягнений до відомого процесу «59». Був студентом університету. «Брат якось йшов на роботу, – згадувала сестра Ольга зі слів брата, – як до нього підійшла якась дівчина і сказала негайно вернутись додому і навести порядок з усім, бо Клим Липський схоплений НКВД, і незабаром і в його помешкання прийде з обшуком міліція».

Про зв'язок Івана Керницького з підпіллям ніхто й не здогадувався. Це виявилось вже пізніше.

Кожна субота – поїздка до рідних у Водники. Додому. Знову той битий ногами гостинець, що вибілів від сонця. Знову високо в zenіті сонце, тріскають польові коники. З жита випорхує пташина, виглядають волошки, чіпляється до штанів повійка. Ніби нічого не змінилось. За хатою – птах, званий слотенником, як і раніше, так і тепер, кричить на дощ. Ворожить на дощ і грушка.

Така ж сама бита стежка по снігові взимку. Все те саме – і все ж щось змінилось. Щось не так. Зникла в селі колишня веселість. Люди похмурі. Всі в якійсь напрузі. У поїзді тільки й розмов, кого недавно заарештували, кого вивезли. А кого зна-

йшли вбитим. З Водників бігають дивитись на станцію в Старе Село – кого з довколишніх сіл вивозять в Казахстан та Сибір.

Село зачаїлось. Село мовчить.

· Ні, свою наступну збірку він назве «Село говорить».

Навіть і на таку ситуацію він вміє подивитися з усміхом. Правда, гірким. Бо як не посміхнутись гірко, коли згадати, як важко гарував селянин на землі і як він на неї молився. Весь смисл свого існування бачив у ній. Без неї не уявляв себе. Скуповував, тулив до купи, аби передати дітям... А в Звенигороді, славнім колись місті, був чоловік, який проциндрив останній кусник поля якраз перед тим, як Червона армія примарширувала в село восени 1939 року, як про це дуже переконливо написав Іван Керницький у своєму спогаді «Мангаттан»: у колгосп, який було урочисто названо іменем «великої жовтневої революції», цей «вже не» господар пішов радо, як бідняк-незаможник без кусника землі. Господарі, які не пропили землю, а берегли її, тепер мусили «добровільно» здати її до загального користування, тобто добровільно стати безземельними та бідняками. Вони дивувались мудрості того Миколи, що все пропив, і казали: «В тебе, Миколо, наймудріша в світі голова, бо ти скінчив пропивати ґрунт перед самим визволенням». Вже в колгоспі Микола почав пити знову і всім пояснював, що до визволення пив з горя, а після визволення від щасливого та радісного життя.

Ще мудрішою виявилася «Міс Полонія» передвоєнного часу, пані Батицька, про яку навіть був складений вірш, хто і чим прославив Польщу. З того вірша виходило, що Польщу прославила Лодинська «дискем», тобто диском, бо на Олімпійських іграх виграла золоту медаль з цього виду спорту, «Кепура – пискем», тобто співом, «Копернік – лупов», тобто

лупою, за допомогою якої, на думку автора пісні, слідкував за небесними світилами, а «Батицька – д...». Батьки Батицької мали великий фільварок на Пекарській вулиці, перед корпусами Медичного інституту. Хитра панна зачула, що заноситься на війну, і відразу відпродала на вигідних умовах своє майно Ветеринарній академії, а сама чкурнула в Голівуд, і там за нею слід попав. Відомою артисткою не стала. Це точно. Гроші перевела в швейцарський банк.

Навчання в університеті для Івана Керницького не було важким. Сесію, а разом і екзамени та заліки за перший курс склав на «відмінно», за винятком французької мови, на яку записався лише тому, що хотів її добре вивчити. Зі школи знав добре польську, що само собою зрозуміло, українську та німецьку. Тепер його посилено вчили російської мови. В університеті від самого початку було взято неухильний курс на вивчення цієї мови, якою розмовляв не тільки Ленін, а й великий Сталін, щоправда з акцентом. Англійської мови тоді в університеті на філологічному не вивчали. Тотально вивчали німецьку, бо Німеччина була найкращим другом СРСР, а тому не пасувало не знати мови, якою розмовляє великий друг Сталіна Адольф Гітлер. Іван Керницький чогось ігнорував цю обставину і став вивчати французьку мову. Щоправда, на екзамені отримав з неї оцінку «добре». На «відмінно» зате склав російську мову та літературу, а також найважливіший предмет – основи марксизму-ленінізму. Від усного екзамену з української літератури був звільнений, оскільки письмовий екзамен з мови та літератури у професора В. Калиновича склав на «відмінно».

Не міг похвалитися здоров'ям. Часто втомлювався, боліла голова, постійно трималася невисока температура, від

найменшого фізичного навантаження пітнів. Знав у чому справа. Думав, що хвороба відступить. Було ж таке раніше, але якось відпустило.

Можливо, все сталося би інакше, якби тодішніх студентів не примусили ставати на військовий облік і пройти мобілізаційну комісію. При медичному огляді виявилось, що в Івана Керницького туберкульоз. Василь Ткачук був визнаний здоровим для проходження військової служби.

Іван Керницький розгублений. Мав тільки 26 років. «Я просив Бога, – зізнається опісля в одному з листів до Ольги, коли святкував своє сімдесятиліття, – щоб тільки дожити до тридцяти. Надії не мав ніякої»...

Долею Івана Керницького перейняли друзі і в Спілці, і в університеті. Знайомі з університету влаштовують йому огляд та консультацію у Мар'яна Панчишина, відомого спеціаліста від туберкульозу в Галичині. Про нього говорили, що коли він не допоможе хворому, то хіба що допоможе тільки один Бог. Дістатись до нього було дуже важко. І все ж консультація відбулася. Присуд Панчишина Іванові Керницькому жорстокий: жодної науки, жодної фізичної праці, відпочинок, курорт (бажано в горах), добре харчування, цілий комплекс процедур та ліків. Відомий лікар не приховав, що хвороба за давнєна і розв'язка може настати найближчим часом. Мар'ян Панчишин знав Івана Керницького як письменника. Він радить кидати все і їхати в Космач.

У Космачі віддавна збирались художники, що групувались довкола Олекси Новаківського, який також у роки Першої світової війни тяжко хворів і навіть був заарештований на лікування до притулку Січових Стрільців, подібно як був заарештований Іван Франко незадовго перед своєю смертю. Після

того Олекса Новаківський з учнями зачистив у Космач (у присілку Завоєли цьому великому художникові навіть був посвячений цілий пам'ятник з природних скель-валунів). Казала народна легенда, що сюди приніс їх сам Олекса Довбуш, бо на Гуцульщині все спихали на цього опришка. Михайло Мороз, учитель школи, ті скелі підписав «Олексі Новаківському – Гуцульщина». З художників сюди часто приїздив Степан Луцик, Григорій Смольський, Михайло Мороз, Антін Малюца. Часом до компанії приєднувався ще хтось. Приїздили сюди сини Новаківського Ярослав та Ждан, а з Коломиї – відомий письменник та професор гімназії Дмитро Николишин з дітьми Іриною, Оксаною та сином Романом. Приїздив його товариш Микола Тарновецький з Чернівців та доктор Герасимович з синами. Одне слово, збиралось чимале товариство, яких місцеві жителі називали «люфтниками», тобто з німецької – «повітряниками»... «Люфтники» відпочивали і нудились. Всі добре співали, і Дмитро Николишин організував з них церковний хор, який співав до Служб Божих по неділях і святах. Часто хор виступав і в «Просвіті», дивуючи селян своєю злагожденістю та майстерністю. Першим тенором хору був Михайло Мороз. Він був 1904 року народження, походив з Бережанщини, в школі Новаківського навчався в 1923–1924 роках. Опісля продовжив науку в Парижі, а в Космачі мешкав у багатого газди Василя Гаврищука, що мав дві доньки: Ірину та молодшу Олю. Остання мала потяг до техніки і перед війною стала працювати на пошті телефоністкою, зв'язуючи закінутий в гори Космач з усім світом, з чого була дуже горда. Гуцулам Михайло Мороз полюбився, і вони навіть склали про нього коломийку:

«Ой, не той то, брате, гуцул,
Що огуцулився,
Але той то, брате, гуцул,
Що в горах вродився».

Це так, аби вколоти пана художника, бо Михайло Мороз настільки огуцулився, що відрізнити його від натурального гуцула, вродженого в горах, було неможливо. Знав досконало «гуцульську бесіду», знав побут, носився, тобто одягався по-гуцульськи, а що був гарним, то дівки казали, що подібний був на образ, до якого треба молитися. Гори причарували його, і він тут літував, зимував, рідко виїздив поза межі Космача у справах, найчастіше за фарбами.

Крім зіспівок та етюдів на природі, тобто пленері, товариство часто робило різні вилазки в гори, обираючи метою своєї подорожі ту чи іншу вершину гір. Влаштовували також змагання з відбиванки, заохочували до такого виду спорту місцеву молодь, хоч та ніколи на такі панські витребеньки не мала часу. Все робота, ніколи за нею вгору глянути.

Найповажнішим серед відпочивальників був, звичайно ж, Дмитро Николишин. Як і Мороз, Дмитро Николишин був родом з Тернопільщини, тобто Поділля, народився 1884 року в селі Іванкові Борщівського повіту неподалік від річки Збруч. Закінчив Коломийську гімназію 1906 року, в тому ж році вступив у Чернівецький університет на філософський факультет, де спеціалізувався з української літератури під керівництвом відомого вченого Степана Смаль-Стоцького. Після закінчення університету з 1910 року працював учителем у Вижниці, а відтак став професором Коломийської гімназії і був на цій посаді до 1930 року. Опісля був звільнений через

недовіру польських властей до особи професора. Перейшов працювати в систему освіти «Рідної школи». В Коломиї заснував видавництво «Загальна книгозбірня» і був там головним редактором до визволення. Видавництво зробило ім'я Дмитра Николишина відомим у всьому краю. В різні роки Дмитро Николишин очолював «Рідну школу», а також «Просвіту» в Коломиї. Працював у драматичних гуртках як актор, диригент хору та оркестру, а також був режисером-постановником. До всього ще й керував церковним хором, був відомим поетом і драматургом. Його драматичні твори з успіхом йшли як на аматорських, так і на професійних сценах. Був також автором підручників та науково-популярних розвідок, які мали успіх у читача.

У Космач Дмитра Николишина привела хвороба молодшої доньки Оксани. Вона народилась 30 січня 1919 року, вчилась у Коломийській жіночій гімназії, яку закінчила 1937 року. Водночас навчалась у Коломийській консерваторії, яка була філією Варшавської консерваторії імені Мюнюшка. В нижчих класах фортепіано в неї викладала панна Бінкевичувна, а у вищих пані Малиновська, яка водночас була директором консерваторії. Сталось так, що 1936 року панна Бінкевичувна вийшла заміж і виїхала з Коломиї, а пані Малиновська померла, і консерваторія припинила своє існування. Навчання панні Николишиній довелось припинити. В 1937 році Оксана після закінчення гімназії та складання матури поїхала до Львова і записалась до Львівського музичного інституту ім. Лисенка, на фортепіано та вокал. Фортепіано вона вчилась у відомій піаністки Галини Левицької, дружини Івана Крушельницького, який разом з ріднею виїхав у СРСР. Вокал вела Лідія Улуханова, чоловік

якої був відомим басом Львівської опери, а також режисером-постановником багатьох вистав. Лідія Улуханова походила з багатої і відомої сім'ї Вікшемських, свого часу була відомою оперною співачкою, а по закінченні співацької кар'єри присвятила себе вихованню вокалістів.

На той час Оксана Николишин активно займалася спортом, виступала за коломийську жіночу команду з відбиванки, була призером багатьох легкоатлетичних змагань, навіть чемпіонкою з метання ратища, непогані результати показувала в плаванні брасом.

Одного разу на заняттях з фортепіано Оксані стало погано, і викладач порадив їй звернутись до відомого у Львові лікаря Стефана Барвінського, який приймав неподалік академічної гімназії. Вислухавши пацієнтку, лікар порадив їй на канікулах добре відпочити, порадижити життю, набратись більше позитивних емоцій. Порадив навіть поїхати в Космач. Оксана послухалась доброї ради і поїхала на літо в це село, яке кишіло літниками¹. Хату винайняла в дружини пароха пані Лисинецької, яка тримала для відпочивальників пансіонат, у вільні хвили збирала серед гуцулів фольклор і висилала його різним дослідникам.

Гори були того року прекрасні, компанія чудова. Прогулянки, співи, забави – Оксана справно виконувала поради доктора Барвінського. В половині липня в Космач приїхав молодий і відомий двома своїми прекрасними книжками Іван Керницький разом із товаришем Остапом Тарнавським. Обидва дуже компанійські і готові на всілякі витівки. Остап Тарнавський мав більший успіх, як його мають завжди поети

¹ Літник – той, що приїжджає на відпочинок влітку.

перед прозаїками. Його твори друкували такі авторитетні та популярні часописи, як «Дажбог», двотижневик «Назустріч», варшавський кварталник «Ми» та газета «Діло». Остап був корінним львів'янином, народився 3 травня 1917 року в робітничій сім'ї Давида та Оксани Тарнавських, своє дитинство провів на вулиці Коперніка, де мешкала сім'я. Вчився в академічній гімназії, однак навчання мусив перервати через хворобу: в нього виявилось запалення легенів, суглобів, нирок. Після гімназії став студентом університету, але через матеріальні нестатки мусив залишити навчання.

Він вже знав дорогу до Космача, куди його затягли Ждан і Ярослав Новаківські, а тому в липні 1939 року і привіз сюди Івана Керницького. Були щось тиждень, не більше. Іван Керницький припав до вподоби телефоністці з Космача Ользі Гаврищук, дочці «порядного газди» Василя Гаврищука. Так склалося, що старша його дочка Ірена стала дружиною «гуцула» Михайла Мороза. Саме в той час і познайомився Іван Керницький з Михайлом Морозом, і між обома зав'язалась щира дружба, яка протривала до кінця життя.

Склалось ще й так, що однієї неділі по Службі Божій виїшли «люфтники» з церкви, посідали на призьби і говорили по всяке. Оксана була кучерявою, мала засмаглу шкіру, бо сонце добре «ловилося» їй, а також «розмріяні» зелені очі. Хтось якраз надійшов, коли Оксана з кимось розмовляла і голосно сміялась. Неподалік сидів такий же кучерявий з розсміяними очима Іван Керницький. Перехожий подумав, що це брат Оксани Роман, а тому й звернувся до неї: «А ти чого не знайомиш мене зі своїм братом?» Так все просто і почалось. Опісля Оксана в листах до Івана Керницького писала: «Коханий братчику», «Любий братчику». Казала,

що на жарт. Він писав до неї: «Кохана сестричко», «Люба сестричко», але невідомо, чи на жарт. Не писав про це. Листи її зберіг. Вона підписувалась в кінці листа: «Твоя сестричка Оксана», а він – «Твій брат Іван».

Про своє тодішнє приемне перебування в Космачі Іван Керницький залишив спогад у газеті «Свобода» від 17 серпня 1968 року. Того літа, згадував він, коли був у Космачі, в сусіднє від нього село Яблунів приїхав відомий атлет Чайковський, здоровий козарлюга, волохатий, як ведмідь, а до того ж обвішаний медалями, мов ялинка прикрасами на Свят-вечір. Він спеціалізувався на згинанні залізних штаб, ламанні кінських підків та їдженні скла. Прологом до виступу було те, що атлет клав собі на груди дошку і велів двом гуцулам з публіки гатити по ній молотками. Гуцули якось від тої вимоги ніяковіли, але атлет вимагав і грозив:

– Бий, хлопче, поки лежу, бо коли встану, тоді я зачну тебе молотити, але по зубах.

Не було ради. Гуцули, поплювавши в долоні, молотили пана атлета, а Парашук, місцевий листоноша, з крисанею обходив глядачів і збирав гроші за представлення.

Потім Чайковський гнув штаби, виробляв з них різні «еси-фльореси», а коли глянув у кресаню, скільки назбирав помічник, закликав:

– Матері вашій хрін! За такі копійки я гризти скла не буду. Подивіться, які маю золоті зуби. Дорогі!

І пішов. Забрав своє манаття і зник. Якраз з гір, з-під Греготу, надбігло двох захеканих легінів, щоб побачити на власні очі силача. Засмагли, з чорними гривами, істинні опришки. Запізнились... Від того, що нічого було робити, почали випрямляти штаби, які понавикручував Чайковський. Робили

це не артистично, не напружували мускулів, не надувались, як пан Чайковський, а по-господарськи, статечно й поважно. Ніхто не бив їм «браво» і не метав грошей до кресані. «Це ж ясно, – закінчував свій спогад Іван Керницький, – вони не були жадні силачі, а прості собі гуцули».

Більше Іван Керницький в Космач не приїздив, хоч обіцяв своїй «сестричці», що обов'язково приїде. Тепер знову випала нагода поїхати, але вже лікуватись.

Квартиру у Львові Оксани Николишин довелось невдовзі змінити через сестру Ірену, яка вирішила закінчити Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, бо хотіла мати, крім польського, ще й український диплом. Польський мала по закінченні консерваторії імені Монюшка. В інституті домовились, що виконає як дипломну роботу певну концертну програму, і для цього доводилось їй спочатку щотижня їздити з Коломиї до Львова. Це фінансово дуже обтяжувало родичів. Батьки вирішили, що буде краще, коли Ірена поживе з Оксаною разом на одній квартирі. Довелося йти зі старої квартири на нову, бо там не було місця. Замешкали на вулиці Глибокій неподалік Політехніки. Успіхи з вокалу в Оксани були вражаючі. На конкурсі вокалістів вона отримала другу нагороду. З нею разом вчився пізніше світової слави оперний співак Мирослав Скала-Старицький. Оксана вже готувала партію Тетяни Ларіної з опери Чайковського «Євгеній Онегін» і мала дебютувати в Львівській опері. Навіть виконувала одну з арій на концерті, і всі пророкували їй велике майбутнє. Сестра Ірена закінчила консерваторію. Оксана переходить на квартиру до дружини відомого артиста-тенора Михайла Голинського. Пані Голинська чудовий акомпаніатор, вона чула на одному з концертів її виступ і, дізнавшись, що дів-

чина має проблему з помешканням, запросила її до себе. Правда, харчуватись доводилось у студентській їдальні, що була в будинку, де тепер музей О. Новаківського. Там познайомилась з Олександром Гриньком, який пізніше відбув сталінські концтабори, вижив і після повернення до Львова став артистом театру ім. Марії Заньковецької. Зараз Народний артист України.

Якось на уроці Улуханової Оксані стало погано. Професор відправила її до Мар'яна Панчишина. Той вислухав хвору і сказав негайно припинити спів та навчання і їхати додому лікуватись. Радив Космач. Вона назавтра мала складати історію марксизму-ленінізму. Написала записку в деканат, попросила академвідпустку через хворобу.

Приїхала в Космач. Жила в місцевого священика. Одного разу підійшов до неї один газда і повідомив, що був у Ворохті і бачив там колишнього «люфтника» Івана Керницького в санаторії. Навіть запам'ятав номер того санаторію – № 2. Поговорив з ним. Дізнався, що хворий на туберкульоз. Відкриті туберкули...

Згідно з паспортною відміткою, прибув Іван Керницький у Ворохту на лікування 24 липня 1940 року. Нова влада дала йому путівку від профкому письменників, а також новий серпасто-молоткастий паспорт громадянина СРСР. Паспорт був дійсний до 19 квітня 1945 року, видали його 19 квітня 1940 року.

В Космачі Івана Керницького вже чекали. Ще перед тим він написав листа до Ольги Гаврищук і питав, чи не рада б була вона бачити його в цьому прекрасному гірському селі. «Питаєте мене, – писала у відповідь Ольга 25.06.1940 року, – чи я хочу, щоб Ви приїхали до Космача. Розуміється, що

хочу... От тільки не знаю, чи з початком липня, чи при кінці приїдете. Радила б приїхати Вам якнайскоріше, – хотя й би навіть 1–2 липня, тому що коли запізнитесь, то буде Вам тяжко дістатися. Старайтеся за всяку ціну приїхати до 12 липня.

Мороз тими днями правдоподібно поїде до Львова. Дуже дивно мені, що Ви були на війні, бо Мороз казав, що артисти і письменники не йдуть на війну.

І се, бідака, такий молодий хлопець мусив іти воювати. Пишете мені, що би я не перевтомлювалася, бо змарнію. Я вже й так змарніла»...

Чекав на Івана Керницького в Космачі і Михайло Мороз.

«Дорогий мій друже Івасику дорогоцінний, – писав Іванові Керницькому навесні 1940 року. – Пробач, що скоріше не відписав, а то в горах зима, все здається і видається мало не безнадійним. Ось так і весна. Зимувата, дощовата і розмокла, але все-таки весна.

Будиться все до праці, до життя. Хочеться жити і двигатися по своїй обраній дорозі, та що поробиш, коли світ пішов у коловорот і мистецтво зійшло на службу пропаганді, або взагалі полишене в «летаргу».

Дорогий і коханий Іван! Я дуже врадувався вісткою від Тебе. Почуваюся щасливим, що маю можливість до Тебе, свого найдорожчого друга, написати. Буду радий, якщо і Ти зволиш пригадати собі мою космацьку адресу і напишеш, а то й приїдеш у мої красні гори».

Проблем у Михайла Мороза було справді багато. Здоров'я, яке примушувало сидіти в горах, не поправлялось. «Дорогий, – писав знову, – я журюся за мій скромний малярський дорібок, що оставив його у Львові. Подумай, Івасику,

скільки там осталося чисто малярських студій, які є тим для мене дорогою, що мали би колись послужити мені, як засіб з натури до майбутніх картин в композиціях. Тому не дуже радо мені було б з ними розлучатися, а ще гірше не знати, де вони ділися».

В Мороза не було ні паспорта, ні інших документів. Їхати кудись було небезпечно. «Івасику, – благав він, – дорогенький мій! Уповажую Тебе, вльокуй їх, де будеш уважати за потрібне, а що непотрібне і «компромітуюче» з тих шкців, і дещо писаного в зошитах, спали!»

І знову: «Івасику, не гнівайся на мене, що обтяжую Тебе своїми нудними прозаїчними справами, замість написати Тобі щось гарного, я використовую і надуживаю Твою благородну доброту і прихильність супроти мене.

Іванку, вже воно так на світі, що за добро відплачують злом. Але я до Тебе аж так зле не ставлюся, але вір мені, дорогий, що ближчого за Тебе у Львові і взагалі друга і приятеля не знаю!»

Сидів Михайло Мороз без фарб, хоч Петро Панч обіцяв ще взимку переслати «сотки потрібних красок». За картини отримав дуже мало – всього 900 карбованців. «Страшно мені й подумати, – скаржився, – що мої картини йдуть гірше, чим по безцінній ціні, а самий я нахожуся в критичнім положенні, не маючи ні малярського матеріалу, ані грошей на яке-небудь животіння». 900 карбованців вистачило на те, щоб купити собі черевики «(правда, Івасю, марки “Уронія”)». Не міг заспокоїтись, що чотири картини коштують стільки, скільки пара черевиків.

«Знаю, – писав, – що оцінка моїх студій під нинішній день залежна у Львові від моїх товаришів «художників» (похожих

від слова «худо»), які раді позбутися мене, як продуктивного «в якості» засібного конкурента».

Через Петра Панча Іван Керницький випросив для Михайла Мороза матеріальну допомогу, яку й передав через Дарію Тарновецьку, що на літо виїздила відпочивати в Космач. Картини Іван Керницький дав на зберігання також до Тарновецьких. Мусив так поступити. «Я не знав, – писав Михайло Мороз, – що «хор» вповів мені робітню і образи лишилися без ніякої опіки. Щоправда, непрошеним опікуном був сам Смольський».

«Космацький курінь виздоровців» відразу відгукнувся листами до Івана Керницького, дізнавшись, що той у Ворохті на лікуванні. Ті листи носили гуцули верхами. Пошти не довіряли.

«Користаю з нагоди, що стрінувся з Василем Гаврищуком, – писав Михайло Мороз, – і передаю Тобі мій щирий привіт і поздоровлення. Щоправда, я радий був би особисто з Тобою бути, та, як вже Тобі звісно, без потрібних документів мені перейти туди небезпечно. Взагалі зараз жити є досить важко, так що самий не знаєш, на яку вставати. От і досі в мене фарб немає, хоч і зі всіх усюд мені їх обіцяють. Боюся, щоб не прийшлося переїхати на дальший (іншого клімату) «пейзаж». Чую, що П. Панч зі Львова куди-то виїхав. Смольський пише дуже невинно і скромно, а навіть передав мені декілька непотрібних і зіпсутих фарб, на які дав свої гроші П. Панч. Як кажуть, життя, а тим більше мистецтво, стає з кожним днем складніше.

В Космачі почуваю себе добре і спокійно. Нині вже за спокій тяжче. Забагато є інтересантів. Та все ж таки я не опускаю рук і хочу звернутися до любої моєї праці. Як би

там не було, а я написав у Київ до своїх знайомих, щоб замовили для мене фарб, но і вже вчора отримав листи, що фарби в дорозі».

Івана Керницького ж заспокоював, що здоров'я скоро в нього поправиться, і все буде в порядку. Обіцяв, що навіть з Василем Гаврищуком до нього у Ворохту прийдуть в гості. Най тримається.

Чи відвідав – невідомо. Одружився з Іреною Гаврищук і з відступом німецьких військ виїхав у еміграцію. Як і багато інших. Спочатку в Німеччину в табори переселених осіб, а відтак в Америку. В Америці Іван Керницький віднайде Михайла Мороза. Тішилися своїй зустрічі і згадували, згадували, згадували...

Розділ ІХ

ТРЕТЯ ЗБІРКА

Санаторій у Ворохті ще зберіг всю колишню пишність. Навіть працював той самий персонал, що колись, привчений прислуговувати і usługувати. Правда, вже не великим панам, які з'їжджались сюди не стільки на лікування, як на відпочинок, а людям з Великої України і взагалі з СРСР. Вони тут почували себе повноправними господарями і вважали, що все для них. З багатьма з них Іван Керницький невдовзі познайомиться. Враження невітніні – якісь автомати, залякані і заполітизовані люди. Замість розмовляти, вони виголошують промови про переваги соціалізму над капіталізмом. Їм наказано все хвалити, що радянське, і ганьбити, що нерадянське. Вони навчені малювати райдужні плани майбутньої щасливої «жизні». Коли їх запитують, чи багато в них цитрин, тобто лимонів, то відповідають, не моргнувши оком, що дуже багато, бо їх виробляють в «предостатном количестве» два заводи. Один у Києві, а другий в Харкові. Досить дешеві, і їх можна одягати навіть на свято.

Жінки понакупувували дешевих нічних сорочок з фальбанками, які тут називають «рюшечками», і вечорами під баян витанцьовують «бариню» та інші танці, на що дивиться прислуга і знизує плечима. Подібне він бачив у Львові, коли дружини офіцерів в таких же нічних сорочках ходили в оперу та на різні урочистості, вважаючи нічні сорочки вечірніми

платтями. Його вже не дивує, що з магазинів позникали такі неходові нічні горщики. Їх розкупили, вважаючи за добрий посуд для супів. Найчастіше використовують, щоб закип'ятити молоко, яке місцеві жінки, щоб заробити якийсь гріш, продають під ворітьми пансіонату.

Йому їх жаль. Вони жаліють його, що жив у таких поганих буржуазних «умовлях» і захворів. «Ничего, – переконає його Ніна Гамодська з Кривого Рогу. – Вылечим». По дорозі з Яремче вона зупинилась у Вінниці і написала Іванові, тобто Вані, листа. «Фрухта у Винници дешевая, особенно яблука и помидоры, – писала вона. – Много помидор хороших – зелененьких. Чувствую себя хорошо, даже лучше, чем в санатории. Гуляю целый день у валеябола.

Ваня, я перевелась с горного в мединститут в нашем городе. В нас погода стоит хорошая, по целым дням печет солнце, каждый день просим товарища Сталина, чтобы пошел дождь..

Я тебя попрошу, чтобы ты выслал мне какую-нибудь фотографию, и я тебе в следующем письме вышлю свою. Ваня, напиши мне, передавал ли тебе привет Иван Петрович, который ездил во Львов с нами. И говорил ли тебе, что когда проезжали станцию «Старое Село», то я махала руками по обе стороны?

Ваня, напиши, как ты проводишь время. Какие ты картины видел? Я ходила на картину «Линия Манергейма», хорошая картина, желаю тебе посмотреть. А то все время дома отдыхаю, катаюсь на гамаке и читаю книгу.

Ваня, напиши, как тебе лучше: писать по-русски или по-украинскому? Целую и жму крепко». Під листом дата: 30.08.1940 г.

«Уважаемый тов. Керницкий, – писав йому Г. Швачко, з яким був на лікуванні в Ворохті. – Искренне сожалею, что Вам, может быть, придется оставить университет из-за болезни. Если плохо чувствуете себя, то лучше, конечно, взять на один год отсрочку и хорошенько отдохнуть и подкрепить свое здоровье. Мой товариш, с которым я учился, брал отсрочку два раза по одному году и все-таки окончил институт, хотя у него туберкулез был серьезно опасен. Вы еще молодой и успеете окончить, а отсрочку лучше взять, так как для ученья нужно здоровье иметь крепкое». Ще писав тов. Швачко з Лубен Полтавської області 03.09.1940 року, що в нього справи добрі, от як буде взимку – невідомо, «но пока галош у меня нет и топлива не заготовили, сильно боюсь, что могу застудиться. Если Вы можете купить мне галоши № 13, то напишите мне, я вышлю денег, чтоб Вы купили и выслали мне посылкой. У нас галоши нельзя купить. Очень уж вошли в моду»...

Лише листи Оксани Николишин підтримували його на дусі, відривали від буденщини, примушували забути про хворобу. «Я сьогодні чекала на сонце, братіку. Вже від саміського ранку пересипує воно через золоте решето цілі каскади свого проміння; летить воно тремтливою блискучою курявою і пестливо припадає до спрагненої вогкої землі. Вона милує те сонечко ясне заплаканими ще очима і дарує йому перлини роси рясні, як дримаюча трава, чисті, як дзвін небесний, а мінливі, як діаманти серед застиглих хвиль буйних гір. Через потоки лину до Тебе, Івасику, повна сонця і пригоди».

«Як з Тобою, братчику? Чуєшся ліпше? Чи довго сидітимеш в тім непривітнім для мене будинку? Напиши про все».

«А тепер переношуюся серцем та подумки до моєї пахучої зелені, до лісів та гір. Небо, Івасю, неначе синя парасолька з блідо-рожевими рухомими латками. Стоїть широка та велична, приперта на колесі гірського ланцюга – й не дрогне».

«Цілий світ розспівався. І не хочеться нічого, тільки іти, і дивитися, і слухати. Все сміється, пахне, шепоче та гуляє. Он обнімаються два могуті величаві дуби, он розпустила свої коси струнка береза, а вітер чеше її срібляче волосся та шепоче найкращі казки. А жита хвилюють, шелестять так лагідно та пестливо. Який гарний цей Космач, який чарівний!»

Лікарі заборонили йому навіть прогулянки, і вже, борони Боже, щоб бути на сонці. Про Космач не може бути й мови. Та ще пішки, та ще верхами, щоб Василь Гаврищук привів, як цього хотіла Оксана.

«Ах, Івасю! Зраджу тобі одну таємницю. Уявляєш собі: високий та стрункий, у прегарній вишиванці та зграбних чобітках. Волосся чорне та густе буйною хвилею спливає назад голови. Обличчя золотисте, опалене сонцем, зуби дрібні та білі, уста палкі та червоні, а очі!

Так, Івасику, які в нього очі! Великі, чорні, в сонці поблискують, глибокі та пишні, а вже такі чудесні в чорних та довгих віях, що чуєш їх погляд, як цілунки. Такого оксамиту в очах я ще не бачила. Дивлюся на них щоднини. Раз палаючі та жагучі, як обличчя сонця, раз ніжні та тихі, як плеса вод бездонних, то знов грішні та палаючі, як блискавки серед ночі. А усміх такий милий та сердечний, якого не бачила ні в одному гуцулі. І коли дивлюся на Грицька, бачу ніби весь Космач, його буйну природу, стрункість дерев, могутість лісів та горяч сонця».

Все одно приїхати в Космач не міг.

«Небо чогось плаче. Плаче жалібно, довго, цілими каскадами холодних сліз. Часами усміхається небесне сонечко, проб'ється силою крізь клубясті хмари і жалібно обсипує землю гарячими та парними поцілунками. Та за хвилину застрягне в ще густіші звої, ще бурхливіші хвилі сірих понурих хмар, котрі стрясають з одежі мільярди вогких порошинок. А тоді так сумно і нудно на душі».

«Але гляди! На небо в прозорій колясці виїхала Веселка і полишила за собою в рівнесенькім півколі пречудову колірову доріжку. Сонце освічує її, а виступає ярка та гармонійна. Тоді підношуся, протягуюся ліниво і солодко та кидаю привіт золотому сонцю».

«Тішуся, що тобі краще і що можеш мене поцілувати хоч би в листі. Та бачу, що мій братчик починає бунтуватися і (признайся), чи не хоче скинути він зі себе ролю? Ей, Івасю, сестричка була би тоді дуже опущена та самотна, бо таких небратів і так багато, а всі вони так однаково вимагають, що хоч плач і сядь. Тому нехай маю когось, хто б любив мене як сестричку»...

Братові у всьому можна признатися: «Слухай, закрутила Грицеві голову так, що ходить, як непритомний.

По обіді приходить. Я дивлюся на нього здивовано і чекала аж промовить першим. Він рідко коли заговорить перший. Мовчить і тільки дивиться палко своїми мінливими очима.

– Що сталося, що Ви прийшли, Грицю? – питаю його. Чомусь зітхнув глибоко.

– Збирайся!

– Куди? – питаю ще більше здивована.

– До знімки. Фотограф замовлений, вже чекає. І стрій також є.

Он який Грицько! Я раз тільки згадала, що хотіла б зробити собі знимку в їхнім строю, а він полагодив усе.

Та що. Збираюся і йду. То недалечко. Убрали мене, дали прекрасний, прегарний кептарик, Грицеві другий – і «цикнули». Удвійку, наче яку пару. До хати прийшла я у прозорім серпанку надходячого вечора. Буйний холодний вітер заганяв собі баранчики хмар до загороди. Ще тільки дві овечки білі та кучеряві, і розкішна глибинь заколисалась над Космачем».

«Чи можна тобі писати, Івасику, коли нічка грає на сріблястих струнах місяця? Коли живі зорі котяться на оксамитовім небі вогненними світлами?

Коли природа змінюється в зачаровані постаті, а церквця, з якої віконця заглядає другий місяць, чорною сільветкою прилягає до неба?

Ні, братчику! Тоді лямпу навіть гріх світити. Тому дописую аж нині...»

«Щодо Гриця, то не бійся, братчику. Твого місця в моїм серденьку ані він, ані ніхто не забере».

Здоров'я Оксани не поправилось. Навпаки, ще погіршилось. Довелось їхати в Коломию. Лікарські оглядини теж невтішні. Навіть заборонили з таким здоров'ям їхати у Львів. Тому знову Космач...

«Радісні очі Грицька, – писала в листі від 11 вересня 1940 року, – що двома сонцями влинули в мою душу, відкрили всю його тугу за мною.

Я з дивним трепетом несла свої пакунки до Тараса та Катерини Полеків (тямиш? Там де мешкав Шепарович?). Прийняли мене щиро та сердечно, так як звичайно витали мою невелику особу».

«Жию, Іваську, наче в казці. Господь насилів на ниточку чудесні перли і зі сходом сонця скидає з небес одну розкішну, наче пахучу квітку. Вона котиться по полонинах, розлога та гладка, перелітає через ліси, таємнича та гранатово зелена і злітає в долину Космача з розгоном, зарошена, соняшна та прозора. Це та перлина, що звемо її дниною, Іваську. Здається, що аж тепер починається літо, коли вітер шепче казки про осінь».

«Листочки починають мінитися золотом і шелестять у лісі якомсь тужливо; бо сонце починає прями тонесенькі лискучі ниточки і пускає їх вітрові на забаву; бо вечори прикриваються холодним плащем і часто купаються в білій густій мряці».

«Так хотіла б побачити Тебе тут, в Космачі, серед тої краси. Коли ж то буде, Іваську».

«Заспокойся, Іваську! Гриць ще дуже молодий, просто «смаркатий» хлопець (Що однак не перешкаджає подивляти його дивно гарні очі!)!»

Іванові Керницькому радять після Ворохти поїхати на Чорне море. Обіцяють путівку. Там всі поправляються, і, може, Господь буде милостив до нього.

«І довго маєш там бути? Ох, Іваську, Ти знаєш, як я люблю гуцульські забави! Я тоді горю, як сухе полінце під кузнею! А ще як високі стрункі легіні крутяться в божевільнім темпі! А є їх, ой є їх, Іваську! Не думай, що між ними був Грицько і я тому так захоплююсь. Є тут парубки, що гей! Між ними найбільше пристійні і потягаючі – се «моя» чвірка: Никола, Василь, Танасій та Петро. Гриця до них не зачисляю, бо всі вони старші за нього. І як загуляють, то забуваю де стою».

Йому почали продувати легені. Переносив дуже важко. В легенях почала збиратись рідина. Про жоден Крим не могло бути й мови. Ситуація критична.

З вілли Антошевського, що як йти на Шибене, привезли до сільради фортепіано. «Іваську! Не уявляєш собі, що то за чудесний інструмент! Як чудово звучить кожний тон. Часом заспіваємо з Морозом – збіжиться півсела і стане під вікном у німім захопленні. Ах, яка шкода, що ти не чув, як я співала ті самі пісні, що того року! Ах, як вони гарно звучали! Тепер ціле село говорить: «Як то файно грає тота панна на тій портекляні». Одне в Твоїм листі наче кольнуло мене. Опера, братчику! Ти знаєш, що то моє життя! А ще до того в «Онєгіні» я мала також співати. Уяви собі: там опера, а я тут. Не знаю тепер, чи ще довго видержу в Космачі, бо вже не потрафлю не тужити за Львовом».

Гори зробили Оксану художницею. Її живопис подивляли «новаківці», а особливо Михайло Мороз. Потім вона стала поетом. «Маю 52 вірші. Знаю, що поеткою ніколи не буду і не силуюся нею бути. Але що поробиш, Іваську, як часом у припливі якогось чи почування, чи спеціального настрою щось попросту примушує мене взяти олівець і писати без віддиху цілі стрічки, я послужна тому приказові...»

Николай Стасюк, найкращий парубок у Космачі, йшов у армію. Весь Космач проводжав його аж до тої гори, звідки Яблунів видно. Всюди краса. «Срібна нічка. Місяць округлий та ясний, небо сталево-блакитне, невиразні приморозком притрушені гори і дрімаюча, ні, спляча земля. Спокій мучить мене. Мучить з такою силою, що біль сльозинками впливає з очей. Я хотіла кричати, плакати, розбурхати ту незвичайну тишину. Із моїх грудей виплинуло в горячій шепоті дивне

речення: «Гей, прокиньтесь, полонини і прозорі срібні гори». Так повстав початок мого вірша», – пояснювала. Ах, цей недвядячний Николай Стасюк! Всі дівки Космача за ним ридма ридали, а він пішов «до війська». І не повернувся. Пропав, як у пісні: «І пішов, пропав в чужині – камінь в річку»...

Вона намагалась підтримувати його, братчиком названого. Він зберіг всі до одного її листи, а вона не змогла. Спочатку сім'ю та її забрали на примусові роботи у Німеччину, потім, дякуючи сестрі Ірені, яка ще до початку війни жила там, були звільнені. Повернулись до Львова, батько був заарештований і помер у тюрмі. Оперною співачкою не судилось стати. Листи від нього погубились по світах...

Про життя Спілки у Львові його акуратно повідомляла секретар-друкарка Слава Ганкевич. Писала до нього від імені всіх і від себе особисто. «Ви так давно поїхали, а за той час не згадали нас, – писала до нього 27.08.1940 року. – Так скоро нас всіх забули (слово «всіх» панна Слава чомусь підкреслила аж декілька разів). Та саме впору дістала я Вашого листа. Принесла його симпатична жінка, а в мене якраз гук роботи було (адже ж я бавлюся в «велику секретарку»), дякую Вам, Івасику, за пам'ять. Тішуся і не тішуся Вашим здоров'ям. Прошу Вас, уважайте більше на себе, хоч з Вас ще далека дитина, не вірю, щоб не вмiли Ви бути бодай часом дорослою людиною й поважно застановитися над собою. Івасику, я не вичитую Вам «моралів», тому лишаю ту тему».

Серед інших новин Слава Ганкевич повідомляла, що йому прийшов лист з «Радянського письменника» і вона пересилає його.

«У нас багато новин і змін, – ще додавала. – Праця кипить повним життям. От хоч би це, що в нас розписаний конкурс

на кращу новелу і кращий вірш». От і наказує панна Слава від імені «нас всіх», що «Ваша праця мусить бути найкращою, чуєте? Ви ж в чудових горах, забудьте трошки про своє найближче оточення й пишіть дещо. Думаю, що в Вас натхнення знайдеться. Лиш не перемучуйтеся. Ближчі дані про конкурс вичитайте собі з вирізки газети, що Вам посилаю.

У нас робота й далі йде. Зустрічі з музикантами, художниками, театром Юного глядача і т. п., але воно все якесь таке монотонне й мало живе.

Та я забула сказати Вам за найбільшу зміну: у нас поважаний голова П. Панч поїхав на творчу відпустку, не поверне скорше двох місяців, а, як кажуть, може зовсім до нас не повернутися. На місце П. прийшов Десняк. Він був уже у нас в травні з журналу «Молодий більшовик». Симпатична й добра людина (після мене майже всі люди, крім Вас, розуміється).

Зовсім інший тип, ніж П. Люблять його всі наші письменники. Він молодий, більше щирий, привітний і досить енергійний. Ще одна прикмета – добре говорить. (Думаю, що цього листа не дасте йому читати, тому може досить тих плюсів). Але, Івасику, признаюся Вам щиро: в мене серце таки ще болить...

Звичайно, що за Вами, пане Івасю, бо нема Вас у Львові! А так хотілось би». «Час минає, – писала вона далі в цьому листі, повному різних інформацій, – люди використовують відпустки, от наше (й Ваше) мале Сонечко вже приїхало з урльопу, гарно виглядає. Янця вже десь пнується до бюро. Вона в Страдчу коло Янова. Завтра ми мали вибратись до неї більшою пакою, але Голова нас зрадив. Вільде переймила його до себе, уладжує якусь «халапню» на більше людей, то

багато там поїхало. Але Ви, Івасику, не плачте, як приїдете з гір, то своє відоб'єте самі, а в мене також надія, що своє «відіб'ю», а як ні, то Ірині ніжки підкошу не за «халапню», а за головку!»

Ірина Вільде справді перенеслась ближче до Львова, бо все-таки Страшевичі були в горах, аж коло Старого Самбора. Її чоловік отримав роботу таки близько, в Лісновичах. Якась година їзди до Львова. Своє прибуття вона вирішила відсвяткувати урочисто, а тому запросила до себе багатьох письменників. Ті прибули і навіть сфотографувались, а фотографія та збереглась у неї. Тепер вона в музеї Івана Франка.

Справді, якщо з Космача йшли тихі елегійні листи від Оксани Николишин, то зі Львова йшла вістка за вісткою.

Найперше, ніхто не міг додуматись, чому раптом був забраний Петро Панч, а прислали молодого Олексу Десняка. Як згадувала сестра Ольга, Іван Керницький завжди з симпатією говорив про Олексу Десняка. Вони обидва симпатизували один одному.

Серед важливих подій, про які згадує Слава Ганкевич, було і те, що у вересні Спілка радянських письменників України разом з газетою «Вільна Україна», польською газетою «Червони Штандар» («Червоний Прапор») та молодіжною газетою «Ленінська молодь» оголосила конкурс на кращий твір, який би відобразив нові зміни в житті галицького трудівника, що їх принесла радянська влада. Для даного конкурсу було організовано відповідне й журі, котре очолив секретар Львівського обкому ВКП(б) з ідеологічної роботи А. Приходько, а членами були О. Десняк, П. Карманський, Т. Бой-Желенський, Р. Грін, Л. Шенвальд та Ф. Маківчук. На конкурс надійшло аж 155 творів, з них

80 віршів, а решта проза. Польською мовою тих творів було 85, єврейською 14, російською 4, іншими – 1. Українською було написано 51 твір.

«Літературний конкурс, – писав з того приводу Остап Тарнавський, – що був проголошений у перші роковини «Визволення», відобразив велике убозтво в ділянці літератури, що його викликало саме це «Визволення».

Після довгих нарад журі вирішило не присуджувати першої премії нікому. Зате було присуджено аж дві другі, замість однієї, як передбачалось умовами конкурсу. За поезію в розмірі 700 карбованців та за прозу – по 1000 карбованців. Була також одна премія в розмірі 500 карбованців.

За вірш другу премію отримав Андрій Волощак, бо, як казали письменники, треба було якось шанувати старого «попугачика». Називався цей вірш «Галло». Другу премію також отримав єврейський поет Герш Вебер за вірш «Прибуття». В галузі прози другу премію отримав Максим Брилінський за оповідання «Микита Гриців», а також її присуджено оповіданню Івана Керницького «Трактори», яке було опубліковане в газеті «Вільна Україна». Як писалось у рішенні журі конкурсу, Іван Керницький «в образі старого діда Трохима з галицького села показує величезний вплив радянської машинно-тракторної техніки на бідноту в організації колгоспів. Тракторові вузько на нивах, що «мов мишачі хвостики», трактор не знає меж, – і тут, і в час першого громадського обробітку землі трактором та виступу вшанованого в селі діда Трохима, подано 80 заяв до колгоспу». Вплив трактора, отже, безперечний.

Про незвичайний конкурс, організований у Львові серед письменників, повідомила київська «Літературна газета» від

25 жовтня 1940 року. Автором замітки був Юрій Шовкопляс, а називалась вона «Наслідки конкурсу».

З великим успіхом за здобуту перемогу привітав Анатолій Косенко, пізніше один з дослідників творчості Лесі Українки. «Здравствуй, Ваня, – писав він. – Вчора прочел в «Лит. газете» за 27/Х результати конкурса за лучшую новеллу. Поздравляю с новым творческим успехом. С нетерпением жду «Трактори». Пиши, как живешь, как учеба. Если увидишь Харашевскую С., передай привет. Почему она не пишет? Ну, будь здоров! Желаю новых творческих успехов. У меня все по-старому. С приветом Анатолий Косенко. Киев, 3/ХІ 1940 г.»

З Анатолієм Косенком Іван Керницький познайомився у Ворохті, де він лікувався від хвороби легень. Був на передостанньому курсі Київського університету. По дорозі з Ворохти «задержался посмотреть город», познайомився з Софією Харашевською, секретаркою в Спільці. Прибувши до Києва, відразу написав І. Керницькому: «Дорогий Іване! – писав він. – Сьогодні у великий історичний день Визволення посилаю Тобі зі столиці рідної України найтепліші свої почуття і найкращі побажання.

Шкодую, що не побачив Тебе перед від'їздом. Книжку, коли Ти її ще не маєш – вона залишилась у Софії Харашевської (я її просив передати Тобі). Деякі оповідання мені дуже подобались – вони такі тихі, ніжні, обвіяні легким українським смутком. Деякі нагадують дуже про польську цензуру, тобто відчувається, що не завше можна було написати те, що воліло широке українське серце.

У Львові був я декілька днів, місто мені сподобалося, є багато гарних будинків, в тому числі твій університет. Був у Софії, познайомився з її чоловіком.

Зараз вже приступаю до навчання.

Нічого нового не маю і взагалі вже надоїло вчитися і жити майже на одну стипендію, хочеться піти працювати, але нічого – останній рік, якось закінчимо».

«Трактори» Іван Керницький писав у Ворохті. Майбутній критик Анатолій Косенко був твердо переконаний, що вони, ті «Трактори», будуть переможцями. Актуальна тематика.

Третю премію одержав Володимир Слободнік за оповідання «Яблунька».

Тема машино-тракторних станцій в літературі була актуальна. На сільській школі у Водниках на цілу стіну було написано червоною фарбою: «Даєшь МТС», а на Марійській площі у Львові на декілька десятків метрів вздовж будинків, на червоному полотнищі майоріли незабутні слова: «Не на Рейні, не на Майні, в МТС пошлем комбайни. О прекрасний час!»

На сторінках журналу «Література і мистецтво» Іван Керницький вперше виступив з оповіданням «Галапас» тільки в третьому номері. В ньому дуже дотепно оповідалось про вибори 1935 року в селі Заліссі, що по сусідству з Водниками та що його не раз згадував Іван Керницький у своїх творах, зокрема в оповіданні «Празник». Головний герой називався Іван Лизун, а прізвище його відповідало суті. Оповідання явно мало підтекст і було опубліковане напередодні виборів у Верховну Раду УРСР.

У третьому номері дебютував також Остап Тарнавський перекладом з польської вірша Е. Шемплінської «Батько». Аби підкреслити інтернаціональну вагу журналу, тут були вміщені матеріали про А. Міцкевича, Л. Толстого (30 років від дня смерті) та Ольги Кобилянської, якій урочисто, по-радянськи, відзначили 55-ліття творчої діяльності. Стані-

слав Людкевич нагадав про себе рецензією на постановку у Львівському театрі опери та балету «Дон Кіхота» Мінкуса. Ілюстрував журнал Іван Іванець, син Михайлини Іванець, яка була сестрою Ольги Рошкевич, колишньої нареченої Івана Франка. Іван Іванець так і не побачив виходу цього номера журналу. Він був заарештований і відправлений на Урал, де й помер.

Дебют Івана Керницького у республіканській пресі відбувся оповіданням «Тавро». Його опублікувала «Літературна газета» 16 лютого 1940 року. Дебют Ткачука відбувся пізніше. Його оповідання «Не плач, мамо» було опубліковане в цій же газеті 20 квітня цього ж року. Син рекомендував не плакати рідній матусеньці, бо вже прийшла радянська влада. Вона принесла все, що їй потрібно, на зореносних крилах.

Тільки в четвертому номері «Літератури і мистецтва» дебютував віршем «давній знайомий» Богдан Нижанківський, а Василь Софронів-Левицький – оповіданням «Пані з білого дому» та низкою перекладів з єврейської нагадав про себе Остап Тарнавський.

Та найцікавіший той номер журналу був віршем Володимира Сосюри «У Львові». Під віршем дата написання – 17 грудня 1940 року. Саме тоді й приїхав Володимир Сосюра вперше у Львів і був вражений містом. Зрештою, як і у Львові були вражені появою Володимира Сосюри.

Та все ж чи не найбільшою подією цього року в літературному світі західноукраїнських радянських письменників був вихід третьої збірки творів Івана Керницького у видавництві «Радянський письменник» під назвою «Село говорить». Під цією назвою він давно мріяв видати свої оповідання, вона б найкраще відбивала суть попередніх збірок.

В архіві Івана Керницького зберігся договір про видання цієї збірки між автором та видавництвом, підписаний 22 липня 1940 року. Згідно з цим договором, який мав № 17, наклад книжки передбачався у 10 тисяч примірників. Авторських аркушів було три. За кожний авторський аркуш видавництво платило 650 карбованців (надзвичайно високий гонорар). 75% гонорару автор повинен був отримати відразу після здачі рукопису, а решту 25% по виході книжки. Безкоштовно передбачалось дати авторові десять примірників книжки. Від видавництва договір підписав Натан Рибак. Іван Керницький подав свою адресу так: м. Львів, вулиця Кляйнівська, 4, кв. 13 (тимчасово: Станіславська область / Ворохта, санаторій № 2).

Книжка вийшла повним накладом якраз до святкування першої річниці визволення і містила твори, які вже були опубліковані в пресі. Прологом до збірки була новела «Земля благословить», відома зі збірки «Мій світ». Опісля йшло в повному обсязі оповідання «Батьки і сини», яке, покраяне цензурою, містилось у першій збірці «Святоіванські вогні». Третім у збірці було оповідання «За товаром» (з дитячих спогадів), а за ним «Стара хата», опісля «Тавро» і закінчувалась збірка новелою «Брати». Це було спеціально написане для книжки оповідання, яке випадало з контексту збірки, але «мусило бути, бо мусило». Пізніше такі твори будуть називатись «паровозами»... Зміст простий. Двічі хлопець втікає від розстрілу. Можна здогадуватись, що від розстрілу поляками. Остання втеча була вдалою. Ховався від переслідувачів по лісах, поки не надібали його два бійці-танкісти, «рослі та стрункі, з білими, як перли, зубами і з сажею на щоках, коли пішли з котелками до джерела по воду». Здибали

там хлопчину. Обмили рани, змочили вуста джерельною водою. «Сонце тоді піднялося вище, тепла радість спливала на світ. Ліс пробуджений, весь в осінній позолоті, загомонів пташиними голосами, загомонів, дивом дивувався, – і за-німів зачарований...

Там ішли сміливі бійці – зореносні хлопці, як соколи.

Звідти лунала пісня, якої досі не чули столітні дуби і старезні віковічні липи. Гей!

Україно, моя Україно...
Золота ти моя сторона...

Що це?

Дрож пройшов по обличчю хлопця...»

Оповідання тільки б виграло, якби й на тій ноті було закінчено. Бо «дрож» справді пройшов за декілька днів, як ступили на західноукраїнську землю «зореносні хлопці». Однак для нової ідеології треба було інакше закінчення. Треба було ще сказати, що ці зореносці були братами. Тому й оповідання назване «Брати».

Редактором книжки був Ю. Кобилецький, цензор мав гриф БФ 2003, а коштувала книжка 2 крб. 50 коп. Хто був художником – у вихідних даних не вказувалось.

Про вихід збірки повідомила «Літературна газета» 25 жовтня 1940 року, а 15 листопада (№ 50) навела фотографію обкладинки.

Структура збірки подібна до другої збірки «Мій світ». «Земля благословить» – пролог, в якому знову звучить тема любові автора до своєї землі, і ця тема на фоні даної збірки сприймається як освідчення в любові до долі тих людей,

про яких він буде оповідати. Невесела ця доля, і невесела ця оповідь. Навіть характерний авторський погляд «примруженим оком» на всі недоліки людської натури в контексті даної збірки звучить інакше, ніж у двох попередніх. Інакше звучить навіть і «Стара хата», інакше дитячі спомини і навіть «Святоіванські вогні». Це справді сумна доля, сумна оповідь автора про галицьке село, якого домордовував окупант і в якому ще жевріла надія на кращу долю. Оповідь водночас проста, не лукава і не хитра, як саме життя селянина. Логічним завершенням її мав би бути проблеск надії на майбутнє, на краще майбутнє. Саме це логічне навантаження й повинно було нести оповідання «Брати». В образі хлопця, якого хотіли знищити окупанти, мав стати весь народ, який домучували пацифікаціями, голодомором, знущаннями, свідомим вбивством. Але от прийшло спасіння. Прийшли люди, в яких на устах пісня про Україну. Іван Керницький, попри все, висловив сподівання свого народу на визволення й на краще життя, яке мали принести брати з-за Збруча. Воно не мало бути соромом письменника, бо відбило в собі те, на що надіялися люди.

Однак на фоні тих історичних реалій сподівання були марними. Йшло ще страшніше від колишнього винищення, яке наче в насмішку називалось визволенням.

Першою на появу збірки відгукнулася польська преса. Л. Прицкер в газеті для поляків радянського підпорядкування «Глос радзецкі» («Голос радянський»), яка виходила, як і належить, в Києві, в статті під назвою «Голос серця», надрукованій 21 листопада, зокрема зазначав, що «оповідання І. Керницького глибоко людяні, написані під благодатним впливом Стефаника. Та сама страшна у своїй простоті фабула,

така ж сама імпресіоністична манера у змалюванні пейзажів, ті ж самі болісні картини». І не більше.

Як і в попередньому випадку, книжка Івана Керницького «Село говорить» вийшла майже одночасно з книжкою Василя Ткачука «Весна». На появу цих двох книжок і відгукнувся великою рецензією в четвертому номері журналу «Література і мистецтво» за 1940 рік Михайло Рудницький, який тепер на всіх зборах у Спілці письменників клявся, що нарешті марксистсько-ленінська ідеологія докорінно змінила його погляди, і він тепер вже цілком інша людина та чується так, ніби полуда спала з його очей. Рецензія називалась «Весна прилинула». Найперше М. Рудницький зробив великий реверанс новій радянській владі, бо саме завдяки їй два молоді львівські письменники І. Керницький та В. Ткачук в такому видавництві, як «Радянський письменник», випустили свої твори значно скоріше, ніж старші і поважні автори. Значить – весна прийшла, весні дорогу!

Звичайно, – тлумачив М. Рудницький, – весна в природі явище далеко не нове і приходиться вона по зимі, по стужах, заметілях (читай – польській окупації), перед тим приходиться, як має настати літо. А літо, шановні товариші, це сонце. А сонце в нас одне. Воно сяє нам з Кремля. Оскільки й весна, як бачимо, річ стара, давно відома, так і нічого нового і особливого в збірках молодих львівських письменників І. Керницького та В. Ткачука нема. Це все вони понаписували ще в старі часи, коли панувала польська шляхта. Зрозуміло, що й це визначило характер написаного. Спільна риса обох збірок, отже, той самий сюжетний світ, тобто світ, з якого вони черпають теми для своїх оповідань, новел, творів. Обидва автори – селянські сини, бідняки, точніше автори – хлопці

з села, неосвічені, бо що то за освіта – Торговельна школа? Що в тій школі вчили про набутки (шановний пан критик саме так і писав – набутки) світової літератури? Але тим не більше (чи не менше?), хлопці беруться за літературу і пишуть без того знання свої твори – теж ознака нашого часу, неспокійного і революційного. Зрозуміло, що оскільки ці хлопці з села, то й привезли у місто свої сільські спогади, а вони, як видно з написаного, зовсім невеселі. Ці спогади, – переконає рецензент, – набирали в себе щораз більше сірих кольорів при кожній новій зустрічі з селом, яке борсалось у лещатах економічного гніту, в темряві пересудів і забобонів.

Михайло Рудницький не був би самим собою, якби не мав звичку все розставляти по полицках навіть в літературі, починаючи від Панаса Мирного і закінчуючи Хвильовим. Навіть Франкові знайшов місце і сказав, що через кілька років нащадки про нього забудуть, бо його твори будуть неактуальні і хто захоче їх читати... Письменник є тоді письменником, якщо він знає, що пише: нарис, новелю чи оповідання. Це дуже важлива річ, бо є одні закони, за якими пишеться нарис, а інші, коли пишеться оповідання. У випадку з Іваном Керницьким такого визначення немає. «Навряд чи можна, – стверджує М. Рудницький, – назвати вибрані Керницьким нариси оповіданнями. «Святоіванські вогні», вміщені у збірці «Село говорить», – це наче поема в прозі про чари літньої ночі, яка приваблює стару бабусю з серцем, що «згугнявіло й оглухло, як порохнявий пень». Бабуся Химка ще з того давнього покоління, яке простягає пальці за чудодійним зіллям, віруючи у дивні дива Купайлової ночі.

От і поема і її трактування М. Рудницьким, який пізнав марксизм-ленінізм. Ще добре, що не написав, буцім в тій

«поемі в прозі» висміює забобони баби Химки! Але вже верхом критики було те, як ставиться М. Рудницький до такого шедедру, як «Стара хата». «Стара хата», – пише він, – належить до такого самого музею старосвітчини; «по ній сутінки блукають, як тіні предків, як спомини давніх літ». У таких маленьких картинках Керницький виявляє чимало поетичного хисту, дарма що ми ненароком згадуємо деякі сторінки Панаса Мирного, який заколисував нас мелодією своїх описів»...

Особливо нагадує Панаса Мирного заспів книжки «Земля благословить». Так, ніби й читаєш «Серед степів» цього відомого українського письменника. Вказувати, що «вколисовує» так, як наприклад, М. Гоголь, М. Рудницький не хотів. Ну, хіба з торговельною освітою може знати той хлопець з села М. Гоголя? Вистачить Мирного. Як і можна сподіватись було, шедевром збірки М. Рудницький назве «Брати», але знову недогода: «Сюжет, – твердить М. Рудницький, – з якого можна б зробити справжнє оповідання з сильною трагічною динамікою, розливається у Керницького теплим ліричним акордом». Таким же «акордом» підійшов автор і «до історії про те, як його батько зазнав був глибокої образи від дідича, образи, що ціле життя пекла його сина, наче тавро ганьби. Було – забулося. Керницький дивиться на світ залюбки крізь призму спогадів, а це відбиває у малюнку гостроту безпосереднього переживання. Він уміє не раз зв'язати спогад з теперішнім моментом, але мрійливий настрої спогаду бере верх над реальною дійсністю. Деякі картини вихоплені живцем з реального життя, такі як «Батьки й сини», – відходять в якусь далину вже від самих перших слів оповідача: «Наскільки пам'ятаю».

М. Рудницький знає, як треба будувати твори. Він не наслідуються нагадати, що те, що він пише сьогодні в даній рецензії, вже було. Було на сторінках газети «Діло», де він був критиком і підписувався «М. Р.» «М. Р.» і в даному разі радить, що краще писати автору, якщо вже спогади, то з власного, а не з чужого життя, бо в таких своїх спогадах він знаходить «природну мову», а лінії в нього – живі та енергійні, від чого відразу вирають «типи сільських хлопчаків, їх задерикувати розмови, трагікомічні бої, в яких прориваються пристрасті молодих зайдиголов і задавак». На основі останнього і робить М. Рудницький такий висновок: «Нам здається, що такі побутові сценки краще підходять світовідчуженню автора, ніж сюжети, де він не може виявити свого хисту спостереження (наприклад «Знаки») або поеми прозою».

«Серед дитячих спогадів є в Керницького, – зауважує М. Рудницький, – нотки дуже близькі його талантові – гумору. Саме цього гумору, чи пак погідної усмішки, яка не покидає його і на вид сумних картин, у збірці «Село говорить» – замало. Через те в ній не виходить на поверхню справжнє обличчя молодого автора»...

М. Рудницький не заперечує того загальновідомого факту, який постійно сам мусував у пресі, що як збірка «Село говорить», так і збірка «Весна» Василя Ткачука дає всі підстави, щоб обидві назвати школою Василя Стефаніка. Звичайно, що гріхів у збірці Василя Ткачука також багато, а найгірше, що Ткачук не знає, що він пише – чи поеми, чи нариси, чи образки, чи оповідання.

Василь Ткачук – це мініатюрист. Він не вибирає для свого твору якогось певного сюжету, де була б зав'язка, конфлікт, розв'язка – ці відомі зі шкільного підручника речі, якими

характеризуються твори подібного рівня. Ткачук вибирає з усього тільки якийсь момент, одну картинку, одне переживання і не більше. Він навіть не береться зображувати їх, він тільки передає настрої.

«Ткачук, – дорікає М. Рудницький, – ніби навмисно заплющував очі на грубі сторінки життя, обминав їх. Та саме такі сторінки він вибирає на свої сюжети. Він і досі не вирішив, куди звернути свій хист: чи йти за спостережливістю, чи уявою».

Звинувачує М. Рудницький і Ткачука, і Керницького, що над ними тяжіє штамп в змалюванні багатьох сцен. «Чим більше відомі мотиви – тим частіше повторюється штамп. Ліричні вставки, «поетичні» закінчення, все те, чим молоді автори так люблять оперувати, коли не мають справжнього матеріалу для оповідання, – легко стає штампом. Штамп – це не тільки банальщина, яка заступає неталановитим уяву, – повчає штампованою фразою М. Рудницький, – себто хист бачити дійсний світ і хист його відтворювати, змальовувати; штамп – це часто запозичені від славних письменників засоби, які однозначні з манерою: все те, що механічно запозичено, навіане несвідомо, як готовий засіб».

Та все це ще не смертельний гріх. Смертельний гріх в іншому, а саме в тому, що «змальовуване село, – виносить присуд критик, – не носить на собі виразних ознак точно окресленої доби. За малими винятками, коли по деяких деталях можна пізнати середовище з доби польсько-шляхетської влади, – це майже патріархальне панщизняне село царського режиму. Іноді залишається вражіння, що молоді автори більше користувалися готовими картинками села, відомими нам з літератури, ніж ішли за своїми свіжими спостереженнями». «Це не означає, – похоплюється критик, – що

вони ніби запозичили сюжети, настрої або стиль від наших старших письменників. Навпаки: вони замало знають цих письменників і через те повторюють мотиви, які, так би мовити, «висять у повітрі» або «лежать під ногами».

Недоліком збірок, вважав, є також те, що вони «не залишають в уяві читача ні виразних постатей, ні чітко зарисованих подій». Ну це ще нічого, бо стосувалось молодих авторів. Але ж з такими претензіями виступив М. Рудницький і до Івана Франка, бо в «Зів'ялому листі» ніяк не міг збагнути, чи головна героїня драми є брюнетка чи блондинка. Бо дуже невиразно писав Іван Якович: одні пристрасні очі, і одні пристрасні руки та губи. От і все. І вгадай, чи вона брюнетка, чи блондинка. Так і в тих збірках. Контурів нема. І попробуй розпізнати усіх. Кого, звичайно, треба.

«Не будемо таїти, – майже наприкінці своєї історичної статті пише рецензент, – що Керницький і Ткачук можуть не одному читачеві залишити вражіння добрих наслідувачів Стефаніка, Черемшини або Мартовича. Та молоді письменники повинні розуміти, що самі роблять собі велику кривду, коли дають своїми творами привід згадувати великих попередників якогось літературного жанру. Кожний літературний жанр стилем, ідеологічним спрямуванням – продукт певної історичної доби, точніше: якогось моменту соціально-політичного процесу тієї доби. Коли ми сьогодні кажемо, що якісь новели нагадують нам занадто живо письменників, які почали свою літературну працю 40 років тому, ми попередньо пригадуємо тим, в якій добі живемо тепер, чим живе наша суспільність».

А чи можуть в такому разі молоді, а до того ж радянські письменники брати сюжети, користуватися мовою і стилем,

які належать до минулого проклятого і до того ж капіталістичного! Ми всі до одного знаємо, що галицьке село не пережило великої революції, як пережило село на Великій Радянській Україні, де переорано всі панські межі. А в нас донедавна такі межі були не тільки на полі, а й у наших душах і донедавна, тобто до приходу радянської влади, галицьке село жило в умовах, які змалювали в своїх творах Квітка чи Марко Вовчок. «Та вже коли сьогодні, – після всього того запевняє М. Рудницький, – читаємо Стефаника – нас прикро вражає той старосвітський світ з отчешашами і поклонами, які тягнуться за кожною фразою і за кожним кроком селян, мов марева з «Вія». Стефаник змальовував те, що бачив і чув довкола себе; та в його світ вривались тони бунту, боротьби за нове вільне життя».

То що, може, ті тони бунту за нове життя потрібно чекати від Керницького та Ткачука? О, ні! Рудницький боїться чіпати це питання і повертає в інший бік: «І. Керницький і В. Ткачук, – ніби відкриваючи Америку, заявляє він, – мають талант; про це вже вони чули не раз. Може, саме те, що вони занадто скоро повірили в свій талант – причина, чому він не мав щораз то нових, сильніших стимулів до нового розвитку. Вони напевне переконані в тому, що вони «реалісти», що змальовують дійсне життя з його горем і радіщами, з світлом і тінями, з перепонами. Насправді їх реалізм ще має забагато сентиментальної домішки, він закритий немовби навмисне накинутим серпанком, що заступає їм поезію».

Це ще не все. Вся суть рецензії М. Рудницького в наступних словах: «Для нас поезія можлива тільки у згоді з сміливою, ясною життєвою правдою. І щоб дійти до цієї поезії, письменник повинен знати надбання великих тво-

рів минулого і мусить знати ті завдання, які покладає на кожного з нас новий, соціалістичний реалізм сталінської епохи». Амінь.

І Іван Керницький, і Василь Ткачук були добрими учнями – вчилися в університеті, а окрім того ще від Спілки письменників були записані на спеціальні курси марксизму-ленінізму і навіть складали з того письменницького курсу екзамен. Чи вплинуло це якоюсь мірою на їх творчість, сказати важко, бо свідоцтв цього немає.

Через поганий стан здоров'я Іван Керницький на другому році навчання змушений був взяти академічну відпустку, а відтак мав намір перевестися на заочне навчання. Василь Ткачук не будував таких далекосяжних планів, кинув університет, запив ще дужче, скандалив, домагався платні за свою «письменницьку роботу» – ставало зрозумілим, що і ота пиятика, і оті скандали є не що-небудь інше, як своєрідна форма протесту проти тої тиранії, яку накинула радянська ідеологія на письменника. Врешті, маючи всього того досить, Василя Ткачука забрали до війська, аби мати з ним менше клопоту.

Десь між 9 та 22 груднем 1940 року Іван Керницький був відправлений зі Львова в Київ для навчання на Вищих курсах марксизму-ленінізму, спеціально організованих Спілкою письменників України для молодих талантів. Прослухав, як писалось у довідці, виданій йому за підписом голови секції роботи з молодими авторами Андрія Головка, директора курсів тов. Маміняна та завідувача навчальної частини Є. Кротевича, відповідні лекції з літературознавства, відбув творчий семінар, брав участь у творчих вечорах та різних екскурсіях. Мріяв бути на могилі Тараса Шевченка. Туди

курсантів не возили. Курси були при Спільці, що на вулиці Ворошилова, 3, і мали телефон 4-64-67.

«Гори в снігу, – писала до нього Оксана Николишин. – Біліють далекими хребтами. Буде дуже гарно, якщо і ти загостиш сюди, братчику. Всі привітають Тебе сердечно і сам Космач не менше»...

Не міг приїхати. Знову Ворохта, знову загострення хвороби після Києва. Знову санаторій № 2...

Розділ X

ВІЙНА

Друзі продовжують навчання. Слава Ганкевич також. Час від часу пише до нього та інформує, що твориться «в білому світі». «Є історія ВКПБ (то «Б» має бути мале, – пише вона, – але велике гарніше виглядає). Пишу на лекції. Леська сидить коло мене з правого боку і каже: «Йой, я вже не витримаю». Вона була позавчора і вчора на забаві і дуже хоче спати. А Надійка таки спить... Ксенька одна заховується прилично і бавить мене розмовами (професор в тій хвили оповідає, як закобалювали селян) – яке то ідіотичне слово, я його не розумію і чомусь пригадую «Пікову Даму». Ага, я маю новий плащ і новий капелюх – плащ чорний, а капелюх зелений – коштував 35 крб. Правда, що й в такому мені гарно. Не встояв-бись, Івасю! Професор сказав, що перерва. Ксенька тішиться і поздоровляє Надю – пізніше буду писати».

Новин особливих немає. Ага, той дурний Василь Ткачук як побачив Славу Ганкевич в тому зеленому капелюсі за 35 крб., то сказав просто з мосту, що вона, Слава, виглядає в ньому, як «стара панна». «Ну ти уявляєш? Мушу тобі сказати, Івасю, що то він певне хотів би бути старим кавалером, але не може. Вже його дитині скоро рік буде. Ледве терплю того Василя, дрімбу гуцульську». «От ти є тонкий і делікатний і ніколи нікого не вражаєш словом, – поплакує Слава. – А Василько є цимбал, він часами має грубу шкіру і не відчуває,

що є, між іншим, люди з тоншою. Як хтось каже, що його не любить, то я кажу, що люблю, але тепер власне не терплю його». Вигадав таке – стара панна!

Ще новини від Слави: «Що би то значило? Нині снівсь мені вночі професор Сімович, що сидів зі мною на сходах і частував папіроскою. Я дуже тішуся, що вже маю обпалений на жовто палець (не думай собі свинства) від папіросів. (А ти застановляєшся над промовою до мене в тім згляді?)».

Оксана мовчала. В Коломиї почалась серйозна боротьба за її здоров'я. Гори, повітря не допомогли.

Ольга Гавришук кликала в Космач. «Мушу Вам сказати, – писала вона, – що дуже часто снитесь мені. Навіть на сьогодні снилося мені, що я бачу Вас, але Ви чомусь так сумно говорите до мене. Зараз ми пішли до нашого робкопу (до склепу), і я почала згортати там якийсь цукор, якісь крупки і т. п. Ви мені піддали думку, щоби їхати до Коломиї. Ми сіли в поїзд і їдемо.

В Коломиї бачу Оксану. Пішли-сьмо всі до неї, але довго не посиділи, бо автобус вже їхав до нашого дорогого Космача. На тім я пробуджуюся. Я так хотіла, щоб той сон здійснився і ми кудись з Вами поїхали. Хоч би до Коломиї, але разом.

От лучше покиньте свою хворобу, всю свою гризоту та зовсім не думайте про неї, то вона скорше промине. Приїдьте до нас, будете ходити по горах, тут тихо, приємно, навіть дуже весело. Вакації за місяць, а здається, що треба цілий рік ще чекати на них. Це скоро пробіжить. Прийдуть вакації, а Івась лиш напише: їду у Ворохту, а до Космача цього року не можу приїхати. Не хочу того чути! Що, Івасику, з Вами? До війська хіба не підете. Була Іра у Львові і казала, що хорих не будуть брати. Щодо Мороза, то можна сказати, що цілий

день малює. Одним словом, дуже працює. Тому він, Івасю, не має навіть часу написати. Помимо того, що не пише, все згадує Вас приємним словом. Все говоримо про Вас.

Приїхала до Космача одна малярка, називається Дяченко. Дуже мила особа. Приходить до нас кожної неділі та коли почне балакати, то і вечір її застає.

Коли приїдете, то побачите мій портретик та багато рисунків, які малює Мороз».

Перший номер журналу «Література і мистецтво» за новий рік прислала у Ворохту Слава Ганкевич. Є що і про що почитати. Олександр Гаврилук написав вірш «Мавзолей». Ніколи не віршував, а тут муза наскочила на нього. Герш Вебер написав на тему визволення вірш «Зустріч». Для журналу цей твір з єврейської переклав Михайло Рудницький. Чергову оду написав Т. Курпіта. Називалась вона «Київ». Добре було в номері представлено доробок єврейських поетів С. Ашендорфа («Гарпярка») та Я. Шудріха («Моя країна вздовж і вшир росте»). Обидва вірші переклав Остап Тарнавський, який у цьому ж номері й опублікував свій вірш «Іще всміхався місяць ясен». Вірш Якова Шудріха про країну, яка розростається вшир і вздовж, мав дуже патріотичний зміст. Розросталась «моя країна» за рахунок нових «возз'єднаних» і «визволених» держав та країв.

Багато матеріалу було присвячено в цьому номері Іванові Франку. Особливо наголошувалось на одній з рис характеру Франка: він, виявляється, цілий час мріяв, коли прийдуть брати-визволителі. Прикро, що не дочекався. А міг би! Про таку Франкову мрію писали поважні дослідники, вчені та сучасники.

Чимало матеріалів було присвячено поету-орденоносцю Павлу Тичині, який ще й був депутатом та академіком, а

27 січня йому ще й виповнилося 30 років від початку літературної діяльності та 50 років від дня народження.

21 січня 1941 року Іван Керницький отримав чергового листа від Слави Ганкевич, яка мусила продати зелений капелюх і купити теплу хустку, бо зима надворі. Але дурне зробила, що так вчинила, бо «не знаю, як у Ворохті, а у Львові весна, тепло, сонце і на душі робиться легко».

Слава повідомляла, що у Спілці йдуть активні приготування до ювілею Тичини, а «старий Карманський їде до Києва». Першого лютого мають бути профспілкові збори, Васильцьо – дрімба, як Васильцьо, а все разом «ніц не варта». Ага, над Василем Ткачуком змилосердились, і він дістав роботу в радіокомітеті.

Згідно з розпорядженням партії та уряду, пошанування орденоносного Павла Тичини мали відбутися з участю партійних органів та найширшої активної громадськості у Львові, Сталіно, Одесі, Чернівцях, Дніпропетровську, Вінниці, Чернігові. Основна тема львівської преси в ті дні – Тичина. Статті про нього та його поезія. Пародії: «В полі трактор дир-дир-дир, ми всі боремось за мир...» та «А Тичина пише вірші та все гірші, та все гірші. І всі, як один, і всі, як один...» були вже відомі тоді.

Карманському не довірили їхати самому вітати Павла Тичину. За дорученням ЦК КП(б)У, тов. О. Корнійчук з львівських письменників сформував інтернаціональну бригаду, яка й виїхала на торжества в столицю УРСР місто Київ. До складу бригади увійшли (в алфавітному порядку, як попереджувала «Вільна Україна»): С. Ашендорф, Н. Бжоза, Н. Бомзе, А. Важик, Я. Вільде (як пояснювала Іванові Керницькому Слава Ганкевич, вона на одному із засідань у Спілці при-

людно заявила, що вона, Ярина Вільде, з колишньою Іриною Вільде не хоче мати нічого спільного), О. Гаврилук, Я. Галан, О. Десняк, П. Карманський, П. Козланюк, Я. Кондра, Т. Курпіта, М. Мельник, Л. Пастернак, Ш. Перле, Ю. Путрамент, Ю. Пшибось, С. Тудор, Я. Цурковський.

Трошки пізніше про всі ці події опише Іванові Керницькому сама Ярина Вільде в листі від 24 лютого 1941 року. «Найперше, – писала вона, – далеко до ювілею було відомо, що на Тичину їде лише Карманський і Василевська. Харашо. Днину перед від'їздом прийшла телеграма з Києва з поіменними викликами, що їде у Київ двадцять штук. На щастя, я сама цього дня приїхала була у Львів. За годину треба було мати фотокартки, паспорти і все прочее. Фотографії зробили нам на «валах», і ми за кілька годин мали вже білети колійові в руках. Їхалося у м'якому вагоні, лише частина товаришів у твердому. По дорозі було незвичайно мило. Наш секретар показався незвичайно товариським і милим чоловіком у дорозі. В його купе ми зробили собі бухвет, а мене (одинокую кубіту) іменовано завгоспом. Хлопці мали по вуха що їсти й пити.

Приїхали ми до Києва перед полуднем. Дуже багато товаришів очікувало нас на двірці. Зворушлива була зустріч. Яюсь чи не перший раз я найсильніше відчула, що між нами насправді нема кордонів. Братія повсідала у авта і повезли нас до найпершого готелю в Києві «Інтурист». Жилось тут нам, як міністрам в панській Польщі. Прекрасно улаштовані кімнати, чудовий буфет, музика при вечері. Хочеш їсти на долині в ресторані, не хочеш, позвониш і офіціант принесе тобі їду нагору в номер. Товариші наші відразу попали в тон «панів» і скоро навчилися робити замовлення на ріжні м'ясива «де воляй» і т. п.

Першої днини ми мали зустріч з Спілкою радянських письменників. Тов. Десняк характеризував кожного з нас приязних. Надалі був такий порядок: рано відвідування музеїв, галярей, інститутів, в полудне зустрічі з студентами, робітниками, з редакцією «Комуніста», «Радянським письменником», з кіностудією. Увечері: театр, опера, кіно, цирк.

Цікава була зустріч з «Радянським письменником». Наші товариші вимагали, щоб до наших творів не прикладали по-благливої мірки, мовляв, бідашки з Західної України і треба мати згляд на них. Далі Корнійчук виступив з програмною промовою. Сказав, що видавництва і видавці не повинні дивитися на минуле письменника. Не цькувати письменників їх минулою продукцією. Що було – перекреслюється. Важне, як тепер письменники ставляться до рад. влади. «Держнацменвидав» говорив пізніше, що наші львівські письменники приїхали до Києва, щоб урядити там «погром». Я добре не орієнтуюсь в видавничих справах державних світових меншин, але як з слів Пастернака виходило, то видавництво вже рік держить у себе рукописи. По стороні наших дуже гостро станув Корнійчук, так, що Львів, кажеться, виграв. Трохи «погрому» вчинили ми в кіностудії, побачивши фільм з Західної України «Вітер від Сходу». І побутово, і ідеологічно, і етнографічно фільм – один скандал. Ми не ховались з своєю критикою. Натомість не маю слів похвали для монументального просто фільму «Богдан Хмельницький».

Так захоплено інформувала про поїздку до Києва письменників із визволеного Львова Ярина Вільде. Фільм, звичайно, мусив подобатись. Спробував би хто з тих, хто «по-трапив у тон польських міністрів» сказати, що фільм просто нікудишний, бо оповідав про українську безпомічність, гниль

і неспроможність українського народу зробити щось у себе вдома без братньої допомоги великого і могутнього (ті епітети завжди мусили бути поруч, коли мова заходила про братів) російського народу, який приніс Україні просвіту, освіту, процвітання, волю, культуру і славу. На екрани цей фільм був випущений у березні. З того часу тільки й мови, що про нього. На перегляд фільму організовувались екскурсії, влаштовувались обговорення, писались рецензії, редакції газет друкували про нього захоплені відгуки глядачів.

На сцені оперного театру об'єднані групи театру Й. Стадника та театру ім. Котляревського виставили одну з п'єс О. Корнійчука «Платон Кречет». Корнійчукізм, фальш, облуда, пиха, брехня пронизує мистецтво згори донизу. У Спілці письменників організовано спеціальні консультації з питання, як писати подібно до орденоносця Корнійчука.

На одне з чергових ахань та охань про фільм «Богдан Хмельницький», яке відбувалось у Спілці письменників, потрапив Володимир Сосюра, який неофіційно приїхав до Львова з дружиною Марією. Про його приїзд, звичайно, преса не повідомляла, але не обминув той візит своїм спогадом О. Тарнавський («Літературний Львів 1939–1944»). Зупинились Володимир та Марія Сосюри в «Народній гостиниці», яка була неподалік відомого концерну української преси Івана Тиктора. Офіційні особи зупинялись у більш дорогих і пишних готелях.

В. Сосюра відразу полюбився своєю безпосередністю та щирістю. На відміну від самозакоханого нарциса Корнійчука, який по три-чотири рази на день змінював костюми і демонстрував їх на різних зборах та засіданнях, Володимир Сосюра був у благенькому одязі. Своєю статурою він нага-

дував Василя Ткачука, а тому О. Тарнавський з «моделлю» В. Ткачуком пішли на базар і купили йому капелюх, плащ та рукавички. На нещастя, десь рівночасно з В. Сосюрою до Львова приїхав Житомирський драматичний театр разом з отією «безсмертною» п'єсою О. Корнійчука, за якою був знятий фільм. Аби догодити патріотичним почуттям львів'ян, які нещодавно звільнились від польського гніту, винахідливий режисер вистави придумав один дуже оригінальний хід: ввів сцену, коли учасники вистави з надзвичайною щирістю рвуть на сцені державний польський прапор. Біло-червоний...

При обговоренні «шедевр» О. Корнійчука несподівано для всіх слово взяв Володимир Сосюра і відразу виявив здивування: як нормальні люди можуть хвалити цю п'єсу, яка, якщо говорити правду, є нікудишньою. Та й взагалі, яка була потреба писати про Хмельницького? Хіба в нашій історії не було кращих і достойніших гетьманів? Тим скористався ще один драматург Ярослав Галан і улесливо запитав: «А кого ж ви, товаришу Сосуро, вважаєте кращим гетьманом?» Сосюрі тільки того й було потрібно. «Івана Мазепу», – відрізав він, і в залі стало тихо, хоч маком сій. Із обговорення через задні двері, щоб не бути близько гріха, почали потихеньку втікати люди. Не хотіли бути свідками. Але Сосюру було годі спинити, і він почав оповідати зібраним про Івана Мазепу і його виняткові заслуги перед Україною. Зрештою, такої потреби не було. Зібрані прекрасно знали про великого гетьмана з трилогії Богдана Лепкого «Мазепа», якою зачитувались перед війною і яку тепер активно вилучали при обшуках. «Напевно, – зауважує у спогадах О. Тарнавський, – режим добре знав, хто такий Сосюра, і тому стримував його поїздки до Львова. Корнійчук чи Ма-

лишко, Десняк чи Маківчук їхали до Львова з партійними дорученнями. Сосюра прибув приватно».

Той приїзд В. Сосюри не забудуть. 1948 року за наказом Берії було заарештовано його дружину Марію і засуджено на шість років сталінських концтаборів. Секретар ЦК ВК(б)У тов. Назаренко потішав при цьому поета: «Не доверяй жінцінам». Арешт та пекельні переживання поета збіглися з кампанією цькування його за вірш «Любіть Україну». Не останню при цьому роль відіграв орденоносний тов. Корнійчук, який глумливо запитав поета: «За який націоналістичний гріш ви продалися?» Це був реванш за той виступ у Львові на обговоренні «Богдана Хмельницького». Ще один графоман – Яків Городської, який закидав львівські газети своєю продукцією, запитував при цьому В. Сосюру, чому він «не зійшов з розуму по-більшовицькому, а зійшов по-націоналістичному», коли писав оту «Любіть Україну». І корнійчуки, і городські, що самі, кажучи словами того ж Городського, «сходили з розуму по-більшовицькому», звинувачували в цьому кращих синів України. Марії Сосюри випало тридцять років прожити вдовою. На старості зазнала матеріальної скрути, зневаги і забуття всіма: як тоталітарною, так і демократичною владою. Про неї згадали тільки перед смертю, яка сталася 29 травня 1995 року... Перед смертю вона постійно згадувала щирий прийом Володимира Сосюри у Львові і ті далекі передвоєнні роки.

«Дуже цікава, – інформувала Ярина Вільде Івана Керницького про свою історичну поїздку з інтернаціональною групою письменників зі Львова, – була зустріч з «Комуністом». Довідались ми, що тепер з волі партії щоденна преса має більше уваги приділяти літературі, раз, по-друге, кожна

газета повинна бодай 70% своїх кореспонденцій опирати на активі з-поза редакції. Я читала Вашого невеселого листа до т. Десняка. Придивіться там до не одного і опишіть усе в «Комуністі». Скандал, щоб побирати по тисячу карбованців місячно і годувати людей, хорих на легені, самим м'ясом. Що вони з грішними роблять? Як Ви не опишете цієї господарки, то розповісте докладніше мені, і я «подам в газету», бо таких речей не можна промовчати, це надужиття довіри людей. Кожного хворого висилає якась організація, він радий, що дістався до санаторію, і мовчить».

Дивно... Йде винищення народу, обплюгавлено його сподівання, над ним глумляться – а радянський письменник на сторінках «Комуніста» має вимагати справедливості, що в санаторії у Ворохті, куди путівка коштує тисячу карбованців, хворих задуже годують м'ясом. Вже пора дати якихось інших легумін...

«Тут говориться, – продовжує Ярина Вільде, – що після Ворохти маєте поїхати в Крим. У всякому випадку маємо вже Літфонд. Засадничо безплатних путівок не буде, хіба виїмково. Ви власне будете належати до тих виїмків. Я зверталась в надіях щодо Вас. Мені здалось, що і Ви будете себе краще почувати у Ворохті, і сам побут поправить Ваш стан. Ну, звичайно, той клімат погіршити Вам не міг, але мабуть замало поміг. Як приїдете з Ворохти, треба буде ще раз піти до лікаря і знову десь рушитись.. Не йде про те, щоб не вмерти, бо це, Богу дякувати, Вам не грозить, але йде про те, щоб залічитись так, щоб з Вас вийшов зовсім муровий хлопака. Згадую Ваші слова: «Скільки ще можна написати!»

А пропо, писання. В нас якось було відкрите засідання президії спілки, й товариші складали свої зобов'язання на дарунок

25-річчю соціалістичної революції. Десняк визвав Тудора, Путраменту й мене на соцзмагання. Я зобов'язалась ще цього року закінчити повість, а на другий рік дати книжку новел».

Ах, скільки було планів! На жаль, Івана Керницького ніхто на соціалістичне змагання не викликав, і він не зобов'язувався написати щось нового. Навіть статті до «Комуніста» не написав.

«Погано якимось з нашим спільним другом Василем, – бідкалась в цьому ж листі Ярина Вільде, – він в дуже поганих настроях. Мені жаль його, але я йому казала, що й давніше так було, що він йшов на прю з усім суспільством, і тепер якимось не може зжитись з колективом. З праці в радіо пішов. Далі, думаю, може, з нас всіх він один письменник по душі? Він все чогось шукає, з чогось невдоволений, бореться сам з собою – це таке притаманне творчим натурам! Найгірше, що з того рода «дерзання» йдуть і матеріальні справи».

Ну що ж, доля Василя Ткачука в його власних руках. Але «ще про Київ. Ювілей Тичини, – писала Ярина Вільде, – був імпазантним. Ви знаєте, як большевики вміють улаштовувати ювілеї визначним людям! Насамперед було багато живих, білих квітів на залі. Потім – безліч привітань і дарунків, включно до листів в золотих окладниках. На бенкеті було все, чого око не виділо, а вухо не чуло...

Ще одна дуже знаменна подробиця з побуту в Києві: вся братія позалюблювалася, од них же первий есм аз. Я там нарешті зустрілась і познайомилась з автором «Дитинства», «Наших тайн» і відразу, як то кажуть, пропала. Що за культура, що за глибина думки, що за шліф у слові! Один Кондра, треба признати, держав прапор моральності, бо решта, навіть таких поважних громадян, як автор «Молошого божевілля», – почули приплив весняних сил

у серці. Вибір був великий. Щось натякав тов. Бажан про те (ага, була б забула: поздоровлення від Бажана, Яновського, Смолича, Гончаренка, а перш за все від Агати і Косарика), що літом всі львівські письменники мають зробити прогульку Дніпром. Треба до того часу підлікуватись, Івасику. Було б дуже приємно Вас мати в товаристві. Ви маєте те, чого бракує більшості наших товаришів: змисл гумору».

Ще в цьому листі просила, аби не мав за зле ті друкарські помилки, яких є в листі повно, але вона вже не має сил їх справляти. Як хоче, то вона дозволяє йому виправити їх за неї. Бажала йому здоров'я і потішала: «Я хотіла б ще Вам сказати, що Ви насправду самотній серед нашого колективу, який не має ні одної до себе неприхильно настроєної людини. Хочеться Вас спитати: як це робиться?»

В листі підписалась, проте, не Ярина, а Ірина Вільде.

«Івасю, ми солідно працюємо, – повідомляла його Ярослава Ганкевич. – Наші письменники, бригада з 19 людей, їздили до Києва на ювілей Тичини. Були там доволі довго, десь біля 10 днів, але нам цей час видався роком. До Клубу заходило мало людей, а ті, що заходили, були такі насуплені й похмурі, що тяжко було не нудьгувати.

Наші «прогульці» чудово жили в Києві, захоплені і Києвом, і його життям, а ми тут солідно нудьгували. Щойно сьогодні я починаю жаліти, що не вродилася письменником – подумайте: я тільки можу мріяти про подорож на Україну або снити. Що Київ гарне місто і нам цікавий, Ви знаєте, а про ювілей Тичини скажу Вам, що був дуже величавий.

Наші письменники «по куточках» дуже цікаво розказують про свій побут в Києві, захоплені спомини залишаться їм мабуть надовго. Був у нас і вечір спогадів з Києва, але при-

знаюсь Вам щиро, я не була захоплена тим вечором, на мою думку, був дуже мало живий, і я була дещо лиха на тих, які в Києві раділи й жили, а нас зануджували своїми балачками (розуміється, не всі вони такі нудні).

Вчора передавали ми Вам найновіше число журналу «Література і мистецтво», чи Янця вислала Вам також і «Літературну газету», не знаю.

Івасю, передаю Вам сумну новину, що наша Іванна Петрівна вже покинула нас. Бідну скорочено, задля скорочення штатів». Ще з новин: «Сьогодні у нас цікава лекція, а на другий тиждень буде поширене засідання Правління нашої Спільки, і там будуть будувати нові плани на будуче, про найцікавіше Вам постараюся написати». Так обіцяла Ярослава Ганкевич.

У Ворохту писав і Олекса Десняк. «В зв'язку з 25-річчям існування радянської влади наші письменники, – повідомляв він 15 лютого 1941 року Івана Керницького, – зобов'язалися написати повісті, поеми і багато новел... На поширеному засіданні Правління 19 наших письменників взяло на себе зобов'язання написати нові твори, присвячені 25-річчю Жовтневої революції. Певний, що коли б Ви були тут – Ви теж взяли б таке зобов'язання.

В дні 23-річчю РСЧА (Робітничо-селянської червоної армії. – Р. Г.) чимало наших письменників виступатимуть в військових частинах. Готуємо спеціальний номер «Літератури і мистецтва», святкуватимемо також ювілей Лесі Українки. Чи можна буде сподіватися від Вас оповідання на березневий номер? – коли б надіслали до 7-го березня.

Не сумуйте, а лікуйтесь, відпочивайте. Коли треба буде їхати на південь Криму, путівку Вам забезпечимо, про це я договоряюся і з Корнійчуком, і з директором Укрлітфонду...»

От так все просто, Іване Степановичу. Радянська влада вмiла дбати про «iнженерiв людських душ».

Звiт письменникiв, що були на ювiлею Павла Тичини, вiдбувся, як повiдомляв журнал «Лiтература i мистецтво» в своєму другому номерi, 13 лютого 1941 року. Виступали А. Важик, О. Гаврилук, П. Карманський, Ю. Пшибось та С. Тудор. Журнал повiдомляв, що письменники зi Львова тiльки прибули в Київ i вiдразу поспiшили в музей Ленiна. Були вони i в Інститутi лiтератури iм. Т. Шевченка, Бiблiотецi АН УРСР, Інститутi експериментальної бiологiї i патологiї. Бачили Софiю, Печерську лавру, вiдвідали Київський театр опери та балету, кiностудiю, видавництво «Радянський письменник», редакцiї газет та журналiв. Одночасно виступали перед студентами Київського унiверситету, робiтниками заводу «Бiльшовик». Були представники Захiдної України у будинку, в якому 1846 року проживав Тарас Шевченко, а також вiдвідали музей Тараса Шевченка. Це вже пiд кiнець поїздки. Вже перед виїздом до Львова кожен з учасникiв урочистостей написав гарячi слова подяки тов. Сталiну, партiї та уряду, а також тов. Микитi Сергiйовичу Хрущову за таку гарну гостину i за те, що вони переконались, як радiсно та щасливо живе український народ пiд їх мудрим керiвництвом. Цiлий номер «Лiтературної газети» був списаний подяками львiв'ян.

Виконуючи постанову партiї та уряду про широке вiдзначення ювiлею П. Тичини, врештi 28 сiчня 1941 року вiдбувся творчий вечiр цього письменника i у Львовi в Будинку партпропаганди. Остап Тарнавський у своїх спогадах зазначив, що Павло Тичина навiть не завітав до письменницької органiзацiї у Львовi, а урочистостi, якi вiдбувались у Львовi,

були звичайнісіньким політичним шоу, на якому ювіляр проспівав чергову оду партії, тов. Сталіну. Важко було повірити, що це Тичина і що це колишній співець революції...

Аби показати, що радянська влада не вважає львівських письменників за якихось провінціалів, 30 січня 1941 року в Києві відбувся вечір Петра Карманського. Знову повно білих квітів, розкішні столи в першокласних ресторанах. Петро Карманський був зворушений до сліз за таку увагу. Львівського співця золотодайного вересня вітали і тов. Корнійчук, і тов. Бажан, і Максим Рильський. Оповідям про той вечір у львівській Спілці не було кінця і краю.

До березневого, тобто третього, номера журналу «Література і мистецтво» Іван Керницький, на прохання О. Десняка, таки не встиг написати оповідання. Номер був присвячений Тарасові Шевченку і згори донизу ряснів планами партії та уряду.

На замовлення О. Десняка, Іван Керницький таки мусив написати оповідання. Воно називалось «Прапор». Розповідалось в ньому про такого собі львівського Гавроша, що врятував червоний прапор, який несли львівські робітники на похороні бідного безробітного Владислава Козака 26 квітня 1936 року. Владислава Козака спеціально несли через усе місто на Янівський цвинтар. По дорозі декілька разів похоронну процесію розстрілювали польські окупанти. Владислав Козак також був поляком. Хлопчика, який врятував прапор, звали Миколка, і мешкав він на Богданівці.

Поруч з оповіданням, яке справді пасувало до квітневого номера, – приурочена до квітневих подій у Львові поема Юрія Шкрумеляка «Квітень у Львові», основний смисл якої зводився до того, що автор щиро дякував радянській армії

за звільнення від таких похоронів. В подібному дусі були написані вірші В. Пачовського та П. Карманського.

Врешті надійшов час звітувати львівським письменникам і доводити, чи вони виправдали довіру партії і народу, чи, може, ні. Цей звіт мав назву творчої дискусії, і тривала ця дискусія від 12 по 15 квітня. Називалась вона «Сучасна тематика в творчості львівських письменників». Основну доповідь робив Олекса Десняк, а головним опонентом був секретар ЦК КП(б)У з пропаганди тов. Лисенко. Крім нього ще були заступник голови РНК УРСР тов. Ф. Редько та секретар з пропаганди по Львівській області тов. А. Приходько.

На тій дискусії «з причин хвороби» не був присутній український радянський письменник Іван Керницький. Він надалі перебував у Ворохті, але гостра критика зачепила і його. Як це: за весь час він спромігся тільки на два оповідання «Брати» та «Трактори». Захистив Івана Керницького Олекса Десняк, пояснивши, що письменник в дуже важкому стані, і це, що він написав тільки два оповідання, одне з яких увійшло до збірки його нових творів, а друге відразу було відзначене, як краще в даному жанрі, є своєрідним письменницьким подвигом. Звичайно, що не втримався, як завжди, коли мова заходила про Івана Керницького, Михайло Рудницький... Він вказував, що письменник не повністю в «Братах» розгорнув свій письменницький талант і не перетворив свою оповідь у велике трагічне полотно. «От ви і зробіть так, як знаєте», – резонно зауважив йому на це тов. Приходько.

Дісталось на горіхи і Ярині Вільде, доробок якої в радянській літературі був значно соліднішим і більшим, ніж Івана Керницького. Критикував її Олекса Десняк, але найсолідніше критикував тов. Редько. І мав за що. В найбільшому

«радянському» оповіданні Ірини Вільде, надрукованім в «Літературі і мистецтві», – «Орисі» мова йшла про те, як її наречений зробив велике наукове відкриття, бо зумів перетворити глюкозу в сахарозу. З тим винаходом наречений кудись зник і примусив Орися чекати. І довго чекає Орися, і дізнається читач, що чекати буде, поки не запатентують того відкриття. «Люди загубились в значимості того хімічного відкриття, – резонно зауважив тов. О. Десняк, – через що втрачають свої людські обличчя та стають схемами». В дискусію втрутився тов. А. Приходько, який трохи розумівся у хімії і заявив, що радянський письменник мусить писати правду, бо з такого відкриття, про яке пише шановна Ярина Вільде, або можуть сміятися кури, або ж, якщо справді таке сталося, то не треба давати свідоцтва про винахід чи, як пише авторка по-старому – «патент», а відразу Сталінську премію. «Бо, – казав, – підручник А. Чічібабіна з органічної хімії про таку реакцію нічого не пише». Не сподобалось й оповідання товаришки Вільде «До моря!», яке було надруковане дитячим журналом «Жовтень». Замало хлопчик Лесь, головний герой оповідання, вдячний партії й уряду, що побував на морі! Якби не радянська влада, то навряд чи він, уродженець буковинського села, міг би бути на морі. От Ольга Кобилянська ціле життя прожила, мріяла про море, а не змогла побувати на ньому. Така б доля чекала і шановного Петра Карманського, і він також ніколи б не побачив моря! Але ж побачив! І це дякуючи тов. Сталіну! І Петро Карманський знайшов достойні слова подяки йому: от скільки сонетів та «разних стишков, – твердив тов. А. Приходько, – написал». А які слова подяки в десятирічного хлопця з Буковини, га, «я спрашиваю?»...

Про результати дискусії було коротко повідомлено в «Літературі і мистецтві». «Літературна газета» в Києві повідомила дещо пізніше, що на секції прози, яку у Львові очолює тов. Тудор, обговорювалась повість «Люди з того світу». В обговоренні взяли участь В. Софронів-Левицький, Н. Бліц, С. Тудор, Б. Нижанківський, Я. Гопендштадт. Це були вибрані глави з майбутнього роману Ірини Вільде, який принесе їй пізніше Шевченківську премію, «Сестри Річинські»...

Всіх письменників закликали бути в центрі подій, а особливо такої історичної ваги, які прийшли на землю (ага, – багатостраждальну землю) Західної України.

Було закликано, звичайно, й Івана Керницького, який мислив, що від тих історичних подій врятується в санаторії № 2 у Ворохті.

30 квітня 1941 року він отримав листа від редакції журналу «Радянська література» за підписом Іллі Стебуна та Аркадія Любченка. Редакція просила письменника Івана Керницького написати для журналу в зв'язку з наближенням 85-літнього ювілею Івана Франка «відповідний матеріал». Журнал навіть хотів Іванові Франкові присвятити цілий номер. «В ювілейному році, – писала редакція І. Керницькому, – мають бути надруковані оповідання, поезії, статті, спогади, тематично пов'язані з життям і творчістю великого класика української літератури». Редакція просила не затримуватись і вислати «відповідний матеріал» не пізніше 1 червня 1941 року.

Іван Керницький відгукнувся на це запрошення п'єсою «Цвіт папороті». П'єсу він вислав вчасно, як і просили його, але побачити світ на сторінках цього журналу їй не судилось.

Гідно відзначити 85-літній ювілей Івана Франка збирався і львівський журнал «Література і мистецтво». Однак

перед цією датою наприкінці травня був ще один «ювілей» – 25 років від дня смерті Івана Франка. Цій даті і був присвячений травневий випуск журналу. Так і писалось про це. Однак обіцяне не відповідало написаному. Журнал ряснів першотравневими агітками... Ярина Вільде в ньому опублікувала ще одну варіацію на тему безробіття в минулому – оповідання «Шукаю праці», а Юрій Шкрумеляк «втнув» славословіє маршалові Тимошенку, який зі своїми доблесними «хлопцями-орлятами» звільнив Західну Україну від панського знуцання. Далі були «матеріали», присвячені Іванові Франку. Петро Карманський присвятив цій даті вірш «Сіяч», Уляна Кравченко опублікувала чергову варіацію своїх спогадів під назвою «Озвалось серце», О. Гай-Головка написав вірш «Вулиця Івана Франка» – подія неабияка, бо справді в 1940 р. у Львові з'явилася вулиця Івана Франка, яка у 1950 р. з'єднала в одну декілька «передвоєнних» вулиць: Чернецького, на якій було НТШ ім. Т. Шевченка, Панську, де мешкала Целіна Журовська-Зигмунтовська, через яку і з'явилося «Зів'яле листя», вул. Зиблікевича, на якій під 32 номером довший час мешкав сам Іван Франко, та вулицю Святої Софії, долучивши і вулицю Понінського, де був дім Івана Франка. За Польщі іменем Франка у 1931 р. була названа невелика вуличка на Знесінні – тепер Ковальська. Микола Мельник написав вірш «Співцеві свободи», а Теодор Курпіта – «В музеї Каменяра». Музей Каменяра відкрився нещодавно, 10 жовтня 1940 року, отже вірш був на тему дня.

В розділі «Хроніка» повідомлялось, що «радіокомітет транслював радіоп'єсу Івана Керницького про дитячі роки Івана Франка «Цвіт папороті». Вже давно на львівських тротуарах, босі, звільнені від панського ярма селянки продавали

лісові квіти. Прийшла весна і в гори, про що повідомляли космацькі кореспондентки Оля Гавришук та Оксана Николишин. Згідно з їх повідомленням, вже по горбах забриніли бриндушки, зарясніло від фіалок, небо стало гейби вищим, з гір побігли тікачі. Легше дихалося.

Весна погнала Оксану в Коломию до батьків. Хвороба загострилась. «Питаєш, – писала вона звідти, – чи я здорова? Знаєш, як тяжко мені про це писати. Не здорова я, Івасю, але й не хвора. Ходжу, дивлюся, оглядаю, пишу, читаю, малюю, граю, але поза тим...

Заблудила весна, братчику, а з нею і моє здоров'я. І вже дерева в квіті, земля в зелені, а тепла ані на дробиночку. Ані на кулачок!

Боюся дуже, боюся, що потім, коли вибухне вона цілою силою, заплутається тоді моє здоров'я в зеленій густій та шовковій траві і знову не потрапить до мене, І що тоді?

І де ти?

А гори в снігу. Біліють далекими хребтами. Здається – от-от і в нас випаде сніг. Нині навіть не йду до Марусі. Вітер шмалить березневим прутом. Щось страшного!

Але все потішаюсь, що то не надовго. Прийде літо (вже не весна, а літо!), а воно милосердніше. А потім гори, Космач, Іваську!

Буде дуже гарно, якщо і ти загостиш туди, братчику! Дуже-дуже гарно. Всі привітають Тебе сердечно і сам Космач не менше. Від Олюсі до блакитного неба, від Мороза до шумливого гука.

Пиши, Іваську! Як там у Львові? Здається мені, що роками віддалилася від нього. І зовсім не тужно за ним... Тільки, може, за співом».

А у Львові відбулась прем'єра «Євгенія Онегіна». Відбулась без участі лауреатки конкурсу імені П. І. Чайковського Оксани Дмитрівни Николишин. Їй не судилось стати оперною зіркою...

Війни також не передбачалось...

Німеччина була найкращим другом. Товариша Сталіна з днем народження вітають Гітлер і Ріббентроп. Їх вітальні телеграми вождю друкує на першій сторінці великими літерами «Вільна Україна».

Ні у «Вільну Україну», ні в її запевнення ніхто у Львові не хоче вірити.

Нараз загальна мобілізація, про яку вже давно говорили на львівських вулицях та базарах.

Іван Керницький змушений приїхати з Ворохти до Львова і стати перед мобілізаційною комісією. Вона признає його через хворобу непридатним до військової служби.

Вокзал у Львові забитий вантажними вагонами, в яких кожен «визволитель» вивозить все, що накрив і награбував. Існує навіть негласний порядок, скільки хто має право вивезти. По ранжиру. Полковник, підполковник, майор, капітан і т. д. Опісля у Львові раділи, що, слава Богу, так сталося і було що вивозити. Бо могло бути так, що замість награбованого вивозили б людей, як раніше.

22 червня 1941 року Іван Керницький, за спогадами сестри Ольги, був у Львові. Притихло бомбардування, знайшов якусь ресторацію, де поснідав, і пішов у місто. По дорозі зустрів С. Тудора і О. Гаврилюка. Спитали його, що буде робити: війна ж. Відповів, що йде додому.

– Як?

– Пішки.

Запитали, чи можна ще десь поснідати. Сказав, де сам снідав. І розійшлись. Нараз страшний вибух спочатку один, а потім другий. Ще побачив, як біля церкви Святого Духа, від якої після бомбардування 1939 р., залишилась тільки дзвіниця, ще довго стояв стовп пилуки. Бомба впала поруч – біля кам'яниці Стефана Федака на Сикстуській і вбила С. Тудора та О. Гаврилюка, з якими перед хвилиною розмовляв.

Прийшло чергове і нове «визволення». «Нова німецька окупація, – писав у спогадах О. Тарнавський, – хоч і в перших початках могла викликати у декого надію на якесь нехай обмежене самоврядування, не могла бути кращою за попередню з двох причин: був воєнний час і панували воєнні закони. Друге: Німеччина мала далекосяжні плани стосовно сходу Європи, а головню щодо України, і тому не можна було сподіватись ніяких особливих благ. Та існувала одна засаднича різниця між цими двома окупаціями. Під німецькою окупацією – не зважаючи на воєнний терор – могла проявитись певного роду ініціатива, якої в советській дійсності не допускалось». Німецький уряд прислав підготовлені кадри для адміністративної роботи, однак на перших порах він вимушений був допустити деяке самоврядування і піти на мінімальні поступки українцям. Наприклад, проводити свої фестивалі, виступати великими хорами перед (уявіть собі!) Оперним театром, до якого поляки не допускали українців на гарматний постріл, тощо.

Проте проголошення української державності та створення уряду на чолі з Ярославом Стецьком було відразу придушено німецьким окупантом, членів уряду заарештовано, багатьох активістів українського визвольного руху розстріляно. Окупант залишився окупантом, і Українській

повстанській армії, яка невдовзі була створена, не залишилось нічого іншого, як воювати з ним. Німецьке гестапо, звичайно, не з власної ініціативи, а з погодженням із Берліном, почало масові арешти й винищення української інтелігенції, точнісінько так, як це робив в перші дні «визволення» більшовицький окупант. Більшовик для радості українців, замучених польською окупацією, свого часу дозволив навіть Народні збори, які мали вирішити долю західних областей України. Німецький окупант, йдучи за такою схемою «визволення», дозволив навіть поставити свого посадника. Ним став колишній вчитель гімназії Юрій Полянський, який ще раніше був поручником УГА.

Над ратушею у Львові навіть деякий час майорів жовто-синій прапор, але всім заграванням прийшов кінець. Не стало над ратушею прапора, не стало посадника, Галичина була оголошена частиною Генерального губернаторства Німеччини, і в ній був встановлений такий же порядок, як і в інших колоніях, званих губерніями.

«У перших днях липня, – пише Кость Паньківський, голова Українського Крайового комітету у своїй книжці спогадів «Роки німецької окупації», – в час приходу німців, українське громадянство перейняло адміністрацію у всіх ділянках. Одночасно віджило також наше громадянське життя, яке большевицький режим знищив. Відновлені давні та створені нові товариства і спілки». Щодо адміністрації – то це тільки, щоб українське громадянство відразу не розчарувувалось, що нацист нічим не відрізняється від більшовика. Що ж до спілок і всього іншого, то більшовики і фашисти йшли також за тією ж схемою. Німецькому ладові треба було також своїх підспівувачів його «визвольної місії».

Проте український інтелігент, український діяч і тут використовував ту вузьку щілину, щоб бути якнайкориснішим і своєму народові, і своїй культурі, тобто сповняти своє призначення, як у ті часи говорилося. Найяскравішими стали тепер ті письменники, які раніше не дуже тягнулись до Спілки, а щоб не вмерти з голоду, влаштуувались працювати на скромні посади в музеях, бібліотеках та інших установах. Знову, як і раніше, вся робота розпочиналась зі створення письменницького клубу, тобто активу. Приміщення в палаці Бельських було повернуто попереднім власникам, а німецька влада, розуміючи ситуацію, дозволяла українським письменникам розміститись на вулиці Підвальній у відомому всім будинку, що належав єврейській газеті «Хвиля». В цьому ж будинку відбувся і перший літературний вечір. На ньому виступили Улас Самчук та Олена Теліга. Разом з Олегом Ольжичем вони їхали до Києва. ОУН поспішало вислати туди своїх емісарів для розбудження місцевого населення в питанні створення української державності. Однак вже на вечорі стало зрозуміло, що єдності в рядах ОУН не було і не буде. Питання української державності залежало не тільки від окупанта, а й від єдності визвольних сил. Вони були розсварені і роз'єднані...

«Після доповідей, – згадує О. Тарнавський, – почалася дискусія, і вона перетворилась просто, в крикливу метушню. Наших гостей почали атакувати, і то головню молоді люди, яких ми дотепер не знали. Щойно на цьому вечорі ми всі, які жили під советською окупацією, побачили розходження між двома групами організації. Вечір треба було обірвати, управа клубу не хотіла встрявати в роздор, що його принесли із Заходу члени колись єдиної організації. Після того вечора

ми усвідомили, що похідні групи, які йшли на Схід, були не тільки не підготовлені, але й розбиті й ворожі між собою. Перші радісні хвилини, що, може, в цій переміні вдасться здобути бодай якесь незначне самоврядування, зникали, як позникали українські прапори з будинків у місті, ба, поволі почали зникати і українські назви вулиць, що їх запопадливий господар – уряд українського посадника – встиг уже перейменувати, прикріпивши нові таблиці з українськими назвами на наріжниках важливіших вулиць. Навіть було оправдання від німецької влади: мовляв, німецькі вояки й адміністрація не можуть розібратись у місті, якщо залишити українські назви ще й писані українською мовою. Це й був перший зовнішній образ нової окупації. Галичина переходила під контроль німецької влади».

На початку німецької окупації, коли була створена Українська Національна Рада на чолі з Костем Левицьким, головним намаганням українців було створити свою незалежну пресу. Першого серпня був випущений перший номер газети «Львівські вісті». Газета перейменувала себе щоденником «для дистрикту» (навіть це слово, що в перекладі означало «район», не було перекладено) Галичини. Перший номер представив великий парадний портрет фюрера, а також надрукував звернення до населення Галичини, в якому наголошувалось, що «ім'я Адольфа Гітлера дає вам повну запоруку, що часи більшовицького страхіття ніколи уже не повернуться», а також, що на підставі розпорядку про управління, видане Генеральною губернією 1 серпня 1941 року у Львові, територія Галичини піддана під управління Генерального Губернаторства і творить з днем першого серпня 1941 року дистрикт під назвою «Дистрикт

Галичина». Губернія має осідок у місті Львові, а губернатором Галичини є д-р Леш».

Перший номер «Львівських вістей» приніс і першу сумну новину: 21 липня в Кракові помер Богдан Лепкий. Повідомляв орган дистрикту і радісну для всіх звільнених українців вість: у Львові відновив свою діяльність український театр, і вже найближчим часом можна подивитись у його постановці «Запорожець за Дунаєм». А вже в недалекому майбутньому театр має намір поставити драму М. Старицького «Маруся Богуславка», ну і, зрозуміло само собою, улюблену річ глядача – «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Головний режисер театру Володимир Блавацький, а в трупі входять Іван Рубчак, Ганна Совачева, Леся Кривицька, Ярослав Геляс та багато інших, добре відомих артистів передвоєнних років.

Наступні номери газети, окрім сухих повідомлень з фронтів, почали друкувати твори класиків української літератури, в тім числі новели В. Стефаніка, вірші Ю. Федьковича, а також твори Г. Косинки, знищеного більшовиками, М. Коцюбинського, Івана Липи, Осипа Маковея. Газета, що вийшла 28 серпня 1941 року, була присвячена Іванові Франкові. Був день його народження. Офіційним редактором газети був Густав Андрушко.

Найдивовижніше, що газета ні словом не згадувала про звірства НКВД, про які шумів весь край, коли з тюрем після відступу «непобедимой» стали витягувати закатованих людей. По Львову в ті дні неможливо було ходити. З тюрем на Лонцького, Замарстинова, Бригідок та інших були витягнуті вже розкладені трупи. Їх німецька влада свідомо складала довгими рядами на вулицях і зганяла людей подивитись, що

принесли їм радянська армія і визволення. Тюрми відкрили і винесли трупи також на вулиці Дрогобича, Станіслава, кожного галицького містечка. Враження було разюче. Перед людьми лежали порубані, попилені, поколені, роздерті на шматки людські тіла... Кращої реклами «людського» обличчя визволення та більшовизму не потрібно було. Німецька кінохроніка зняла на плівку ці кілометри трупів і вправно використовувала в своїй пропаганді. Щоправда, чим хто воює, то від того й гине. Радянська пропаганда використала ці ж кадри, зняті німцями, для своєї справи: ці звірства були приписані німцям і по всій території Союзу довгі роки прокручувались в кінотеатрах, щоб показати звіряче обличчя фашизму...

В не публікуванні описів звірств, вчинених попередніми «визволителями», німецький уряд доглянув певний прихований смисл. Редакції було на це звернено увагу, і у вересні «Львівські вісті» надрукували першу статтю з цієї серії «В обличчі розстрілу». Її автор – колишній відомий радянофіл з Бібрки Іван Шкварок, який в літературі виступив під псевдонімом Іван Шкварко. Його звинуватили в антирадянській діяльності і в Бібрці кинули в котел, щоб зварити з нього мило. Сталось це в той момент, коли вже околиці Львова і провінційних містечок, в тому числі й Бібрку, бомбила німецька авіація, і неймовірними зусиллями Івану Шкварку вдалось вирватися з того котла...

Німецькі власті на перших порах ще терпимі до багатьох справ українців. «Львівським вістям» дозволяють навіть друкувати некрологи видатним діячам ОУН Омеляну Сенику-Грибівському та Миколі Сціборському, які загинули в Житомирі 30 серпня 1941 року.

6 вересня 1941 року редактором єдиної на той час української газети німецькі власті призначають Осипа Бондаровича, газета переходить у розпорядження новоствореного «Українського видавництва часописів і журналів для Дистрикту Галичина». Також надано редакції газети нове приміщення. Відтепер редакція працює в колишньому приміщенні польської газети «Век Нови» («Новий вік»), що на вулиці Сокола, 4. Новостворений комітет по пресі планує також видання українською мовою щоденної газети «Рідна земля» та щотижневика з такою ж назвою, літературно-мистецький журнал та журнал для дітей та юнацтва. Аж три видання. Уряд крізь пальці дивиться на пам'ятні історичні події і дозволяє пресі нагадати про річницю боїв на Лисоні¹, а 7 вересня відправити Службу Божу за Президента Євгена Петрушевича. 16 вересня посадництво Полянського знімається. Вистава демократії припиняється.

19 вересня з ініціативи клубу письменників відбуваються організаційні збори, щоб оформити юридично існування Спілки українських письменників. Список перших членів цієї спілки опублікував 39-й номер «Львівських вістей»: М. Брилинський, В. Гаврилюк, О. Гай-Головка, М. Голубець, С. Гординський, М. Деркач, В. Дорошенко, О. Дучимінська, Р. Єндик, І. Керницький, В. Ковальчук, Ф. Колесса, Уляна Кравченко, В. Софронів-Левицький, Г. Лужницький, К. Малицька, М. Матіїв-Мельник, Б. Нижанківський, В. Пачовський, Й. Позичанюк, В. Радзикович, М. Романишин,

¹ Лисоня — гора неподалік Бережан, де у вересні 1916 року відбулася найкривавіша битва легіону УСС у складі австро-угорських військ з російською армією. Ціна перемоги — втрата понад половини особового складу легіону.

Г. Смольський, В. Шурат, Є. Яворівський, М. Яцків-Одолян. Ні Ірини Вільде, ні Петра Карманського.

Головою Спілки вибрано Василя Пачовського, першим заступником Ярослава Цурковського, а другим заступником – Ростислава Єндика. Секретарем – Володимира Шаяна, скарбником Миколу Матієва-Мельника. Саме в цей день німці взяли Київ.

Сорок четвертий номер газети, що вийшов 28/29 вересня, мав навіть «мистецьку прилогу», в якій головною була стаття В. Шаяна, активного радянського працівника, про те, яке насильство чинили совети над українським письменником як в моральному, так і в духовному плані. Ідею Шаяна викривати ті насильства підхопили майже всі, що їздили їсти й пити на бенкет Павла Тичини...

12 жовтня сформувалася Спілка митців, яку очолив Михайло Осінчук, а секретарем її було обрано Михайла Дмитренка, який втік з України ще до визволення, опісля будував нові твори соцреалізму в часи «визволення», а в німецьку окупацію залишився на території Західної України.

При кінці жовтня газета представила нового начальника генерал-губернатора д-ра Франка та губернатора Дистрикту д-ра Леша. 2 листопада було дозволено відновитись «Українському видавництву». А 9 листопада газета вперше за свою історію опублікувала вірш. Ним був вірш Остапа Тарнавського «Жду весни».

12 листопада – траур. Помер сеньйор українського вільного руху Кость Левицький, який 27.08.1914 року очолив Головну Українську Раду, а відтак таку ж аналогічну раду очолив на початку Другої світової війни. Він був родом з Тисмениці, де народився 29 листопада 1859 року. Його по-

хорон перетворився у грандіозну маніфестацію українського населення в місті Львові.

Столицею Генерал-губернаторства був Краків, де з 1940 р. виходила українська газета «Краківські вісті». Її львівський відділ очолив Іван Німчук. Пресовим шефом для Львова призначено д-ра Лемана...

14 грудня у Спілці письменників відбувся вечір пам'яті письменників, які впали жертвами більшовицького терору. Як і обіцяно було, в грудні 1941 року вийшов перший номер літературно-мистецького часопису «Наші дні», редактором якого був призначений Осип Бондарович. Перший номер нової газети повідомив, що в курортному селищі Криниця у відпочинковому пансіонаті «Наш дім» відпочиває декілька хворих українських письменників і серед них Іван Керницький. В пансіонаті перебував на реабілітації Іван Шкварко, Олекса Гай-Головка, Василь Софронів-Левицький та Левко Лепкий. В пансіонаті вже відбувся вечір, на якому О. Гай-Головка оповів про радянський рай, штучний голод 1933 року. Було багато людей.

Пансіонат – також справа рук Спілки письменників.

Активну участь у створенні української преси в час німецької окупації брав Іван Керницький. Він працює в редакції і «Львівських вістей», і «Наших днів». Кожен номер «Наших днів» не обходиться без того, щоб на останній сторінці не було щось з його творів. Часом він підписується повним іменем, а часом відомим псевдонімом Ікер. Саме під цим псевдонімом опубліковано його скетч «Торгоманія» в першому ж випуску, а під повним іменем уривок з повісті «Львів» – «Спогад з кухні», де головним героєм стає Петро Канюка, стрілочник третьої колії на львівській залізниці. «Торгоманія» започат-

кувала цілий цикл публікацій, який можна умовно назвати «Ми і війна». Так вже виходило, що «ми» у всьому, навіть у всенародному лихові, біді, мали яскравих представників шукати вигоди виключно для себе і досягти у цьому чималих успіхів. І наплювати нам на інших...

Оте шукання й привело до непорозумінь та сварок у Спілці. Вибирається нове правління, новий скарбник, а для того, щоб надалі не було непорозумінь, навіть на ту жменьку письменників обирається Надзвірна рада на чолі з Василем Щуратом. «Поза тим, – писав Остап Тарнавський Іванові Керницькому 12 січня 1942 року, – у Львові спокій. Вправді в хроніці «Наших днів» пишу, що літературно-мистецьке життя у Львові щораз більше оживає, але це незаперечна брехня. Навіть чотирибій Цурковський-Шаян контра Голубець-Шов'як притих без нокаутів. Цікаво – який із цього Цурковського кар'єрист. А дипломат, що аж! Почув, що є тенденції перебрати провід Спілки, так негайно створив комісію контрольну та її головою обрав Щурата (його висували на голову Спілки). Так дипломатично позбувся суперника. Та не тут сук, але є намагання, щоб літературний журнал видавали письменники. Гарно тепер він виглядав. Драма Пачовського, Цурковський і Шаян. Добре сказав йому Бондарович: «Пане Цурковський, осуньтесь».

Остап передає в Криницю запрошення Івана Тиктора писати для «Волині», що дозволено випускати в Рівному.

Другий номер «Наших днів» подав добірку віршів Богдана Нижанківського та Остапа Тарнавського. Як Ікер Іван Керницький був представлений скетчем «Скромні свята» про «скромних» українських патріотів: як «скромно» вони справляють різдвяні свята, в той час як газета друкує рецеп-

ти, як з «нічого» спекти «щось», а як Іван Керницький він представляється черговим уривком з повісті «Львів» про стрілочника Петра Канюку.

«Щодо фрагментів повісті, – писав Іванові Керницькому в Криницю Остап Тарнавський, – то найбільш подобалась мені в них сама обсервація життя, яка, якщо є цікава, жива акція, надасть повісті високої ціни. Ще більше деякі місця, як там, де говориш про зустріч двох світів під Юром чи загальні завваги про життя з порівнянням його до вантажного поїзду, вказують на ширший план. Я особисто волів би, якщо б це був біографічний роман, а не повість, але це вже справа автора. Головне, чогось боюсь, щоб у творі не було сатиричних місць. Акції, цікавої акції якнайбільше. При твоєму вмінні оповідати (приємний цей погідний гумор) акція піднесе ще більше вартість книжки. Говорю книжки, бо надіюсь, що незабаром буде з того й книжка. Українське видавництво у Львові починає рухатись, вже приїхав на стало до Львова Славко Гординський, так що пічнеться напевно друкування книжок».

На жаль, книжка «Львів» так і не вийшла...

На публікації Івана Керницького відгукнулась Ірина Вільде, яка перебралась подалі від Львова аж в Микуличин, де чоловік отримав посаду надлісничого, тобто старшого лісничого, і активно займався господарськими справами. Про себе не давала чути, жодна газета не надрукувала її ні рядочка. «Дорогий Івасю, – писала вона Іванові Керницькому, – якби була знала, що ви «такий», була б, бігме, Вас не любила. Написала я до Вас (ого, може зо два місяці вже тому), як до товариша, запросила Вас зо серцем трохи в гори, а Ви навіть відповісти не ласкаві?

Що Ви на це? А тут так гарно, Івасю... Краще, як у Ворохті і, здається мені, Микуличин для Вас, як не тяжко хворого, зробив би більше, як Ворохта.

З великим зацікавленням прочитала фрагмент Вашої нової повісті в «Наших днях». Має (а ще буде кращого мати) гарного епіка у Вас українська література. Читаючи «Спогад з кухні», прийшла до переконання, що немає цікавішого над саме життя. Хай ховаються фантазія (в розумінні штучної видумки) в кут перед описами родинного співжиття панства Канюків».

Передала привіт від себе, чоловіка та сина Яреми. Запитала, чи не чути чогось про Василя Ткачука, котрий був забраний до війська і про долю якого ніхто нічого не знав.

29 січня 1942 року «Львівські вісті» повідомили про заснування Театру малих форм, сценарії для якого будуть писати різні письменники, а серед них і той письменник, якого у Львові так люблять, – Іван Керницький. Реклама, напевне, трохи знітила завше скромного Івана Керницького, і він придумав собі псевдонім Іван Дріт. Саме під ним і буде писати скетчі для даного театру. Разом з ним їх писали Зенон Тарнавський, Богдан Нижанківський.

В архіві письменника, що в музеї Івана Франка у Львові, збереглися рукописи п'єс Івана Керницького, підписані псевдонімом «Іван Дріт». І серед них «Давай назад», «Як Гриць Білоус родіну захищав» та інші, які, як неважко здогадатись, висвітлювали «визвольну» місію радянської влади.

Великого шуму наробила постановка п'єси К. Гупала «Тріумф прокурора Дальського». Її постановку здійснив В. Блавацький, а оповідала п'єса про катівні НКВД і знущання над людською гідністю. П'єса мала грандіозний успіх.

Весь лютий цього року Іван Керницький змушений був лікуватись у Криниці. До інших захворювань додалась астма.

Заговорив у пресі й Петро Карманський. Він виступив з дивними спогадами з часів Першої світової війни. Спогади називались «Моя зустріч з японцями». Матеріали на тему дня. У Другу світову війну вступила Японія. «Писав до мене «батько» Карманський, – інформує І. Керницького Ірина Вільде. – Незадоволений зо себе і світу».

18 березня у Спільці чергове засідання. Воно присвячено заснуванню «Українського видавництва». Його очолює Микола Шлемкевич, який у пресі часто виступає під псевдонімом М. Іванейко. Зараз зовсім забутий на Батьківщині... Був родом з села Пиляви, що біля Бучача, де народився 27 січня 1894 року. Гімназію закінчив у Бучачі 1912 року і в цьому ж році розпочав навчання на філософському факультеті Віденського університету. Війна перервала навчання, а російська армія вивезла його на Схід. Революцію застав у Києві, де й почав журналістську діяльність в редакції «Робітничої газети». Опісля повернувся в Галичину, закінчив університетські студії у Відні і 1925 року захистив докторську дисертацію. В 1928–1929 рр. стажувався в Сорбоннському університеті. Свої статті на філософські теми почав друкувати з 1926 року в «Літературно-науковому віснику». Був активним у політичному тогочасному житті і торував шлях філософській публіцистиці. В час німецької окупації став головним редактором «Українського видавництва», яке взяло на себе роль основного видавця української книги. Без найменшого сумніву, видавництво зробило чималий внесок в нашу культуру, видавши на той час повні видання творів багатьох класиків української культури, що не було зроблено ні перед тим, ні

опісля. Далі його доля мало чим відрізняється від інших: Еміграція в Баварію, табори переміщених осіб. 1949 року – Америка. Жив у місті Елізабет у штаті Нью-Джерсі. 1958 року заснував журнал «Листи до приятелів», що під його керівництвом став органом демократичної державотворчої думки. Був організатором видавництва «Ключі», яке певною мірою продовжило справу «Українського видавництва». Був також організатором Українського Публіцистичного інституту та членом редколегії збірника «Слово». Був автором «Філософії» (1934), «Проблем української інтелігенції» (1936), «Прогульки до великої столиці, гитарки при варті про світогляд і характер» (1947), «Української синтези чи української громадянської війни» (1949). В Америці окремими виданнями вийшли його книжки «Загублена українська людина» (1954), «Галичанство» (1958), «Верхи життя і творчости» (1958), «За правду України» (1962), «Фронт української правди» (1966) та «Сутність філософії» (1966). Помер у Пасейку 14 лютого 1966 року.

Про львівські новини в письменницькому та видавничому середовищі Івана Керницького детально інформував у листах Василь Софронів-Левицький, який вже повернувся з лікування у Криниці. «З львівських новин, – пише він, – мушу Вам подати хіба те, що переорганізація нашого літературно-мистецького життя під омофором УЦК (Провід УЦК від І.Пі є вже у Львові) ще не закінчилася. До цього часу перейменовано спілку на «Трудові спільности» (справді ідіотична назва!) і попризначувано правління. Головою правління Спільности письменників є Лужницький, заступник Марганець (певно не чули такого письменника!), секретарем є моя особа, а касиєром Брилинський. Поки що не було ще

ні одного засідання. Ніхто до діяльності якось не спішиться. Клуб теж реорганізується, але остільки менше, що не змінив назви, лише правління. Головою даліше Голубець, заступником Лужницький, референтом імпрез моя особа (як бачите, я роблюся популярним), секретарем Брилинський, а крім того два економічні референти з цивілів: п. Мицик з колишнього Промбанку і пан Бігун, якийсь гастрономічний спец. Вони оба мають наладити справу про харчування на досить велику міру». Василь Софронів-Левицький не радив лакомитися на приманку цієї кухні. Радив сидіти далі в Криниці, бо наближається весна, а вона в горах завжди гарна, ну і харчі, певно, теж ліпші, бо тут, у Львові «повністю кляпа».

«Чи багато написали за той час? – запитував. – Я пишу тепер скетч про літературно-мистецьку просфору, яка, як може вже знаєте, не принесла великого гонору. Пишу це так, для своєї сатисфакції, бо, навіть, якби був що варта, нема де його виставити. Чи читали мою «Піаністку» в «Наших днях»? Це одинока дитина, яку я сплотив у Криниці, і якщо хто важився би говорити про мене інакше, то можете дати йому поза вуха».

Про Василя Софроніва-Левицького колись говорили. Голосно говорили. Зараз про нього не говорять, не видають, забули. Був він родом з Стриганців, що коло Товмача на Покутті. Народився там 14 грудня 1899 року. Студії почав у таємному університеті у Львові, закінчив у Карловому університеті 1925 року, ще вчився у Парижі. Був редактором. «Господарсько-кооперативного часопису» у Львові в 1927–1943 роках, в якому і був дебют Івана Керницького оповіданням «Сень Свистун». Дебютував у літературі віршами в дитячому журналі «Світ Дитини». В 1921 році отри-

мав першу нагороду за оповідання на конкурсі львівського тижневика «Будуччина». В цьому ж 1921 році вийшла його перша збірка оповідань «Русалка», а наступного року – збірка «Бо війна війною» у видавництві «Червона калина». Третя збірка оповідань «Грішник» з'явилась 1927 року, і нарешті 1934 року вийшла збірка «Липнева отрута», яка, на думку критиків, засвідчила письменника майстром новели. Перекладав новели Гі де Мопассана, Проспера Меріме та Бальзака. У час війни писав скетчі для Театру малих форм, а також був його літературним керівником. Свої скетчі Василь Софронів-Левицький, на відміну від Івана Керницького, зберіг і видав окремою книжкою під назвою «Юний скоморох» 1973 року. Емігрував по війні в Німеччину, а відтак в Канаду, де в 1954–1960 роках був редактором «Вільного слова» та опісля, в 1960–1972 роках, «Нового шляху». Помер 1 листопада 1975 року в Торонто.

Не дуже плідним був період у Криниці для Івана Керницького: створив тільки один скетч під назвою «"Україна" в „Криниці“», який під псевдонімом Ікер був надрукований у третьому номері «Наших днів».

21 березня українські газети повідомили про сторічний ювілей Миколи Лисенка. Наступного дня – сумна звістка: 22 березня 1942 не стало Василя Пачовського. Втрати...

10 травня «Львівські вісті» оголосили, що в «Українському видавництві» в серії «Театральна бібліотека» вийшла п'єса Івана Керницького на одну дію «Мітинг». Це одна з найблискупіших п'єс письменника, яка відразу завоювала всі аматорські сцени Західної України.

Всього 27 сторінок тексту. Героями п'єси були люди, прізвища яких говорили за себе: голова сільради Колтун,

Який організував колгосп «Даремний труд»; тов. Поперечний – агітатор, товариш Пейсатий – секретар райземвідділу, Іван Пиріг – селянин і депутат, що їздив знайомитись з новим життям, а тепер на мітингу оповідає про те нове життя, від чого селяни надривають зі сміху животи. Делегаткою була і Параня Цебричок. Вона також «просвіщена» марксизмом-ленінізмом та доводить на мітингу, що жінчина з мужчиною є в одних правах, а навіть і не забороняється їй бути зверху, що цілком неправильно трактує публіка. Параня носить червону беретку, а село каже, що в тій беретці є «красний куток» для вошей. Кандидатом на сільськогосподарську виставку, яка має відбутись десь в районі і продемонструвати здобутки нового часу і колгоспів, є Сенько Байструк, колишній сільський злодій, пияк, а тепер лідер комсомольського життя. Крім них в п'єсі є люди, яких щодня по важкій праці зганяють на черговий мітинг, де завжди обирають одну і ту ж почесну президію з товаришами Сталіним, Молотовим та Хрущовим. «Комедія, сатира, навіть гумористичні журнали, – писав рецензент Т. у «Львівських вістях», – в останньому періоді большевицької дійсності зовсім зникли або зникали. Театральна література звернула до гурра-патріотичних тем. А які прекрасні теми для комедії чи сатири існували в советському житті! Шкода, бо література – це була зовсім окрема, нічим не пов'язана з життям справа. Та й комедія – це було б глузуванням з того, що закони вважали «щасливим радісним життям». Сама комедія – чи не краще, як інші від театральної літератури, може представити всю безглуздість і забріханість советської дійсності та ще й обравши темою советський мітинг. Бо ж більшовицький мітинг був справжньою, обдуманною

до деталей театральною виставою. Коли ж виступаючими особами були невідготовлені вповні новики, з цього роду мистецтва виходила завжди комедія. Вистачило б попросту відсвітлити, відстенографувати котрийсь з таких мітингів у наших селах, і вийшла б така п'еса».

«Іван Керницький, – писала газета, – добрий обсерватор селянського побуту. Це знаємо з кількох книжок його новел. Це підтверджують теж його гуморески з більшовицького життя. Легкість і безпосередність вислову, свіжий і бадьорий гумор та пильне око доброго обсерватора створюють цікаві та правдиві і переконливі образки».

Режисерам та постановникам «Мітингу» рекомендувалось розігравати п'есу в цілому залі, разом з глядачами, бо з того «вийде добра забава».

Успіх п'еси був неймовірним. Її дуже часто передавали по радіо, постійно доповнювали вже постановники, кожен в своєму селі, – і перетворювали в гомеричний регіт над принесеною більшовиками ідеологією.

Опісля вона спеціальним розпорядженням була вилучена з усіх бібліотек і знищена. Її навіть не залишили у «спецхранах». У Львові випадково зберігся тільки один примірник в Науковій бібліотеці Національного університету, а також в бібліотеці Центрального історичного архіву України. Її доля як антирадянської п'еси була вирішена розпорядженням № 51 1952 року.

«Дорогий Івасю, – писала Ірина Вільде 7 липня 1942 року, – я була б присягла, що написала була до Вас після «Мітинга». Пригадую собі навіть поодинокі фрази з цього листа. Не припускаю, щоб лист пропав. Це видно тільки моє бажання написати до Вас було таке сильне, що злилось з

поняттям вже доконаного факту. Нам дуже подобався Ваш «Мітинг». Очевидно, не є це ніяка «психологічна» п'еса, автор не мав такого наміру, не є це п'еса трудних ситуацій, чи конфліктів, але віддзеркалює фрагмент життя, є дотеп, добра гра слів, одно слово – як на свій жанр п'еса себе на 100% виправдала.

Приємно, що знову взяли за комедію. Ви маєте драматичний нерв і дотеп – а це так багато значить! З одного «powiedzsonka» і «пар-дамський чарод» ми з Євгеном так усміялися, що Євген аж заплакався був».

Євген – це Євген Полотнюк, чоловік Ірини Вільде. Про себе вона писала мало, підписувалась знову Ірина Вільде, а не Ярина. Народився син, якого назвали Максимом. «Я, на жаль, – скаржилась, – не можу «пока» дозволити собі на літературну роботу. По-перше, моя родина збільшилась на 100% – з Києва приїхала брата жінка з дітьми і тетою. До того мій Ярема, як знімуть «рейвах», то навіть запражку при кухні не можна мішати, а не то, що писати. По-друге, Івасю, я тепер – хлібороб. Оце в мене сінокоси і щодня маю пересічно 10 робітників. Що то багато говорити – одно слово – «зарваниця».

Чи Ви були в Криниці? Чому Ви не приїхали до нас у травні? Ми з Євгеном були сумно розчаровані з того приводу. Любимо Вас нелукаво й шире тішимося на Ваше товариство. Тепер в нас поки що фізично нема місця. Згодом улаштуємо десь осібно братову, «зробимо сіна», а тоді зможемо про себе подумати.

Про себе подумати – значить дозволити собі на товариство милих нам людей. Так хотілося б, щоб Ви тоді могли до нас приїхати!»

Писання листа мусила перервати і закінчити наступного дня. Просила повідомити, про що тепер пише, і навіть радила написати книжку «Про людей, що з «інтелектуалістів» стають справжніми, добре фізично виробленими, робітниками». Даремно не поспішала знайти місце для братової. Невдовзі ця непоквапність і приведе до страшної трагедії, але це буде потім...

З Криниці писав Іван Шкварко. Пробував жартувати. Якраз дописував книжку «Проклинаю» про свої страждання і про радянське пекло, що звалось «визволенням». Писав, що після від'їзду Івана Керницького монолітне колись товариство розбилось на три партії. Одна прошкварківська, друга контршкварківська, а третя – нейтральний центр. «Перша, – писав, – це ніби інтелектуалісти плюс три дівичі, що безрезультатно залицяються до Т-ка, а тепер (на безриб'ю і я кавалір) з помсти залицяються до мене. Друга – це двоє чи троє «благородних» і до цієї міри переестетизованих людей, що, наприклад, на самий звук слова «свиня» вони затикають вуха (я дивуюся, як життя могло декого не зачепити!). В мене свиня та ще й сьогодні – це ідеал, тож, очевидно, що тим переніженим дуракам годі зі мною погодитися. Третя група – це гаснуча епоха з Катрею, Оленою і суддею...

Стільки, бачиш, коло мене «нового» і «чувати», тепер скажи: можу я тут поговорити, чи не можу? Можу пожартувати з ким (але свобідно, вільно, так як я хочу), чи ні? Тому не дивуйся, що одного дня, коли чую тугу за розгоненим розумом, за вільною, одвертою, вирозумілою душею, за творчим, філософічним усміхом – тоді не йду навіть на солотвинські алеї, де пахне тепер раєм, але замикаюсь у кімнаті й одним душком пишу до Тебе!»

Починаючи з 107 номера, «Львівські вісті» друкують нарис Івана Керницького «Semper idem», головний герой якого Ілярій Криводушний. Це новий герой у творчості письменника і новий етап творчості. Сказав би Михайло Рудницький, що від етнографізму та всього того, що було предметом зацікавлення в літературі класиків, Іван Керницький став лицем перед реальним життям без прикрас. Вперше, напевне, в українській літературі після знаменитого «Івана Рила» Леся Мартовича Іван Керницький виводить потрясаючий своєю незнищимістю образ українського перекинчика, якому при всіх владах «харашо», і зі всього, навіть з народної трагедії, він для себе вміє витягнути користь, і то ще неабияку. Будучи підлотою, він зуміє зробити підлотою в очах людей невинну людину, він вміє винагородити себе. Вміє влучно і вчасно підставити груди для нагород, а кишені для грошей за любов до України. Він завше патріот, він завше всюди перший. З поляками брав активну участь в пацифікації українців, був депутатом Народних зборів і гріб під себе, що міг та що вдавалось. Прийшли німці – і знову він на перших ролях. Тим образом і відкривався наступний етап в творчості Івана Керницького. Відкривався, як завжди, з Божої ласки...

Розділ XI

ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ

20 травня 1942 року не стало Миколи Голубця. Мав тільки п'ятдесят, товариші святкували ювілей 15 грудня 1941 року. Про нього в 113-у номері «Львівських вістей» написав некролог Михайло Рудницький, який опісля черговий раз буде клястись і заявляти, що нічого спільного з націоналістичною пресою, яка виходила у війну, не мав, бо сидів під Галичем у відомого садівника Терпеляка і був домашнім учителем його дітей. Свою втечу пояснював тим, що мати його була єврейкою-вихресткою, а це могло спричинитись до розправи над ним німцями. Ні, він категорично проти тих націоналістів і тих, які хочуть заплямувати його чесне ім'я.

Приходить до тями і Теодор Курпіта. Ніби нічого й не сталося: він у своєму стилі й душі пристрасно ганьбить тих, кому перед тим співав дифірамби, творив оди. Тепер як з рогу достатку посипались нариси, що висміюють визволителів, «товаришів»... Спочатку «Ліворуцонери», потім «Як Панько Сталіна карав», потім... Зрештою, чи це вже так важливо: Іванів Рилів та Іляріїв Криводушних у нас ніколи не бракувало.

В лісах Волині збираються повстанці, щоб створити Повстанчу Армію!

У Львові йдуть найширшим фронтом роботи, щоб випрохати дозвіл на виступ величезного хору перед Оперним

театром. Нехай світ побачить, яка в нас культура! Як ми вміємо співати! Німець не може відмовити. Він же оголосив себе визволителем від більшовицького рабства! Фестиваль українських хорів присвячується пам'яті Миколи Лисенка. Фестиваль вважався величезною заслугою Інституту народної творчості, яким керував священник Северин Сапрун. Він був музикантом, перед війною – диригентом дрогобицького хору «Боян». З приходом радянської влади зняв з себе рясу і став керівником Обласного будинку народної творчості. З приходом німців отець Сапрун скинув маринарку і галстук, одягнув рясу і заснував у Львові Інститут народної творчості, що розмістився неподалік від православної церкви. Про той виступ хорів довго писала ще преса. Серед сільських хорів перше місце здобув хор села Острів Тернопільської області, яким керував вже пізніше провідний артист театру Марії Заньковецької, співавтор Ірини Вільде в постановці її п'єси «Сестри Річинські», Богдан Антків. Найкращим міським хором був визнаний хор міста Яворова.

Зведений хор, який виступив перед оперним театром 2 серпня 1942 року, нараховував близько двох тисяч співаків. Після концерту всі учасники того виступу пішли до митрополита Шептицького. Митрополита вивезли у візочку на балкон. Перед ним були співаки в народних строях. Сталось те, про що опісля не писали газети. Мов по команді, народ клякнув і без попередньої змови, без диригента проспівав «Вислухай, Боже, благання, плаче в неволі весь край». Плакав митрополит, плакали хористи, плакали всі. Це було гідне закінчення великого фестивалю...

Приблизно в той час у «Львівських вістях» з'являється новела Івана Керницького «Мати». Забрали в матері синів

визволителі. А вже сінокоси почались, косарів треба, бо трави вилягають. По людських ланах коси дзвонять, а на материних чайка квилить.

Пішов батько по тюрмах шукати синів. Прийшов без них і плаче. Бо очі його побачили те, чого світ не бачив і до суду-віку не побачить. Якби сонце заглянуло колись у ті льохи, куди ходив за синами, то з жаху почорніло б, а лютий звір би зі страху не знаходив собі місця від побаченого. «Прийшли ми, – оповідає батько матері, – мамо, в одну залю, а там люди на стінах хрестом розп'яті, а з очей їм кров тече. А наші єгомосьць, як стояли, так і впали ниць і обімліли. А я таки, мамо, твердий був, бо далі пішов. А прийшов в другу залю, а там люди зварені. А прийшов в третю залю, а там діти на дрібен мак посічені. А хто тільки сюди ввійде, тому волос сивіє, з чорного робиться, як білий сніг. А вийшов я, мамо, на таке широке подвір'я, там під плотом людей помучених, як снопів лежить один на одному». Шукав між ними сина Василя і не знайшов. Шукав сина Володимира і також не знайшов. Пішов додому. Бо треба косити, бо вже трава вилягла.

Рукопис цього оповідання знайшла між братовими паперами сестра Ольга і вислала в редакцію американської «Свободи». Там його назвали «Гей, синки, мої синки» і опублікували 19 березня 1993 року. Стверджувала сестра, що оповідання брат написав після відвідин тюрми на Лонцького.

В червні 1942 року в Літературно-мистецькому клубі про роботу театру «Заграда» звітувалась Ганна Совачева. Вона заявила, що в репертуарі театру є п'єси Івана Керницького. Які – невідомо. В архіві письменника, що залишився у Львові, є декілька п'єс, точніше фрагментів з них: «Діти Марії Саган»,

«Йому діється кривда», «Яворівський решетник», «Чародійна скрипка»... Знайти якісь свідчення, що вони були поставлені на сцені театру «Заграва», в тодішній пресі не вдалось.

На початку жовтня до Львова приїхав відомий український письменник, племінник Лесі Українки, син її наймолодшого брата Миколи, Юрій Косач. Свій приїзд він ознаменував виступом 4 жовтня в Літературно-мистецькому клубі з доповіддю «За новий стиль в театрі». Відбулась дуже тепла зустріч з ним в «Українському видавництві». З цієї нагоди присутні навіть зробили собі пам'ятну світліну, яка була використана при виданні книжки Остапа Тарнавського «Літературний Львів 1939–1944». Ця фотографія зафіксувала письменників, про яких післявоєнний молодший читач вже не буде знати нічого, окрім хіба самого Юрія Косача, який дуже легко і швидко перейшов у еміграції на радянофільські позиції, а редагований ним журнал буде намагатись вплинути на цю ж еміграцію. На тій світліні Богдан Нижанківський, Василь Софронів-Левицький, Микола Шлемкевич, Святослав Гординський, Олексій Гай-Головко, Іван Ковалів, внук Стефана Коваліва з Борислава, Остап Тарнавський, Антоніна Струтинська, Сергій Дубровський, Марія Струтинська, Василь Кархут, Дмитро Штикало, Іван Керницький з буйним чубом. Саме в цей час львівський театр готував п'єсу Юрія Косача «Облога». Її постановником був режисер Йосип Гірняк, а у виставі були зайняті кращі сили театру В. Блавацький, Я. Стадник, Л. Кривицька, С. Дубровський, Я. Геляс, І. Лісенко та інші. Вистава мала величезний успіх і побила всі рекорди воєнного часу – її виставляли 47 разів. Косач невдовзі став співробітником «Львівських вістей», оскільки працівник редакції Степан Кондрат зголосився на

фронт. Поведінка Юрія Косача у Львові не принесла честі ні йому, ні славетному роду Косачів.

Нарешті після довгих обіцянок запрацював Театр малих форм, який з чиеїсь легкої руки було названо «Веселим Львовом». Репертуар театру був тісно пов'язаний з тодішнім життям, на сцені його розігрувались скетчі, в яких легко можна було впізнати багатьох, а тому дуже швидко театр завоював велику популярність серед глядачів. Працював він у приміщенні Інституту народної творчості, яким керував о. Сапрун. Художником театру був Едвард Козак, а музику писали відомі на той час композитори Євген Козак, Осип Курочко та особливо славився в той час Кос-Анатольський, опісля лауреат навіть Сталінської премії... На початках актори для скетчів випозичались з театру, але невдовзі була сформована своя труппа і свої персонажі: шибайголова, чи польвівськи – баятр, Місько Макольондра, роль якого блискуче виконував Ярема Стадник, роль старосвітського радника Щипки грав Анатоль Муратов, який для цього спеціально приїздив з Тернополя, його партнеркою була Пелагея Дуб, яку грала Ірина Лаврівська. Чоловік Ірини Лаврівської писав пісні для програм. «Це справжні початки української ревії-театру, – писав Остап Тарнавський, – і варто було репертуар цілого театру заховати як літературно-музичну пам'ятку. Це був найважливіший прояв життя у воєнний час».

12 грудня відбулось святкування 40-літньої діяльності батька Оксани Николишин Дмитра Николишина. З цієї нагоди у Спільці відбувся великий вечір. Про ювіляра основну доповідь зробив Денис Лук'янович. Прибути у Львів Оксана не могла. «Наші дні» з нагоди ювілею Д.Николишина друкують уривок його п'єси «На становищі».

Більше оповідань рівня «Матері» в Івана Керницького на той час не з'являється. Він ніби втік від даної теми. Він бачить страждання, горе, біду, однак всі вони чогось обминають його твори. Не хотів на цьому загострювати увагу... Хотів бодай своїми творами на хвилину забутись, посміхнутись, пригадати щось добре, повірити, що завжди погано так не буде – прийдуть кращі часи... Новели тепер замінюються на цікаві, надзвичайно дотепні гуморески. Восьмий номер «Наших днів» друкує гумореску «Дерби на селі Закамарках» – блискучу оповідь про пригоди з футбольними змаганнями між командами села Димайміхи та Закамарки. Десятий номер приносить гумореску про джигуна в театрі – «Блискуча організація». Серед тих гуморесок з'являються й такі, які зачіпають цілий ряд тодішніх важливих проблем, серед яких доля української культури, проблема української книжки: «Злощасний рукопис» (№ 11), «Пропагандивна поїздка» (№ 12), «Дивна пригода» (№ 13)...

21 грудня 1942 року не стало Михайла Голинського, товариша по концерну Івана Тиктора. Свої гуморески він підписував «Гам» або ж «Гриць Муха». Був племінником всесвітньо відомого оперного співака Михайла Голинського. Він, як і його знаменитий стрийко, були родом з села Вербівець, Городенківського повіту. Там народився 1911 року. З приходом більшовиків утік на Холмщину, але при окупації німцями Галичини приїхав до Львова. Туберкульоз зігнав його зі світу. Для Івана Керницького це був важкий удар і нагадування про його власну долю...

Українську пресу заповнив своїми віршиками гумористичного плану Теодор Курпіта. Смішні такі його вірші: от оповідь, як дядько з села потрапив на балет, ах, ах, який

цей дядько лобур і як це все смішно оповідає цивілізований Курпіта. Висовується активіст колишніх часів Ярослав Цурковський, пише вірші і приватно рекламує свій механічний пристрій проти імпотенції.

На сторінках «Львівських вістей» нарешті в березні дебютує відомий опісля борець з українським буржуазним націоналізмом Тарас Мигаль. Він мав унікальну властивість бути зі всіма товаришем і знаходити до всіх дорогу через чарку. «З ним ми були знайомі, – писав О. Тарнавський, – ще від часу головування Олекси Десняка в Клубі письменників, і саме завдяки Деснякові Мигаль попав між письменники. Вже в перших днях панування німців я наткнувся на Мигалья на перехресті валів недалеко Віденської кавярні; він усміхнувся і сказав, що шукає за дівчатами. Навіть у цей непевний час йому поталанило. Провінціал, який приїхав на студії зі села десь під Коломиєю, нагадував мені героя роману Підмогильного «Місто», а може, він просто його наслідував».

Тарас Мигаль роману Підмогильного «Місто» не читав, але прожив життя гідне подиву. Походив не десь з-під Коломиї, а з Русова, де народився Василь Стефаник, про якого Мигаль оповідав, що був його хресним батьком, хоч насправді так не було. Вмів дуже швидко в усьому орієнтуватися і знаходити вихід з будь-якої ситуації. Для гонору на початку окупації він іменував себе письменником, але за краще вважав працювати в шинку на вулиці Коперника. Дуже скоро його звідти прогнали, бо сам любив випити і пригощати товаришів за рахунок власника. Його також звинувачували у вмінні привласнювати наторговане, але це не зашкодило йому знайти роботу в іншому шинку: Львів все-таки велике місто. На цей раз він знайшов шинок неподалік школи ім. Грінченка.

в якій учився колись Іван Керницький. Шинок містився на площі Берестецької Унії, а його власником був студент Василь Найда, який зумів перетворити своє підприємство у популярне місце сходин творчих працівників. Собі для допомоги він взяв Тараса Мигалья та Івана Вересюка, який був членом ОУН і мав прекрасний оперний бас. Був студентом агрономії, дебютував у Львові в «Аїді» і співав з такими зірками, як О. Руснак, З. Дольницький, але це не заважало йому торгувати пивом. Навпаки, до шинку почали вчащати актори театру В. Блавацького на чолі зі своїм головним диригентом Львом Туркевичем. Не дивно, що Тарас Мигаль дуже швидко став своїм серед мистецьких кіл. Він часто забігав до «Львівських вістей» і, як пише О. Тарнавський, постійно приносив з собою течку, а в течці неодмінно була плящина і якась закуска. «Такий гість в редакції був бажаним, і Тарас Мигаль невдовзі дістав місце на сторінках газети. На той час він пробував сил у віршуванні, і йому вдалося не без допомоги друзів написати декілька пісень для «Веселого Львова». Якби знав, що принесе йому та пісня, краще б не розпочинав. Бо цю пісню взяли спеціально для набору, точніше, для агітації юнаків вступати в дивізію «Галичина»...

Дебютує в програмі «Веселий Львів» Тарас Мигаль в березні 1943 року. Ревю називалось «Купуємо-продаємо». Зустрічається прізвище Тараса Мигалья і в наступній програмі «Весна! Ах, весна!». Більше нічого на той час не встиг зробити Тарас Мигаль. Перша його книжка «На бистрині» вийшла тільки 1960 року. Перед тим він відбував десять років концтаборів... Після першої книжки почали виходити книжка за книжкою: «Зустріч літа» (1963), «Білий гуцул» (1964), «Шинок „Оселедець на ланцюзі”», в якому блиску-

че відобразив «шинкове» життя, «Вогонь і чад» (1970) та «Пробуджене літо» (1976). Та найголовнішим у творчості Тараса Мигалья стали, як і в творчості Ярослава Галана, памфлети. Він сам хвалився, що успадкував своє гостре перо в боротьбі з українським буржуазним націоналізмом від Ярослава Галана та Юрія Мельничука. Тут, на тій царині, Тарас Мигаль справді не мав собі рівних в обпльовуванні всіх і вся. «Живим і мертвим» (1967), «З-під ганебного стовпа» (1974), за яку отримав 1975 року республіканську премію імені свого вчителя Ярослава Галана, «Страх перед правдою» (1978).

«В тих пашквілях Мигаль, – пояснював О. Тарнавський, – перш за все очорнював те середовище, в якому виріс і яке найкраще знав уже тому, що його старший брат був членом ОУН, засуджений, сидів у польській тюрмі і там загинув на початку війни. Він теж автор трилогії «Вогонь і чад», що мала б розповідати про життя Львова під німецькою окупацією. Хоч Мигаль і вивів у цьому творі правдивих людей, та так перекрутив їхні характеристики, що твір вийшов – за твердженням самої радянської критики – памфлетом. Вивів він і мене в цьому творі, але підсунув мені таку несусвітну роль, як підпільна робота в редакції комуністичної газети німецькою мовою. Хто знає обставини життя під німецькою окупацією, тільки здвигне плечима, як можна було так пофальшувати факти. Але для Мигалья це була просто служба. Він свого приятеля, відомого активного націоналіста, соліста львівської опери Івана Вересюка зробив безпардонно комуністичним підпільником, ба, навіть свого батька Степана, сільського учителя, який жив зразковим життям скромної людини, зробив комуністичним вивертнем у селі».

Тарас Мигаль був одіозною фігурою у Львові і ні на йоту не відійшов від своїх передвоєнних звичок: ті ж дівчата з вулиці, та ж течка з півлітрою та закускою. За кордоном він мав рідних, а тому радянська влада його нікуди не відпускала. Знайомим він з приводу свого становища завжди казав: «Кожний має служити якомусь пану. Мені випало служити тому, кому й служу».

Тарас Мигаль став товаришем Івана Керницького. Навіть не раз приїздив у Водники. «Брат, – писала у спогадах Ольга Керницька, – подружився з молодшим від себе Остапом Тарнавським та Тарасом Мигалем. З Тарнавським осталися друзями на ціле життя тут і на еміграції. Вже брата не було в живих, він писав до нас, вислав відкритки на свята, поздоровляв з Незалежністю України, но і сам умер. А Тарас Мигаль не раз поганив брата, нам казав, що то йому нічого не шкодить. Хоч брат привозив за німців додому обох, казав, най хоч трохи хлопці поїдять. Поїсти водив їх до священника, де всі голодні могли насититись».

Тодішній водниківський учитель М. Босаків навіть фотографував товаришів. Багато світлин залишилось у брата Керницького Богдана, деякі в Остапа Тарнавського. Одну з таких світлин опублікував у своїй книжці спогадів про літературний Львів. «Дякую Вам, – писав О. Тарнавський 26 жовтня 1980 року у Водники, – що написали до мене, і мені приємно згадати давні місця. Я добре пригадую Вашого батька Степана. Пам'ятаю, як одного разу, десь у війну, я був у Водниках у час свят і мусів дістатись до залізниці на станцію у Хлібовичах. Тоді Ваш батько запряг коня до саней, щоб мене відвезти. На мене наклали великий довгий кожух, бо була гостра зима, і я сів на сани, а Ваш батько спереду затяв

коня, і ми рушили так просто через поля, бо сніг засипав дороги. Мело і далі снігом, і Ваш батько не зауважив, як на якомусь закруті, на кучугурі снігу мене скинуло із саней, і я залишився серед снігу, а він поїхав далі. Кричати не міг, бо віяло вітром, і ніхто не почув би. Мусів Ваш батько добре здивуватися, коли прибув на станцію, оглянувся, а сани порожні. Потім повернувся і знайшов мене серед поля, а я й рушитись не міг у Вашому кожусі, та й ще на час завіз мене до поїзду. Побував я тоді в гостині у Гуралів; ще сьогодні згадую вареники, що їх там наварили – подвійні з білої і темної – разової муки. Ось то була тоді лакоминка».

Тарас Мигаль ні разу не написав до Івана Керницького, хоч у пресі постійно заявляв: «Ми тебе чекаємо, Івасю!» До Спілки Тарас Мигаль був прийнятий 1963 року, помер 13 серпня 1982 року.

Прем'єра «Веселого Львова» «Весна, ах весна!» співпала з відкриттям великої виставки робіт Олени Кульчицької та повідомленням у пресі, що в Райх на роботу завезено 300 тисяч українських робітників. Завданням преси було тепер писати, який то рай чекав вивезених... І писали...

Писати статті про українські проблеми було нелегко. Нелегко було помістити інформацію, що минає 30 років від дня смерті Михайла Коцюбинського, але зате можна було писати дуже розлого про футбольний матч між письменниками та художниками, який закінчився з рахунком 7:4 (3:1) на користь письменників. Писати було можна, як щасливі вивезені на каторгу в Німеччину витанцьовують в національних костюмах українські танці...

Зрештою, невдовзі була визначена й кардинальна лінія, про що має писати українська газета. Німець зі своїм

«бліцкригом» терпів крах, його заганяли в рідний Райх. Тепер він пригадав українців, спроби створення держави яких він розстріляв на самому початку «звільнення». Тепер німецька пропаганда обрушилась на українських хлопців, щоб допомогли врятувати цивілізацію і Європу від варварів більшовиків та вступали в ряди спеціально створюваної дивізії «Галичина». Ах, що тільки не пригадувалось українцеві, які прекрасні сторінки його визвольних змагань і заклики до порятунку, зовсім забувались інші уроки, які постійно приводили тих же українців до чергового звільнення від рабства. До українських хлопців тепер із закликами звертались колишні герої – Січові стрільці, відомі люди, серед них полковник Альфред Бізанц, мер міста Львова Геллер. Генерала Курмановича оголошено почесним головою військової управи. Зі спеціальним зверненням до українців промовляв Володимир Кубійович.

Проти створення такої дивізії, яка мала допомагати окупантові і воювати проти більшовиків, категорично виступила ОУН. Акт створення дивізії дана організація розглядала як зрадництво. Актом створення дивізії будуть пекти очі всьому українському народові за колабораціонізм, тобто співробітництво з німцями. Гітлерівська Німеччина шукала дешевого гарматного м'яса, щоб кинути під ноги наступаючій армії СРСР. Так пояснювала народу своє ставлення до дивізії ОУН. Однак цей голос не допомагав. Повсюдно створювались пункти дарунків та допомоги «хлопцям з дивізії», формувались бібліотечки, зносились цукерки, в'язались шкарпетки та рукавиці на один палець і на кожен палець. Митці Львова готували спеціальні програми, готувало програми львівське радіо, навіть до акції залучався «Веселий

Львів». Особливий успіх мала програма «Бо війна війною». Серед ті патріотичні п'єси якимось дивом потрапила п'єса Івана Керницького «Рай парубків», яку рецензент «Наших днів» називає «Впрост гоголівською п'єсою». П'єса й досі ненадрукована, рукопис її зберігся. Для дивізії формують бригади митців. Іде з гастроллями по Галичині й «Веселий Львів». Так хоче окупаційна влада. Нікуди діватись. Газети заводнюють статті та спогади про звірства, які чинили при відступі більшовики. Врешті агітація, а здебільшого «добровільний примус», зробили свою справу, і дивізія «Галичина» була сформована. В неї потрапило й багато друзів Івана Керницького. Один з них Мирон В. писав у ті дні Іванові Керницькому: «Так вже, може, недалеко майбутнє дасть нам нагоду «здати послідній контингент». Як не дай Боже, і це не допоможе, ну, то тоді хіба перейдемо до історії як народ, що загинув у часах, коли всі деклямували про волю, свободний розвиток і право жити всім в новім виді чи в якихось інших «нових» обставинах.

Чи побачимося ще? Завчасу ще попадати нам в безнадію. Може, на той час сама доля буде сприятливішою, хоч страшенно мало тих ознак, що дозволили би бути певним себе».

Писав Мирон, що почуває себе у війську досить добре, «а що чоловік, – писав він, – як і інші люди, досить жадібно ловить вістки і не має змоги як слід провирити. Одинока правдива вістка, що ми, вояки, перші наставимо себе під удари»... Це була правда.

В дивізію пішов і Михайло Босаків. В архіві Івана Керницького збереглось тільки два листи від нього. «З тих людей, – писав 12 серпня 1943 року, – які попали тут, багато

відходять домів. Завтра від'їздить транспорт підстаршин, котрі старші віком понад 40 літ. Деякі конче хотіли зістати, але їх під жодним варунком не приймають. Може навіть бути здоровий, як кінь (не той Солтисів, що здох, але такої справжній кінь!).

Зі старшин відпускали також всіх, що мають деякі засадничі вади. Вже є намічені 26 штук. Хорі на корчі в ногах, пропуклини, сухоти, цілковита беззубність (є такі!). Лисина нічо не шкодить. Очевидно, що є маркітанти, котрі за всяку ціну хотять звільнитись, але з сими йде трудногато. Бо знаєте, є такий народ, що справу дивізії брав лиш, як пропаганду. Хотів мати гонір, хотів, щоб за його приміром ішли інші, але сам думав від комісії якомсь звільнитись. Тим часом не повезло, і це тепер страшний народок. Все його злостить, всюди кривда, всього мало, все не так, як би він хотів, – всі доктори дурні, неуки і т. д. і т. п. Жити в окруженні такої людини, то можна здуріти. Всьо зводилось до того – «мене повинні відіслати, бо тамтой вдома». Вот і маєш! Найгірше, як ще такий малькотант має вдома вілію, пансіонат, 25 моргів поля, худобу і т. п. Це страшне! То не те, що я лишень білу кітку маю! То маєток. Він робить пропаганду, а тут напавду забрали до війська і не пускають, гм! Гм! Є тут типи а типи! На повість таки добрий матеріал. Старе то, бо старе, але держак, як холера! Я такий вояк Швейк, що і ту, так як всюди, буду до кінця: або мене викинуть, або мене винесуть, але так во на гой штурк, – то ні».

«Подивляти треба німців, – писав М. Босаків, – то еліта. Який в них дух! Тут є молодець по 14 літ! І ніхто тут не їде, так, як за нашими. Тамтой неділі було стільки жінок, наречених, мамів, татів і т. д., що табір виглядав наче відпук в Зарвани-

ці. Командат Ваонсі сказав, що як таке буде повторюватись
дальше, то вишкіл перенесуть до Франції».

І ще: «Я таке військо 25 літ ждав. Без війська ми нічого не
варті. Як хтось думає збудувати Україну з лісу – то є дурень!
Я не довго на цьому вишколі, але всі колосальні зміни від
1918 року до нині – то той, що вишколу не перейде, поняття
не має про його вартість. Прошу пана, з давньої австрійщини
остало таке рекс, сіт, лінкс і дослівно нічого. Навіть габахт
замінено чимсь іншим. А про техніку то мови нема! Все нове
і нове! Отже не диво, що всі старшини переходять вишкіл.
Всі! І німці, і голяндці, і естонці, і еспанці і т. д. Без того не
йде. Як хтось думає інакше, їй-Богу, думає по-дитячому. Ця
воєнна машина є така колосальна, що можна тільки одну малу
частку опанувати. Кріс це нічо не є. Всяк, навіть рядовик,
мусить знати і легкий кріс, і кріс машиновий, і мінсаверфер
й т. д., все з сим стрінеться.

А вчать насправду добре. Кожний німецький підстаршина
може бути зараз старшиною і не заведе! Подвигу гідне все,
все! Коли в нас щось таке буде? І вони полишили віллі і гос-
подарства, і не плачуть».

Михайло Босаків колись був старшиною УГА і вірив у
дивізію. Чекав, коли прийде поповнення з Водників.

Оля Гавришук постійно запрошує його в Космач. «Ми
тут, – пише Іванові Керницькому, – живемо, як у відірваному
світі. Нім до нас дійде то зло, то де-інде вже є. Тому, Івасику,
я дуже хотіла б, щоб Ви могли трохи звідтам вирватися і при-
їхати троха до нас, до Мороза, а як він тішив би-ся, про мене
то вже й не сказати. Оповідав швагер, що хотів Вас забрати
до Космача, але не знаю, з якої причини так не сталося. Ми
дуже тим тішились...»

Свої клопоти в Оксани Николишин. На вакації з Німеччини приїхала сестра Ірина з чоловіком та дітьми. Чоловік одержав працю в Коломиї і залишився, а Ірина поїхала за речами, її несподівано там затримали і не випустили. Цілих п'ять місяців мусила чекати. «Через цілий час діти були в нас, – писала вона в листі від 26.03.1943 року, – і на мене спав обов'язок пильнувати їх, варити, обцирувати. Але вчора я віддихнула: всі вибралися на нове помешкання». Після того вже могла поїхати в гори.

Хтось з товаришів радить поїхати на лікування в Заліщики. Він не проти. А якби поїхала з ним Оксана? «Але подумай, братчику, – пише до нього Оксана 9 травня 1943 року, – чи ти добре вибрав? Знаю, що в теперішніх часах нема навіть права до вибору, але чи в Заліщиках знайдеш те, що Тобі потрібно? Треба Тобі свіжого та теплого гірського повітря зі запахом лісів та живиці. А там того нема! Заліщики – це одне із найбільше душних куточків, там тепло доходить до 50°. Та же Ти там змучишся! Правда, там дуже гарно, але що з того? Бачиш, Івасю, я туди поїхала тим радше, що ти там будеш, я навіть сказала про це вдома, але відрадили мене з огляду на положення Заліщик. І мають рацію! Гори – це ґрунт!»

Ах Івасю! Якби Ти знав, як тебе тут чекають. Має цього літа приїхати Михайло Дмитренко і Дядинюк, а до того ж ще Ірина Вільде! І Мороз очікує нетерпеливо.

Оксана таїть надію, що їй вдасться вилікуватись, а отже і бути оперною співачкою. А оперні співачки мусять, зрозуміло, дуже добре знати італійську мову. От в Коломиї зовсім випадково, на пошті, зустріла натурального італійця доктора Саванну. Доктор Саванна погодився вчити її. «Нім поїду на дальші студії, – снує плани Оксана, – буду знати добре

італійську мову. І ти, Іваську, відписуй знову, най знаю, що з Твоїми Заліщиками».

В Заліщиках чекала Слава Ганкевич. Хто там йому говорив, що в Заліщиках душно? «Сего року, – пише вона йому 05.07.1943 року, – нема зовсім гарячих днів, мабуть, для Вас це літо. Що то з Вами, Іваську? Чи не надумали Ви мене проміняти на квартиру горілки?»

Даремно чекала Ольга, даремно виглядала Оксана, даремно ждала і Слава. Він вирішив поїхати в Микуличин до Ірини Вільде, яка нещодавно сповила синочка, якого нарекли Максимом. Оксана Николишин згідна поїхати в Микуличин також. Вже давно не була в своїй товаришки Гандзуні Гундяк. Гандзуня була найпершою багачкою в селі і вийшла заміж за найбіднішого парубка в селі, і це врятувало її, коли прийшли визволителі. Як куркулиху її не завезли в Казахстан, а залишили вдома.

Яка була зустріч Івана Керницького в Ірини Вільде, на жаль, не залишилось жодних згадок. А от зустріч з Оксаною Николишин відбулась, і навіть брат Оксани Роман, що мав фотоапарат, сфотографував їх на пам'ять.

У третьому номері «Наших днів» підведено підсумки конкурсу, яке оголосило «Українське видавництво», дотримуючи передвоєнних традицій Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка. Вже 1942 року видавництво оголосило конкурс на кращу драму та на кращий твір. До складу журі увійшли Василь Сімович, Йосип Гірняк, Святослав Гординський, Сергій Дубровський, Дмитро Козій, Роман Купчинський, Юрій Стефаник та Дмитро Штикало. На конкурс було прийнято 12 повістей і 23 драми. Результати було оголошено до Шевченкових днів 9 березня 1943 року.

Першої нагороди не було признано нікому. Це вже була традиція. Другу нагороду в розмірі трьох тисяч золотих отримав Фотій Мелешко за повість «Три покоління». Третю в розмірі тисячі золотих було присуджено Юліану Городничому (псевдонім Дениса Лук'яновича) за повість про Івана Франка «П'ятдесят гульденів».

Не було признано першої премії і в галузі драматургії. Другу премію отримав Дмитро Николишин за драму «Підводні скелі», третю – Юрій Липа за драму «Король Гаїті». На цьому ж конкурсі було відзначено ще й ряд інших творів. Спеціальну премію було присуджено Василю Гірному, відомому з передвоєнних років як Федь Триндик, за повість «Патріоти», яка була опублікована вже після смерті автора в 1985 році у «Нашому слові». Було вирішено й дві драми – «П'яту колону» Тараса Мигалья та «Марш Чернігівського полку» Юрія Косача. Спеціальною нагородою було відзначено книгу Івана Шкварка «Проклинаю», яка вийшла в «Українському видавництві» 1943 року, але, на жаль, за специфікою не підпадала під умови конкурсу.

Одночасно з тим оголосила конкурс і Спілка українських письменників. До уваги брались твори, що вийшли у 1939–1942 рр. До складу журі увійшли Василь Сімович, Володимир Радзикович, Петро Коструба. Перша нагорода була признана Тодосю Осьмачці за збірку поезій «Сучасникам». Тодось Осьмачка після втечі з більшовицького пекла мав декілька творчих вечорів у Львові і повагу серед читачів та письменників. Премія становила 1 500 золотих (пересічна платня працівника в той час – 3 000 золотих). Вирішено було «Старокиївські легенди» Наталени Королевої, «Христину» Ірини Винницької та «Сефту» Марії Кузьмович-Головінської.

Було оголошено також Українським комітетом конкурс на кращу п'єсу для аматорських театрів. До складу журі увійшов учитель В. Зубрицький, письменник Ю. Шкрумеляк, актори Й. Стадник, Й. Горняткевич і Ю. Лаврівський. Від комітету до складу журі увійшли Микола Дужий та Павло Мурський. Першу премію не було присуджено нікому, а другу й третю об'єднано й розділено між п'ятьма лауреатами. Серед них був Фотій Мелешко за п'єсу «Трьома шляхами», Б. Подільчак за п'єсу «Ком-дурман», Яків Кошовський з Чернихова за п'єсу «Пропасть» та Іван Керницький за п'єсу «Лихий сон», яка так і не була опублікована і не збереглась в архіві письменника. Отримав нагороду і Гліб Східний за п'єсу «Полтавський шлях».

Аналогічні конкурси були оголошені на кращу дитячу книжку, патріотичний твір тощо.

В третьому номері «Наших днів» несподівано з'являється фейлетон Івана Керницького «Дзвін б'є на тривогу». В селі бунтуються дівчата – нема хлопців. Всіх вивезено на роботи в Райх... От і визволення...

Хвороба Івана Керницького прогресує. За порадою доктора Панчишина та Городиського та за сприянням Спілки письменників і Українського комітету, в квітні Іван Керницький був на курорті в Моршині. Разом з ним там лікувався Аркадій Любченко. «Цей живий, темпераментний, з запаленим обличчям письменник, – згадував О. Тарнавський, – здобув собі зразу симпатію. Це почалось вже від його виступу у клубовій залі. Не всі письменники, які приїжджали до Львова, влаштовували свої авторські вечори. Не було вечорів ні Корнійчука, ні Малишка, ні Панча, ні Десняка, хоч вони прибули на довший побут у Львові або ж часто повертались сюди з

різними дорученнями. Любченко виявився ще й прегарний актор і знаменитий декляматор. Ми цього не знали, а коли він почав читати новелю «Зяма», що її підобрав до уваги на різнонаціональне середовище письменників у Львові, зразу полонив читачів». У Любченкові побачили не тільки гарного читця, а й прекрасного новеліста. Опісля О. Тарнавський признався, що Любченко «просто зачаровував нас своєю розповіддю про Україну. Це вперше довелось мені пізнати Україну у розповіді письменника, який не тільки знав рідну країну, але надзвичайно любив її».

Звали Любченка Аркадієм Панасовичем, був він старшим від Івана Керницького, народився на Київщині 1895 року, в 20–30-х роках був активістом літературного руху, належав до ВАПЛІТЕ разом з Миколою Хвильовим. Був незмінним секретарем цього літературного об'єднання, а також засновником «Літературного ярмарку». На початку війни його евакуювали в Уфу, однак через хворобу сина Лесика залишився в Харкові і дочекався приходу німців. У жовтні 1942 року заснував у Харкові часопис «Український засів», працював у редакції «Нової України», яку редагував Віктор Петров, як виявилось пізніше – геніальний радянський розвідник і прекрасний літературознавець, автор широковідомого роману «Романи Куліша». На початку 1943 року Аркадій Панасович перебрався до Львова, де відразу познайомився з молодою акторкою Рутою Темницькою. Вони мріяли побратись. Мало це статись після Моршина, куди поїхали лікуватись. 23 липня 1943 року «Львівські вісті» повідомили про трагічну загибель Володимира та Рути Темницьких.

Про перебування Аркадія Любченка в Моршині Іван Керницький залишив статтю «З Аркадієм Любченком у

Моршині», яка була опублікована у п'ятому номері «Наших днів».

Лікували Івана Керницького в Моршині доктор Сопуляк та Тірк з Кракова. Був на той час у Моршині й Петро Карманський.

Наприкінці серпня 1943 року в «Українському видавництві» виходить комедія у трьох діях Івана Керницького «Король стрільців». Стрільцями в ті часи називали центральних футбольних нападників. П'єса могла тільки здивувати. Кожен день радіо сповіщає про жорстокі бої на фронтах, відступ німців, всюди сіялась паніка з приводу того, що буде, – а тут п'єса дуже далека від даних проблем, якась позачасова. «А п'єса Івана Керницького, – писав в рецензії в «Нових шляхах» (№ 8, 1943) Д. Ш., – це зразок веселої безпретензійної комедії, добре написаної і дуже сценічної, що обдаровує читача (і ще більше обдаровуватиме глядача) хвилинами справжньої безжурної веселости». Може, якраз і в тому весь сенс. П'єса намагалась ніби відірвати людей від того жаху, в якому вони мусили жити щоденно. Вона намагалась нагадати їм про інше життя, яке мусить настати. А в тому житті повинні бути і сміх, і гумор, і любов.

Тема твору банальна. Поет-початківець Сень Скакун хоче випустити збілочку своїх поезій, а на цю справу немає грошей. З намови свого приятеля Молодецького, який працює в горах серед гуцулів і тримає там щось типу бару, поет вирішує перед роботодавцем, власником фабрики батогів, а водночас запеклим болільником та головою спортивного товариства «Хуртовина», видати себе за «короля стрільців», в результаті чого виникає дуже комічна ситуація, яка підсилюється ще й тим, що дочка власника фабрики пана Баса

Ірина закохується в того афериста з футболу. Врешті ситуація виявнюється після приїзду справжнього «короля стрільців», а конфлікт знаходить щасливу розв'язку. Всі радіють: Бас дочекався знаменитого футболіста, Скакун здобув серце дівчини і добру посаду на фабриці. Дія відбувається на Гуцульщині ще у польські часи. Зрештою, і п'єса була написана тоді ж. Називалась тоді «Муза на офсайді», виставляв її на сцені театр ім. І. Котляревського.

«В творі, – писалось в рецензії «Наших днів», – порушені теж і поважні питання нашого суспільно-національного життя, щоправда, тільки так мимохідь, то тут то там, одним-двома реченнями, але це виходить саме на добро для цього рода комедії, бо не обтяжує її зайвим моралізаторським та публіцистичним баластом».

Рецензент відзначав, що в творі є цілий ряд добре обрисованих персонажів, хоч вони потрактовані «на весело», є гарна планомірна акція, багатство комічних епізодів, жвавий діалог, перетиканий добрими дотепами, погідна атмосфера, сповнена непідробного гумору і непідфарбованої веселості. Автор рецензії сподівається, що дана п'єса є не тільки приємна лектура, а «без сумніву, увійде як помітна позиція в легкий і веселий репертуар наших театрів, насамперед міського типу, бо твір змальовує міщансько-інтелігентське середовище (хоч в ньому є дещо з селянського побуту – старий гуцул, Анничка) і саме тут матиме найбільший відгос».

На жаль, п'єса тоді не була поставлена. Не було коли. Доля німецького окупанта вже була вирішена. За Галичину розгорнула боротьбу польська Армія Крайова. Тих, кого не знищив більшовизм та німці, тепер добивала вона. 11 вересня 1943 року вбито заступника директора медичного інституту

Аркадія Ластовецького. Ця смерть розпочала справжню війну між поляками та українцями.

«Івасю, – ділилась своїми думками про п'єсу Оксана Николишин 22 жовтня 1943 року, – думаю, що Ти навіть не маєш права сумніватися в тім, що мене втішила Твоя книжка. Знай, і то раз на все, що мене радує кожне Твоє слово, а не то книжка з такою сердечною дедикацією.

«Короля стрільців» читала я три рази. Якщо Тебе цікавлять мої відчуття, то слухай... Разить мене Анничка. Є вона надто отверта та відважна у висказуванні почувань. Не подобався мені Молодецький, особливо в третій дії. Занадто невиразний як тип (беру під увагу його відношення до поета). Запал до спорту пана Баса є трошки перебільшений. Чому ні, є взагалі фанатики спорту, але це переходить всяку міру. Щоби зовсім свідомо валити свою фабрику і в той спосіб відганяти від праці? Думаю, що помимо його нарваності, психіка директора-власника не є узята у відповідний спосіб, а з ним і його робітників, які в той спосіб (друга дія, її початок) трактують і працю директора. Думаю, Івасю, тут є маленька пересада. Початок другої дії подобався мені найменше, хочай беручи під увагу, що це комедія, задоволена б других з певністю. І найважніше – «Король стрільців» є написаний на правду для сцени: тло гарне, акція жива, невимущена, мова цікава (за виїмком деяких висловів пана Баса). На сцені випало б воно гарно та цікаво і багато б залежало від гри артистів... А поза тим комедія мені подобалася. Є легка та цікава».

Через деякий час 214-й номер «Львівських вістей» від 19/20 вересня 1943 року повідомив про вихід в «Українському видавництві» п'єси Івана Керницького «Квіт папороті»

про дитячі роки Івана Франка. Великою рецензією на появу цієї п'єси відгукнулись «Наші дні». «Не один, може, – писав в цьому часописі рецензент Ч-ко, – читач, поглянувши на титульну сторінку цієї книжки і прочитавши підзаголовок, подумає, що це одна з досить частих у нас біографічних інсценізацій, подумає і ... можливо, відкладе набік, хай, мовляв, читають ті, що їм з обов'язку належить це зробити – вчителі, дошкільниці... Тільки учинивши так, читач зробить велику помилку і багато втратить. Річ бо в цьому, що це зовсім не інсценізація, а цілком оригінальний твір, побудований у своєрідному жанрі, що його можна визначити як писання про дітей для дорослих читачів. Блискучими майстрами цього жанру в нашому письменстві були В. Стефаник («Дитяча пригода», «Пестунка») та С. Васильченко («Роман», «Свекор»), і лінію розвитку цього жанру з неабияким хистом продовжує далі рецензованим тут твором Іван Керницький».

Вся сила п'єси, на думку рецензента, не в складності сюжету і не в гостроті драматичних колізій, як повинно бути в драматичному творі, а в повноті життєвої правдивості, у великій переконливості виведених образів та в глибині пізнавальної думки.

В основі п'єси відоме Франкове оповідання «Малий Мирон». Весь навколишній світ подається через сприймання його цим малим хлопцем: то через розмову з різними людьми, які відвідують батьківську кузню, то в спілкуванні з сусідами та ровесниками. В п'єсі буденна дійсність переплітається з казковою (цвіт папороті, який не кожному суджено побачити). Зробив це автор, на думку рецензента, оригінально і по-франківськи глибоко. «А якби я, татуню, – каже малий Мирон, – нині опівночі цю чарівну квітку знайшов, то я по-

шептав би, пошептав би, і стали б ся великі чари, і Мартусі тато вже не мусів би вертатися в Борислав та лізти під землю, я дав би їм багато-багато грошей, і вони вже не були б бідні... в кого б тільки яка біда – я кожному поміг би. Правда, правда, татуню, як це гарно було б».

Малий Мирон виросте у Великого Франка, який бажав усім щастя і «рівного права для всіх». Тільки раз в його уяві зацвіте чарівним квітом папороть, але замість сподіваного щастя буде тюрма, поневіряння між людьми, етап у рідні Нагуєвичі під жандармським багнетом, нерозуміння найближчих йому людей, нужда і відчай. Образ малого Мирона з п'єси і його мрія про квітку щастя в цей воєнний період видався якимось дивним символом, бажанням автора п'єси хоч на мить дати забуття своєму многотраждальному народові...

«Образ малого Мирона, – писали «Наші дні», – створено так переконливо, що, здається, тільки так, а не інакше і можна уявити собі дитинство Івана Франка. Хоч по-дитячому (у цьому знати мистецький такт автора), але Мирон усім цікавиться, усіх розпитує, аж до розмови з грибами (це одна з найкращих сцен у п'єсі – ява 2, картина 3). Діалогічну характеристику Мирона автор посилює витриманими у відмінному дусі впродовж усього твору ремарками. Вдалими в п'єсі виступають і батько Івана Франка-Мирона – Яць Франко-коваль, щирий трудівник, всіма поважаний громадянин і дбайливий щодо свого сина батько. Яскраво змальовані й інші образи, хоч вони й епізодичні.

Іван Керницький виступив у п'єсі як блискучий майстер діалогу, якого не часто можна надібати в тодішній драматургії. Саме про цей бік справи наголошували «Львівські вісті», пишучи про п'єсу Івана Керницького. «А взагалі мова, – за-

значалось зокрема, – цієї п'єси просто таки зразкова, і вона свідчить про те, яких наслідків може добитися український письменник незалежно від його «діалектичного» походження, якщо поставитись до цього з усією поважністю. Вказуючи на цей приклад, можна сказати: «Отак творяться класичні тексти всеукраїнські, а через те й тривалої вартости». Таке враження, що автором цих слів був не хто-небудь інший, а сам І. Огієнко, який колись мав претензії до мови Івана Керницького, особливо до його другої збірки.

П'єсі пророкували велике майбутнє і вважали її за безумовно дуже великий успіх молодого письменника. На сцені п'єса так ніколи і не була поставлена, хоча перебувала в найближчих планах В. Блаватського. Не встиг...

Одночасно з «Квітом папороті» в «Українському видавництві» вийшла збірка Аркадія Любченка «Вертеп», а на сцені театру була здійснена вперше в історії українського театру постановка драми Шекспіра «Гамлет» в перекладі Михайла Рудницького, який усім опісля говорив, що сидів у глухому селі і боявся, щоб його не бачили німці...

«Львівські вісті» передають новини тільки про переможні бої німецької армії. Ні слова про Сталінград, ні слова про відступ. Читач лишень дивується, чому ці переможні бої все ближче і ближче до Львова, а не біля Владивостока.

9 жовтня 1943 року не стало Мар'яна Панчишина, директора медичного інституту у Львові, який знайшов собі захисток від польських фашистів у митрополичих палатах, але не витримав постійних переслідувань та терору.

Нарешті передова лінія німецької армії підійшла до Львова. 25 жовтня видано наказ посадника міста затемнювати вікна, прийшов лист і від Оксани Николишин...

Вона повідомляла, що разом з братом Романом поїхала в Микуличин до своєї товаришки Гандзуні Гундяк. «Вночі з 30 вересня на 1 жовтня, – писала, – якісь бандити післили до неба трьох або чотирьох поляків. Про це довідалися ми 1 жовтня, як прибули до Микуличина. Менша приємність трапити якраз на такий день. В полудне того дня приїхала кримінальна поліція і заповнила українцями два тягарні авта. Забрали гміну, між ними Гундяка, чотирьох поліцаїв з командантом і кількох з надлісництва. Між ними попалася одна пані, яку хотів витягнути з біди Полотнюк. І сталося, що вони ту панну лишили, а на її місце забрали Полотнюка. Поїхали з ним до Надвірної або до Станиславова. Я з Романом мешкала в Гундяків. Можеш собі уявити, яка в хаті розпука? А ще прикріше, що ми принесли із села ту вістку.

В хаті голосили, як по небіжчику. Боялися спати в хаті, бо уявили собі, що прийдуть і по них та ще й підпалять хату. Нам було смішно, але для фасону спала я з жінками в столі на сіні. То була найстрашніша ніч, яку собі пригадую. Подумай, Івасю! Від восьмої години вечора до п'ятої ранку не змружила я очей: цілий табун розшалілих від люті бліх кинувся на мене з такою силою, що я зі стогоном відганялася від них без хвилини спокою. Сім звірів я зловила на тілі зовсім випадково, а за інших навіть не говорю. Я проклинала свою «фантазію» спати на сіні і була б, напевно, сто разів утекла до хати, якби не люті пси, яких спускали на ніч з ланців. Хлопці сторожили хату, тільки один Роман спав у кімнаті і так солодко, що Юра, який сидів на ганку, чув його хропіт на двір.

В суботу випав чудовий день! У хаті плачі та крики, а надворі сонце, п'янке та осліплююче, небо безконечне у своїй синяві і зелень, вже легко забарвлена часом золотом.

Роман купався цілий ранок, я сиділа над рікою і слухала, як шумить вода.

В полудне ми попрощалися зі всіма і пішли на станцію, але тому, що по дорозі стрінули решту товариства, які щойно приїхали, я відіслала Романа, а сама лишилася з ними на неділю.

То була чудесна прогулянка!

Недавно я довідалася, що пустили тільки Гундяка, а лісничого Поліщука зробили відповідальним за цілість польських лісничих.

І не маємо поняття, чи ті всі, що їх забрали, ще сидять, чи, може, лежать.

В Космачі всі здорові. Мороз також, Оля пише до мене дальше».

Гундякова хата за три кілометри від Микуличина, як йти вузькою колійкою. Старого Гундяка, батька Гандзуні, не випустили і розстріляли разом з Євгеном Полотнюком, чоловіком Ірини Вільде. Саме в той час до них приїхав у гості брат Платон, який був активним членом ОУН і, рятуючись від польської поліції, опинився в Мінську, де одружився, мав дочку Жанну. З ними він і приїхав у гості до Микуличина. Треба знати, що лист Оксани Николишин є єдиним документом, який досі вдалось виявити в даній справі, і написаний у час даних подій. Причиною для арешту насправді було не «післання до неба трьох або чотирьох поляків», як пише в листі Оксана Николишин, а вбивство в Яремчі старого німця, який їхав на дрезині. Вбивство було звичайною провокацією поляків. Вони й навели німців на слід, що це зробили українські націоналісти. Німець свою справу чинив просто: брав заложників і встановлював час, коли люди самі зда-

дуть вбивцю. До заложників потрапила і дружина Платона Полотнюка. За неї дуже просив Євген Полотнюк. Просив, щоб її випустили. Німці, не довго думаючи, випустили її, а натомість взяли його. І опісля розстріляли. Про місце розстрілу Ірина Вільде так ніколи і не дізналась, як і, зрештою, про час розстрілу. Все стане відомо значно пізніше, коли її вже не буде серед живих.

Вона змушена буде переховуватись у братової, сестри пізніше народного художника України Зіновія Кецала, в Добрівлянах, а відтак у батьків, які вчителювали в Ходорові.

Зі смертю Євгена Полотнюка виникнуть різні версії та легенди, але, як писав Остап Тарнавський, ця смерть «вирішила особисте життя письменниці, а потім і її дальшу творчу працю». Вона не захотіла їхати в еміграцію, залишилась...

Шостого листопада у «Веселому Львові» відбулася прем'єра програми, яка називалась «Ой серце ти, серце!». Серед скетчів, про які схвально відгукнулась преса, була і п'єса Івана Керницького «Наші наречені», текст якої не зберігся.

4 грудня 1943 року трагічно загинув брат редактора тижневика «Рідна земля» Юліана Тарновича Олександр – історик, письменник та журналіст. У Кракові зголосився до німецької армії, був офіцером, але, зрозумівши політику німців стосовно України, на знак протесту застрелився. Залишив по собі гарне помешкання та бібліотеку у Львові, яку Юліан Тарнович віддав бездомному Юрію Косачу. За місяць Косач все пропив. Від меблів і бібліотеки – ні сліду...

Вересневий номер «Наших днів» надрукував невелику п'єсу Івана Керницького «Перелицьований Грицько» та пародію «Ой, не ходи, Грицю». Обидві ставив «Веселий Львів» перед Різдвом, а на Різдво поставив його скетч «Вертеп», де

одним з головних героїв був Сталін. П'єса мала надзвичайний успіх. Рукопис її не зберігся. Саме ця п'єса й вирішила долю Івана Керницького. Залишатись у Львові вже було неможливо...

Одинадцятий номер «Наших днів» опублікував невелику гумореску «Що та війна наробила». Легенький усміх над нашими гріхами та вмінням пристосовуватись до всього.

26 грудня 1943 року не стало батька. Це був жорстокий удар для Івана Керницького...

Ховали на старому водниківському цвинтарі. За тиждень мали бути Різдвяні свята. Мав батько тоді принести до хати сніп соломи і поставити на покутті «за короля», як це робив завше і як цього вимагав звичай.

Сумні були того року Різдвяні свята. Були й тим пам'ятні Іванові Керницькому, бо останні на рідній землі. Батькові було 67 років.

«Дорога Дарцю! – писав невдовзі по тому Ірині Вільде. – Не знаю, як Ви пояснювали собі досі мою довготривалу мовчанку. Не знаю, хоч і, може, догадуюсь, як... Та все ж – думайте про мене що завгодно і називайте мене, як хочете, а я далі обстоюватиму при тому, що людина, яка не терпить сама і не страждає, не має морального права потішати в горю іншу людину, яка в тому самому часі дуже сильно терпить сама і глибоко страждає. Дивовижний погляд – скажете.

Розумно беручи справу, сам знаю, що дивовижний і чудернацький. Але з чуттєвого боку, здається мені, що він теж подекуди оправданий. Я знаю, що з приводу безмірного горя, яке зустріло Вас, багато Ваших щирих друзів та знайомих поспішило до Вас зі заявами щирого співчуття... Так і слід,

інакше ж воно і не повинно бути. Одинокий, може, я, що теж мав щастя зараховувати себе до Ваших друзів, не писав до Вас, ані стрічки... Я збирався писати до Вас кожного дня і кожного разу – і щораз перо випадало мені з рук. І було мені з того приводу дуже прикро і боляче, і соромно, а щонайменше дивно. Чому я таки врешті не напишу до Вас? І тоді, власне, звідкілясь, немов з глибини підсвідомого, шептав мені хтось: не маєш морального права! Не маєш морального права! В неї ж (тобто у Вас) таке горе, така трагедія, а ти живеш собі розмірно щасливо. Без жодних потрясень і без трагедій, смерть не вирвала нікого із круга твоїх найближчих, найрідніших, – отже як же ж ти знайдеш у собі відвагу написати до неї в такій хвилині?

Отож, як бачите, я ждав на це «моральне право» написати до Вас. І діждався його. Оце проминув місяць, як я похоронив на водницькому цвинтарі свого Батька. Тато померли 2 тижні перед Різдом на ту саму недугу, на яку найправдоподібніше я також помру, з тою, очевидно, різницею, що я напевно не дотягну до 68 року життя... Коли, дорога Приятелько, пригадуєте собі пролог «Земля благословить» з моєї збірки «Мій світ», то Ви, напевно, зараз уявляєте собі, чим для мене були покійні Тато. Не буду довго розмазуватись на тему «терпіння», зрештою, мені здається, що я самий вже так фізично охляв, що й терпіти «по-християнськи» не маю спромоги. Факт є фактом, що коли після похоронів я поїхав до Львова до лікарських оглядин, то лікар ствердив у мене багато малих ранок у правому боці легенів, який до цієї пори вів себе досить пристойно і не давався мені взнаки. Втім, це досить таки смішне, що так перед Вами вихвалююсь своїм нещастям.

Це виставляє мене в ситуацію того хлопчика, що чванився перед своїми товаришами: «Е, е, а моја babca umarla». (Е, е, а в мене бабуця померла. – польськ.).

Чи відписала йому на цей лист Ірина Вільде, невідомо. Можливо, він не зберігся.

25 лютого 1944 року вона написала листа Остапу Тарнавському. «Як скінчиться війна і ми останемо в живих, приємно буде мені вписати Вас (якщо не запротестуєте) на листу приятелів, – писала йому, – яких часом хочеться бачити в себе за чаєм. Міркую собі, що по війні ми повинні нарешті почати жити як люди». Після цих вступних слів наступні у листі: «Ви, Івась, Василь мої наймолодші приятелі в письменницькій братії. Івась поважно хворіє. Це дуже приkre. Власне, тим приkre, що ми, його приятелі, якось так байдуже дивимось на його боротьбу з хворобою. Адже всі ми його любимо. Це правда, якої ніхто не відпекається. Правда і те, що кожний з нас, навіть я у своїм незavidнім положенні, може йому чимсь, ну, хай впаде це слово, грішми допомогти. І кожний з нас радо причинився б до цього, але треба когось, хто б прийшов, пригадав, перебрав ті гроші. Йому помер батько. Хвороба батька і похорон напевно відбилися на матеріальному стані родини. Є між вами молоді люди, що за ніч протрачують великі суми, а там Івась на ліжку, на якому вмер його батько. Знаєте, що Шевченко сказав у своєму щоденнику: «Мірилом любові є гроші». Наша любов запасивна, щоб допомогти товаришеві, якого ми всі любимо. Може б, Ви занялись цим, Остапе?».

Співчутливого листа 11 січня 1944 року з Коломиї написала Оксана Николишин. Розраджувала, що на все є воля Господня, з якою треба погодитися, як з кінечним фактом.

«А коло мене, – інформувала його, – все по-старому. Сиджу в тій самій поганій Коломиї, як у Бога за дверима. Все ті самі обличчя, все ті самі голоси, так ніби на кінці крутих, брудних вуличок був кінець і світа. От і живу. Не слухаю жадних небилиць, не журюся ані не переймаюся нічим анітроха, і мені є добре. Знаю, що буде так, як Господь захоче. Чекаю терпеливо на час, коли зможу забратися до своєї праці. Тужу за нею, Іваську. Не можу дочекатися тої хвилини, коли вже зажию давнім життям серед спокою та радості, серед старих друзів та оточення. Правда, нема вже їх, пороз'їджалися, Бог знає, чи зійдемося вдруге, але знаю, що як тільки переступлю поріг якоїсь з консерваторій, знайду їх, може й кращих, може й ні. Часом та будучність видається мені так невисказано гарною і тим самим неймовірною, що аж жахаюся. Але це тільки моменти. У мене віра і надія на краще! А це так шалено багато!».

Це був її останній лист до нього. «Найбільше тішуся, – ще не знала нічого, – 1944 роком. Знаю, що це вже «мій рік». Правда, Івасю, що маю право вірити в дійсність цих слів? В червні було чотири роки, як я останнє співала. Здається, що вже досить».

Це ще не все: «Коли зустрінемося вдруге? – запитувала. – Чи Ти знаєш, Івасю, що Гундяка з Микуличина таки взяли вдруге і не пустили. Воно дуже прикре. Хотіла я написати до Гандзуні, та не знаю як. Вона зовсім хвора від того нещастя»...

В лютому 1944 року Оксану Николишин з батьками забрали на роботу в Німеччину. Там вже була її сестра Ірина, яка була замужем за відомим діячем ОУН Мацюраком. Вони мешкали в Саксонії, в місті Хемніці. Родину Дмитра Николишина вивезли в Гамбург. В Коломиї залишилась служниця

на ім'я Василина, вельми побожна жінка. Хату, звичайно, розграбували свої ж сусіди. Василині вдалося врятувати тільки портрет Дмитра Николишина роботи художника Лу-жецького та картину Мороза «Космацька церква». Перший не вкрали, бо кому потрібен чужий пан, якого обікрали, а другий – бо то побожна річ, і красти її не годиться. Люди ще мали совість, що красти, а що не красти.

Брат Оксани Роман був евакуйований з банком, в якому працював, у Німеччину.

З тих пір майже нічого про Оксану Николишин ніхто не знав.

Пропав Василь. «Майже ніхто з нас не має певности, – писала Ірина Вільде Остапові Тарнавському, – що ще побачимося з ним, і всі якось так перейшли «до порядку денного» над втратою його. Мені він, коли не завжди, то напевно дуже довго бракуватиме. Було якось так уложено між нами, що він завжди приходив до мене з найбільш упокірливим, з соромом, з неприємним, з небезпечним. Було замало вислухати. Треба було щось «радити», хоч були такі ситуації, то хоч би, як його останнє непорозуміння з правлінням спілки, що не знати було що і куди радити. Не зважаючи на всі його блуди, була у Василеві якась легкість, що робила його приємним. Найкращий цього приклад – батько Карманський. Псьочив Василя, але й брав з собою на винце у ринку. Гей, гей... все те ніби сон. Скільки нас вже убуло (чула, що ніби Десняк не живе), а скільки ще убуде?».

Вже не було серед живих не тільки Василя Ткачука, не було й Олекси Десняка.

Тим часом Оксана Николишин з батьками були в Німеччині. Опинились в американському протектораті, але їхати в

США не хотіли. Рвались додому. Врешті приїхали. В Коломию вже не хотіли. У Львові їх прийняв Денис Лук'янович. Оксана – відразу в консерваторію. Хотіла відновити спів. Вердикт був суворий: ніякого співу...

Після непорозумінь з Денисом Лук'яновичем, який, як виявилось, не був байдужий до оголених натур у ванні, сім'я перебралась до Ірини Вільде на вулицю Театинську, 33 (зараз вулиця Максима Кривоноса). До своїх попередніх панів приїхала і Василина. Привезла те, що врятувала. Дмитро Николишин знайшов роботу в книжково-журнальному видавництві. Там йому замовили написати книгу про Марію Заньковецьку. Рецензував рукопис Ярослав Галан. Рецензія була така, що Дмитра Николишина заарештували. В 1950 році його засудили на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

З тюрми передав записку, яку родина зберегла. «Мої найдорожчі, – писав зі шпиталю, куди його направили на лікування. – Дякую за письмо. Я нині-завтра зі шпиталика до камери. Чую, що скоро звідси виїду на схід. Добре, що мамуся не зверталася до Вільде. Знаю, що говорив про неї мій слідчий. Виходить, що вона мені пошкодила. Він казав, що вона мене не щадила, очевидно на письмі. Він частину навіть читав мені, ніби що я говорив про Китай та про Галана після його смерті. Власне, це мені зашкодило на суді. Та я ще буду писати жалобу, як виїду зі Львова, бо тут усе цензурує КГБ. Про В(ільде) і її шлюб говорив мені слідчий ще в квітні. Він спеціально приїздив до мене за неї питати і за Лукіяновича. Не знаю, що з Лукіяновичем. Я вже краще чуюся. Мені дуже залежить на тім, щоб всі мої твори були забезпечені, щоб не возився з ними по світу». Ще за все дякував і надіявся, що

ще Бог дасть, що побачиться з усіма. Не судилось. Помер у тюрмі 14 грудня 1950 року.

Його ім'я чомусь було заборонено навіть згадувати. Заборонено настільки, що його ж пісня, яка завоювала цілий світ і називалась «Гуцулка Ксеня», приписувалась зовсім іншим людям...

Так нічого й не знав Іван Керницький про долю Оксани Николишин. Дізнався згодом, 1967 року. Вона була давно одружена і бавила не його дітей...

В США їздила її дочка. Зателефонувала Іванові Керницькому, а той невдовзі прислав листа Оксані Николишин-Гринько: «Дорога Оксано, – писав 21 січня 1981 року. – Це була для мене справді велика, але приємна несподіванка почути в телефоні голос Твоєї Доньки з другого кінця США. Не знаю, як дякувати Богові...» Дочку звали Марта...

Похвалився Ользі, що колись писалась Гавришук, та дружині Мороза Ірині. Листа вже не підписував – «Твій братчик Івась», а вона не писала: «Твоя сестричка Оксана»...

Розділ XII

ЦИГАНСЬКИМИ ДОРОГАМИ

Адольф Гітлер з нагоди нового 1944 року вислав усім, кого перед тим завоював, а тому й визнавав себе перед ними визволителем, у тому числі й для свого дистрикту Галичини, новорічні послання. В них він запевнював, що перемога буде тільки за німецькою зброєю, і нехай ніхто собі не снує якихось дурних думок, що може бути йнакше. Послання Гітлера Галичині газета «Львівські вісті» надрукувала дуже великими буквами на першій сторінці і назвала «Перемога, не зважаючи на ніщо». Звичайно, в цю перемогу вже ніхто не вірив. Фронт котився на захід. По всьому краю ширилась кампанія збирання теплих речей для вояків дивізії «Галичина», бо ще до весни далеко, морози припікають, а хлопці мерзнуть. Тому й просили газети, щоб усім миром обігріти бравих воїнів. Хто шкарпетку, хто рукавичку на один палець, а хто на всі п'ять. Збирались також онучі, навушники, теплі шапки, тепла білизна. До збирання машингверів не доходило.

Завжди всевміючі господині через газету радили, як «з нічого» на свята спекти смачний торт, солені палички з кмином з такого самого тіста, як для вареників, про смак яких уже давно люди забули. Всюди неймовірна дорожнеча, всього всюди бракує. Радила газета, що для того, аби у дітей була пам'ятка про свята, спекти їм еклери за дуже спрощеною методою та технологією. Радили також рецепти, що

можна зробити на свята із шкоринок зачерствілого хліба. Великими ласощами були в ті часи розпарені сушені яблука, притрушені сахариною... Найсмачнішою їжею вважались млинці, зроблені з двох яєць, 1,2 л молока і 30 г дріжджів. Молоко може бути не тільки свіже, а й підкисле, або таки добре кисле, аж перестояне.

Під Житомиром німецька доблесна армія відбила великі атаки більшовиків...

До свого коханого українського народу звертався генерал-губернатор Галичини доктор Франк. Дуже гарними й лагідними словами, особливо, коли мова йшла про те, що німецька непереможна армія вважає за честь запросити визволені народи розгромити більшовицьку армію, аби і ті народи в своїх історіях позаписували нестертими літерами, що й вони докладались до великої перемоги. Зовсім не в унісон із посланням Адольфа Гітлера та генерал-губернатора Галичини «Веселий Львів» виставив нову програму «Сійся-родися». Так ніби й нічого у світі не було, а тільки за прадідівським звичаєм святкується Різдво, співаються коляди, щедрівки, люди зичать собі здоров'я та поводження і цілком не турбуються ні тими післаннями, ні тими звертаннями. Над програмою працювали Василь Софронів-Левицький, Володимир Росинський, Максим Гак, Іван Керницький, Богдан Нижанківський. Режисером був Петро Сорока. Великий успіх мав новочасний «Вертеп» Івана Керницького зі Сталінім.

Доблесні німецькі війська вже змушені відбиватися під Нікополем. Не відбилися, але в пресі про це не писалося. Поки йшла ота веремія, «Веселий Львів» пішов на канікули. У Львові мав починатись традиційний карнавал. Шановні

отці з провінцій мали привозити на бал своїх донечок, що на виданні. Не вийшло веселої забави і тут. Весь Львів на карточках. Норму масла й хліба надзвичайно врізали. Голод.

З культурних новин з того часу на увагу заслуговує хіба те, що на Гендельштрассе (зараз вул. О. Нижанківського) відкрито Музей гігієни. Треба, щоб люди досконало знали, що таке заразні хвороби і як з ними боротися. Відкриття музею подавалось як акт, на який здібна тільки найвища з рас у світі. Стає брак паперу. Об'єми газет різко скорочуються. Зникають фанфарні вірші, оповідання, навіть гумор. Одні тільки повідомлення про непереможні бої. Спроба карнавалу у Львові збіглася з боями під Черкасами.

Німці почуваються вже непевно і у Львові. 11 лютого страшне повідомлення: неподалік будинку Івана Франка, в якому колись був Музей письменника, а тепер приміщення для служби генерал-губернатора, котрий мав жити в сусідньому будинку, збудованому Іваном Багенським для відомого купця Антона Увери, вбито віце-генерал-губернатора доктора Бауера та його співробітника Шнайдера. Підозра падає на ОУН-УПА, бо вбивця крикнув при вбивстві «Слава Україні». Як виявилось, убив німців російський терорист Микола Кузнецов. На похороні, який відбувся 15 лютого, від дивізії «Галичина» виступив колишній відомий січовий стрілець М. Угрин-Безгрішний. Він заявив, що на такі підлі акти українці не здатні...

Всі чекають відповідного удару з боку німців. Довго не довелось чекати. Назустріч наступаючій радянській армії на поля битви виведена дивізія малонавчених, зовсім не-підготовлених юнаків дивізії «Галичина». В Золочеві їм влаштовують урочисту зустріч з хлібом-сіллю. Дивізія бере

напрямок на Броди. Вже другого дня її «вітає» радянська авіація, з якою німецька не може дати собі ради. Впали перші жертви: Олекса Бабак та Роман Андрійчук. Обидва зі Станіславщини. Їх дуже урочисто ховають, а на похороні сам генерал-губернатор Галичини, доктор Отто Вехтер запевняє, що з такими почестями будуть ховати всіх, хто складе голову на полях битви... Брехав. До сьогодні лежать тисячі полеглих воїнів непохованими. Всі полягли в так званому Бродівському котлі. Ні могил, ні хрестів.

Жорстокі бої за Шепетівку. Доблесні німецькі війська не хочуть відступати, але мусять. У Львові прем'єра «Фауста». Успіх феноменальний.

Небувалого успіху заживає книга Івана Шкварка «Проклинаю». Сам автор ще в Криниці. Лікується після того, що пережив. Іван Керницький спішить привітати його з успіхом і у відповідь отримує від нього трагічний лист.

«Щоб занадто не інтригувати Тебе, – писав Іван Шкварко, – приступлю до речі. Саме рік минає, як в Криниці познайомився я з нею. Літом, в Ямній, ти мав нагоду теж її пізнати: Маля Мельниківна називалася, була висока білявка, з дрібним, погідним личком, ясними очима – тямиш? Ти не звернув на неї ближчої уваги, бо всього тиждень вона барилась в Ямній, а Ти, як писала вона мені, заєдно зникав собі кудись у товаристві якоїсь ясноволосої феї... Ще літом моє знайомство з Малею було дозріло до тієї фази, що ми вирішили осінню подружитись. Вона не мала вже батьків, жила в Бірчі при старих, бездітних свояках і вчителювала. Організовувала, сердешна, в думці наше майбутнє і розрадувано щебетала: Я вчитиму, – казала, – ти будеш мати всі вигоди у віллі зі садочком, що її мені вуйки в придане призна-

чили, писатимеш там свої речі, їздити будеш гарними кіньми і розказувати часом Малі так гарно, як ти вмієш...

Слухаючи її, я не раз схильний був вірити у вищу Справедливість і казав собі: «Оце, Іване, сама доля післала Тобі Малю як рекомпензату за всі дотеперішні страшні досвіди»...

Бо й справді. Чим я сам міг їй заімпонувати? Чим міг здобути її, молоду і гарну, я, старий і кругом бідний?

Перевести в життя наші пляни не дозволила моя недуга осінню, а потім треба було мені конечно вибратись до Криниці. Це теж вимогла на мені Маля і під час різдв'яних ферій відвідала тут мене. Десять чудових і казочних днів мені тут подарувала і відїхала. Пройшло два тижні. Я був дуже неспокійний і сумний, бо не надходили він неї листи і цілі ночі кукував пугач на модрині біля мого вікна... Ранком 28 січня я одержав телеграму, що Маля не живе! В службових справах вибралась до Перемишля. В поворотній дорозі напала на неї польсько-большевицька боївка, і в лісі біля Риботич знайшли тільки її трупа... Все.

Івасю! Якщо ти маєш когось без решти Тобі відданого, то дай, доле, щоб Ти ніколи не відчував навіть посмаку того, що означає його втрата. В найгірших моментах мого життя я не плакав, а тепер – сам не знаю, відки беруться в мене сльози... Пропав мій спокій, розходились знову недомучені нерви, та що два тижні я не міг навіть держати в руці пера... У безмірі найболючіших переживань і почутті життєвого банкрутства, пишу оці рядки для Тебе та й думаю: світ валиться, а я розкисаю над моїм особистим безталанням. Але ні! Вона була для мене світом, а тепер нема!»

Це був відчай. Великий відчай, якому було важко зарадити. Через багато років – спомин про Івана Шкварка, але

зовсім з іншої причини та з інших обставин, і на цей раз з приводу «Великих роковин» Івана Франка, які в 30-х роках були програмовою точкою усіх святкових академій. Патріотичній молоді дуже промовляли слова – «Кожний може стать Богданом, як настане слушний час!» «Розуміється, – коментував Іван Керницький, – не Богданом Лепким, а Богданом Хмельницьким». Одного разу, – оповідав Іван Шкварко, – я приїхав зі Львова до Звенигорода просто на Франківську академію, що відбувалася в Народному домі. В програмі святкового концерту стояли, звичайно, «Великі роковини», а монолог Козака-невмираки рецитувала, пригадую собі, як нині, талановита декламаторка гімназистка Катруся, що приходилась мені своячкою, бо кликала мене «стрийком». Рецитуючи свій монолог, дівчина весь час вдивлялася у мене палаючими очима, а коли впали зі сцени електризуючі публіку слова Поета – Що за долю мільйонів Мусиш дати ти одвіт! – Катруся випрямилась, як струна, і владно тицьнула пальчиком – у мене! В залі оплески, а шановний письменник з Звенигорода Іван Шкварко, хоч крізь землю провались. «І чому ти, дурна козо, – думав собі, – зробила якраз мене відповідальним за долю 50-ти мільйонів, чому не показуєш пальцем на отця пароха Роздольського, або на Влодка Мироша, який нападав на польську пошту при вулиці Глибокій, чи на пана сотника Петра Прудивуса?.. А ти вибираєш за жертву рідного стрийка!»

Через два тижні знову була урочиста академія, знову Катруся читала «Великі роковини», знову на цьому вечорі був Іван Шкварко, але заховався аж в останній ряд. «Тоді, пригадую собі, – дядьки-філософи так собі з мене покпивали: «І-ов-ва, а чого то ви не сідаєте наперед, пане Шкварко? То не

файно ховатися людям поза плечі, відповідзальность несе те українського народу». Спогад називався «Великі роковини» і був надрукований у «Свободі» від 15 червня 1974 року.

В ті дні йому було важко. «Напиши мені, мій друже, – писав Іванові Керницькому, – щось доброго, бо я такий тупий і хворий. Кашель гіршає, лежу. Напиши, бо це вже добігає останній акт моєї життєвої драми. Цілую Тебе. Не суди мене гостро...

День у день пливуть сюди хвилі еміграції. Що думаєш з собою робити? Іван Шкварко»...

У відповідь написав, що і його, Івана Керницького, драма, здається, добігає кінця...

13 березня 1944 року помер Василь Сімович, ректор університету ім. Івана Франка. Всілякі надії на навчання в цьому вузі давно вже втрачені.

Запеклі бої під Дубном. 22 березня бої під Бродами. 30 березня Львів і доколичні села порозклеювані відозвами генерал-губернатора Галичини Франка. Він просить населення допомоги побороти більшовиків, які йдуть на захід.

У «Львівських вістях» Іван Керницький напередодні Великодня 1944 року друкує новелу «Сирітський Великдень» про дітей, батьки яких у Німеччині на роботах, брати згинули в дивізії «Галичина». Чи має право теперішній «визволитель» називатись визволителем, і чим він кращий від попередніх? На це питання, яке зависає в повітрі після прочитання твору, треба відповісти читачам. Наступна і остання публікація Івана Керницького на сторінках «Львівських вістей» називалась «Було колись». Цей нарис друкувався в трьох випусках газети (79-81). Було. А що ж чекає нас попереду? Нас – це українців, нашу культуру, нашу літературу...

Газета повідомляє, що бої ідуть вже на лінії Тернопіль-Станіславів.

15 квітня 1944 року – Великдень. Перший Великдень без батька...

Ольга Дучимінська, яка всю війну мовчала і не надрукувала жодного рядочка, нараз публікує прекрасну новелу «Великодня легенда» з посвятою Олені Кульчицькій. Це в майбутньому і вирішить долю Ольги Дучимінської. Її назвуть колабораціоністкою з німецьким окупаційним режимом, активною українською буржуазною націоналісткою, прив'яжуть до вбивства Я. Галана і засудять на 25 років. Почувши вирок, Ольга Дучимінська розсміялась, чим здивувала суддів. Вона підрахувала, що з тюрми вийде, коли матиме сто років. Ольга Дучимінська померла на 106 році життя...

Жорстокі бої на Стрипі. Легендарній, овіяній січовою стрілецькою славою Стрипі. 23 квітня «Львівські вісті» друкують поради населенню, як поводитись під час бомбардування міст та як найкраще обладнати сховища. Офіційні повідомлення оптимістичні. Німецькі окупаційні власті й надалі вигукують на сторінках газети, що перемога буде за німецькою зброєю.

Святий Юр у Львові для потреб населення в ті дні випускає молитовник «Господи, воззвах у Тобі».

Несподівано на сторінках «Львівських вістей» друкуються поезії.

Жорстокі бої біля Ковеля. Неподалік Лесиного Колодяжного.

27 квітня 1944 року «Львівські вісті», втомившись передавати інформацію про непереможну німецьку зброю, оголошують результати конкурсу «Українського видавництва»

за 1944 рік. Звичайно таку інформацію завжди подавали «Наші дні», але...

Ні першої, ні другої премії журі не призначило нікому. Їх вирішено було поділити між «Старим боярином» Тодося Осьмачки та «Тигроловами» Івана Багряного, третю премію було присуджено Уласу Самчуку за роман «Юність Василя Шеремети»...

В галузі драми першої нагороди також не було присуджено нікому. Другу премію отримав Іван Керницький за драму «Сіль землі», яка не була опублікована, а в рукописі зберігається у архіві письменника. Третя премія дісталась Сергію Кокоту за драму «Під Косою».

Це була остання нагорода Івана Керницького на рідній землі. До складу журі входили Роман Купчинський, Григорій Костюк, Володимир Міаковський, Юрій Стефанік та Юрій Шевельов.

2 травня у Львові помпезно святкували річницю створення дивізії «Галичина». Окремі вояки отримали з рук окупантів перші нагороди.

Через десять днів всі стіни Львова обклеєні новими закликами німецьких властей організувати дружини самооборони проти більшовицької навали. Звичайно, тимчасової, бо німецька зброя все-таки перемаже!

У «Львівських вістях» крик-опис подій, які стались на Тернопільщині у селі Гаї, яке зайняли радянські війська. Треба всім одночасно стати і не впустити більшовиків. Відступати нікуди: позаду Європа, яка і тепер надіється на Галичину, щоб її у черговий раз зрадити і продати. Заклики німців місцеве населення ігнорує. Жодних дружин. Львів безперестанку бомбардується радянською авіацією.

Для порятунку Європи та цивілізації однієї дивізії «Галичина» виявляється замало. Треба ще створити дивізію з юнаків, які не досягли призовного віку. Із закликом до них звертається Остап Навроцький, якому німці доручили цю справу, а також голова військової управи Альфред Бізанц. До молоді звертається лідер української молоді Зенон Зелений. Замість «юнацької секції», українська молодь пішла в УПА, яка воює проти більшовицьких і німецьких окупантів.

Прем'єра «Трубадура» Верді.

25 червня 1944 року «Львівські вісті» подають конкретні поради втікачам: що брати в дорогу і як поводитись у дорозі. Львів масово покидають мешканці. Напрямок – Захід.

26 червня «Львівські вісті» повідомляють, що помер головний редактор газети, а також редактор щоденника та тижневика «Рідна земля» Осип Бондарович. Народився 2 травня 1895 року в селі Золотниках, де вчителював і помер дід Богдана Лепкого Теодор Лепкий. Ховали О. Бондаровича вже без особливих урочистостей з церкви Петра і Павла 29 червня на Личаківському цвинтарі. На похороні був Іван Керницький. Це було його останнє перебування у Львові. Тут зустрівся з оберштурмфюрером дивізії «Галичина» М. Угрином-Безгрішним. Був на похороні і відповідальний за галицьку пресу Георг Леман. О. Бондаровича поховано неподалік від могили М. Шашкевича. На його місце призначено головним редактором М. Семчишина.

Львів прощається з артистами театру В. Блавацького прем'єрою безсмертної «Наталки Полтавки».

Остап Тарнавський на сторінках «Львівських вістей» друкує свій останній вірш, написаний на рідній землі. Назва більш, ніж символічна – «Відхід».

Газети радять вживати у їжу раків, яких тепер невідомо чому так багато наплодилося в наших ріках та ставках. Останній номер газети виходить у середу 19 липня 1944 року. Газета прощається зі своїми читачами нарисом Юліана Тарновича «Благословення». Номер виходить з епіграфом: «Ми йдемо звідси, благослови нас рідна земле, в мандри».

«Від похорону нашого редактора, – писав у спогадах Остап Тарнавський, – вже недовго довелося нам залишатись у Львові. Фронт відступав, всі важніші установи вже евакуювались. На п'ятницю 21 липня 1944 року ми ще підготували газету, але вже її не друкували. Прес-шеф Леман повідомив нас, щоб ми були готові до виїзду. Спеціально підготовлялись не було потреби. Ми вже перед кількома місяцями дістали наказ переїхати до Кракова... В редакції залишилось тільки дві особи – новий головний редактор Мирослав Семчишин, який перейшов на той пост після смерті Бондаровича з пресової агенції, що працювала в уряді прес-шефа, і я... Ми інформували нашу громаду про події та щоденною інформацією про українське життя заявляли, що наше громадське і культурне життя не заниділо в даних обставинах і розвивалось. Правда, в підпільній пресі, в якій працював наш приятель Йосиф Позичанюк, часом називали нас «соловейками з «Львівських вістей», але ці соловейки могли заспівати й рідної пісні. Ніхто з нас не вихопився ні з одами на честь великої Німеччини, ні з дифірамами на честь німецького вождя, чи, навіть, німецького вояка. Якщо були вістки про військо чи фронт – то це були переклади офіційних звідомлень німецького командування».

Вражаючий епізод з евакуації редакції. Зі спогадів Остапа Тарнавського: «Я повернувся до своєї кімнати і там бачу:

німецький редактор з сусідньої німецької редакції відкручує ножиком електричний вимикач у стіні. Я поглянув на нього, як він завзято порається при цій роботі, і запитав, пощо він це робить. «Нам усе придасться, не будем залишати цього ворогові». Я не сказав нічого. Німцєві вистачає заpastись зайвим вимикачем, а ми – ми втрачаємо все».

Цікаво, чи в закон про реституцію, тобто повернення пограбованого, увійшов цей вимикач, чи ні? Куди його подів отой німецький варвар і дикун, що репетував у своїй газеті про світло і прогрес, які несе його нація іншим народам?

«П'ять воєнних років, – продовжує Остап Тарнавський, – у рідному Львові залишились, як спомин про те, що і в нас була рідна країна, і що ми жили надією, що у цій війні вдасться нам здобути для неї краще життя. У цих п'яти роках змінились дві окупаційні влади. Коли з перспективи поглянути і прирівняти ці два періоди, то вони в основному подібні. Всі агресори жорстокі і застосовують жорстокі методи, щоб затримати своє посідання. Та й війна має свої закони, і в той час милосердя не можна сподіватися. Та все ж є засаднича різниця між тими двома окупантами. Советська система – це забріханість: у пропаганді, у діяльності, у щоденному житті. Пропаганда гуділа, що армія йде визволяти братів, а першими, хто прибув на окуповані терени, були поліційні когорти з готовими списками, кого арештувати, і готовий персонал. І засоби транспорту для вивозів. Всі ці злочинні заходи відбувалися ніччю, ніччю захоплювали людей, в таємниці навіть перед власними громадянами. Німці були не менш жорстокі, але вони все робили відкрито. Навіть, як вішали людей публічно, то на шибениці прибивали напис з іменем повішеного і вимір кари... Советська окупація

знищила все національне життя, що його з таким трудом намагались творити наші патріоти в невідрадних обставинах польського панування, і підпорядкувала все своїй системі, що її контролювала партійним апаратом і вишколеною сіткою поліційного контролю, не допускаючи ніякої свободної думки. Німці не контролювали думок, вони не влезали чобітьми в душу людини».

Тільки тієї й переваги, але й її було достатньо, щоб повторно не залишатись під більшовицькою окупацією знову.

...І прийшов час прийняти благословення матері-землі в далеку дорогу. Прийняти від кожної зокрема і від обох разом. «Як столітні меди, мов кадило на захристії по Великім вході, як хата, купайловим зіллям замаєна, – пахне земля. З нив, облогів та загумень, з лугів, де дишуть кменом і тонуть в молочній купелі стіжки сіна, із ростайних доріг, де притаївся блуд, де чорніють самітні хрести й закляті у віковій мовчанці кам'яні скитські баби, з боліт і мочарів, де вродливі дикі лелії вдивляються свіжими личками в густі калюжі, – з темних оборів, де цвітуть липи й стигне живиця на смерековій корі, – ген, з усіх усюдів іде межами й борознами, по росах, по сонних голівках квітів, котиться, пливе лавою дивний, могутній і ласкавий подих. Це земля благословить»...

Благослови і його, твого блудного сина, земле, в далеку незнану дорогу, звідкіль не вертаються ні зі щитом, ні на щиті. Де за ним пропадуть і знітяться кроки, звідки рідко який птах перелітає. Бо чужина! Бо чужі люди! А він так любив Тебе. А він ще хотів знайти на твоїх просторах, густих святоїванських лісах і мряках квітку щастя.

«Чи знайшли Ви її, – оцю символічну квітку щастя?» – запитала в нього на святкуванні його 70-річчя Ольга Кузь-

мович, а він не відповість на це питання. «Але, може, сьогодні, – розжалобила вона його, – у тих коротких годинах, у дружньому колі приятелів та вдячних читачів, вона таки зацвіте у Вашому серці та дозволить Вам накоротко відкинути всю тугу і усміхнутись справжньо, а не крізь сльози, як у Ваших писаннях»...

День був гарний, такий, який буває в ту пору, коли літо досягає свого вершка. Було 18 липня 1944 року. Відомий Бродівський котел. Дивізія СС «Галичина» вщент розбита, уникнути смерті вдалось тільки одиницям. Серед них і Михайлу Босакову, який добирається до Водників і оповідає про все Івану Керницькому. Той вагається, що робити. Всі його товариші та знайомі пішли в УПА. Його кличуть також. В підпілля, в ліс, у землянку. Це означає з його хворобами та легенями вірну смерть...

У Водниках вже добре було чути канонаду, яка все наближалась і наближалась. З того боку ночами було видно величезні заграви.

Село зіщулилось в очікуванні приходу фронту. В селі стояв німецький гарнізон. Ранком того 18 липня він почав поспішно евакуюватись. Михайло Босаків, який вирвався з пазурів смерті і закінчив своє перебування в рядах дивізії «Галичина», дізнався від командирів гарнізону, що завтра в селі вже будуть радянські війська.

Колишній вчитель і дивізійник Михайло Босаків вирішив їхати на Захід. Кликав з собою Івана Керницького. Кликало його вперто й підпілля. Пропонувало перейти на нелегальне становище і очолити штаб з випуску антирадянських листівок, що в грибівських лісах. Подякував за запрошення. Ті, що просили, самі розуміли, що землянка,

умови конспірації доб'ють його швидко. Попрощались і вибачились одні перед одними.

19 липня брат Богдан запряг коней, щоб відвезти брата до поїзда. Цілу ніч не спали. Плакала мати, плакала сестра Ольга, плакала сестра Стефанія. А ніч стояла глуха, тільки по боках підмальована відблиском великої пожежі. В Старому Селі залізниця була пошкоджена, поїзди на Львів уже не ходили. На станціях на кожного українця полювала боївка Армії Крайової. Польські бандити домордовували те, що не вимордували більшовики і німці.

Вирішено було їхати в Підмонастир.

Не було чого брати з собою в дорогу. Мати спекла хліб і маківник, який так любив. Взяв невеличку валізку, в котрій тримав рукописи та листи, писані до нього. Акуратно все склав у мішок і просив домашніх, аби зберегли його папери. Перше, про що запитав, коли його слова прорвались до них, так це було про ті рукописи.

Ще взяв сорочку, костюм, фотографії найдорожчих.

Попросив у сестри Стефанії на згадку про дім вишиваний рушник. Стефанія вже була одружена, мешкала метрів зо сто за школою. Побігла до хати босоніж, зняла рушник з образу Матері Божої Неустанної Помочі і принесла братові. Узір на ньому чомусь звали у Водниках гуцульським, він був вишитий низинкою в цеглясто-жовтих барвах. З того рушника, точніше з узору того рушника, сестра Ольга вишила собі блузку, в якій ходила в неділю, свята та найурочистіші дні. Сестри були дуже вмiлими вишивальницями. Про це знали всі в околиці. Навіть пан Пришляк, диригент хору на весь повіт, просив дівчат вишити собі сорочку. В тій сорочці він диригував... Був мельниківцем, у війну загинув.

Іван Керницький опісля просив сестру, щоб вишила йому ще один такий рушник. Не писав, куди подівся перший. А сестра не питала. Стільки світів, стільки доріг. Вволила братову волю.

Вже йти пора. А хата не пускала. Кричала до нього кожним кутком, дверима і вікнами. Буйно квітла картопля, над гарбузовими квітами густо гуділи бджоли, кури порпались біля гною, на пліт вискочив півень, але не закукурікав. День заповідався сонячним, якщо не спекотним.

Мама не переставала плакати. Вже не мала сил. Сперлась на стіл, а сльози капали. Він просив, аби не плакала. Не могла зупинити сліз.

І ще раз пройтись по цій траві, по цій доріжці, що вела до воріт. А далі все, як у сні, як у сні...

– Куди? – через схлипування запитала стара хата.

– Певно, у світи, – відповідала стежина, що бігла до воріт.

Хвіртка жалібно застогнала. Брат Богдан змахнув сльозу, і коні рушили. Мати стояла, безпорадно опустивши руки. До року втратила чоловіка і сина. В чорному жалібному вдоиному одязі буде ходити до кінця днів своїх. Господи, дай силу витримати все. Господи...

Кажуть, що кожні п'ятдесят років земля в одному місці піднімається, а в іншому опускається. Як був малим, то церкви з подвір'я не бачив. Ховалася десь за деревами. Тепер глянув – і побачив. Піднесла хрести вгору і благословила його у дорогу. В чужину...

Там, за церквою, обсажена по обидва боки тополями бігла дорога на старий Звенигород, а далі на Шоломию, Давидів... Ще леда день – зачнуться жнива. Вродило зерно цього року. Війни – не війни, а жити треба.

Не йому косити ці пшениці, не йому в'язати у снопи жито. Не його буде воно ласкаво колоти у щоки. Не його. Не йому будуть всміхатися блавати з жита, і мак не буде червоніти. Не на його зопріле чоло будуть падати вечірні роси, а з неба дивитись зорі.

І вже ніколи не будуть світити святоїванські вогники.

Не йому...

Ледь стримував сльози. Ще раз глянув позад себе. Село вже пізнати по купці дерев.

Не став стовпом солі.

«Чи хто згадає, чи забуде мене в снігах на чужині», – плутались в голові Шевченкові слова, і сльози туманили дорогу. Нараз захотів тих кілька останніх кроків по рідній землі пройти... Вирвав трохи полину. Може, там, на чужині, хтось здогадається покласти в головах. У труні...

«Єсьм сьогодні під спеціальним настроєм, бо прийшов з Водник лист від моєї сестри Олі, а в ньому квіточка з рідного краю – засушений підсніжник. Є ніби сюжет для якоїсь красної новелі», – писав Марті Тарнавській 26 травня 1956 року.

І знову та остання хресна дорога... І знову болючі спогади. Ніколи ніде не написав про цю останню дорогу ні рядочка. Писав про все, тільки не про неї. Обминав. Не хотів ятрити рану, яка вже буде кровоточити до самого останку.

Тільки й відомо про неї від Богдана... Брата...

Вони їхали селом, а по всіх стріхах було видно, що недавно було Івана Лопушника. Хати стояли замаєні, прибрані, як належить. І свята в хаті були. Мати спекла струдель з маком. Останню муку витратила. Переднівок був важким. Але з нагоди синових іменин вже не пошкодувала. Колись бідна наївна мама, аби захотити сина до науки у Львові, так

само спекла той струдель. А він не хотів ні струдляр, ні того Львова. Як все далеко тепер!

Ах, Іване, Іване... Так певно доля хотіла, щоб у такий день треба було йти з дому. Згадав колись таки... «Хоч у календарі, – напише, – Ти фігуруєш як Іван-Хреститель, то народ наш христолюбивий довгі віки називав Тебе «Купалом», шануючи пам'ять древнього соняшного Бога, про якого ще згадується в Густинському літописі з 16-го сторіччя. В моїх, бібрецьких сторонах називали Тебе ще й Іваном-Лопушником. Може, тому, що в цій порі літа буйно розросталася лопушня під плотами, на гумні, коло оборога».

І їх згадав... Буйно тоді росли, коли їхав. «Ех, ви рідні лопухи, українські лампаси, широкі, як парашути, а густі, як джунглі! Як добре було сидіти під вашим клапоухим листям і мріяти про світле майбутнє українського народу! Як вже часто ви служили єдиним захистом-азилем усім утікачам перед батьковим ременем чи маминою кописткою! Що й казати – більшість славних повстанців та революціонерів нашого повіту до членів Теренового проводу включно, починали партизанку з лопухів»...

На Івана Купала сонце у водах чистих купалося при своєму сході, а за ним вже весь люд хрещений змивав свої болесті і набирався сили у водах тих.

І ще віночки плелись славні, хоч не було у Водниках великих вод. І не пускались вони по них, бо не дотягував тих віночків сільських потічок, через який у спеку кури перескакували, до голубого, оспіваного в жіночих піснях-баладах Дунаю. І був весь квіт землі в отій порі року в тих віночках. І була м'ята – правдива або перцева, і неправдива або кінська, і був розхідник, і кривавник, закручувались й батіжки

разом з м'якими котиками Божого тіла та сліз матері Божої. І виділялись у ньому мариськи найперше, а за ними пишний рум'янок. Віночки несли дівчата у церкву святити у вишитих строях, а потім на жердині під стріхою вивішували їх. Бо помічне зілля було з того вінка на усяку хворобу, а найкраще на припинення болів голови та живота, до замовлення зуба, до підкурювання немовлят, до відгону відьом та й до інших потреб, про які вже не говориться на людях.

А хати! Боже, які стояли хати, прибрані зіллям, мов молоді до шлюбу. Лопухом і папороттю, івановими головами, чорнобилем та полином сивим, від якого запах слався по подвір'ю аж до задурманення голови.

А вночі земля випускала зі своїх надр мільярди дрібних ліхтариків, які звались святоіванськими вогнями. І робили ті вогні своїй матері-землі отаку мерехтливу корону. І світ у тих вогнях видавався загадковим, неймовірним і прекрасним...

О, містеріє рідної землі. О, містеріє святоіванської ночі, якої вже ніколи не побачить і не почує. Ні рохкання неймовірного жаб, ні співу солов'їв. Не прилетять до нього... І все ж, «я глибоко вдячний Тобі, – напише геть далеко пізніше, – що ти мене надихнула написати мою першу книжечку «Святоіванські вогні» так багато років тому! Химерні вогники, грайливі світлячки, як довго ви горітимете в моїй душі золотими споминами минулого, так довго моя батьківщина завжди буде близько мене і зо мною, і я відчуватиму її благословення, як останній дотик матеріної долоні на моїй голові»...

Поїзд на Ходорів не забарився. Далі – чужина.

Брат гнав кіньми за поїздом, махав руками і стирив кашкетом сльози...

Досвіта наступного дня люди виганяли худобу подалі від хат десь на кутки. Богдан вигнав і своє добро. З Коцурова вже наступала на пуге село радянська армія.

Наступного дня за ним вже прийшли, аби йшов на службу. Взяв коні і відвіз у Броди, де госпіталь пораниених солдатів. Мати виблагала командира, щоб змилосердився над дитиною, бо молодий був. Сімнадцятий йшов, а це дорога далека. А ще нікуди поза село не їздив. Послухались. Богдана залишили, коня взяли. Назавжди. Хто з визволителів зважатиме на те, що селянській родині без коня буде важко жити...

Кінь зате був у чоловіка сестри Стефанії Андрія та його брата. Треба вже було орати землю під озимину. Так і йшла робота. Один день в Андрія, швагра, один день в його брата, а третій день на своєму полі. Поле Керницьких «наверху», зліва, як дорога на Старе Село.

В грудні хата залишилась і без Богдана. Забрали в армію. На комісії запитали, кого має в родині. Відповів, що брата Івана, який у Львові, та сестру Ольгу. Село не виповіло, що брат виїхав. Це вже стало відомо властям, коли повернувся з армії і став працювати на станції в селі. Заповняв листок обліку кадрів і написав, що брат за кордоном. Наступного дня з роботи звільнили. Мусив шукати роботу у Львові. Знайшов.

Роками не чув про брата. Не знав чи живий, чи мертвий. Мати замовляла регулярно за сина Служби Божі.

Іван Керницький дістався до Стрия, далі поїздом у Польщу, де вже на втікачів українців чекали озброєні вояки Армії Крайової. Стріляли безборонних. Хто зараз порухе їх, невинно убієнних? Раніше не можна було... Та й тепер... В дорозі, десь за Сяном, йому стало погано. Пішла кров

горлом... Слава Богу, що здибались земляки, які до того ж були ріднею: Надія та Іван Федьчишини з Коцурова. Вони були артистами мандрівного українського театру, чи, як тоді казали на такий театр, – «театру на возі». Випадково його знайшли. Чекали, коли помре, щоб по-людськи поховати. Надії на одуження не було. З великою самопосвятою доглядали хворого. Обоє грали в його п'есах і тішились своїм родичем. Вони і врятували його.

Потім їх дороги розійдуться, і зустрінуться вони вже в Америці. Іван та Надія радили родичу кинути писання, бо з нього не виживеш, а пропадеш. Не послухався. І – бідував.

На початку 1945 року він в Грацу. Ще йде війна. Якимось чином і з чиеюсь допомогою потрапляє в шпиталь – підлікуватись. Через когось дізнається, що Остап Тарнавський у Відні. «Дорогий Остапе, – пише йому Іван Керницький 28 січня 1945 року. – Д-р Ёндик, який загостив недавно до Грацу, алярмує мене тут, що я нічого до Тебе не пишу, тимчасом я вислав до Тебе солідного листа з матеріалами до «Краків. Вістей». Що сталося з тим листом? Було б мені дуже шкода, якби він запропастився. Я вже від місяця перебуваю на волі, то значить залишив шпиталь і мешкаю тепер у «Кеплершуле». Живеться мені можливо, земляки, спасибі їм, помагають мені і віктуалами, і дахами, біда лише, що наші «визволителі» сильно пруть на захід. Ти напевне згідний зі мною, що ситуація взагалі паршива... Що робити і куди подітись, ось засадниче питання, над яким тепер кожний морочить собі голову. В кожному разі маймо надію, що ще колись побачимось обидва, може навіть на рідній землиці. Привіт. Іван».

Наївний...

І ще один спогад з того часу. Андрій Гарасевич запрошував до матері Софії Гарасевич, що в шостім блоці табору «Орлик» в Берхтесгадені, на Святу Вечерю. Пісний, дуже пісний борщ...

Там, на далекій-далекій Батьківщині, де сніг не падає, а валиться з неба і засипає все навколо, там зараз також сіли до столу. Мамо, чого Ви плачете? І ти Ольго, Богдане... Бачите, як рівно і весело горить свічка – значить, я живий. Живий ще, чуєте...

Не чують. Моляться за подорожніх, терплячих, по лісах і водах... І йому в малий тарільчик складають по ложці кожної страви.

Він у таборі для переміщених осіб, чи, як то з англійської називають, «діпі»... Про райське життя в цьому таборі оповість у знаменитому оповіданні «Ходження запроторенця по муках»...

Вже немає лірики. Десь пропала, як пропадають свято-іванські вогні. Є тільки усміх крізь сльози. Є той рай, який зболеному українському народові обіцяли чергові визволителі, щоб з його земель і його праці жерти хліб його, що називалось «рятуванням цивілізації». От зараз ті, хто так клявся і обіцяв шанувати в кожному звільненому народові його людськість...

У Івана Керницького ті обіцянки в оповіданні набирають форми гротеску: «Господи, Боже мій! Як візьмуть тую нещасну душеньку на муки та на тортури! Хоч і була вона, тая нещасна душа, гола-боса і така тонюсенька, прозора, як павутиння, проте угодники з Реєстраційного відділу детально та сумлінно її рентгенували, мовляв, ану ж хвора на туберкульозу або хоче перепачкувати до неба заграничну

валюту, золото або діаманти. Потім фотографували тую нещасну душу, міряли, важили, знімали відтиски з її рук та ніг. Та ще й веліли тій нещасній душі виписувати довжелезні анкети, тягали її по усяких урядах і комісіях, переслухували, випитували: чи вона працювала з Люципером або з іншими антидемократичними, пекельними силами, а може, має на спині, на потилиці, під пахвою чи деінде яку малину, бородавку, чи який інший підозрілий знак, а може, її брат, сват, кум або свекрушиного дядька небіж були записані до якоїсь чортівської партії?»... Мало чим відрізнялись між собою системи «визволителів». Ті ж перевірки, ті ж пониження – все те ж.

Після капітуляції Німеччини Іван Керницький потрапив у американську зону окупації. Перебивався з дня на день, як і кожен. Жодного зв'язку з рідними у Водниках...

1947 року він нагадав про себе книжкою «Циганськими дорогами», про яку рідні у Водниках дізналися по смерті автора, а привезла її Марта Тарнавська.

Книжка вийшла у Мюнхені накладом «Української видавничої спілки». Обкладинку та ілюстрації до неї зробив Едвард Козак-Еко. У книжку увійшло всього 10 оповідань, мала вона 47 сторінок... Відкривалась вступним словом автора, яке не втратило своєї актуальності і сьогодні, коли голод і безробіття гонить українців циганськими дорогами по всьому світові, і вони переживають ще більші тортури, ніж оті «душеньки» з таборів.

«Дасть Бог, – писав Іван Керницький у тому вступному слові, – може, кінець-кінцем, ми перестанемо бути притчею во язицех, сіллю в оці багатьом нашим ворогам та колькою в боці небагатьом друзям.

Адже хіба не вік-вічно гратимуться нами, ніби м'ячем у відбиванку, та й хіба не до суду-віку бути нам безробітними, нічиім багажем, що його тягають та совають з переховку в переховок, поки він не струпішіє, не сплісніє та не стереблять його миші.

Може, нарешті, дасть Бог, що й ми, сини багатючої країни, «шпихліра Європи», перестанемо протягувати руку по дарований шматок хліба, що застрягає нам у горлі, прибираючи смак полину (хоч він деколи й буває з родзинками)»...

Був більше ніж упевнений, що колись прийде край тим мандрівкам новітніми циганськими дорогами, і «коли вже з волі Всевишнього не приголубить нас Рідна Мати, то, може, з ласки хоч пригорне яка мачуха... І коли справді не судилось нам на віку припасти спрагненими устами до рідних, вільних порогів – то все ж віримо, десь-не-десь, на одній чи на другій півкулі, на полюсі чи під екватором знайдеться латочка землі, що на ній буде дозволено розбити власні шатра, склеїти власні хижі і зажити не в комірному, а на домарстві»...

І виринуть тоді в уяві та згадці ті Ді-пі-центри, вавилонські стовпотворіння народів у них, згадаються транспорти, бараки, реєстрації, комісії, репатріації, суспільна опіка, безконечні черги, глум, знущання, безвихідь. Стануть тоді ж перед очима бідні скитальці, їхні турботи, тривоги, надії, сварки між собою, плітки, розбрат...

Аби полегшити ці згадки і не забути багато чого, і написав свою книжку, як казав, гуморесок, а назвав її дуже промовисто «Циганськими дорогами».

Розпочинались ті «гуморески» з нарису «Мученик за ідею», до якого був епіграф з Івана Франка: «І як той пес під плотом – все буду патріотом». Головний герой вже добре ві-

домий з передвоєнних та воєнних нарисів Івана Керницького Ілярій Криводушний. Дивовижно незнищимий тип рутенця з маркою патріота, який вмів прислужитись кожній владі, кожному режимові, творив і робив наймерзенніші справи, але на всіх усюдах кричав, що буде Україну, що служить їй. А будовав її у власній кишені. Дер, рвав. Зубами, нігтями, руками, ногами. Всі були у чомусь завжди винні. Тільки він завжди мав рацію. Тільки він всюди і завжди виходив мучеником за ідею і вмів дерти з тої бідної неньки-України останню сорочку, бо він патріот, бо йому належить за любов до неї. Він зі всього для себе робить користь. Навіть тут, в тих Ді-пі-центрах, де плач і скрежет зубовний. Це була та мерзота, яка посіла в нашій літературі вельми зауважане місце. Їй плювали в обличчя, але обмившись, вона ще з більшою ревністю кидалась грабувати для себе те, що за час, поки на неї плювали, втратила. Судячи з архіву Івана Керницького, про того Ілярія Криводушного він задумав написати книжку, але так і не зміг чомусь цього зробити, хоч того матеріалу, який свого часу опублікував, було достатньо на декілька книжок.

Покинула рідну землю ще одна патріотка пані Язичинська. Господи, яка всюдисуща наша галицька з'ява! Всюди її повно, все вона знає, всіх вчить, як має бути, всюди пхає свого, вибачте, носа, всім вміє затруїти життя, на всіх вміє вилити свою їдь. Вона є героїнею нарису «Багато галасу з нічого», який має хоч і запозичену назву, але є чи не найкращим у збірці.

Розвелось по світу оце наше пустобазікання та безконечна бездіяльність і оте наше знамените, що може стати епіграфом до багатьох наших вчинків: робити все, аби нічого не роби-

ти, як у нарисі «Це не життя, це мука», і оті наші безконечні вшанування, визначення лідерів, батьків народу, гетьманів, як у нарисі «Ювілей заслуженого вченого»...

Настя Круглобока з дому Полудрабок стала прямо-таки народною месницею за те, що «з нами зробили німці», дарма, що своє рішення проти тих же німців виніс Міжнародний трибунал у Нюрнбергу. Насті того мало. Прийшов раз до неї наречений, пан Михась Дудка з 8-го бараку, що відсидів три роки в Бухенвальді, та й розповів, що там робилось з нашим людом. І мордували, і собаками цькували, в крематоріях живцем спалювали. «Боже ти мій! – признавалась опісля Настя Полудрабок, що замешкала в бараку число 15, кімната 24, на суді. – Як я всього того наслухалась, то така лють мене на тих німаків взяла, що якби котрий з них був попав мені тоді під руки, я очі йому видряпала б, глотку перегризла б!» Проте за народну кривду Настя помстилась в інший, більш оригінальний спосіб. Ввечері, як посутеніло, вибігла з коновкою на подвір'я, набрала піску, закрилась у туалеті і всю трубу забила піском. Всю каналізацію в бараку число 15, де тисячі народу проживають, вивела з ладу. То ж то потім німаки коло тої труби намучились! То намозолились, то ж то впрівали, ферфлюхтували, трохи не показались. Троє їх цілу ніч дротами копирсались, жменями пісок визбирували, поки всю устанovu не привели до ладу. А Насті ніби хто по-під серцем маслом помастив... Нарис називався «Месниця за народну кривду».

Ще інший тип нашої еміграції в нарисах «Найновіше чудо техніки» та «Ясновельможний пан Швець» на ім'я Рибка, що до війни був доцентом Краківського університету, а по війні став кваліфікованим шевцем. Майже казкою виглядає

гумореска «В зоологічному саду», в якій кожен впізнавав себе. Казкою виглядає наша безголовість і в «Страйку лісової бригади». «Ходження запроторенця по муках» завершує книжку.

«І коли вже сьогодні, – писав у передмові до книжки Іван Керницький, – не скажу, щоб кожне, але хоч які з моїх писань, хай і невеликою мірою, зуміють втихомирити роз'ярені пристрасті, спантеличені уми або зігнати смуток хоч би з одного скорботного серця чи тільки нав'яти погідну, мимолетну усмішку на чийсь уста – так я і тому буду рад».

За тою легкою веселістю, вмінням подивитись примруженим оком на людські недоліки, ховався великий біль і великий смуток. Він у кожному рядку, хоч автор переконував читача в протилежному. Про свої гуморески писав, що вони «задумані само собою, як це кожний і сам помітить, не в «аспекті вічності» та й без претенсії, що їх конче зарахувати до «великої літератури». Та хоч писані вони на злобу дня, проте не шукайте в них злоби, жовчі та їді, що ними, на превеликий жаль, ми тепер так часто затруємо наше життя, собі на шкоду, а на втіху лихим людям».

Про книжку багато не писалось. Швидше за все через те, що не було де писати. І все ж про неї відгукнувся в «Українському слові» (№ 627), що виходило в Парижі, Остап Грицай, старий і добре знайомий Івана Керницького. Правда, в центрі уваги стало питання про те, як називати твори, поміщені у книжці: чи гуморесками, чи сміховинками. Остап Грицай твердо переконаний, що це сміховинки, які не претендують на велику літературу. От такі собі твори, від яких не холодно і не гаряче, бо нікого вони не чіпають, а от якби когось конкретно зачіпали, то були б вони вже гуморесками. «А так, – писав

рецензент, – це сміховинки і то більш карикатурні сміховинки дійсности». «Носієм гумору, – повчав рецензент, – мусить бути серйозними рисами обрисована постать, людський тип, людська індивідуальність, щоб ця постать залишалась у пам'яті, як це є в Діккенса, Твена, Чехова, Мопассана або Джером Джерома».

«Гадаємо, що д-р Грицай, – перечив пізніше рецензентові Лука Луців у газеті «Свобода», – може, тому був несправедливий в оцінці Керницького, бо він домагався «людських типів», «індивідуальностей», які бачив у вищезгаданих гумористів-авторів більших творів, і чого не могло бути в тих коротких нарисах Івана Керницького, а що було в довшій повісті цього автора – в «Герою передмістя».

Більше відгуків на першу збірку письменника в еміграції не було. В ній не було вже блудних святоїванських вогнів, замаєних лопухами стріх, старих хат. Великий поет з Божої ласки, великий лірик, мрійник і фантазер залишається тут, на Батьківщині. В світ циганськими дорогами піде його гумор, який міг комусь видатись сміховинками. І не більше.

Пихата Німеччина, пунктуальна, з претензіями на конц-табірного наглядача, ніколи не подобалась йому. Вибору великого не мав. Вибрав США, куди в той час їхали всі. Щоб потрапити туди, крім всіляких лікарських довідок, потрібно було мати ще двадцять американських доларів і виклик. Виїхати було не так просто. Він хворий. Тому потрібна гарантія, що там, у Штатах, його хтось візьме на своє утримання та лікування.

Вже невідомо, чи Іван Керницький тоді віднайшов свою тітку Анну Демчишин, чи вона віднайшла його в біді. З її паспорта, що зберігається в музеї Івана Франка у Львові, видно,

що народилась вона 1 травня 1887 року у Водниках, була середнього зросту, мала темні очі і темне волосся. Виїхала до Америки і замешкала в Нью-Йорку 6 травня 1930 року. Разом з нею виїхав чоловік Лука Демчишин, який народився у Водниках 28 жовтня 1887 року, волосся мав «бравн», тобто коричневе, а так само коричневими були його очі та брови. Був сином Миколи Демчишина та Анни Кожевич. Лука Демчишин доробився свого ресторану, в якому офіціантки ходили у вишиваних блузочках, і чувся непогано.

Демчишини дали розписку, що беруть під свою опіку Івана Керницького. Було це у 1949 році, коли Іван Керницький приїхав в Америку. Поза неї більше нікуди не ступить ні кроку.

Цього ж 1949 року в США переїхали з Німеччини Тарнавські Остап та Марта. Стали йому тут найріднішими.

Вона була львів'янкою. Народилась 15 листопада 1930 року і була першою дитиною в сім'ї Теодозія Сеньківського та Марти Чайковської. Батько був січовим стрільцем, йшов зі стрільцями на Східну Україну, захворів на тиф, а після повернення додому закінчив українську гімназію в Тернополі, опісля вчився в таємному українському університеті, а закінчував навчання в Грацу у Австрії, на медицині. Диплом нострифікував у Польщі, отримав роботу в Загальній лікарні Львова. Мати була вчителькою української народної школи в містечку Сколе. 1932 року батько відкрив приватну лікарську практику в містечку Долішні Устріки, відтак працював лікарем у містечку Солець. На початку війни сім'я Сеньківських переїжджає в м. Зборів, де батько отримує посаду повітового лікаря. Марта Сеньківська вчиться в Тернопільській гімназії, а при відступі німців сім'я пере-

їздить у Львів, відтак переїжджає на Лемківщину, а потім транспортом біженців потрапляє в Словаччину, а звідти в Австрію. Батько стає лікарем в містечку Штайнеркірхен-ам-Траун в Горішній Австрії, і сюди переїжджає вся родина. В травні містечко потрапляє в американську зону окупації, і тоді ж серед гостей дому Сеньківських вперше з'являється Остап Тарнавський, якому молода гімназистка Марта довіряє свої перші поетичні проби. «Остап не виправляє моїх віршів, – напише вона пізніше, – а на кожний з них пише власний вірш на цю ж тему». Сім'я Сеньківських переїздить у табір біженців, що в Зальцбурзі. Сюди ж переїздить і Остап Тарнавський. Відбувається те, що Марта Тарнавська в своїй «Автобіографії» (вийшла друком у Філадельфії 1998 року) назве «обміном любовними віршами». Врешті Марта йде вчитись у п'ятий клас української гімназії, яка організовується в Зальцбурзі, а Остап виїжджає на інженерні студії в Грацу, що в зоні британського протекторату. 22 травня 1948 року Марта складає матуральний іспит перед комісією, яку очолює Володимир Радзикович, і стає студенткою філологічного факультету Зальцбурзького університету. Остап видає свою першу збірку поезій «Слова і мрії». 5 березня 1949 року Марта Сеньківська виходить за нього заміж. Шлюб відбувся в церкві сестер Уршулянок у Зальцбурзі. Свідками на вінчанні були товариші Остапа Олег Микитей та Василь Гіна. Івана Керницького не було. Він вже був в Америці. Легені ново-прибулого не відповідали нормі.

21 квітня 1949 року на військовім кораблі «Мерсі» до Бостона прибув транспорт переселенців у Америку, серед яких були Тарнавські. Якраз було напередодні Великодніх свят. Подружжя разом з батьками поїхало в Скрантон у штат

Пенсильванію до спонсора своєї поїздки отця Володимира Андрушківа. Марта знайшла роботу на фабриці, де шили чоловічі штани. Остап залишився безробітним. А наприкінці року Тарнавські переїхали у Філадельфію.

В Америці Тарнавські швидко віднаходять Івана Керницького і зав'язують з ним постійний контакт.

«Дорогий Остапе! – писав Іван Керницький 08.01.1951 року. – На жаль, мої справи видавничого характеру складаються так, що я не матиму змоги в часі свят виїхати з Нью-Йорку, а тим самим відвідати Тебе на Різдво. Тією дорогою засилаю Тобі, Мартусі і ВП Сеньківським мої найкращі бажання з нагоди свят Різдва Христового і Нового року. Івась».

Справи видавничі – це підготовка у видавництві Юрія Тищенка чергової збірки «довших та коротших, менше й більше цікавих історій, в краю, на скитальщині і на гостинній землі Вашингтона», написаних у 1942–1952 роках, тобто протягом десятиліття, під назвою «Перелетні птахи». Книжка вийшла накладом 3 000 примірників і через те відразу стала бібліографічною рідкістю. Обкладинку та віньєтки для книжки виконав Микола Бутович, якого доля також закинула за океан. Книжка мала 142 сторінки і складалася з трьох розділів. Перший розділ – «Рідними обніжками» – містив п'ять оповідань, які вже друкувались у воєнній пресі: «Резигнація пана Кораби», «Дерби в селі Закамарках», «Пропагандивна поїздка», «Злощасний рукопис» та «Дума про солом'яні душі». Другий розділ – «Перенесення з перешкодами» – складався з шести оповідань і останній третій – «На землі Вашингтона» – з шести оповідань-фейлетонів.

Була при книжці і вступна стаття, в якій подавалася історія видавництва. Засноване у Празі 1941 року, мало на меті

подавати читачам поруч з творами вже відомих класиків і твори молоді літератури. В тій серії перед книжкою Івана Керницького вже вийшло 5 книг: М. Гоголь «Тарас Бульба», Т. Шевченко «Кобзар», Ю. Клен «Каравелли», І. Ірлявський «Моя весна» та його ж поема «Вересень». Окупація Праги більшовиками знищила видавництво, і от тепер воно відновило свою роботу. «Празьке видавництво, – писалось у вступному слові, – обслуговувало, головним чином, тимчасових, а до того ще в більшості й підневольних наших людей, що силою були вивезені гітлерівським урядом з рідних земель на працю до Німеччини. Ті люди не мали можливости закладати в себе вдома бібліотеки, бо ні своїх домів, ні навіть окремих помешкань для себе не мали – все ж таки книжку в своїй рідній мові радо купували. В зовсім інших умовах знаходимося тут, в Америці... Ми завжди маємо на увазі, що наш нарід ще бореться за визволення Батьківщини-України з московської большевицької неволі. Маємо на увазі й те, що боротьба ця довга, та що й нашим дітям доведеться коли не боротись за визволення «Землі своїх батьків», то розбудувати в ній вже вільне життя».

Першою книжкою видавництва Ю. Тищенка, яка вийшла в Америці, і була книжка Івана Керницького «Перелетні птахи».

Про автора видавництво вважало за потрібне навести такі дані: «Іван Керницький почав друкуватися в 1932 році. Автор кількох збірок новель й оповідань та кількох п'єс, поза тим фейлетоніст, співробітник гумористичних журналів (ІКЕР). Перша книжка «Святоіванські вогні» вийшла у Львові в 1934 році. Остання – «Циганськими дорогами» – вийшла в Мюнхені 1947 року. Та збірка гуморесок найбільше

зближена тематикою до теперішньої книжки. Герої Івана Керницького, ці вічні «перелетні птахи», далі мандрують широкими світами. Покинувши «рідні обніжки», скитаються по таборах ДП, переселяються з великими перешкодами в заморські краї, а врешті осідають і пробують вгмонитися на землі Вашингтона. З десятилітнього дорібку (1942–1952), розкиданого по краєвих та еміграційних газетах і журналах, ми вибрали речі, які, хочемо вірити, часто розсмішать, а деколи і зворушать Вас до сліз».

«Маємо надію, що вони припадуть до серця нашому громадянству і дадуть нам можливість в найближчому часі видати, – обіцяло ще відновлене видавництво, – твори нашого молодого письменника-гумориста М. Понеділка, а далі й ряд інших творів». До цього довелося ще довго чекати, бо свою збірку М. Понеділок, опісля нерозлий-товариш Івана Керницького, видав тільки 1966 року, а тим часом на нову книжку Івана Керницького відгукнувся старий друг – Остап Грицай. Не був у захопленні від збірки. Бачив у ній чимало слабких речей і з усіх відзначив три гуморески – «Нарешті віддячились», «Життя неначе сон» та «Останній роман-тик». Як твердив О. Грицай, ці твори не є легковажними імпровізаціями на сміховинну тему, а звичайними малюнками зі справжнього життя. «Тут гумор оповідання, – писав критик, – не стоїть тільки ситуаційною комікою і дикцією сміховинки, а вдачею виведених тут людей, як точно означених характеристик». «Треба зазначити, – коментував цю критику інший критик Лука Луців у статті «В літературній критиці Іван Керницький», – що в повищих вимогах цього критика міститься його «критичне вірую», від якого він ніколи не відступав, заявляючи, що всі наші письменники (всіх

жанрів) «не повинні писати ні одного рядка, метою якого б було творити *ad majorem Ucrainae gloriam* (для більшої слави України)». Дивне вірую і дивні вимоги!

В. Лев в «Овиді» № 5 за 1959 рік у даній збірці бачив, «як годиться бачити дотеп і гумор», який торкається в описі «Одиниць і гуртів в таборах ДП і в Америці»...

Відгукнувся і Остап Тарнавський. «Іван Керницький, – писав він в журналі «Київ» у 1952 році, – з природи погідний і вміє підглянути веселі сторінки людського життя, вважає, що людина має досить життєвих трагедій, і краще дати їй твори, які б принесли їй розвагу». Важко погодитись в принципі з тією думкою, бо незрозуміло, яку розвагу можна отримати від першого розділу книжки, що названа «Рідними обніжками». Сказала б у такому випадку Ірина Вільде, що від такої розради «аж лице лупається зі встиду» за нас самих. Бо і є чого лупатися, хоч ці люди, про яких пише Іван Керницький, добродушні і праведні, і самі не розуміють, за що в них має лице лупатися... Саме з поясненням специфічності гумору Івана Керницького й виступив на сторінках «Свободи» (ч. 6, 1953 р.) Лука Луців. Про книжку Івана Керницького, одну з перших, що з'явилась в Америці разом з новою хвилею еміграції, більше не говорили. А даремно. Збірка заслужувала на це, хоч би з точки зору розгортання характеру нової хвилі еміграції. Автор розповідає про нового емігранта ще «на рідних обніжках» – Батьківщині, потім веде його в табір переміщених осіб, а відтак про нього, досвідченого мандрівника, оповідає вже як про прибульця на «землю Вашингтона». З того погляду збірка – не просто випадково зібрані фейлетони, як вважав Остап Грицай, а цілісна добірка радше нарисів, ніж фейлетонів, які несуть свідоме психо-

аналітичне навантаження, творячи дуже своєрідним чином образ нашої еміграції нового ґатунку. Саме вони, ті нариси, й дають повну підставу вважати, чого від тої хвилі слід чекати в теперішньому часі, недалекому і далекому майбутньому. Кожна з частин має свого героя. Перша – найтиповішого, найяскравішого, найріднішого пана Карабу, хруня, який хрунем був і буде. Не далеко втік від нього й наш доморослий начальник – представник адміністрації, якого Господь спослав нам на наші голови за наші ж гріхи. Здається, що беручи всю накреслену в першому розділі книжки лінію за головну, оповідь про футбольні змагання (дебри) в селі Закамарки, «вилітає» із задуманого, наскільки автор зумів її прикрити і заховати в динамічний сюжет оповіді. Даремно. Оповідання свідомо акцентує на світі іншому – світі простих людей. Воно, написав би Остап Грицай, «наскрізь просякнуто» любов'ю до тих людей, до їх забав, розривок, а водночас і можна тихенько підхікнути, до чого приводить намагання «зверху» цивілізувати той світ...

Якщо б тодішня німецька цензура була такою ж принциповою, як колишня польська чи «за перших советів», то два «фейлетони» з першого розділу – «Пропагандивна поїздка» та «Злощасний рукопис» у збірку не потрапили б. Бо в центрі уваги не стільки ставлення німецької «визвольної» армії до нашої книжки, скільки до нас самих. А ми вірили в якусь місію! А ми створювали дивізію «Галичина» і кидали молохові в зуби кращі сили українських патріотів, замість того щоб ці сили влити в УПА... Завершується цикл «Думою про солom'яні душі»... Ми не хочемо і не вміємо працювати для загалу. Ми для себе, ми в свою кишеню. Це вже одвічно в нас так ведеться. І йнакше не буде. Автор навіть оту всім

добре відому істину вбирає у форму старої думи, щоб зайвий раз переконати самих же нас в існуванні та актуальності отієї одвічної проблеми.

І от всі з тих чи інших причин, винні і невинні, потрапляють в табори біженців. Вони нікому тут не потрібні. Вони просто баласт, з яким мусиш возитися, бо не можеш кинути. Від тої непотрібності, від усвідомлення її приходить роздрознення. Наверх випливають старі гріхи, і око письменника не просто підглядає «дещо смішне» з життя, а виявляє у всій повноті. А робити це Керницький умів як ніхто. Дві-три фрази, два-три речення – і образ готовий. Щоправда, в тих таборах є й такі, як-от поштар з «Ревного листоноші»... Звичайнісінька воша, яку хочеться нігтем розтовкти, а є й такі, як Пантелеймон Смичок з «Останнього романтика». Це прекрасне оповідання про те, як пропадають, зникають, губляться наші цінності, пропадають безповоротньо, а коли й затримуються на часину, то викликають у нас самих сміх, бо не на жарт у таборі закохався головний герой і робить все, щоб його любов була незвична. Щоб була оповита романтикою. Бо це його любов. Бо він людина. Бо він має на те право. І ця розповідь схвильована, прекрасна. А люди беруть на кпини Пантелеймона, бо хто таке тепер бачив...

Останній фінальний розділ – «На землі Вашингтона», нічого нового до двох попередніх не додасть. Бо не може дати. Попри весь патріотизм, крики, заклики, суть еміграції залишається тією ж самою, що була перед тим. Життя мало що навчило їх. Вже видно дивовижно швидку асиміляцію багатьох, дивовижно легке трактування питання Батьківщини, – таке враження, що все це всього-на-всього закономірний процес. Сказати, що це тільки погляд автора на життя

«примруженим оком», аж ніяк не можна. Якщо б можна було книжку назвати йнакше або під назвою «Перелетні птахи» дати якесь пояснення чи підзаголовок, то кращого від «Такі ми вже, Господи» важко знайти. Бо такі справді ми, Господи. І не осуди нас, і прости нас. Бо і так карані. Бо й так летимо вічно «перелетними птахами»...

...21 березня 1949 року, в понеділок, Іван Керницький приїхав в Америку на пароплаві «Ерні Пайл», звідки його по приїзду відразу відправили в карантин на Ейліз Айлен – «Острів Сліз». Загратоване вікно, за яким сидів, виходило просто на яскраво освітлену вночі Статую Свободи. Напише опісля: «Отже, я мав нагоду намилуватися її фігурою вдо-сталь». Жартував. Багато чого змінилося з тих пір. Острів Сліз був перетворений у меморіальний парк з плакучими вербами та клумбами квітів. «Вірте або не вірте, – писав у фейлетоні «Тиха річниця» Іван Керницький, – я ще й досі ні разу не з'їздив на верх найвищої у світі «хати» – Емпайер Стейт Білдінг... І є ще в мене великий другий гріх: я ще й досі не зробив собі фотографії на тлі Статуї Свободи. Треба буде попросити кума Шумиловича Тараса з фотоапаратом і вибратись туди, поки ще генерал де Голль не сконфіскував цього дару французького народу американському, не поволік кам'яної дівиці з смолоскипом в руці назад до Франції»...

1954 року Іван Керницький отримав американське громадянство. За хресного батька мав тодішнього головного радного УНС п. Кучму, а також учасника корейської війни п. О. Воробця. Урядовець, що перевіряв його знання конституції США (чи ЗДА, чи ЗСА), був либонь у доброму настрої, бо звернув новонародженому американові Іванові Керницькому увагу, що сам паспорт ще не робить з нього

справжнього американця. Щоб почуватися справжнім американцем, – казав він, – треба пройти ще дві важливі проби: перше – вийти щасливо з автомобільної катастрофи, друге – негайно і обов’язково вивчити теорію гри в бейсбол.

«В тому часі, – писав Іван Керницький, згадуючи ті події, в «Свободі» від 24.XI. 1972 р., – я вже мав за собою автомобільний випадок, який, слава Богу, щасливо закінчився, а з бейсбольною теорією я запізнався вкратці в центральному парку в Нью-Йорку, коли якийсь хлопчина, припадково і нехотячи, свиснув бальончиком в голову. Перестрашений кинув на землю свого «макогона» і пустився навітікача, хоч я навіть не пробував його здоганяти чи переслідувати: я знав, що це сповнилося моє призначення, що гуля, яка вискочила мені на голову після цього хрещення, була свідомством, що я щасливо пройшов і третю пробу на шляху осягнення американського громадянства».

Розділ XIII НА ЗЕМЛІ ВАШИНГТОНА

З нагоди вступлення «на землю Вашингтона» та після відбуття довготривалого карантину на «Острові сліз», вуйна Анна Демчишин для свого «золотого» племінника Івана Керницького, якого на людях завжди ласкаво називала «пане Івась» і нарікала, що якось не дуже пасують ті два слова – «пан» та «Івась» до себе, влаштувала прийняття, на яке крім свого чоловіка та пана Івася запросила ще декількох знайомих з Бібрецького повіту. На землю Вашингтона вони приїхали ще перед початком війни, віддавна мали американське громадянство і не вельми прихильно дивилися на нову хвилю емігрантів, які буквально заливали їх нову батьківщину.

«На тім прийомі, – писав опісля Іван Керницький сестрі Ользі, згадуючи цей час, – більше говорили про цьоцин пиріг з бульбою, ніж про мене, бо й що можна було про мене тоді говорити, коли кожен розумів, що я буду каменем на шиї моїх добрих вуйка і цьоці». Цьоця найбільше бідкалася, що не могла пристарати на таке свято доброї курки для розсолу «з коралями» та зробити такої «мачанки», якої світ не бачив». Зате спекла цьоця струдель з маком, «далеким нащадком якого, – писав в тому ж листі Іван Керницький, – мене мама зваблювала до науки у Львові». Тепер той струдель мав зваблювати до життя в Америці. Діватись було нікуди...

Довший час не міг прийти до себе. Цьоця з вуйком випитували для нього роботу, хотіли десь прилаштувати, але невдовзі зрозуміли, що всі їхні старання даремні. Для роботи потрібне було здоров'я. А його не було.

1 серпня 1949 року Іван Керницький вступив до Об'єднання українських письменників Мистецького українського руху (МУР), головою якого був відомий український письменник Улас Самчук, а секретарем Яр Славутич. З тієї нагоди Івану Керницькому було вручено членський квиток організації під номером вісім.

«Ідея об'єднати українських письменників на американській землі у професійну організацію виникла вже у першому періоді українського новопоселення на цьому континенті після Другої світової війни, – писав О. Тарнавський в статті «Об'єднання українських письменників “Слово”», надрукованій у 12-у збірнику «Слова» 1990 року. – Головна хвиля переселення так званих «переміщених осіб» з Європи припаде на 1949 р. Цей рік був тяжкий для новопереселенців. Довге перебування в таборах під опікою міжнародних допомогових організацій витворило спеціальні умовини проживання, що було тимчасове і безперспективне; розв'язкою була тільки заокеанська еміграція. Та еміграція і нові умовини життя на поселеннях вимагали від новопереселенців великої кмітливості та підприємливості, щоб акліматизуватись у нових обставинах життя». Так було з усіма. Однак найважче було людям творчим, які дуже легко звикають, щоб ними хтось опікувався. Тепер потрібно було думати найперше про прожиток. Не дивно, що на перших порах дуже важко було письменникам. Спочатку серед них виникла думка продовжити діяльність заснованого ще 1945 року в

Німеччині об'єднання МУР, який на «землі Вашингтона» не був офіційно розв'язаний, але й фактично перестав існувати. Улас Самчук опинився в Торонто, в американській метрополії, в Нью-Йорку опинився його заступник Юрій Шевельов та деякі його провідні члени, як Григорій Костюк, Юрій Лавриненко, Докія Гуменна. Об'єднання письменників, яке все-таки щось значило в Німеччині і могло допомогти письменникові, що потрапив у нужду, забезпечити його захист, тепер виявилось безсилим. Розраховувати на його допомогу Іван Керницький не міг. Зрештою, він це розумів. Колишні лауреати найрізноманітніших літературних премій, відомі в Україні письменники брались до різної, найчастіше некваліфікованої роботи, щоб вижити.

Цьоця Анна Демчишин серед емігрантів мала славу людини, в якій справи йшли «о'кей». Мала ресторан, яким користувались не тільки емігранти з України, а й усі, була бездітна, а головне, не втратила ще тієї дуже характерної для українця риси – співчуття до біди ближнього. Вона й намагалась залучити Івана Керницького до роботи у своєму підприємстві. Ех, як потім часто жалів Іван Керницький, що не послухав поради своєї розумної цьоці...

1950 року Іван Керницький стає на роботу фейлетоністом у відомій американській газеті «Свобода», яку ще 1903 року заснували перші українські переселенці. Його обов'язком було писати щосуботи фейлетони на пекучі та актуальні теми з життя української еміграції, а також рекламувати тими фейлетонами різні українські справи, як-от вихід книжки, виступ художньої самодіяльності, якусь важливу подію громадського життя. Зарібки були більш ніж скромні, оскільки залежали від кількості передплатників.

Важко сказати, чи їх було достатньо, щоб вижити, якби не тітка Анна Демчишин.

Невдовзі Іван Керницький став дописувати до журналу «Лис», який пізніше став називатися «Лис Микита». Головним редактором його був відомий ще зі Львова Едвард Козак. Сам журнал був заснований ще у Мюнхені 1948 року, а відтак після «переселення народів» 1949 року в Америку відновив свій вихід 1950 року в Нью-Йорку, а згодом, після переїзду головного редактора в Детройт, з 1951 року став виходити там. На перших порах він виходив тричі на місяць декількома сторінками, на яких було більше рисунків самого Козака, ніж тексту, а вже з 1957 року став місячником. Журнал називав себе «ілюстрованим журналом сатири і гумору» і зібрав навколо себе всіх колишніх «гумористів» з передвоєнних сатиричних видань Львова. У «Лисі Микиті» Іван Керницький, зрештою, писав не тільки фейлетони, а й епіграми, всілякі віршики та жарти, які підписував псевдонімами «Папай» та «Гедзь», а то й взагалі не підписував. Часом піддавав Едвардові Козаку теми для карикатур.

Серед дописувачів журналу та його активних співробітників були Богдан Нижанківський та Микола Понеділок, якого Іван Керницький знав також по Львову. Був Микола Понеділок значно молодшим від Івана Керницького (як пишуть довідники, народився 24 березня 1922 року в селянській сім'ї на Херсонщині). Навчався в Одеському університеті. Війна закинула його до Львова, і він знайшов роботу у Міському театрі, яким керував В. Блавацький. 1944 року виїхав до Німеччини, кантувався в таборах переміщених осіб, вступив до театральної групи, яку вели Йосип Гірняк та Олімпія Добровольська, його дружина, співпрацював з

театром Володимира Блавацького, який також опинився тут. Грав характерні ролі, мав великий успіх і заповідався на «великого актора української еміграції», як сам жартував. Як людина широко освічена, допомагав театрові підбирати репертуар, перекладаючи п'єси німецьких, англійських та французьких драматургів українською мовою. В його перекладі театр Блавацького поставив «Антигону» Ж. Ануя, «Медею» та «Інспектор приходить» Дж. Б. Прістлі. Почав писати п'єси і сам. Дві з них – «Знедолені» та «Лейтенант Фляєв» – були поставлені театром Блавацького ще в Німеччині. В США він прибув одночасно з Іваном Керницьким і став його чи не найсерdecнішим приятелем. Товариші кликали його Миколою Васильовичем, шанобливо підкреслюючи, що роблять такий виняток у величанні лише тому, що крім Миколи Васильовича Понеділка в українській літературі був ще Микола Васильович Гоголь.

В США Микола Васильович знову зв'язав свою долю зі студією Йосипа Гірняка та Олімпії Добровольської і поставив тут п'єсу «А ми тую червону калину», почав писати короткі фейлетони та різні «веселі» речі, з якими їздив по українських осередках на гастролі і заробляв на прожиття. Він і намовив Івана Керницького долучитись до нього, і вони почали їздити на гастролі разом. Створили своєрідний дует і завжди були бажаними гістьми на різних конференціях, забавах, з'їздах, яких в Америці ніколи не бракувало. Були виступи на з'їздах лікарів-стоматологів, лікарів-терапевтів, аптекарів і взагалі «всіх колишніх працівників», а навіть на з'їзді рибалок. Як любив жартувати Микола Васильович, «хтось культурно відпочивав, а вони мусили публіцитися». Обидва були справді всюди бажані, Микола Понеділок лег-

ко засвоїв галицький діалект і прекрасно читав гуморески Івана Керницького. Їх радо вітали, а обидва, користуючись цим, нераз в своїх гуморесках піднімали серйозні проблеми життя української еміграції.

В Україні Микола Понеділок був цілком невідомий, хоч написав чимало нарисів, оповідань та гумористичних повістей, які вийшли окремими книжками і здобули популярність. 1957 року вийшла його перша «еміграційна» книжка «Вітаміни», 1960 року збірка «Соборний борщ», а 1966 року «Смішні сльозини». Туга за втраченою Батьківщиною, за втраченим рідним селом вилилась у книжці про українське село 30–40-х років «Говорить лише поле» (1962). 1969 року вийшла його остання книжка «Зорепад». Помер 25 січня 1976 року в Нью-Йорку.

Попри все, виступи «на публіці» не давали ні повної сатисфакції, ні коштів на прожиття.

Микола Понеділок зарадив собі тим, що став працювати в українській книгарні і мав сякий-такий заробіток. Іван Керницький мусив жити за рахунок суботніх фейлетонів до «Свободи» та журналу Едварда Козака «Лис Микита», де найчастіше замість гонорарів ставили чарку горілки, та й, чесно сказавши, праця в «Лісі Микиті» була скоріше диктована спільним зацікавленням, ніж заробітком. Зрештою, без тої чарки не обходились ні прийоми, ні з'їзди. Микола Понеділок в таких випадках любив читати Франкове: «Я з п'ющими за пліт не виливаю»...

Під своїми фейлетонами Іван Керницький підписується виключно «Ікер»... Перша буква імені та три наступних від прізвища... Щось неповне, надщерблене. Ніби підкреслено, що це тїнь і залишок того, що було колись. Вже ніколи не

з'являться твори, рівні за духом «Святоіванським вогням», «Село говорить»... Тепер потрібно кожної суботи фейлетон для газети, аби публіка мала що «веселого» прочитати.

«Є в мене і один надрукований фейлетон Івася, – писала до мене Марта Тарнавська в листі від 5 жовтня 1997 року, – що його він написав з нагоди мого закінчення університетських студій. Я – у дурній своїй молодечій «скромності» запротестувала проти друку цього фейлетону, і Івась мене послухав. Тепер – на старість літ – маю з цього приводу викиду совісті: адже він писав фейлетони для заробітку, кожного тижня, і – я позбавила його одної теми, готової праці, що її він мусів заступити якоюсь іншою... тоді я про це не думала...»

«Моє знайомство з ним, – повідомить мене ще в листі від 29 березня 1999 року, – сягало 1948 року. Я здала екстерном матуру в українській гімназії в Берхтесгадені і для тієї цілі кожного дня приїздила поїздом з недалекого Зальцбургу (що був, однак, за кордоном, бо в Австрії). Остап (що очевидно тоді ще не був моїм чоловіком) передав мені для свого приятеля Керницького якісь листи, і я з його доручення пішла Івася відвідати. Він лежав у шпиталику табору Ді-Пі в Берхтесгадені, і там відбулося наше знайомство. ІК був хворий на астму і, здається, теж на туберкульоз, у всякому разі, після прибуття до США його інтернували на Острові Еліс Айленд і випустили тільки на поруки його дядьків Демчишиних, які були давніми поселенцями США. Ніколи не працював для зарібки на фабриці чи якійсь установі – жив дуже скромно, виключно тільки із скромних гонорарів «Свободи», «Лиса Микити», різних виступів. Також мав багато приятелів, що допомагали йому і фінансово».

Як добре, що десь близько були Тарнавські. Остап Тарнавський 1952 року видає свою другу книжку – вінок сонетів «Життя».

Цей рік приніс Іванові Керницькому збірку оповідань «Перелетні птахи», яка була тематично пов'язана з попередньою книжкою – «Циганськими дорогами», що вийшла в Мюнхені ще 1947 року.

Книжка мала справжній успіх, і в пресі з'явилось чимало рецензій. Одночасно виявилось, що багато героїв своїх нарисів, оповідань та новел Іван Керницький «безсовісно» взяв, як вважали, «просто з життя».

Наприклад, виявилось, що живою і здоровою чулась пані Язичинська, яка дісталась таки до Америки і якимсь чином довідалась, як «її опублічив» Іван Керницький, а тому висловила йому своє велике «фе», заявивши, що з героїнею її в'яже хіба тільки одне прізвище і не більше, хоч її дурні сусідки та родички з краю вважають, що не тільки те, а «все решта». Про це і мусив повідомити шановних читачів «Свободи» автор книжки в одному з своїх фейлетонів.

Що б там не було, але здавалось, що тема еміграції саме під таким кутом, як її побачив Іван Керницький у своїх двох останніх збірках, буде дуже вдячною, і автора на цій дорозі чекає успіх, тим більше, що на виступах з Миколою Понеділком публіка саме прагне таких речей і вдячна, якщо автори виконують їх.

Здавалось би, щоб наступна збірка, яка вийде після цієї, буде також присвячена темі життя еміграції в наступні роки після прибуття та освоєння на новій землі. Це була дуже благодатна тема, і в житті еміграції автор міг знайти чимало сюжетів для своїх оповідань чи фейлетонів, тим

більше, що саме це життя стало джерелом його фейлетонів, які друкував щотижня в суботніх номерах газети «Свобода». До 1958 року з тих фейлетонів можна було видати вже не одну, а декілька збірок.

Однак це були тільки мрії. Йому не вистачало на прожиття, йому не вистачало на лікування. До всього, що мав, додалася ще й астма...

Про тяжке становище Івана Керницького знають мало. Лише найближчі друзі. Свою біду від інших він приховує. Для чого? Бо навіщо їм, нещасним, труїти життя ще і своїми проблемами. Він надалі веселий, він надалі повний гумору, він йде життям з посмішкою...

Він навіть щасливий, що його найрідніші друзі далеко від нього і не бачать його щодня. Він їм регулярно посилає листівки з коротким повідомленням про себе.

2 січня 1953 року в Тарнавських народжується син, якого охрестили Марком. Івана Керницького батьки просять зробити їм честь і бути дитині хрещеним батьком, або, як жартує той хрещений батько, стати «позиченим» або «додатковим татом».

Нові умови життя українських письменників в еміграції вимагали і нової форми організації, метою якої було б об'єднати письменників, створити сприятливі умови для творчого життя і видання творів, стимулювати їх творчу діяльність і створити базу для допомоги. Така ідея стала актуальною для тих українських письменників, які були в Нью-Йорку та у близьких чи дальших околицях від нього. В Нью-Йорку вже діяв Український літературно-мистецький клуб, куди сходились українські митці, проводились зустрічі, дискусії та вечори. 26 червня 1954 року на зборах в цьому

клубі й почала діяти організація українських письменників, яку було названо Об'єднання Українських письменників в еміграції «Слово». До часу скликання загальних зборів цю організацію мали репрезентувати три особи: Григорій Костюк, Докія Гуменна та Юрій Лавриненко. Всі вони були вихідцями зі Східної України. Докія Гуменна була родом із Зашкова на Київщині, де народилась 10 березня 1904 року. 1924 року дебютувала в літературі, навчалась в Інституті народної освіти в Києві. Належала до Співки Українських радянських письменників «Плуг». Друкувалась у журналі «Червоний шлях». Її оповідання та повість «Кампанія», які вийшли потім окремим виданням, були схвально прийняті партійною цензурою. Не піддавалась репресіям. 1940 року видала свою першу книжку оповідань «Вірус». 1943 року виїхала до Львова, зазначивши свій приїзд одним з оповідань, яке було надруковане в «Наших днях». Тоді ж і познайомилась з Іваном Керницьким. Далі її дорога вела в Зальцбург, де у 1946 році видала книжку новел «Куркульська війна», а згодом вийшов її основний твір «Діти Чумацького шляху» в чотирьох томах, про долю кількох селянських родин 20–30-х років в Україні. Виїхавши у США, вона стала однією з найплідніших письменниць української діаспори. Серед виданих нею книжок «Ману» та «Велике цабе» (1952), «Багато неба» (1954), роман-хроніка «Хрещатий яр» (1956), збірка «Епізод з життя Європи Критської» (1957), збірка оповідань «Жадоба» та «Вічні вогні Альберти» (1959), збірка новел «Серед хмаросягів» (1962), роман «Скарга майбутньому», есе «Благослови, мати» та «Золотий плуг» (1968), «Минуле пливе в прийдешнє» (1978), дві книжки новел та оповідань «Чотири сонця» і «Внуки столітнього запорожця» (1981),

есе «Родинний альбом» та фантастична повість «Небесний змії» (1983), фантастичний історичний репортаж «Прогулянка алеями мільйоноліть» (1987). Заробляла на життя тим, що працювала на фабриці в Нью-Йорку. Померла у 1996 р.

Подібну біографію мав Григорій Костюк, що в літературі найчастіше виступав під псевдонімом Борис Подоляк. Народився 25 жовтня 1902 року в Боришківцях на Поділлі. Закінчив Інститут народної освіти, з 1929 року працював у Інституті літератури ім. Т. Шевченка в Харкові, друкувався в цілому ряді тодішніх радянських журналів, був викладачем у Харківському університеті, а опісля в Луганському педагогічному інституті. Належав до об'єднання письменників «Політфронт», в час терору був заарештований, висланий у Воркуту, де пробув в ув'язненні до 1941 року. 1943 року опинився у Львові, де почав, як і більшість емігрантів-письменників, співпрацювати з часописом «Наші дні», опісля була Німеччина, табір переміщених осіб «Ді-Пі», переселення на американську землю в 1952 році. Книжковими виданнями вийшли його твори: критично-біографічна розвідка «Панас Мирний, життя і творчість» (1931), «Володимир Винниченко і його доба» (1980), «У світі ідей і образів» (1983). Він видав свої спогади про перебування на засланні «Окаянні роки» (1978), особливо багато спричинився до збереження архіву та видання творів В. Винниченка, видав заборонені в СРСР твори В. Підмогильного, М. Куліша, П. Филиповича, М. Драй-Хмари та інших. Був лауреатом премії Антоновичів за 1988 рік.

Третьою особою, яка зайнялась організаційною працею серед українських письменників, був Юрій Лавриненко, відомий під псевдонімом Юрій Дивнич. Він також був зі

Східної України, де народився 6 травня 1905 року в селі Лисянках на Київщині. Навчався в Харківському університеті, студентом написав свою першу книжку «Творчість Павла Тичини» (1930).

У ті роки мав відвагу виступити з критикою методу соцреалізму, за що переслідувався. Був заарештований 1934 року, відбував каторгу в Норильську. У роки війни перебрався на Захід, опинився в Німеччині, взяв участь у створенні МУРу, працював в органі УРДП «Українські вісті», що виходили в Новому Ульмі. Там з'явилась його книжка про визначного актора «Березіля» Йосифа Гірняка. Опісля багато уваги присвятив питанням колоніального становища України в СРСР, головною його працею стала антологія «Розстріляне Відродження», що вийшла 1953 року в Нью-Йорку.

Його праці справді активізували українське літературне життя в еміграції.

Проте до загальних зборів письменників української діаспори було ще далеко. Мине багато років, поки вони з'їдуться і створять письменницьку організацію «Слово».

1954 року Іван Керницький працює над своєю п'єсою «Тамниця доктора Горошка», присвяченою життю української еміграції в Америці. П'єса писалась спеціально на конкурс українських п'єс, виграла цей конкурс, її збирався ставити Йосип Гірняк. 24 січня 1955 року Іван Керницький радісно повідомляє Остапа Тарнавського, що його п'єса вже в Гірняка «на верстаті». В разі постановки вдасться зібрати трохи грошей, щоб підлікуватись. Звертатись до самого режисера стосовно «прибутків» якось не випадало. «При тому хочу тебе спитати, – пише він Остапові, – в який спосіб розраховувався Гірняк з ЗУАДК'ом за виставку «Пересажені квіти»? Чи дав

вам якийсь процент від «брутта» чи від «нетта», чи взагалі нічого не давав?» З 1951 року Остап Тарнавський працював в отому ЗУАДК, що означає – Злучений Український Американський допомогивий комітет...

Час від часу й Іванові Керницькому посміхається щастя. Йому, поки йде підготовка до вистави, трапляється деяка «джоб», тобто робота. От д-р Галан запропонував зредагувати і оформити книжку його воєнних споминів. «Конкретно ми ще не домовились, – повідомляє він О. Тарнавському, – коли, як (і за скільки?). Як Вам подобались «Пересаджені...»? Гірняк приготує його «Горошка». «Прем'єра йде за два тижні – пише О. Тарнавському 24.01.1955 року, – а п'єса ще цілком сира. До того ж тепер хочуть міняти акторів, бо декому роля цілком не пасує (напр. В. Зулий грає роль Балука, колишнього старшини дивізії). Боюсь, що з того всього саламаха. Мене на проби не кличуть, автор для них не існує.

Я стався другий раз татом (хресним, очевидно), до пари Маркові маю доньку троїга іміон Олену-Мрію-Ладу. Випадок стався письменниці Ірині Шуварській. Вчора був на весіллі – Гірняк віддав за філадельфійського упіста свою діву.

Ага! Кедрин читав мою п'єсу (хоче писати рецензію) і сказав, що 1-а дія добра, але 2-га і 3-я цілком до нічого. А пані Добровольська каже, що найгірша 1-а дія»...

Іван Керницький редагував збірку «Будні советського журналіста».

Прем'єра відбулась, газета «Свобода» написала, що успіх п'єси був великий... Ні постановкою, ні «успіхом» Іван Керницький не тішився. «Так звана прем'єра, – писав він Остапові та Марті Тарнавським 8 березня 1955 року, – пройшла так собі, але краще, як я сподівався. Не знаю, кому

прийшла в «Свободі» айдія (ідея. – Р. Г.) написати нотатку про «Великий успіх нової п'єси»? Успіх був посередній, – люди мають застереження і до п'єси, і до вистави. Тепер вже всім стало ясно, що Йосип Йосипович не любить ні п'єси, ні ролі. Але є ще надія на пані Добровольську, що вона (як схоче) обшліфує цілу виставу, а тоді навіть може буде на що подивитись.

Між іншим, бандерівці збираються бити п'єсу, бо щось їм привиділось, що це є критика їхньої партії! Дехто каже, що п'єса представляє в поганому світлі скитальців, дивізію, східняків і т. д.»...

В обороні п'єси, яка зображувала життя колишнього дивізіонника в еміграції, виступив Остап Тарнавський на сторінках «Свободи». «Щиро дякую Тобі, – писав Іван Керницький О. Тарнавському в листі від 2 квітня 1955 року, – за справді цінну та вичерпну рецензію на мою п'єсу. Після того мені самому стало ясніше, що я написав... Може, трохи замало уваги Ти присвятив самій постановці та акторам і др. Гірняк знову буде мати до Тебе жаль. Я не міг приїхати на виставу просто тому, що не хотів показуватись на залі і на сцені...

В Нью-Йорку був др. Галан і прилучив мені зайнятись зредагуванням 2-ого числа «Вістей ЗУАДК-у». Обіцяв, що при тому щось зароблю. За «Горошка» театр зі мною не розраховувався і взагалі зо мною не говорив про фінансову справу. Др. Галан казав мені, що вони і ЗУАДК-ові нічого не давали, мовляв – аж по 3-ій виставі розрахуються».

Невдовзі театр Гірняка поставив ще одну п'єсу Івана Керницького «Пошились в дурні», що була адаптованою в сучасні умови п'єсою Марка Кропивницького. П'єса мала справжній успіх, від чого навіть не відпирився сам Іван Керницький.

«Дорогий Остапе, – писав він Остапові Тарнавському 26 квітня 1955 року, – красно дякую Тобі за вельми похвальну рецензію на «Пошились». Хоч ти хвалив не тільки мене, але й Гірняка, пані Добровольську, акторів і т. д. Почуваюсь однак до морального обов'язку подякувати Тобі від цілої «ферайни». Можна ще було додати замітку, що вистава була відіграна в користь комітету будови каменя В. Блавацькому.

Великдень відсвяткував побожно, дуже п'яний не був, зробив малий святочний випад до Ньюарку, а сьогодні (св. Понеділок) піду докінчувати до Мороза».

В Америці він віднайшов і свого давнього друга Михайла Мороза, який щедро ділився з ним спогадами з рідного краю...

Тета перед Великоднем трохи ослабла, але от вже звелася на ноги і на другий тиждень разом з чоловіком та собакою поїдуть на село...

3 вересня 1955 року в Тарнавських народився другий син, якого назвали Максимом. На хрестини не міг приїхати. Дошкуляє астма. Може, цього року вдасться трохи підлікуватись. От, поїде в теплі краї... аж до Аризони, і йому стане краще.

П'єсу «Таємниця доктора Горошка» хочуть поставити українці в Австралії. Біда, що п'єса не друкована. «В мене, – пише Остапові Тарнавському 1 листопада 1955, – є третя машинова відбитка, але дуже нечиста, замазана. А переписувати наново мені, бігме, не хочеться, тим більше, що й пишу я зовсім не по-стаханівськи». П'єса так ніколи і не була надрукована. Не було коштів...

Для всіх Тарнавських, яких тепер четверо, Іван Керницький замовляє передплату на повне видання творів Івана Франка, яке готується в Нью-Йорку видати «Книгоспілка».

«Мав би це бути уродинний презент, – пише Іван Керницький Тарнавським 1 грудня 1955 року, – для Марка, а тому, що він, поки що, малолітній, то всі права до того маєтку зберігатиме кума Марта»...

Нарешті... Нарешті і в його віконце перед Великоднем 1956 року заглянуло сонце. «Єсьм сьогодні, – пише Тарнавським 26 квітня 1956 року, – під спеціальним настроєм, бо прийшов з Водник лист від моєї сестри Олі, а в ньому квіточка з Рідного Краю, засушений підсніжник. Ніби сюжет до якоїсь красної новели»...

Цей тендітний підсніжник, зірваний сестрою Ольгою і висланий в Америку, стривожив уяву, враз і враз примушував повертатись додому. Минуле ставало перед ним.

1957 рік в житті Івана Керницького відзначився тим, що ініціативному комітетові врешті вдалось зібрати письменників американської діаспори 19 січня на збори і прийняти статут, який став основою діяльності Об'єднання українських письменників «Слово».

Іван Керницький був одним із двадцяти двох засновників організації...

Невдовзі в пресі з'явилися статті засновників цього товариства, які пояснювали мету його створення та основний напрямок роботи. В центрі уваги, вважали автори статей, теперішня література має ставити проблеми малої людини. Цю позицію піддав різкій критиці Дмитро Донцов, який виступив зі статтею «Модерна література розкладу». «Герої цієї літератури, – писав він, – це дегенерати Сартра, Саган, Пруста, Винниченка. Так, як героями життя є для них – «босяки», «батяри» – «єдині борці за права індивідуума» на сучасній Україні; єдина верства, де «збереглися людські почуття». Їх

життя є тематикою плебейської літератури сучасності, з їх «нагодами і пригодами», з їх єдиним ідеалом – «пережити, перетривати, перетерпіти», а де треба «спідлитися».

Ні, не така мала бути література діаспори. «Доба плебейська, – писав Д. Донцов, – і в духовній, і в політичній творчості, зближується до свого безславного упадку. Нова Україна і в літературі відродить дух старого Києва, коли ті, що писали, знали що «писання» мають «правити», направляти людей, формувати людські душі; що ідеї письменства є те, «що воїну зброя, а кораблю вітрила» («Збірник Святослава», 1076 р.). Ті, що писали, знали, що інспіровані Вищою Силою над ними, – «писання» мають «проганяти біси», не збирати їх «сатанинською літературою» для «омрачення і погуби душі» нашої; що писане слово є «труба вопіюща во время рати», яка здвигає люд «на супротивня», є «водою живою», що «наставляє нас на волю Господню» (Ізмарагд XVI віку)»... І в життю, і в літературі, як і в мистецтві взагалі, надходив час нових творінь...

Ніби підтверджуючи це, 1958 року виходить повість «Герой передмістя» – нове слово в творчості Івана Керницького, нове слово в нашій літературі.

Про неї було написано багато. Вона вважалась великим успіхом автора, навіть на американські виміри, де все рахувалось і важилось. Книжка зібрала фантастичну, як на українську книжку, кількість рецензій – аж тринадцять...

В центрі повісті – одне з типових львівських передмість, що якраз біля вокзалу у Львові – Богданівка. Богданівка його дитинства, Богданівка часу навчання його у школі імені Грінченка, Богданівка часу його пізнання великого міста і світу.

Критики слушно зауважують, що це не така вже й класична повість, і ні на що вона й не претендувала, а звичайне велике оповідання, точніше оповість, як бути точним в дефініціях, що складається з окремих коротших оповідань, які в'яжуться в одну єдність темою Богданівки та головним героєм. Вона й справді за своєю композицією намагається охопити все тодішнє життя передмістя в його особливих проявах, нагадуючи намагання Леся Мартовича охопити нашу провінцію в повісті «Забобон».

Вся увага Івана Керницького зосереджена не на якихось страшних проблемах радикального характеру, таких властивих для класичної літератури кінця минулого століття, а на комічних ситуаціях, а вся розповідь ведеться так, щоб оповісти про своїх героїв з гумором, події ж подаються не так з точки зору їх логічного розвитку, як з точки зору різних комічних перипетій.

Повість була автобіографічною, хоч більшість критиків, які писали про неї, вважали, що герої, звичайно, вигадані або подані типізовано, оскільки «справді так виглядають» і «справді ніби вирвані з передміщанського Львова тих років» з усіма деталями: мовою, одягом, вчинками, подіями. Іван Керницький навіть імена та прізвища мало змінює або змінює так, що легко відразу здогадатись, хто за ними ховається. Це його дар, що виходить з глибини його вдачі, повної спокою та уваги до кожної людини. Ця увага найбільше концентрується на людині покривдженій, яку він у всіх життєвих тарапатах хоче бачити звільненою від життєвих ударів, від трагічного, а тому дивиться на всіх своїх героїв та життєві ситуації, в які вони потрапляють, з усміхом, щирим і добрим, з вірою, що ця його точка бачення цієї людини, чи

людини в подібних ситуаціях, допоможе звільнитись їй, цій людині, від трагічного.

«Тут і філософія творчості Івана Керницького, – писав Остап Тарнавський в «Свободі» від 8 грудня 1970 року, – що вповні зливається з його життєвою філософією. Він гуманіст в тому широкому розумінні, що утотожнює себе з людиною, яку обсервує, і тому його гумор ніколи не вироджується у в'їдливу іронію чи колочу сатиру».

І хоч Іван Керницький виростав на літературі «трійки покутян», які постійно і всюди підкреслювали свій політичний радикалізм у зміні суспільства чи суспільних відносин, він, як їх безумовний послідовник, і не думав робити революції ні в житті, ні в літературі. Свій погідний гумор він ніколи не вигострював. Не доводив до різкості та дошкульності, властивих сатирі та іронії, хоч часом сам читач відчував, що саме ця іронія чи сатира більш придатна до теми, яку піднімав у тому чи іншому оповіданні та фейлетоні. Йому цього не треба. Він зовсім іншої філософської конструкції, поглядів та життєвих уподобань. Хотів свій гумор принести на користь людям, допомогти побачити своє життя з усміхом, бо був переконаний, що саме усміх на життя дозволяє побачити його глибше та ширше. Він так і писав, що його оповідання у збірці «Циганськими дорогами» писані на злобу дня, не для вічності, ні для вічної і великої літератури. В них не треба шукати жовчі та їді, котрими ми так затруємо своє життя, собі на шкоду та сором, а на втіху лихим людям. Своїми оповіданнями він ніби хотів заспокоїти роз'ятрену пристрасть, зігнати смуток бодай з одного скорботного серця, якщо не з більшості, і навіть чисту, спокійну усмішку на чийсь уста...

Це бажання, невелике, на перший погляд, і невибагливе, справдилося. Повість відразу набула великої популярності серед читачів. Оповідання Івана Керницького, друковані в американській пресі на сторінках «Свободи» виключно під псевдонімом «Ікер», втішалися і загальною повагою, і визнанням автора, однак аж ніяк не могли пояснити, чому саме зараз автор зачепив цю тему, адже все було в минулому. Жодних проблем повість не піднімала, жодного зажуреного серця не звеселяла.

В повісті не міг заховати свого великого страждання за домом. Воно пробивалось попри той веселий гумор та сміх. Крилось у тих деталях спогадів з минулого часу, в тому любовному описі кожної вулиці, переходу, старого цвинтаря, декількох старих будиночків на привокзальній площі... Письменник не вмів і не міг приховати того болю і тієї своєї туги. Критика цього не хотіла зауважувати. Може, щоб не роз'ятрювати рани, які постійно кровоточили.

Земля, на якій йому судилось жити і померти, була і залишалась до кінця днів його чужою. Зовсім чужою.

Там, за морем-океаном, в тридев'ятому царстві, в тридесятому государстві, була його Батьківщина. Між ними був тепер великий океан, про який чув ще з дитинства і який не раз перетинали його односельці в пошуках гроша та кращої долі. Вони були в набагато ліпшому становищі, ніж він зараз. Вони могли, коли хотіли, повернутись додому. Їх тут ніхто не затримував і не примушував сидіти. Про той океан, який перетинали «шіфами», співали пісні. «Як на тую шіфу сідала, правов рученьков, білов хустинков махала...» Скільки тих сліз було виплакано, скільки рук заломлювалось у відчаї.

Тепер тих, хто покинув рідну землю, аби не бути знищеним, аби плекати надію на визволення від чергового і страшного загарбника рідної землі, там називали зрадниками і ворогами народу.

Іван Керницький прекрасно знав, що твориться вдома. Знав про вивози мешканців Західної України в Сибір, на Північ, в Казахстан, про «організацію» колгоспів, винищення господарів, переслідування тих, хто мав хоч якусь освіту і раніше був активним в громадському житті. Знав, як ставляться до родин чи сімей тих, котрі мають рідню за кордоном. Знав, що кожне його слово, сказане тут, обов'язково почують, і проти родини будуть вжиті відповідні заходи.

1953 року газета «Свобода» святкувала своє 50-ліття, і Іван Керницький в одному своєму фейлетоні, передаючи розмову двох українців, в уста одного уклав фразу, що було б добре, якби «Свобода» виходила в Києві на Хрещатику. Фейлетон мав іронічне забарвлення, але цього було достатньо, щоб Івана Керницького зауважили і негайно відреагували. Відреагував і Михайло Рудницький, якого Д. Донцов назвав «речником літератури безідейності і просто наплювізму». Його 1948 року на великих зборах в Театрі опери та балету виключили за український націоналізм зі Спілки письменників, але невдовзі знову приголубили своєю увагою, і він став поряд з Ярославом Галаном, Володимиром Беляєвим та Григорієм Книшевим активним розкривачем і затаврювачем націоналізму в будь-яких його проявах. Сталось це блискавично скоро. Михайлові Рудницькому, єдиному з усіх журналістів чи письменників, було доручено висвітлювати в пресі процес над вбивцями Ярослава Галана, і він з цим дуже успішно справився, виявивши небувалі і досі невідкриті в

собі здібності. В книзі «Под чужими знамёнами», випущеній видавництвом «Молодая гвардия» в Москві 1954 року у співавторстві з відомим українофобом В. Беляєвим, він писав: «Ко дню этого юбилея пан редактор опубликовал на страницах своей собственной «Свободы» пожелания самому себе, написанные каким-то «Икером». Икер надеется в этих пожеланиях, что наступит время, когда «Свобода» будет выходить не в штате Нью-Джерси, а... в Киеве, на Крещатице, а пан доктор Лука Мишуга станет первым амбасадором украинской державы в Белом доме в Вашингтоне». Це писав той, хто раніше бачив у І. Керницькому одну з найсильніших потуг, а тому й таврував його...

Принаймні з цього можна було зробити висновок на Батьківщині, що Іван Керницький живий і працює в «Свободі». Інших доступних джерел не було.

Не забував про «Івася» й Тарас Мигаль, тож рідня могла дізнатись, що принаймні в 1967 році він ще працював у тій же «Свободі»: вже надто промовисті післання слав до нього Тарас Мигаль спочатку на сторінках обласної газети «Вільна Україна», де регулярно нагадувалось читачам, щоб були «начеку», бо ворог «не дремлет», а відтак у відповідних, більш гонорарних брошурах та книгах. Бив у тих книгах та брошурах Тарас Мигаль, на думку замовників, по найбільючіших місцях, і бив розумно. Бо хіба не гарно звучить вступ до наступної вибірної лайки в бік зрадників-емігрантів, наприклад, з тієї ж самої «Живим і мертвим». «Не мав, – твердив Тарас Мигаль, – мабуть, Достоевський рації, називаючи ностальгію одвічною типовою хворобою душ росіянина. Це поняття набагато ширше. Незгасна туга за Батьківщиною властива кожному чесному, відданому синові

своєї країни, патріотові свого народу, який з тих чи інших причин опинився поза межами Батьківщини», відірвався, так би сказати, від рідного ґрунту, а найосновніше – від звичайного способу життя.

Це правда, що «чарівним, до болю запашним євшанзіллям вабив і кликав рідний край далеких наших предків з половицької та турецької неволі», бо й справді – кому в неволі не сумно за волею? «Не гріє сонце на чужині», – з розпукою гукав великий Кобзар з далеких оренбурзьких степів, ладен був кайдани перегризти, щоб хоч умерти на Дніпрі, над його кручами, щоб бачити всю Україну. На Афоні тужив Вишенський. Великий Міцкевич порівнював втрату Батьківщини із втратою здоров'я.

Про те, що чимало українців покинуло свою вітчизну, як твердила українська радянська преса, стало відомо тільки завдяки «прогресивному відомому діячу, літописцю канадської еміграції» Петру Кравчуку. Він налічив, що по всьому світові розбрелось та розпоширилось більше двох мільйонів українців, і вони живуть, як він ствердив, «поза межами возз'єднаної Радянської України». Абсолютно точно про це писав Іван Франко: «Гей розіллялось ти, руськеє горе, геть по Європі і геть поза море».

«Сліз усіх, звичайно, не витерти, – вигукував в екстазі Т. Мигаль, – не зважити крові українських переселенців, пролитої у боротьбі за існування і за політичні ідеали. Ні поту, що рясно скропив землі усіх материків світу. Не злічити процентів вкладу живої сили, енергії роботящих рук української еміграції у розвиток економіки, культури чужих країн. Ніколи не відтворити жажливої бухгалтерської книги емігрантського життя з її постійними збитками в графі активів. Ніколи і ніхто

не поверне українським емігрантам їхньої сили молодечої, безцінного капіталу праці і розуму, які вони віддали для добра країн-найманців, експлуататорів, визискувачів». Так писав Тарас Мигаль про тих, ще перших, переселенців. Але другі... «Встаю від стола і відкриваю навстіж вікна. Там, надворі, – весна, вранішнє сонце, море свіжого повітря. Шумить далеким відгомоном пробуджений Львів. Вулицями і провулками, які губляться вдалині у зеленому тлі погулянських горбів, поспішають до школи діти. Важко писати вирок ворогові. Бо день нашого життя весняний, світлий, сонячний...»

Вирок справді страшний: «Брешете ви про свою любов до України, ще і підло обдурюєте емігрантів-трудівників, «незрячих гречкосіїв», які навіть не орієнтуються у ваших шахрайських, зрадницьких діях. Вас не тішать грандіозні досягнення Радянської України в усіх галузях життя. Туга за мертвим полем замість України вбила у вас справжню людську тугу за чарівною, квітучою, сонячною, веселою Батьківщиною. Ви відкидаєте все наше – українсько-радянське, все хороше, світле...»

І цього ще не досить: «Мені чомусь спадає на думку відома одноактова п'єса П. Сартра «Зачинені двері». Кімната без дверей і вікон, кімната без виходу. Жахливе безпросвітне, затхле, безперспективне животіння. Пекло на землі... Пекло, в якому кожної хвилини можна згоріти, зів'янути, зсохнути, вмерти. Життя без єдиного променя правди. Чи життя?» Дуже слушне запитання...

«Хто з Вас, – патетично запитував у цю чарівну вечірню годину Тарас Мигаль, – далекі земляки, цієї вечірньої години напружить слух, ніжні струни серця свого, щоб почути далекий і рідний, близький і дорогий голос України? Хто з вас,

ніби сивий Вишенський, побачить розпростертий через океан промінний шлях до Вітчизни і ступить на нього? Живих я кличу. Всіх, хто любить Україну, свою землю, кого мучить на чужині нестерпна туга за Вітчизною. Хто в снах бачить «волинську тиху сторону», сивий дим над карпатськими верховинами, білий цвіт київських каштанів, буйну гриву весняного Дніпра, гомінкі львівські вулиці. Батьківщина, Україна відкриває свої обійми для кожного чесного сина свого, для всіх земляків, не заплямованих кривавими злочинами перед народом».

Тим ворогом вже вкотре був названий він... Іван Керницький.

Його туга за домом – безмежна. Все, про що він писав на той час і про що буде писати, все пов'язане з домом. З роками той біль не вщухав, а розростався. Поруч, десь на тій планеті була його Батьківщина, яку любив, любив безмірно. Там все інакше. Там навесні співають солов'ї. Там палять субітки. Там вечорами випадають роси, і зорі світлом своїм перетворюють їх у найкоштовніше каміння. Там перед Іваном світ наповнюється магічним сяйвом вогнів. Там вечорами перед хатою на призьбі сидить мати і думає про нього... Єдина його вірна і незрадна любов. Там, напевно, надалі так, як і при ньому, ворожать на дощ. Вже певно повиходили заміж дівчата... Як вони там? Як всі решта... Так би хотів побачити своїми очима. Хоч раз...

«Коли вранішні тумани розпливаються по річці Делаверсі й ласкаве, осіннє сонце піднімається високо над Гайпойнтом, – світ нечуваної краси, свято райдужних кольорових оргій розкривається перед вашими очима. Гори й узгір'я, палахкотять казковою палітрою морозівських барв, а внизу

ніби задумано й спроквола котить свої води історична річка Делавер». Писав про осінь над Делавером, а перед очима були рідні місця. Бачив рідні постаті, шукав їх серед мли, перетиканої золотими нитками індіанського літа (Господи, яка чарівна хвиля бабиного літа там, на Батьківщині!). Він буде вишукувати постаті минулого, що берегли в собі ту Батьківщину і гріли нею і його, і його зболіле серце.

Даремно. Нема вже тут знайомої силуетки рибалки Володимира Гірняка, отого дивного рибалки, який говорив про своє захоплення: «Про мене риби можуть цілком не існувати. Я приїжджаю сюди, щоб бути серед природи – помилуватись її красою, відпочити її спокоєм». Коли тільки була в нього нагода вирватись з галасливого Нью-Йорка, В. Гірняк приїжджав сюди, до тієї тихої мирської закутини, що звалась Понд Едді, брав вудки і всіляке рибацьке причандалля на рибу, якої могло і на світі не існувати, відштовхував човника від берега, плив на середину річки і закидував вудочки. Щоб впіймати спокій. Той спасенний дар втомленої душі.

Скільки тих втомлених душ?

Помер Володимир Гірняк, котрий працював книговодом в канцелярії УККА. Набирав, як казав, сил «на відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні»: йому випала честь розділяти квитки на трибуни. Не діждався злету побратимів, українських Січових стрільців. Його було відзначено, як наймолодшого усуса, пам'ятною медаллю 50-річчя Легіону УСС. Мав бажання побачити збудовану рідну церкву в Глен Спей. Зрадів би, коли б побачив серед чудової гірської природи, що вся сяяла пурпуром осені, як востає в голубінь неба церква, посвячена Володимирові Великому, за проектом Аполінарія Осадци.

Боже! Той стукіт сокир, той дзвінкий гамір молотків, що тривожать довколишню тишу, ці в червоно-золотистих шахах буки, явори, клени. І ця золота осінь над Україною... Ні, Делавером. Ось яка вона! Він часто тікає в Гантерські гори, де відпочинкова оселя Українського Національного союзу, що ще називають «Союзівкою», де все нагадує Україну. Навіть окремі вілли мають назви «Київ», «Львів» (мурована оселя з вежею), «Ужгород»... І природа... Він звідти засипає листівками Тарнавських та знайомих. На них чужа природа, але вона нагадує Рідний Край. Він намагається жартувати, писати у звичній йому манері, але це тільки вигляд...

Вдома, в тітки, біда. Захворів її чоловік Лука. Йде на операцію.

З Австралії дався чути Іван Шкварко, який потряс колись усіх своєю книгою «Проклинаю». Він у важкій матеріальній скруті. Просить допомоги у Івана Керницького. І ще новина. В Польщі віднайшовся його колишній друг Федь Триндик, з яким працювали разом в концерні Тиктора. «Він цілий і здоровий», – повідомляє Остапа Тарнавського Іван Керницький. Яка радість! Федь Триндик, який у тикторівському концерні отримав псевдонім Василь Гірний. Він народився 14 березня 1903 року в селі Заліська Воля коло Краківця. Батько його був дяком, громадським писарем і звичайним хліборобом, мав дев'ятеро дітей, яких усіх вивчив. Василь студіював французьку мову у Львівському університеті, для поглиблення знань виїхав у Францію, де вчився і заробляв на науку тяжкою працею в шахті. Був людиною енциклопедичних знань, і перед ним замовкав М. Рудницький, коли мова заходила про літературу. 1937 року видав збірку «Літературні пародії» про письменників Західної України.

«Визволення» та «возз'єднання» перебув на Лемківщині, де працював учителем. 1943 року видав роман «Розгублені сили». По війні опинився в Польщі на «землях одзисканих». Заробляв на прожиття працею книговода. Тільки в 1970-х роках відновив літературну діяльність. Писав фейлетони під псевдонімом «Щипавка». 1979 року побував в Едмонті, де зустрівся з Михайлом Островерхом та Юрієм Стефаником. Помер в Гданську 6 липня 1981 року.

Всі потребували допомоги. «Дорогий Остапе, – писав Іван Керницький Остапові Тарнавському. – Чи ти вже вислав щось Іванові Шкваркові? Я дістав листа від нього, в якому він жаліється, що отримав досі тільки 30 доларів».

«Досить давно, – знову лист Тарнавським від 7 лютого 1959 року, – я до вас не писав, мав (і маю) фамілійні клопоти (як уже я Вам згадував). Вуйко третій тиждень в шпиталі. 3 дні тому мав тяжку операцію шлунка. Операція, нібито, вдалася, але є підозріння, що це щось поважніше, як звичайний боляк, і ще не знати, що з того вийде. Тета важко це переживає, отже уявляєте собі, яка в хаті атмосфера. Нема настрою до гумористичної творчості і взагалі важко щось писати. Радо виїхав би кудись, хоч би і на тиждень, але не маю совісти залишати тету самою».

Лист Тарнавського від 29 жовтня 1959 року: «Дорогі кумове! Що коло Вас чувати? Давно вже не «чув від Вас», як кажуть американці. Тут, крім національних трагедій, то ще та біда, що Йосип Гірняк нам занедужав (на серце), вже два тижні в лікарні. В останніх днях ситуація коло нього трохи поліпшилась, може, прийде додому.

Писав Федь Триндик, просив світлої ласки ЗУАДКу, чи не дістав би якого пакунку з вітком. Вчора вислав йому трохи

смальцю та інших товщів, там тепер з тим досить круто. Як Вам сподобався «Мазепа» п. д-ра Лужницького? Читайте мою рецензію в «Лісі Микиті». Мої вуйки на днях вертають, буде новий цурис».

14 грудня 1959 року вуйко вмирає. Тета продає ресторан. «Моя тета все ще не вернулась з села. Писала мені, що не може розлучитись з тим місцем, де вуйко похований»...

14 березня 1960 року. До Остапа Тарнавського: «Як стоїть справа з долями для Триндика? Він знову писав до мене і плакав, чому ці гроші не приходять?»

Зрештою, не все так погано. Федю Триндику вишлють гроші і «різні товщі». Йосип Гірняк щасливо пережив чергову «атаку серця» і приступив до роботи. Був не так давно на новій виставі за п'есою Л. Полтави «Актори» у Філадельфії. І був захоплений. «Може, не так самою п'есою, – повідомляв Остапа Тарнавського Іван Керницький, – як прийняттям, яке йому зготовили Ваші артисти».

Створено спеціальний «фонд потребуючих» на чолі зі Святославом Гординським. Список «потребуючих» затверджено. Приїхали Іван Драч та Дмитро Павличко. Був їх вечір. Особливих емоцій – ніяких.

На іменини, тобто на Івана Лопушника, «наше купецтво, – повідомляє 8 липня 1964 року Тарнавських, – зробило мені несподіванку симпатичним чеком («на вакації»), так що в мене дух піднесений. Дякую за запрошення до «Дикого лісу», мабуть не скористаюсь – треба їхати на гастролях по різних «Союзівках»... Знову копійчане заробітчанство...

Підросли діти Тарнавських. Марта Тарнавська в червні 1964 року отримує диплом магістра бібліотечних наук, виданий Дрексельським університетом, і починає працювати

у Вільній бібліотеці Філадельфії. Остап отримує працю у Філадельфії в бібліотеці Темпл-Університету. Іван Керницький щиро поздоровляє друзів і черговий раз обіцяє показатись. Зараз не може. Ще треба в Союзівці вибрати Міс Союзівки, тоді, може, і приїде, якщо не наспіє якась інша нагла робота. Обрати Міс без нього ніяк не можуть. Тітка поїхала на село. «І після того, – повідомляє Марту Тарнавську, – я зразу загубив 3 фунти».

11 вересня 1965 року Анни Демчишин не стало. Він як на льоду. «Після смерті дорогої тети, – пише до Тарнавських, – накопичилось коло мене багато побутових проблем, з якими треба борикатися. З мешкання, може, мене і не виженуть, але можуть піднести чинш на хату, який й так доволі високий (як на мої заробітки). Здається, треба буде взяти «парт-тайм», роботу в книгарні, де працює Микола, тобто Понеділок».

Врешті, хату довелось залишити. Він найняв собі дешеву маленьку кімнатку, в якій міг поміститись тільки він сам. Якби були гості, то не мав би де й покласти їх спати. Не мав машини, звичайно, хоч мав її Микола Понеділок, який, коли треба, то й допомагав йому транспортом, не мав навіть телевізора. Зі спадку тітки не взяв ні цента. Вважав, що має родину в Краю, а тому зробив усе, щоб той спадок дістався їм.

Радів, що вже можна відкрито писати до родини. Раніше це робив через листи на ім'я тітки.

«Щиро дякую за листа, – писав рідним у Водники 2 листопада 1965 року, – якого отримав від Олі. Шкода, що Ви не подали мені списка, що Вам придалося би найбільше, ну, та вже якось сам про це подумаю, як висилатиму посилку.

Щодо цьоциного спадку, то сума, про яку в селі говорять, трохи завелика, можна б її зменшити в 3–4 рази. Все ж таки

є трохи того маєтку, я й сам не думав, що стільки може бути. Я ніколи про це не питав покійних вуйка і цьоцю та й взагалі не цікавився. А тепер виходить морока. Справу взяв у свої руки український адвокат Мирон Комар, який урядує недалеко того села, де цьоця і вуйко померли та лежать поховані. Він старається так повести справу, щоб ніхто не був покривджений, але це буде не так легко. Здається, що він посилає до Водник таке письмо, щоб усі члени родини покійної цьоці на ньому розписалися».

Це справи маєткові. Його радує, що в сім'ї всі живі і здорові. Що брат Богдан працює вже в селі. Ну й що, коли зарплата менша, але зате здоров'я більше зашпарує, а воно не таке вже в нього й моцне, як у всіх нас. І привітайте всіх в Підмонастирі, і в Водниках, і у Львові. І вітайте Олю Гураль, Дусю, Бобовника – пароха внучку, вуйка Влодка Похмурського, маминого брата і всіх, що його, Івана, пам'ятають... «Як прикро, що наші Мама такі немічні, – пише в листі до рідних 26 лютого 1966 року. – Хай би Вони цим не журились, що не можуть працювати. Вони вже досить наробились за їхнє життя. Добре, що маєте в хаті телевізор, все ж є розрада. Я також почувався б дуже самотній, якби не було в хаті цієї машини. Я вислав би Мамі окуляри, якби знав які, на це треба також посвідку від лікаря».

Ще напише, що йде суперечка між рідними тітки за спадок, і йому соромно, що Галі вислав трохи завеликий светр, бо «брав її» вже «за більшу дівку».

До старих болів додалися нові. «Тут почалася літня спека, – писав додому, – хоч весни як би не було. Клімат тут досить химерний, як цілий нинішній світ. В такий час щороку я виряжав покійну цьоцю на село... Цього літа її хатина сто-

ятиме пустою. Писала мені цьоця Звіркова, що все довкола хати заросло бур'яном, ніхто до неї не заходить, все, що було вартісніше, вже забрано. Хатина має йти на ліцитації, також вся обитация. Зі спадком справа далеко не посунулась».

Як там у Львові проживає цьотка Каська? В неї був на квартирі, як вчився у школі. А як вуйко Михайло Похмурський, її чоловік, колишній вчитель? Що чувати в Підмонастирі? Як багато в уяві виринає спогадів! «Львів, Богданівка, Городецька вулиця. «Так, так, – пише Олі, – було б про що говорити цілий рік. Та не так склалось, як бажалось...»

Кожен лист – це спогад. Кожен спогад – це біль. В листах до рідних він цілком інший, ніж в листах до всіх інших. В тих останніх він жартівливий, веселий Івась Керницький, а тут...

Рідня аж опісля дізнається, в яких умовах жив той багатий, на їх погляд, вуйко в Америці. Опісля дізнаються, що навіть на той час не мав телевізора. Що копійка йому приходила дуже важко. Але Даньо вдома будує хату, йому треба допомогти. Дітям треба светрик, мамі треба допомогти, рідня потребує допомоги також. А друзі, котрі поза Америкою...

В сестри Стефанії горе. Велике горе. Нагло помер син Зиновій. «Дорога моя Сестричко, – пише листа до неї, – мабуть забагато слів я розписав на папері за своє життя, що тепер бракує мені слів, щоб висловити Тобі, Андрієві, і Всій Рідні мій глибокий жаль і щире співчуття після такої болючої втрати, якої Ви зазнали з несподіваною смертю незабутнього Вашого Зеня.

Я знав його лише з фотографії та листів, але й того вистачило, щоб уявити собі його образ, – що він був дуже добра і гарна дитина. З похоронів, що їх влаштуувало йому

наше село, видно, як його всі любили. Тим більший жаль залишається в серцях батьків і тим чорніша пуста в хаті після такої страшної втрати... Знаю, Дорога Сестричко, бо відчуваю, що тепер діється в Твому серці, як терпить бідний Андрій і вся Родина! Молю Господа, щоб облегчив Вам Ваші душевні муки та подав свою святу потіху.

Причина смерті мені видалася дивна і загадкова. Знаю, що у вас тепер медицина й лікарська опіка високо стоїть, і не можу того збагнути, чому вони, лікарі, не пробували рятувати хлопця»...

Швидка допомога приїхала через декілька годин після виклику, коли вже її не було потрібно. Така вже висока медицина і хвалена на весь світ безкоштовна допомога.

Син Стефанії Керницької та Андрія Сорокопуда Зеновій Сорокопуд помер 23 січня 1967 року. Народився 22 травня 1946 року. Мав 21 рік...

...Там був край дитинства. Рідний край. «Так!.. Це ж ударив дзвін із нашої дерев'яної дзвіниці в селі В., що коло Львова. Це ж мій власний дитячий сміх, сміх щасливого дитинства, збився щебетливою ластівкою над цвинтарем і розтопився дзвінким сріблом у різноголоссі такої ж, як і я, малої босоти. Це на моє рідне небо виплили весняні зорі, важкі, вологі і запашні, як пухнасті бази на вербині. Це вона, моя давня весна, пройшла задуманими садами, дівочим серпанком змела пиль з розквітлих яблунь і смирною монашкою пристанула в притворі церкви, спустила рясні рісничі, зачерпнула свяченої води і вдарила на порозі три поклони...»

Весна прийшла на Страсний тиждень.

Світ тоді мінявся на очах. В селі знімали зимову загату і замазували глиною облуплені призьби, а запопадливі гос-

подині білили хати, на плотах пересушували кожухи та хустки. Готувались до великих свят Воскресіння. Газди, поважні і заклопотані, робили порядок на обірнику, кликали сусідів допомогти зарізати кабана, господині пекли паски. Неповторний запах хліба над селом. І тиша. Таїнство таїнств. Тільки дими пливуть над хатами до Господа в небо. А по ночах на ту землю виходили подивитись зорі. Заглядали своїми великими очима у кожну шпаринку, у кожен куток і були так низько над головами, що їх можна було збивати тичкою, як майових хрущів.

Земля... земля пахла своїм незабутнім запахом.

Плащаниця... Калатала – «бузьки». Тихі вечірні роси випадали на землю. «Втиснувши під пахву шапчину, а «бузька» за пазуху, ми, один по одному, як гуси, переступали поріг церкви з незбагненним острахом на дні дитячої душі. А з середини йшла нам назустріч тепла і блага ясність, ніби ласка господня!»

Церковця маленька, тісна, ще з панщизняних часів. Під час відправи співали всі, тільки прокімени, тропарі, ірмоси та ірмолої виводив старечим голосом дедьо Звірко. Колишній в'язень Талергофу, москвофіл. «Ніби сьогодні бачу, крізь пил відгомонілих літ, як стоїть у крилосі, високий та білий, лівою рукою притримує недогарок свічки, а шорсткою рапатою правицею перегортає жовті листки «Тріоді Постної».

«В той самий день, – писав рідні 18 лютого 1967 року, – коли я дістав з дому сумовитий Данів лист, поховали в селі дядя Костя Звірка, що помер нагло на серце, як небіжка цьоця. Поховали його коло цьоці вуйка Лучка, а цьоця Звіркова залишилася сама. Я мав їхати на похорон, але сам якось гірше почувався, та й то досить далеко, коло 350 кілометрів дороги»...

З Талергофу дедьо Звірко вийшли глухим, бо били їх кольбою по голові. Але відразу став дякувати в церкві, як раніше. А з польської тюрми за українську політику повернувся отець Йосиф Зацерковний, також з пошкодженим слухом. Разом співали. Часом улад, часом ні, а найчастіше кожен співав сам по собі...

А дим з кадил робив у церкві дивну містерію, і здавалося, що святі сходять з іконостасних рам. Ось янголи злітають увись на своїх різнокольорових крилах і сурмлять у труби на славу Господню. Архангел блиснув своїм мечем, а Юда на Тайній вечері шкірить зуби.

Серце стискалось зі страху від Страшного Суду. Кадильний дим здавався тоді клубами страшного чорного диму, що йшов з дна пекла, жовте полум'я бурхало з-під казанів, і грішники корчилились у страшних муках.

А потойбіч пекла були праведники, покриті божим омофором, а перед ними навколішки молились бабусі, матері, старші сестри. Їх обличчя, як і обличчя на старих іконах, мало чим відрізнялися між собою. Так само почорнілі та померклі.

Мати у Великодню п'ятницю, як і бабця, дотримувалась суворого посту – рісочки до уст не взяла б, аж поки не поховали при здвизі всього села Плащаниці.

Господи, ниспошли ту радість, ту святість хоч на хвилю зараз. На одну мить поверни волею своєю, щоб як Мойсеєві можна було побачити ту обітовану землю. Хоч на мить!

Їх, Господи, прости. «У годину страшної проби, що прийшла незабаром, наші батьки і матері, наші сестри, браття в далекому рідному Краю стояли непродажні по боці Христа, вірніші Його Апостолів». Бо зрікся Петро тричі Христа,

поки запіяв півень. Вони – ні. Не зреклись. Їх нищив голод, Сибір, Казахстан, Біломорський канал, тундра, концтабори, колгоспи, – а вони вистояли. Не зрадили тобі, Господи. Будь милостив до них...

«До нещасної Стефці, – писав рідні, – я написав через пару днів, як тільки одержав сумний-пресумний Данів лист. Має рацію Оля, коли пише, що бідну Стефцю переслідує лиха доля весь вік, хоч і доля кожного з Вас не була солодка. Не раз я думав про те, чи немає в тому моєї вини, що Ви мусіли все те пережити? Були й коло мене важкі хвилини, і тоді думалось інакше – добре, що Ви вдома... Життя, як льотерея, щасливий льос трапляється один на сто або й на тисячу».

І ще: «Не пишете виразніше причину смерті покійного Зеня, та з того, що Даньо написав, можна додуматись, що з ним стався якийсь трагічний випадок. Звичайно, жадні вияснення чи пояснення не повернуть покійного до життя, не віддадуть матері сина... Опис похоронів бідного Зеня зворушив мене до сліз. Заплакали і мої друзі та знайомі, коли я читав їм Даньового листа».

Богдан збудував нову хату. Довго будував. Нарешті і він має дах над головою...

«Дякую Олі за докладний опис Вашої хати, тепер вона вже виразніше зарисовується перед моїми очима. Думками-мріями злітаю до рідного гнізда, під рідну стріху, якої вже немає. Але «стара хата» живе далі у моїх споминах, і в «Святоіванських вогнях»... Зберігається у мене ще одна книжка, але така пожовкла-почорніла, як стріха колишньої хати».

Розділ XIV

ДНІ ЗА ДНЯМИ

Відомому тепер на еміграції польському професорові і запеклому шовіністові «на кресах всходніх» Лівач-Блотніцькому, котрий закликав до хрестового походу проти українців, що їм не може бути місця під сонцем, бо всі вони гайдамаки, різники та «кабана», на вулиці Нью-Йорка стало дуже погано. Втратив свідомість. Лежав, як той нещасний з Біблії, повз якого проходили всі, і ніхто над ним не змилосердився, поки не надійшов самарянин. Тим самарянином був звичайний хлопець, який називався Стефан, а писався Чума. І професор, і його рятівник були родом зі Старосамбірщини. Стефан Чума не відав, що саме завдяки таким, як професор Лівач-Блотніцький, був закатруплений у час паціфікації його батько та старший брат. Про це він дізнався пізніше, коли врятував професора, завів його до шпиталю, а коли почув, що до нього ніхто не приходить, то ще й відвідував його і приносив щось домашнього з'їсти. В одній з розмов пан професор оповів, хто він, але Стефан не покинув старого і опікувався ним по виході зі шпиталю. Зворушений вчинком, пан професор звернувся до Івана Керницького як працівника української газети «Свобода», щоб той написав про хлопця в газету: «Ви то вже, – просив він, – пане колего, як письменник файно напишіть, а пан Стефко хай надрукує гарним шрифтом сердечну подяку моїм українським приятелям за

Їх добре серце, що пам'ятали за мене в біді, відвідували в лікарні, потішали, помагали, тобто підхарчувували... Окрема дяка отцеві Рабієві за духовну опіку»...

Отець Рабій, – це Юліан-Євген Рабій, колишній церковно-громадський діяч Самбірщини, який чудово знав діяння відомого польського шовініста... У Нью-Йорку працював також його син Володимир-Роман. Син Юліана Богдан у 1999 році випустив книжку про рідну землю під назвою «Княжий город Самбір».

Іван Керницький дотримав слова і написав фейлетон під назвою «Добре серце», який закінчив такими словами: «Вправді, в мене на порядку дня була інша тема: я хотів пригадати землякам любезним, в екзилі сущим, що в місяці вересні цього року (1966 р. – Р. Г.) в день Чесного Хреста минуло 35 років з того часу, коли в Західній Україні почалася пацифікація»... Почалась отам, вдома, а того дому не міг ні на хвилину забути.

В Україні про пацифікацію не любили говорити колись і тепер. Це шкодило би дружбі українського та польських народів. Не люблять говорити в ім'я тієї дружби і про те, як руйнуються прадідівські могили, зносяться з лиця землі українські цвинтарі, знищено сотні українських церков, а тоталітарному знищенню піддається все, що хоч трохи духом чи формою нагадує українське...

Ці важкі спогади переслідували Івана Керницького і тут. «Та не все таке вже й зле, як здається, – писав додому сестрі Олі. – На «Союзівці» в мене завівся друг на ім'я Чемний, але він є породи коллі і любить не тільки мене»...

Будь-яка згадка про Союзівку в українській радянській пресі обов'язково супроводжувалася низкою епітетів: «осине

гніздо української контрреволюції», «притон покидьків історії», «клоака для недобитих бандерівців та петлюрівців». 1966 року це гніздо приїхали відвідати поети Іван Драч та Дмитро Павличко, щоб подивитися, як писав Іван Керницький у фейлетоні «Дипломати на «Союзівці», як це осине гніздо виглядає. «Мусимо, однак, ствердити, – писав Іван Керницький, – що товариші-поети вибрались туди не в пору, тобто в пізню осінь, коли всі гнізда порожніють. Треба було їм відвідати цю оселю під час Осіннього Союзного Фестивалю і вибору міс Союзівки на 1967 рік, коли тут відкривався декількатисячний злет української молоді з Америки і Канади! Тоді вони щойно губу роззявили б з дива, заходячи в голову, – звідки все ж таки береться контрреволюції та ще й такої добірної, вродливої».

До доброго тону належало всім, хто приїздить на Союзівку, фотографуватися біля пам'ятника Т. Шевченкові чи Івану Мазепі. «В одному моменті, – повідомляла «Свобода», – здавалося, що хлопці дременуть в ліс, і їх супровідник, п. Антін Шумейко, зажурився не на жарт, щоб, бува, його підопічні, тікаючи з Союзівки, не забрели на оселю СУМА, де стоїть ще страшніший для них монумент Героям».

Це була його перша зустріч з радянськими поетами. Все було зрозумілим. Про це оповів у своєму фейлетоні. Про зустріч з Іриною Вільде – ні слова. Ніби її й не було...

Майже всі його основні статті з часу приїзду до Америки – це боротьба за збереження своєї самототожності в агресивному англомовному середовищі. Ще говорили поукраїнськи батьки, але вже не хотіли говорити діти. Для того, щоб вони спілкувалися між собою українською мовою, еміграція створювала недільні школи, табори, вживала най-

різноманітніших заходів, але зупинити процес американізації, а разом денационалізації було важко. Точніше, неможливо. Його це боліло. На відміну від інших письменників, які торкались цієї дуже болючої для еміграції теми, Іван Керницький шукав причин не в зовнішніх обставинах, а у внутрішніх... Винні ми... Не вміємо вистояти...

Вираховував усі ті гріхи. На прикладі своїх земляків з Бібрецького повіту, Татухів, знайомих зі Спілки письменників, сусідів... Говорив без злоби, якби само собою розумілося, що навряд чи вдасться щось направити. Не дуже жертвували земляки на загальні справи, нічим не відрізнялися від тих, що залишилися в краю. Цілу серію цікавих репортажів він присвячує оповідям, що робиться там... «в раю». От приїздять старі люди до дітей. Якимсь чудом вдалось їм вирватись з того радянського раю і назад не хочуть вертатись, хоч тут і «кубло націоналізму», і тут «капіталісти п'ють кров з людей». Оповіді ті підкріплює листами...

«Свята у нас тепер не дуже веселі, – писалось в одному з таких листів, – а ще на той Святий Вечір не було електрики, бо перерозходили енергію, то й колядок не можна було послухати. А на другий день обірвався той найбільший вольт, – як говорить наша сусідка Зоська Головата – то й не могли вислухати ані служби Божої, ані коляд, ані в телевізор дивитись. Для нашої мами це не були жадні свята, коли вони не чули слова Божого з Ваших радіостанцій. Вина, звичайно, не за Вами, а за нашим перенапруженим вольтом, що обірвався».

Свята заборонено святкувати, заборонено колядувати. Дітей пильнують вчителі, за колядниками гонить міліція. Єдине вікно у світ – радіо, в котрому можна почути відправу

Служби Божої, закрите. В селі свідомо вимикають електрику. Насильно вводять чужі народу обряди, звичаї. «У нас тепер більш парадно зустрічають Новий рік, цей, державний. Біля пам'ятника дерев'яної архітектури, що колись звався церквою св. Николая, поставили ялинку, яка й досі там стоїть. Славно зустрічали новий рік наші дружинники – випили і порядно набили старого Крілика і не знати за що, він нічого злого їм не зробив, та й ще його власний син притримував тата, щоб ліпше було бити»...

Це про Водники, чи Відники... Господи!

«Кажуть, дуже гарна і велика ялинка стояла цього року у Львові, коло оперного театру, аж люди з нашого села їздили туди дивитись на неї. Дід Мороз, кажуть, був такий високий, як небіжчик Стефан Коржів, і всі тварини коло нього, як живі, виглядали. Що ж з того, коли ялинку мусіли розібрати ще перед святами, бо вечорами збиралися під нею цілі громади людей, співали коляди, щедрівки, ну, одним словом, заколочували громадський спокій»...

Не треба тут коментарів. Варто хіба звернути увагу на активність дружинників, які вносили колись в наше життя нові цікаві сторінки. Не ходили вони по хатах колядувати, засівати на новий врожай, як робилось це століттями, чи віншувати, а напивались і били. Навіть рідного тата. Чим не культурна революція?

Аби оповісти про проблеми життя еміграції, Іван Керницький у свої «фейлетони» постійно вводить «своїх земляків з Бібрецького повіту». Пана Татуха та паню Татушиху. На їхній кухні обговорюється усе на світі. Не могло обминути їх питання побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні на перехресті 22-Д, 23-Д та Р-стріт та відкриття

його 2 червня 1964 року. Пам'ятник був з бронзи, мав 45 футів заввишки, важив 45 тонн, архітектором його був Радослав Жук, а автором скульптури Лео Мол. Це була подія для всіх українців у світі, крім, звичайно, Радянської України, яка з ненавистю обплювувала ці старання української еміграції. Знову прославилися в цьому львівські письменники, завжди до всього готові. Якби був конкурс паплюження на дану тему, то вони, безумовно, далеко позаду залишили б інших письменників з інших регіонів. Пам'ятник стає об'єктом обговорення на кухні «паньства з Бібречького повіту». Пан Татух і пані Татушиха завоювали собі право увійти в історію нашої літератури, як справжні герої.

З часом з'являється у фейлетонах Івана Керницького ще один герой. Він вже з молодого покоління, народився і виріс «в Гамериці», рідною мовою вважає англійську, але знає й українську, бо батьки послали його в недільну школу. Його звати Олесь Стадник і живе він в Едмонтоні. Цей хлопчик дивиться на проблеми українців зі сторони, очима нового покоління.

Не все в порядку в тому житті. От між українцями Америки затіяна війна за те, як і коли треба святкувати свята: чи за григоріанським, чи за юліанським календарем? Чи зі всіма, як тут, чи так, як вдома – «в краю»?

Не було події в житті еміграції, щоб вона не стала об'єктом фейлетону Івана Керницького. На його фейлетони всі чекали, бо з'являлись вони кожної суботи. Усіх цікавило, що скажуть про виступи ансамблю Вірського з України Татухи. А що скажуть про вірші Миколи Вінграновського? А що скаже «на то» мала Ірця з Чикаго (також героїня фейлетонів Івана Керницького)? Як відгукнеться «Свобода» в особі

Івана Керницького про з'їзд ветеранів війни та інвалідів? Як зустрине фестиваль відомого танцюриста Василя Авраменка, відкриття цьогорічного сезону в Союзівці чи прибуття в Америку кардинала Сліпого?.. Кожен з тих фейлетонів бодай крилом зачерпне спогад з далекого часу. Спогад, який болить... Спорудження кожного пам'ятника на Союзівці, літній оселі Українського національного союзу, для всіх подія. Ось відкрито новий пам'ятник біля оселі «Київ» Івану Мазепі роботи Сергія Литвиненка. Ось з тої вілли ранком вибігає дівчатко, якого мати збудила і прибрала до церкви Юрія, що неподалік. Дівча зупиняється як вкопане перед пам'ятником. «Воно хвильку-дві просто стояло, задравши голівку, задивлене в твір покійного нашого Сергія Литвиненка, а там шанобливо підійшло до постаменту, припало навколішки, перехрестилось і, склавши побожно ручки, стало молити молитву...» Це уривок з фейлетону «Про значення пам'ятників». Банальна історія, можна сказати, і до того ж надумана автором. Але тут-то у всьому і справа. Продовження наступне: «Десь так, у тихе надвечір'я, сплило на мене нахнення чи підійшла ідея – написати такий собі недільний етюдик про малу молільницю під пам'ятником Великого Гетьмана. Вікно моєї кімнати просто таки вперлося в цей момент... І що ж я побачив, коли глянув на нього з вікна? Пам'ятник стояв у порядку, достойно і маєстатично, тільки ж тепер замість татової і маминої доні колінкувала коло нього якась бабуся в пенсійному віці і на підмурівку постаменту... сушила гриби».

І що тут можна сказати!..

Часто Іван Керницький піднімав деталі з побуту американських українців, які давали чіткіше уявлення про них

самих, ніж можна було побачити чи зрозуміти з різних офіційних джерел, звітів та доповідей. Ось старенький професор дарує дочці своєї учениці на весілля альбом з фресками Святої Софії з Києва, бо молодята мають вирушити у весільну подорож на Батьківщину батьків. Дочка просить маму написати українською мовою подяку гостям, які принесли срібло, вишивку, кераміку і всяке, що дарується на весілля. Дочка вже не знає добре мови. Мати пише. Через деякий час дістає подяку по телефону від пана професора за те, що вона так прекрасно виховала донечку, що не забула та донечка рідної мови і написала листа, такого гарного і приємного, без помилок. Сказала, що дуже дякує за такий цінний дарунок, бо він стане у пригоді дітям... А діти навіть не розгорнули того альбому з фресками св. Софії, а побачивши, що це книжка, кинули її до шафи з різним шпаргаллям...»

А звичаї...

Був і такий звичай по наших селах: коли старі люди, патріархи роду, доживали дуже поважного віку, то вистругували собі чи казали вистругати з кленових чи соснових дощок труну і тримали до того випадку, коли над головою просурмить ангел смерті.

Тим собі в Америці ніхто голови не морочить. Для того є всякі майстри-магіки Литвини, Музики, Яреми. Кожен патріот, який шанує себе і дивиться в майбутнє, замовляє собі за життя цілий мавзолей, де на камені наперед вибите його ім'я і дружини, і дітей, зятів, невісток, навіть тещі. І за все наперед оплачено. І виходять з того смішні ситуації. Нові часи, нові звичаї...

Як там могила батька в Краю? Чи має пам'ятник – отой традиційний український хрест? Чи й того не має? А дід, баба?

Кожний фейлетон обов'язково піднімав якусь актуальну проблему українського життя, побачену «піджмуреним оком» Івана Керницького. Нема церкви в Нью-Йорку – і вже декілька прецікавих фейлетонів. Або нема театру – фейлетон «Невже остання завіса»... Починається оповідь зовсім невинно: про театр в таборі дивізійників в італійському містечку Ріміні. Там ролі дівчат виконували хлопці, які своєю статурою на це годилися, і всі п'єси мали шалений успіх. Хоч всі знали, що дівчат тут нема, а грають їх ролі хлопці, які навіть з тої нагоди зголюють вуса.

А Іван Керницький вирішив з тої нагоди оповісти історію з рідного села. «Розігралась якась любовна мізансцена, що в ній брали активну участь син нашого о. декана Славко і місцева садівничка. До речі, той самий Славко був так знаменито захарактеризований під козака, що ніхто з публіки не міг відгадати, хто це є насправді! Аж коли прийшла кінцева сцена прощання, наш козарлюга так замашисто цілував свою партнерку, що прикляйстровані вуси відчепились від його обличчя й прилипли дівчині акуратно під носом...

Тоді вся аудиторія вдарила браво, а хтось із перших рядів скрикнув:

– А щоб тебе сніг спалив! Та ж той козак – це єгомостів Славко!

Згадуючи ці давні, старокрайові чи хоч би римінські часи, мимоволі виникає запитання: чим пояснити, що в невідрадних умовах табору полонених, за кільчастими дротами, міг існувати український театр, а немає його сьогодні в такій великій і славній Метрополії, як Нью-Йорк!»

Іван Керницький присвячує фейлетони і подіям, які торкаються не тільки еміграції. Вихід книжки Єжи Єнджеєвича

«Українські ночі, або Родовід генія» служить причиною появи фейлетону про дружбу негра Олдріджа, якого Шевченко називав «Отелло» і котрий, крім англійської мови, не знав ніякої, та Шевченка, якого Олдрідж назвав «Артист» і який не знав англійської мови... Олдрідж гірко плакав, коли Шевченко оповідав йому українською мовою своє дитинство, а Шевченко, коли Олдрідж грав роль Отелло...

Постановка опери композитора Василя Овчаренка «Лис Микита» за лібрето Леоніда Полтави, прем'єра якої відбулась 18 жовтня 1970 року у Філадельфії, стає також приводом для чергового фейлетону. Зокрема про те, що в країні діти знають не «Лиса Микиту» Івана Франка, а «Лиса Микиту» Івана Франка в інтерпретації Максима Рильського, який це зробив, щоб було зрозуміло наддніпрянцям, хоч цього аж ніяк не потрібно було робити. Цю ж мету мала й постановка опери в Філадельфії. Вона написана на основі обробки Максима Рильського. Іван Керницький для висвітлення цієї проблеми знаходить дуже цікавий ключ. Він оповідає, яке враження справляє його читання «Лиса Микити» на дівчинку, яка знає цей твір по Рильському.

Окрему серію складають фейлетони, присвячені збиранню датків на різні благодичні цілі... Побачити, зауважити всі ці мізансцени, рухи та розмови міг лише такий письменник, як Іван Керницький. От збирають на енциклопедію українознавства В. Кубійовича. Спочатку жертвують тисячі. Це в основному лікарі. Потім йдуть сотні – професори, ну, а дрібний люд – там вже дрібніше. Або от збирали довгі роки на книжку «Бережанська земля»: 900 сторінок друку, тверда палітурка, 400 фотографій, а купувати ніхто не купує... Це ж і з українськими платівками, це ж із журналами для дітей.

Мав рацію Татух з Бібрецького повіту, коли казав одного разу до автора тих фейлетонів, скаржачись, що той рідко їх відвідує: «Та як він може нас частіше відвідувати, коли його так розхапують на всі боки? Літом розбивався по Гантерах і Союзівках, а тепер мусить ходити на всі балі та бенкети, і сі, що відбудуться, і сі, що ні. А що він має писати про тебе в газетах, коли ти вже ретаєр – на пенсії».

Розділ, який Іван Керницький веде в «Свободі», називається «Наші будні». Перед тим була рубрика Романа Купчинського «Відгуки дня», а після Івана Керницького з 1982 року стала вести рубрику «Про це і про те» Ольга Кузьмович, внучка легендарного львівського адвоката Стефана Федака. 2001 року Ольга Кузьмович, вона ж О-ка, в Нью-Йорку видала своїм накладом книжку фейлетонів, друкованих в «Свободі», яку назвала «Про це, про те».

«Хто з читачів ще пам'ятає, – писала вона, – його авторів і читачів, той знає, і хто з читачів ще пам'ятає моїх попередників, той знає, що у кожного із них був інший стиль, інший підхід до злободенних проблем, що завжди є змістом малих фейлетонів, та інша є реакція на них читачів. Навіть спосіб писання був у кожного інший. Пригадується, як Р. Купчинський, який був славний із свого «легкого пера» у віршах та прозі, приїздив до нашої хати (яку, до речі, називав «приходством» із-за її місця, віддаленого від шуму Нью-Йорка) і довгими годинами походжав по городі з цигаркою в зубах, лихий та ображений на цілий світ. А відтак замикався на довший час у кімнаті, списував море паперу, який я відтак находила в коші, щоб... написати один малий «легкий» фейлетон. А його приятель, сеньйор наших журналістів І. Кедрин, постійно йому дорікав: «Як можеш мати

теми до «Відгуків дня», коли живеш, немов терміт, та нікуди не ходиш поміж люди?»

Ікер, навпаки, був завжди серед нашої громади. Здається, не було імпрези, академії, концерту чи доповіді, щоб на залі не сидів скромно І. Керницький і тим своїм усміхом, який немов казав: «Пробачте, що живу». Ця його несміливість була, однак, причиною, що люди постійно його використовували і просили, щоб у своєму черговому фейлетоні зробив рекламу цій чи іншій імпрезі. А наш Ікер не умів сказати «ні», і так у «Наших буднях» ми постійно читали в розмовах легендарних панства Татухів про забави, концерти і доповіді. Розуміється, у своїй доброті Ікер не здавав собі справи, що відкрив «скриньку Пандори», і з часом був змушений писати про все можливе, інакше читачі були обурені: «Як то так про одних пише, а про інших ні?» А кожний хотів такої легкої реклами».

Годиться з думкою своєї дружини пан Татух: «Єдині імпрези, які ми тепер регулярно відвідуємо, се панахиди і похорони. А там, відома річ, все та сама програма та и описувати нічого».

Ряди тих, хто після Другої світової війни покинув Батьківщину і перелетів океан, кожного року рідшали. Цього 1970 року 17 червня відійшов у вічність художник школи Новаківського Антін Малюца. Від імені України його на похороні в Бавн Бруку прощав ще живий Микола Мороз.

У травні Іван Керницький та Микола Васильович, тобто Понеділок, були в Канаді. «Дуже гостинний та сердечний тут народ, – повідомляє Іван Керницький Тарнавських в листі від 4 травня 1967 року, – зокрема, наш чесний газда Юрій Васильович Стефаник».

Як Миколу Понеділка «між собою» називали Миколою Васильовичем, так Юрія Стефаника, сина письменника Василя Стефаника, кликали Юрієм Васильовичем, хоч він був не зі Східної України, а з Русова на Покутті. «Аби така справа» не впадала дуже людям в очі, то на цей випадок мав кілька псевдонімів, серед яких був «Юрій Гаморак» (прізвище його матері було Гаморак), а також Юрій Клиновий, як пояснював, від «Клинових листочків», назви новели Василя Стефаника. Народився Юрій Васильович 24 липня 1909 року, 1935 закінчив юридичний (по-теперішньому, а по-давньому – правний) факультет Львівського університету, виїхав до Канади, працював в газеті «Українські вісті» в Едмонтоні. 1938 року повернувся в Галичину, працював в журналі «Життя і знання», редактором якого був Василь Сімович. 1939 року став науковим співробітником Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, а також викладачем української мови та літератури у Ветеринарному інституті у Львові, де працював великий приятель батька Вацлав Морачевський. В час війни був працівником «Українського видавництва». При кінці війни виїхав в Німеччину, а 1948 року переселився до Канади в Едмонтон.

Юрій Стефаник багато зробив для дослідження творчості свого батька, а також творчості Івана Франка і особливо Леся Мартовича, випустивши тритомне видання його творів з надзвичайно цінними коментарями. Це видання є поки що найкращим. Написав книгу про розстріляне відродження, якій дав назву «Моїм синам, моїм приятелям» (1981). Друкувався в «Сучасності», був редактором збірників «Слово». Помер 25 квітня 1985 року в Едмонтоні. Згідно з заповітом, його прах було поховано в Русові побіч могили батька.

Юрій Стефаник – ще один спогад з рідного краю.

Добрі знайомства треба підтримувати. «Ю. Стефаник, – повідомляє Тарнавських у листі з Канади від 23.11.1968 року, – не зміг скочити до Філадельфії – часу йому не вистало. Передавав сердечний привіт. Привезу з собою одноактівку, подивимось, чи підійде до ювілею ЗУАДК».

Одноактівка підійшла. Називалась вона «На ріках Вавилонських». Сама назва говорила за себе. Поставив її Йосиф Гірняк.

«Дорогі Мартусю і Остапе! – з листа від 07.07.1969 року. – Сердечно дякую за такий багатий і щедрий дарунок на св. Івана, якого дуже fajно відсвяткував у Гантері, в гарному товаристві п. Уляни Ст(аропольської), Еко, Понеділка, М. Мороза та інших. Тепло і часто згадували Вас».

«Дорогі! – писав 2 липня 1969 року додому у Відники. – Дуже дякую Вам за гарну карточку з конваліями та бажанням з нагоди св. Івана-Лопушника. Карточка прийшла вчасно – тиждень перед Іваном. Так само сердечно дякую за лист від Олі і Стефці. Чи Ви співали «Многая літа» маленькій Даньовій Іванці? Ще досі не бачився і не говорив з нью-йоркськими туристками Ганею і Марисею. Не знаю, які там новини вони привезли, чи не привезли жадних».

Іванка, дочка брата Богдана, також «Лопушниця». Була другою дочкою в сім'ї і на той час мала вже, вважайте, чотири роки, бо народилась 19 лютого 1965 року. Галина, старшенька, була на два роки старша – народилась 3 березня 1963 року.

На Івана Купала сонце у водах та росах купалося. Святислись віночки з польових квітів, а потім вішалось їх на жердку, як медицину та лік проти всякої напасті, уроків та

хворіб. А хата... А хата прибиралась, як Ганна Пилипова до шлюбу. Розмаювалась, розвеселювалась квітом різним, усміхалась і тішилась. І все навколо пахло предковичним духом Руської Землі.

«Тут у нас, – знову з листа до рідних, – багато писали газети, що в Західній Україні і в Буковині була велика повінь, що наробила людям багато шкоди. Думаю, до Водник ця повінь не дійшла. В нас все одно немає великої ріки чи якоїсь більшої калабані, та шкода інших людей, що так потерпіли. Тут навіть організовується якийсь комітет, що мав би помагати жертвам повені, але, здається, з цього тепер нічого не вийде, бо зачались вакації.

В Нью-Йорку вже другий тиждень триває сильна спека. Тяжко всидіти в хаті і показатися на вулиці. Дехто має в хаті штучне охолодження, тому легше віддихати. Я мав вітряк, але він не багато допомагає, тільки гуде. Та, незадовго, буду втікати з міста на село, де не так шкварчить».

Олекса Гай-Головка видав поетичні твори в трьох томах. Перший том обіймав поезії 1933–1947 років. Колишня суперниця І. Керницького за премію Дарія Ярославська з 1969 року почала випускати роман-трилогію «Повінь»...

Час котився возом. Вже в долину. 22 лютого 1970 року в Філадельфії відбувся творчий вечір Івана Керницького. Слово про нього виголосив Остап Тарнавський. Іван Керницький – найсердешніший друг для нього і для його дружини, ще й кум.

Слово Остапа Тарнавського про Івана Керницького пізніше опублікував мистецький додаток до газети «Свобода» від 8 грудня 1970 року. «За антропологічними даними, – писав у ньому Остап Тарнавський про Івана Керницького, – це

людина української раси, п'ять стіп і шість інчів, а за нашими мірами один метр і 65 сантиметрів висоти, сто шістдесят фунтів живої ваги, чоловічої статі, з крученими кучерями, що їх за останнім криком моди, не так він, як час, посріблює, ну і взагалі нормальної будови. З дискреції не буду описувати цілої постаті, бо тоді мусив би звернути увагу на деякі заокруглення, саме в цій околиці, що за важністю звать її пупом – та наш гість старанно з допомогою свого приватного кравця вміє їх від людського ока ховати. Ця моя дискреція важна тому, що він парубок з досвідом і втішається великою увагою жіночого світу, чого найкращим доказом є і сьогоднішня наша зустріч».

Він нагадав присутнім про Суходіл, де народився Іван Керницький, про Водники, княжий Звенигород, а також те, що сам Іван Керницький, згідно з Енциклопедією українознавства, є письменник, фейлетоніст і гуморист.

Ще нагадав Остап Тарнавський зібраним, що як гуморист він не є перший у нашій літературі. Він народився саме тоді, коли помер Лесь Мартович. Коли він вчився писати у водниківській школі, то помер Марко Черемшина, а коли він видав першу свою книжку вже не в княжому Звенигороді, а в престольному Львові, то помер Василь Стефаник – всі три майстри короткого оповідання, які витоптували стежку не тільки Іванові Керницькому, а й іншим молодим талантам.

«Від того часу, – нагадав Остап Тарнавський, – коли Іван Керницький записував недописаний у школі зошит каліграфічними рядками надуманих і пережитих історій у старій батьківській хаті у Водниках – скоро минатиме сорок років. Це довгий шлях письменницької праці, і Керницький виповнив його постійною творчістю... Ікер подібний в де-

чому до американського письменника Портера, що його всі знаємо під псевдонімом О'Генрі. О'Генрі також довгі роки віддавав праці фейлетоніста. Чи роля фейлетоніста допомагала рости письменникові Керницькому? Думаю, що ні! Щотижнева продукція фейлетону не сприяє творчому розвитку письменника. І О'Генрі мусив рахуватись із замовленням, думав радше про розвагу читача, ніж про мистецький рівень оповідання, часто просто намагався писати під смак читача – що мусить часто брати до уваги і Ікер, в якого ще й обов'язки відносно реклами»... Це й останнє пояснює, чому в фейлетонах Івана Керницького так багато місця відводиться цьому питанню.

Реклама виступу хору, вечірки, видання книжки, приїзду якогось гастролера... однак... «Однак письменницький талант, – переконував Тарнавський на цьому творчому вечорі, – вправність, що дійшла до рутини, повне опанування техніки короткого оповідання дають Керницькому змогу писати поправні, а то й літературно вартісні фейлетони. Це й заслуга фейлетонів, що Керницький став чи не найбільш популярним письменником на нашій еміграції – та не тільки популярним, але й загальнолюбленим. Це єдина сатисфакція для нього з тої довгої і послугової праці, що її віддав він своєму письменницькому ремеслу. Як колись у сіру давнину його предки вгощали свіжою джерельною водою найвищу знать з самими князями включно, так він тепер угощає нас найкращими напоями з чистих криниць свого таланту».

...І знову плетуться дні за днями. Тихо пропадають за туманами Гудзону чи мряками Делаверу... Тільки чого так часом сильно заб'ється серце, коли з темряви думок відгрібає таке щось гарне з минулого. Уже призабутого.

«Ти жалуєшся, моя самото, що тебе всюди проганяють, особливо там, де панує радість-любов... Там ти небажаний гість, й тоді так незаметно, що навіть і ніхто тебе не запримітить, ти приходиш до мене...»

От і нова меланхолія. Випав білий сніг. Як вдома. Перед святим Михайлом. Тоді казали, що святий Михайло на білому коні приїхав з гір. З гір повернувся Михайло Мороз, обвантажений творчим доробком літа й осені гантерських гір, до свого замку на Стеттен Айленді. Той сніг Богдан Нижанківський, що працює тепер в «Лісі Микиті» і підписує свої твори псевдонімом «Бабай», в той час як Іван Керницький в тому ж часописі підписується «Папай», називає «білим спокоєм».

Пощо вітер пригнав ті оберемки снігу і шпурнув їх у вікна домівки? Ніби пригнав йому ясир, присвистуючи арканом. А потім зник. І ці сніжинки-подолянки, що впали, знесилені далекою дорогою, на брудні груди американських тротуарів, щезли під колесами автомобілів скорше, ніж летіли до його вікон з невідомих країв... Пощо?

«Це пригадало мені, – писав Іван Керницький, – пригону ще малої тоді, бо тільки чотирилітньої, дівчинки Олюсі, яка п'ятнадцять років тому приїхала зимою з батьками з теплих країн Південної Америки, де ніколи не порохить снігом і якого вона, Олюся, на очі не бачила. Літак причалив на Інтернаціональному летовищі, що тепер носить ім'я покійного президента Кеннеді. Величезне поле стояло вкрите чимось сріблясто-білим, що його мала Олюся навіть і не знала, як назвати, тож не дивно, що зчудоване дитинча запитало:

– Мамусю, чи ми приїхали в казку?..

І дуже потім дивувалася й сумувала, що на такому чомусь білому і прекрасному люди відважуються ходити, топчуть його бутсами, обертають в чорну кашу...

Так обірвалася казка, заледве почавшись...»

Іван Лопушник 1970 року не був буйним і веселим. Правда, «був, – пише Тарнавський 12 липня 1970 року, – на весіллі сина Костюка і склав йому (і дружині) gratуляції від імені «Слова». На весіллі були також Самчуки, Шехер, Гуменна. Понеділок був майстром церемонії... Між іншим, довідався від Ека, що померла Дуфтова жінка... Скінчилися її муки і його. Планую за кілька днів знову виїхати до Гантеру, куди теж вибирається під кінець тижня Й. Гірняк і п-ні Добровольська».

Знову одні неприємності і втрати. Захворіла Уляна Старосольська. Одинокa жінка, що вирвалася після Казахстану та більшовицького «раю» в США. Вона тепер під опікою Рожанківських, земляків. Був хворий скульптор Михайло Черешньовський. Тепер йому покращало. Знались ще з Німеччини. Були в одному «Ді-Пі». Михайло Черешньовський втівав із советської зони окупації на плоті через ріку. З ним ще четверо, що вмiли плавати. Він не вмів. Пліт перевернувся. Була буря. Усі потонули. Він врятувався. Тримався уламка плоту і благав Богородицю порятунку. Зі вдячності за порятунок потім постійно виконував свою обітницю: кожного року нова скульптура Богородиці.

1971 року виходить друком книжка Остапа Тарнавського «Братові» про історію Злученого Українського американського допомогового комітету, скорочено ЗУАДК. Тарнавські змінюють адресу проживання. Купують дім на Лавтон Авеню. Остап їде туристом в Іспанію. Навіть нового телефону в

поспіху не залишив. «Дорогий Остапе! Шлю Тобі карточку з привітом і подякою за Твою (ще одну), що прийшла нині з Іспанії... Дістав листа з дому, що мою родину в Водниках відвідав Федь Триндик, – уяви собі! Навіть ночував у нас дві ночі, бачився з братаницями, які називали його «пан». Гідно заступив як турист моє місце в родинному колі...»

Там, де мала творитись казка, де вона була й залишалась у його спогадах, було зовсім не так, як хотів, щоб було. Час від часу на сторінках преси він публікує листи, які дістає з дому. Пише їх в основному сестра Ольга, що мала таке ж гарне почуття гумору, як і він. Щоб не накликати на неї біди, він дещо змінює листи, як і імена справжніх їх героїв. «Снишся Ти нам усім за чергою, – писала сестра в листі, що став основою фейлетону «Біда з пальним» («Свобода», 9 лютого 1973 р.), – що стоїш отакий блідий та сумний і трусишся... Та ми знаємо, чи радше здогадуємося, чому ти трусишся, – продовжує тужити сестра. – Там у Вас в Америці холодно, пального немає, бо мало нафти, а дрівець звідки дістанеш у такому великому місті, як Нью-Йорк, то і чим ти їх з ліса позводиш, коли бензини не хватає».

«А в нас, – ударила в бадьорій тон дорога сестриця, – бензини доволі, тільки легкових машин додавай, то було б більше аварій на дорогах. І нафти є досить, хочеш – бери й 10 літрів, не так, як колись, в кооперативі: давали півкварти за яйце. Тільки з водою виходить нестача... Тобто на селах ще ні, але у Львові – води мало, джерела, кажуть, повисихали. Львів тепер розрісся, дуже великий, багато всяких заводів, інститутів, лікарень, тож труднонато то все водою забезпечити. Вже возили туди воду із Підмонастира, але набрали забагато, аж шини їм під поїздом трісли. Тепер у Монастирі

можеш вийти з вагону, затьопати пішки на Волощину, там спокійно подождати, поки поїзд притриндається. Та при теперішній техніці – це просто дурниця: треба буде, то й з Місяця води дістанем».

Це своєрідна відповідь тій кампанії, яка розгорнулася в радянській пресі про енергетичну кризу в Америці. А також жакливі оповіді про те, як через цю кривду замерзають люди, які не мають звідки порятунку. Форму листа Іван Керницький вміло використовує для розкриття всіх тих «радощів» життя, які зазнають його рідні в Україні. Хто не знає про проблему води у Львові і хто не знає, що вона досі не вирішена?

Замість художньої самодіяльності по селах, – повідомляє сестра, – є самогонна самодіяльність. «Колись, – пише вона, – то, правда, гонили й пили таку гару, аж око від неї біліло, а тепер пішли у нас пияки делікатної породи, що любуються в шляхетних трунках, з державних спиртзаводів. Тим-то під час перевірки, крім старих мідних трубок і давно заліплених тістом баняків, нічого конкретного не знайшли. Тільки одна старша віком дядина, яка вчула про перевірку, вхопила свій баняк і сховалася від органів до виходку, та при цьому напав її такий страх, що бабусенька оніміла. Але сховалася впору і дар мови до неї поволеньки вернувся».

«З написаного виходить, – робить висновок у фейлетоні Іван Керницький, – бензина в них є, але автомашин замало, хоч аварій не бракує і при цій стількості, що є. Нафта в них є, але води замало, хоч для спиртзаводів поки що вистачає. Ну то й слава Богу!»

Кінець 1971 року був для письменника прийнятним тим, що побіч великої кількості друкованих фейлетонів у газеті «Свобода», в альманасі «Свободи» на 1972 рік він надруку-

вав 5-актну пародію на відому народну драму «Ой, не ходи, Грицю», назвавши її «Гриць на еміграції», як визначив сам автор – «Така собі легка сатира на нашу діпівську таборову дійсність». Про цю п'єсу пан Татух казав авторові так: «Та коли я собі прочитав твого Гриця на еміграції в календарі «Свободи», то мені геть чисто відпав смак і охота оглядати цю штуку. Що ж ти, небоже, зробив з того красного представлення? Хто ж таке видав і чував, щоб з Марусі робити якісь гриппі, з Гриця – таборового поліцая, а з Хоми, вибачай на слові, магістра?...»

Приїхав Василь Софронів-Левицький. Нещодавно випустив книжку «Веселий скоморох». Той самий Софронів-Левицький, що ще зі Львова. Знову спогади...

Про цю книжку з'явилось ще кілька фейлетонів Івана Керницького в «Свободі». Мав часто замовлення. Ось один театральний гурток звертається написати одноактівку для постановки. Через деякий час він дістає листа. «Шановний Пане Письменнику, – пише голова гуртка, – ми Вам сердечно дякуємо за Ваш скетч, а одночасно маємо до Вас велике прохання: щоб Ви переробили хлопців на дівчат... Зі списку дійових осіб виходить, що в скетчу мусіло б виступати 6 хлопців і тільки дві дівчини, а в нашому гуртку хлопців є стільки, що кіт наплакав! Ще одно-двох аматорів можемо від біди нашкрятати, або позичити у СУМа, але шістьох ніколи! (СУМ – Союз української молоді. – Р. Г.). Просимо повідомити нас, чи зможете зробити цю операцію?». «Я повідомив голову гуртка (це була, очевидно, пані магістер), – пояснював ситуацію Іван Керницький, – що не зможу, бо я не є спеціаліст від таких складних операцій, але дав їй просту пораду – переодягнути дівчат на хлопців, що

в наші часи не є жадна проблема, тільки, може, декотрій з них треба бороду причепити»...

Газета «Свобода» близилась до свого 70-річного ювілею. Старанням УВАН в Канаді вийшла книжка подорожніх споминів Н. Дмитрова «Канадська Русь». Нестор Дмитрів був першим українським священиком, який з поручення митрополита Сембратовича приїхав в Канаду в 1897 році для надання духовної допомоги українським емігрантам в Манітобі, Алберті і Саскечевані, що опинились в чужій стороні без рідного ґрунту, досвіду, знання та освіти, без опіки і часто-густо без centa при душі. «Вкінці, – вибирає Іван Керницький з книжки спогадів Нестора Дмитріва для реклами видання уривок про відвідини біля Дрифтіngu невеликого поселення, що звалось Теревовля, – знайшов я хату того чоловіка. Прекрасне положення, особливо при освітленню місяця. Річка в'ється поміж береги лісисті. За річкою хата. Коло хати віз, що служив тим часом за комору, під возом зняряддя кухонні, а один горшок прикритий «Свободою». «Гей «Свободо», наша «Свободо», скільки разів тобі довелося такі горщики прикривати. Скільки непросвящених голів просвіщати, порадоньку їм давати в перших десятиріччях твоєї піонерської праці на північноамериканському континенті. Твої пожовклі нині сторінки, на котрих уперше друкувались «подорожні спомини» твого першого редактора, говорять нам більше, ніж цілі томи й статистичних, демографічних та інших річників».

Врешті лист з дому, якого боявся. Не стало мами. Померла 30 грудня 1971 року.

Не стало вуйни Катерини, в якій жив школярем у Львові.

1-3 червня в Канаді відбувся перший Канадський з'їзд Об'єднання українських письменників «Слово», на якому

були українські американці, в тому числі й Іван Керницький. З'їзд відбувся в залі Інституту Св. Володимира. На організацію з'їзду федеральний уряд Канади витратив 2 500 доларів. На видання збірника 5-го числа «Слова», підготовленого до цього з'їзду, уряд витратив 750 доларів. А на з'їзді були всі українські письменники, що за кордоном. Від молоденької студентки, поетеси Ірини Макарик, до дочки Івана Франка Анни Франко-Ключко,

Заробіток в «Свободі» був мізерний. Ще мізерніший в «Лісі Микиті». Йому часто доводилось їздити по країні та Канаді з читанням своїх гуморесок. Найчастіше виїздив з якимсь із українських аматорських ансамблів, виступав в Союзівці на відкритті сезону, за що управа оселі у вигляді гонорару дозволяла йому жити тут протягом певного часу. Деколи виїздив на зустрічі з читачами у складі більшої громади українських письменників, які прибували з різних країн світу, куди доля позакидала українців, проте найчастіше виступав із Миколою Васильовичем Понеділком. Був Микола Васильович таким самим бурлакою, як і Іван Степанович...

У своїх фейлетонах Іван Керницький доволі часто писав про свого товариша і присвячував йому не один фейлетон, як-от «Соборна картопля», надрукований 25 серпня 1973 року в «Свободі». Фейлетон присвячувався виходу книжки Миколи Понеділка «Рятуйте мою душу». На обкладинці був зображений чоловік, Едвард Козак, художник видання, що підняв руки до неба. Іван Керницький прокоментував це з властивим йому гумором, мовляв, на обкладинці зображено самого М.Понеділка, який кричить: «Іду на вас! Сипте в баняк картоплю!» Бо за картоплею Микола Понеділок, як

справжній українець, просто пропадає. Може вглушити її півмакітри на сніданок, і в обід, і на вечерю...

Своє слово про книжку М. Понеділка сказали і Татухи. «Ну, ти бачиш, – казала Татушиха, – що діється в нашій Америці. На всяку непотріб – є папір; а от «Свобода» плаче, що не має на чому газету друкувати і на Святого Єндика (День Подяки – Р. Г.) мусіла собі взяти чотири дні вакацій. А в «Сурмі» говорили, що містер Понеділок мусів півроку чекати на папір, поки видрукував свою книжку. Тож не диво, що її охрестив «Ой, рятуйте мою душу!»

– Велл, – зітхнув пан Татух, – що з того, що письменники стараються і пишуть книжки, коли вони і так дармо лежать в книгарнях на полицях?.. Якось недавно, наприклад, каже мені містер Сурмач: «Сусіде, купіть собі єгипетський сонник. В мене сейл на сонники». Я йому відповідаю: «На яку мару сонник мені здався? Коли чоловік був ще молодший, то бодай тоді час від часу щось фayne йому приснилося, а тепер уже гуд бай!»

В автора цих рядків, що слухав таких песимістичних міркувань своїх земляків, тоскно защеміло серце... «Де ж ти, Іване, – подумав собі автор, – знайдеш читача для своєї нової книжки, якщо вже й на єгипетські сонники немає попиту?»

Іван Керницький мав чого турбуватися. Цього року виповнювалось йому 60 років...

Передчасно скосила ще вдома смерть Ковжуна, Голубця, Іванця, відлетіли журавлиним сірим шнурком з-поміж нас на еміграції Литвиненко, Осінчук, Датко, Будик, Льоньо Лепкий, Zenko Тарнавський... «І як же радісно стає на душі, – жартував з цього приводу І. Керницький в одному фейлетоні, – що «не всі ще в могилах», – як писав О. Олесь, – що є такі богеміс-

ти, які вже розміняли сотку і ніяк не квапляться відлітати з журавлями «в безконечний шлях»!

До таких наших творців-феноменів треба зарахувати патріарха українських музик і композиторів, 95-літнього Станіслава – «Сяся» Людкевича, котрий ще далі живе і творить в рідному Львові, хоч і під'яремному Львові, а навіть написав недавно якусь велику симфонію, як про це інформував маестро Теодор Юськів-Терен. А от одна землячка принесла сенсаційну новину, що 95-літній Сясьо одружився. «Дуже оригінально, – оповіла землячка. – Молодий був з 19-го століття, а молода з 20-го...» Але в цьому немає нічого дивного чи надзвичайного, – хто знав чи знає Сяся Людкевича. Він, якщо собі пригадаєте, завжди забувався, з чого виходили різні комічні ситуації, поставали анекдоти, з яких сміявся цілий Львів! Так сталося і тепер: наш корифей пригадав собі раптом, що він уже досить довго ходить сам, неодружений, отже «взяв» та й одружився».

Намовити одружитись Івана Керницького в його сімдесят ніхто не міг, хоч, якщо вірити чималій кількості фейлетонів, надрукованих на цю тему в «Свободі», – за нам пропадало не одне жіноче серце і не одна сваха з Союзівки намагалась оженити його. Навіть обіцяли справити колективне весілля. Нічого з того не вийшло. Жартував, що, відай, йому доведеться померти безженним...

Так, видно, судилось.

За порадою друзів Марти та Остапа Тарнавських, свій ювілей вирішив провести по-королівськи – випустити нову збірку новел, оповідань та фейлетонів. Вирішив назвати її за одним з оповідань, котре було написане ще до війни, – «Будні і неділя», де головним героєм був його незабутній мешканець

Богданівки Петро Канюк. Він був стрілочником, кожна вільна від роботи неділя була для нього великим святом. Він глянував до блиску свої черевики, одягався в цивільний одяг, мазав вуса помадою, підпірав голову штивним комірцем, а на грудях припинав краватку шпилькою і йшов до церкви Юра на велику Службу Божу...

А зі Святоюрської високої гори якраз із вранішньої Служби Божої випорхувала група хлопців в куценьких штуркових штанях... В таких, як були в нього. Аби не марнувати свій час, відразу за церковною брамою поділилися на дві команди, розділили свої ролі і погнали тріску або якусь банку з-під консерви. Гамору і сміху то стільки... А вулицею Шептицьких поважно дибали на Велику Службу Божу поважні дядьки та цьоці, що несли загорнуті в хустини товсті молитовники.

А стіни святоюрського муру, точніше афіші на них, сповіщали, що сьогодні відбудеться матч на Соколі-Батьку з участю «України», а в Луговому городі аматори з Городоцької дільниці дають виставу «Дай серцю волю», початок о восьмій годині, сидячі місця по золотому, а стоячі по п'ятдесят грошів.

І робив він, Іван Керницький, що сотворив свого Петра Канюку, мандрівку по княжому місті. Заглядав у кожний городець, у кожний двір. Ось папуга витягує льоси «на щастя», і присадисті сільські дівчата, що поприходили до Львова дороблятися на службі віна, а дороблялись нешлюбних дітей, читають вголос ці льоси і стрижуть очима рекрутів.

На брамі стоять панночки і збирають датки на якусь благодійну ціль. Бо ми бідні, бо не маємо своєї держави, не маємо України, а як самі собі не допоможемо, то нам ніхто не допоможе. Інвалід УГА, мов колючий докір, продав

«Діло», «Новий час», «Наш прапор», в якому і він, Іван Керницький, працював...

Віддавши Богову Боже, йшов Петро до шинку, щоб трохи прохолодитись, а потім йшов додому. По обіді брав свою законну жінку Каську і малого Леська, а коли збиралось на дощ, то брав ще велику родинну парасолю і йшов до міста.

Небо було чисте, гей би хто його для Канюки спеціально позамітав. На ставку при вулиці Ісаковича тихо-безшумно плавали човни, а на мініатюрному острівці хтось бренькав на гітарі популярне танго «Ля Пальома». Потім наступав вечір, загорялась вечірня зоря, і Петро Канюка приходив додому. Бо треба завтра йти на нічну зміну.

І так пропливало тихо життя. Так миналися і забувалися дні, подібні, як вагони товарного поїзду. Котилися, навантажені людським щастям, горем, болями... у світі...у світі далекі-незнані. І все ближче та ближче наближались до отої останньої станції на світі, звідки вже каса квитків не продає, а за продані – грошей не повертає...

А потім... а потім йшло оповідання «З краю дитинства». Спогади про Вербну неділю в рідному домі. І епіграф із М. Зерова:

«А за дверима, на цвинтарі в притворі
Весна і дзвін, дитячі голоси
І в вогкому повітрі вогкі зорі».

Третім оповіданням були «Журавлі відлетіли». Написав новелу на основі листа з рідного краю: «А вчора відлетіли від нас журавлі. Довго кружляли над селом, ніби жаль їм було покидати нас, а потім довгим ключем подались на південь. Щось це воно ворожить»...

І знову болючі спогади про журавлів, які відлітали. І той їх розпачливий крик, що нагадував плач дитини і пропашої душі водночас.

Тоді, в Ріднім Краю (він завше писав ті два слова тільки з великої літери), ворожили на журавлях, по тому, коли відлітають, як довго кружляли над селом, як кричали: чи скоро буде зима, чи вродить озима, чи буде врожай, або, не дай, Боже, ні.

Небо, земля, ліси й луги були там, як дві сторінки Божої книги Премудрості, з якої все зчитували його предки і вчили своїх дітей. Біла лисичка пробігла з гумна до стодоли – буде скоро сніг, а мишва в стерні замножилась – вважай, що рік буде неврожайним. А бузько покинув гніздо на стрісі – то чекай, не дай, Господи, пожежі.

Ще й тепер після цих страшних воєн, страхіть, що впали на голову, коли червоні плуги переорали землю, після чого, здавалось би, не лишилось нічого, навіть камені на камені з давнього світу і давніх традицій, ще й тепер «скорботні наші матері, овдовілі сестри, незасватані наречені ворожать собі долю з ключів журавлиних на вечірньому небі...» Його прохання просте і зрозуміле: «Журавлі, журавлі! Як повернетесь весною в Україну, принесіть на своїх крилах нашим рідним добру вість із соняшних країв! Вони ж так довго на неї чекають!»

Потім йшли «Колядники» – оповідь про вуйка Павла, який втратив в січових стрільцях сина-одинака Василька і в його пам'ять сільській читальні записав весь свій ґрунт...

Далі спогад про свято Купала – новела «На Івана, на Купала», той же душевний біль, що роздирає груди. Потім ще «Субітка» – також спогад з батьківського дому.

Нитка спогадів снується далі. Вже покинуто отчий дім. Вже пропав за ними журавлиний крик. Табір «Орлик» в Німеччині для переміщених осіб і Свят-вечір, – оповідання-спогад «Білий спокій». «Милянні баньки» оповідали про життя дітей, що разом з батьками були вислані в Казахстан. Лист сестри Ольги про те, як діти Богдана очікують вуйка з Америки і навіть з того зробили гру, бо знали, що ніколи вуйко до них не приїде і не дадуть вони йому подарунків, котрі для нього приготували.

І знову спомин з передвоєнних часів.

Всі ці оповідання та новели складали першу частину книжки. До другої ввійшли оповідання з еміграції. Серед них «Шоловило» про молитву хлопчика, який не мав часу на довшу розмову з Господом, а тому склав свою коротеньку розмову: «Ісусе-Христе, це я, Джіммі!», щоб сказати йому, що він, Джіммі, не забув про Господа. І трапилось, що гине Джіммі в автомобільній катастрофі. Отець, що знав про молитву Джіммі, «поклав свою долоню на чоло вмираючого Джіммі і сказав дивним голосом:

– Джіммі, це я, Ісус Христос!

Тоді ще раз, на мить лише, у великій смертній напрузі, відкрилися очі Джімові і синя, спопеліла, остання в його житті усмішка, відповіла:

– Знаю, і дякую, що Ти за мене не забув».

От і все. Шедевр християнського оповідання і християнської моралі.

Оповідання, нариси та новели, написані не спеціально для збірника. Всі вони вже були публіковані свого часу на сторінках «Свободи». Автор лише спеціально підбирає їх для повного висвітлення життя в «американському раю»,

де все добре, де все прекрасно, але це не Україна, не рідний край, до якого постійно тягнеться його думка і лине його душа. Він навіть свідомо підбирає з написаного такі ситуації, які в другій частині можна порівнювати з оповіданнями першої. Два світи. Два страждання. Два болі, як тої бабуні, що прилетіла з України і журиться про те, яким буде літо і врожай в Україні.

Чи добачила це критика? Здається, ні. Лука Луців у своїй промові на літературному вечорі в честь Івана Керницького в Нью-Йорку, а відтак у статті «Іван Керницький в літературній критиці», надрукованій в «Свободі» 1 травня 1974 року, писав: «Найновіша сьома книжка з творами Ікера зветься «Будні і неділя». В ній є один розділ зі славної повісті «Герой передмістя» – «Трагічна смерть пана Макса», який, як пишеться в поясненні, не міг увійти до книжки в 1958 році. Цей розділ переконає в тому, що варта читати ту повість і цілу сьому збірку Ікера, яку видало «Слово» в 1973 році і появу якої ми ось тут відзначаємо».

Про вихід цієї збірки повідомило «Слово» звичайною, не вельми великою статтею із шаржем на автора роботи Едварда Козака-Еко. «Нью-Йорк. Тут у виданні Об'єднаних Українських письменників в екзилі «Слово» щойно появилась друком нова збірка новел, гуморесок і фейлетонів Івана Керницького-Ікера: «Будні і неділя». На зміст збірки, що має 176 сторінок, складались сорок фейлетонів і гуморесок та три оповідання. Обкладинку й ілюстрації до книжки виконав Едвард Козак-Еко». Оголошення ще нагадувало, що автор збірки Іван Керницький-Ікер відомий читачам «Свободи» вже від двадцяти років з його щотижневих фейлетонів. Книжка Ікера, повідомлялось також, коштує п'ять доларів,

Її можна набути в «Свободі» та інших книгарнях... Вступне слово до збірки написав Остап Тарнавський.

Це був уривок з його виступу на літературному вечорі Івана Керницького 22 лютого 1973 року.

Тільки один лист до Остапа Тарнавського в справі видання книжки. «Книжка, – повідомляв Іван Керницький в листі від 23.07.1973 року, – складається, друкарня обіцяла до кінця цього місяця закінчити склад. Отже, сиджу в Нью-Йорку і чекаю на коректу».

Більше повідомлень листових не було.

12 вересня 1973 року «Свобода» повідомила про те, що Іванові Керницькому-Ікерові сповнюється 60 років життя і 40 років літературної діяльності. Газета опублікувала коротеньку біографію письменника, навела список виданих ним збірок та роки їх видань, нагадала про теперішню роботу письменника та оповіла, як діаспора привітала письменника з цими датами. «У зв'язку з ювілейними датами Івана Керницького-Ікера окреме привітання йому вислала вже президія УОП «Слово», як також д-р Володимир Галан від Екзекутиви Злученого Американського допомогового Комітету, асигнуючи 100 доларів на видавничий фонд його книжки. Таку саму суму склав на ту ціль редактор Остап Тарнавський».

У своєму привітанні з нагоди ювілеїв ЗУАДК писав:

«Ваша віддана письменницька діяльність продовж сорока років збагатила українську літературу цінними творами і здобула Вам широку популярність у нашої громади. Спеціальну вартість мають Ваші фейлетони, що не тільки багаті дотепом і письменницькою майстерністю, але в яких Ви вмієте порушити актуальні громадські справи і своїм вмiлим

підходом, підправленим сатирою, намагаєтесь звернути увагу і допомогти направити всякі злопочинання і підтримати в нашій громаді здорову життєву думку»...

Остап Тарнавський у тому ж самому номері за підписом «Іриней Верес» помістив вірш «Іванові Керницькому-Ікерові у шістдесятиріччя»:

Чи один лиш затужив до Водник?
У всіх бувають водники свої,
Де краєвид халупок старомодних
І старомодні, рідні солов'ї.

Там в тебе, в Водниках, стара хатина –
Така, що викликала плач і сміх,
І своєрідна пісня солов'їна
Гніздилась в золотій соломі стріх.

І церква на горбочку, а там плєбанія,
І панотець, що фейлетону варт;
Там Ти так часто споживав снідання,
Даруючи в заміну дотеп-жарт.

І сад багацький, де за грубим плотом
Манили кулі яблук, груш і слив.
І школа при шляху, куди болото
Невзутими ногами ти місив.

А перед школою сам пан учитель
З усмішкою виходив на поріг;
Це він письма Тебе навчив – винитель,
Що намовляв на творчість, мов на гріх.

І ти пішов з гріхом тим первородним
Із вузликом малим у славний Львів
І став грішити у концерні моднім,
Що то пан Тиктор, мов святиню, звів.

Ти всю гріховність списував у книги:
Спихав смішних героїв, мов у міх,
І їхні чудернацькі подвиги і здвиги
Та й людям дарував ти їх на сміх.

Аж вирушив, мов непоправний грішник,
Циганськими дорогами у світ,
Де зустрічав людей – смішних, потішних,
Про них писав, немов з дороги звіт.

І виповнився типами смішними
Ще в Водниках пошитий творчий міх:
Оповідання, п'єси, шаржів рими
І фейлетонів – все, що впхати міг.

...То ж в той великий день, при ювілеї,
Чого Тобі бажати у письмі?
Ляж на тапчан, де теми та й ідеї
Родились і вернись до Водник в сні.

Нема старої хати, ні плебанії,
Не вузлик в Тебе, а великий міх:
А в нім герої – гарні і погані
Усім на радість, і усім на сміх».

«Дорогі, – писав до Марти та Остапа Тарнавських Іван Керницький 14 вересня 1973 року. – Сердечно дякую за

королівський «ювілейний дар», з яким не знаю, що робити: чи відіслати вам назад, як ви мені відіслали позичку на хату, чи ще надуматись...

Нині телефонував з Дітройту ЕКО і трохи йому не подобалось, що кум дав свою поезію одночасно до «Лиса Микити» і «Свободи». Завертати було запізно, бо вересневе число вже друкується. Маю багато мороки з тим ювілеєм, – але найгірше переді мною... Ваш кум Іван».

22 вересня 1973 року в тій же «Свободі» з'явився фейлетон Івана Керницького «З нагоди «річчя». «Дозвольте, – писав, – скласти в цьому місці кілька слів теплої подяки шановному кумові з Філадельфії, що сховався за псевдо «Іриней Верес» і так мене возвеличав поетичним словом на сторінках «Свободи» з нагоди мого «ліття» чи «річчя» (про круглу шістдесятку не хочеться тут згадувати – цур їй та пек!). Та й не тільки те, бо він (кум) і рідне мені подекуди село Водники затягнув легким пером до української поезії. Це в порядку, там йому й місце, поскільки сільце хороше та й старовинно-історичне, не дивлячись на те, що в ньому я не «прийшов на світ», як колись писали, а в сусідньому селі Суходолі, теж Бібрецького повіту»...

І у властивій гумористичній формі оповів, які мав клопоти з тим місцем народження, бо коли вчителька питала: «Де ти, Івасю, народився?», то він відповідав, що в Суходолі, а діти сміялись, тикали пальцем за ним і казали: «О, подивись, то той, що народився в stodолі». Признався, що насправді прийшов на світ не 12 вересня, як записано в документах, а на Маковея, тобто 16 серпня, а хрестили його аж 12 вересня і якимось так вийшло, що отець Бобовник записав йому у метриці, що того дня родився, а коли в нього, в Івана

Керницького, той отець вигравав у шахи, то любив казати: «А щоб ти знав, що тебе дурний піп не хрестив».

«Не моя вина, – писав також, – та й не заслуга в цьому, що я «прийшов на світ» в такому фатальному, бо 13-ому році... Зробили мене редакційні колеги ювіляром – га, треба з тим сумним фактом погодитися і стоїчно його сприйняти. Мій незабутній земляк Іван Шкварко звик був казати в таких випадках: «Приємніше прочитати в газеті побажання з нагоди дня народин, ніж власну клепсидру». Подякував усім друзям, приятелям, землякам і товаришам пера, які привітали його з нагоди ювілею.

І все-таки першими його привітали рідні. Навіть вислали посилку для нього. «Дорога Родино! – писав у відповідь Іван Керницький, – сердечно дякую Вам усім, що не забули спом'янути мене з нагоди 60-літньої осені мого життя, що застукала, – як писав один поет, – у моє вікно... Колись ще в молодості, коли я «валявся» по шпиталях і санаторіях, то моєю мрією було бодай дотягти до півкопи років, а тут – дивись! – і зробилася ціла копа! Хоч і мучені були ці роки, а все ж варто було їх прожити. Сердечне спасибі Вам, мої Дорогі та Рідні, що бажаєте мені ще й другої копи. Тут, в Америці, кажуть, що життя щойно починається по сімдесятці, то я ще, виходить, досить молодий, як на свої роки.

А тепер, – продовжував, – буду Вас трошки «ляяти», що Ви витратили стільки грошей на дарунок. Всі ці речі, які ви мені вислали, дуже гарні і для мене дорогі, але можна обійтися двома-трьома сувенірами, і я був би щасливий. Велика подяка Вам, дорогі Олю, Стефцю, і тобі Даню, і вуйкові Влодкові, і вуйні, Даньовим дівчатам (за золоті рибки) і Кубовій Марині за красну квітку, що стоїть у мене на столі і не в'яне, бо

нев'януха. Дуже це мене врадувало, що перші побажання і перший дарунок прийшли від рідних – з Рідного Краю».

Свята минали, починалось звичайне життя. Часті виїзди до різних міст з гастролями інших колективів. «Даремне Ви турбувались, – писав Марті та Остапові Тарнавським 11 лютого 1974 року, – що мені не заплатять за дорогу – заплатили! «Вечір» відбувся ніби успішно, третина публіки не розуміла, що я балакав, яко же була англомовна».

Дорога втомлювала його. Вже відчував тягар літ. Здоров'я «не пописувало».

На рідній Батьківщині про Івана Керницького не забули. Не забули і про його ювілей. Знову промовляв «до серця» Тарас Мигаль. На цей раз у книзі «Вогонь і дим». Правда, в ній, як і в «Живим і мертвим» він присвятив більше уваги Остапу Тарнавському. «Четверта частина Тобі, – писав Іван Керницький Остапові в листі від 24 липня 1974 року, – Тарасьо зробив з Тебе великого редактора підпільних протигітлерівських видань (в книжці виступаєш як «редактор Остап Тарнавський»!) Лектура цієї книжки буде для тебе немалим переживанням. Не хочу посилати її поштою, щоб не загубилась».

Влітку відбулась перша подорож Марти Тарнавської в Україну. Вона була в Криму, потім у Львові і Києві. Відвідала могилу Т. Шевченка в Каневі. Була в Полтаві та Харкові. Не може дочекатись з нею зустрічі, щоб почути про Рідний Край. Який він там? Яким побачить його вона?

Іван Керницький «вдома» пише фейлетони... Він порушує цілий пласт питань, зокрема пов'язаних із Науковим Товариством Шевченка, яке 1973 року відзначило своє сторіччя від заснування. Просили управу Товариства виступати з

відповідними лекціями, з програмою, достойною і цього товариства в пам'ять Шевченка. На жаль, з того нічого не вийшло. «Це правда, – писав Іван Керницький у фейлетоні «У березневі дні», надрукованім у «Свободі» від 9 березня 1974 року, – що Управа розробила старання відзначити той ювілей, переговорювали з висококваліфікованими доповідачами з кіл НТШ, запрошували їх до Літературно-мистецького клубу, на жаль, ці, висококваліфіковані, були дуже зайняті – то підготовкою наукових сесій, то ювілейним бенкетом, і не мали змоги до нас прибути. А ці, що могли, мали якісь родинні проблеми або захворіли на «флю» тощо».

Фейлетон нагадував, що досі НТШ так і не спромоглося перекласти найкращу монографію про Тараса Шевченка, яку написав не українець, а поляк Єжи Єнджеєвич, бо свої патріоти за своєї зайнятості так і не змогли цього зробити. Питання байдужості еміграції до проблем українства звучить щораз гостріше у фейлетонах Івана Керницького, проте й надалі не переходило межі, якої притримувався письменник.

На самий Великдень року Божого 1974-го в клубі «Лиса Микити» в Нью-Йорку скромно, але дуже сердечно було вшановано корифея українського театру, відомого актора і режисера Йосипа Гірняка, якому виповнилося 78 років. Достойному ювілярові, який колись також працював у Клубі, проспівали голосне «Многая літа», а відтак «Христос Воскрес із мертвих». Сольну партію виконував відомий бас-баритон Володимир Тисовський...

Розділ XV

ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ

Чужі діти ростуть швидко. Похресник Марко в червні 1970 року закінчив середню школу, а у вересні розпочав студії в Пенсильванському університеті, одночасно з тим працюючи вчителем-асистентом у «Рідній Школі».

У вересні 1975 року Іван Керницький змінив помешкання. «Привикаю до нової хати, – повідомляє у листі до Тарнавських. – Погубив деякі речі – тепер не можу знайти. Це біда».

1972 року виходить перша книжка куми Марти Тарнавської «Хвалю ілюзію». У цьому ж році її молодший син Максим склав матуру в «Рідній Школі». З радістю та успіхами – біда. Остап Тарнавський дістає перший інфаркт і три тижні перебуває в лікарні. В 1973 році Максим, як і його брат Марко, розпочинає науку в Пенсильванському університеті. За книжку «Хвалю ілюзію» Марта Тарнавська дістає третю премію Українського літфонду імені Івана Франка в Чикаго. Остап бере наукову відпустку і виїжджає в Європу.

«Ти вже напевно, – пише Іван Керницький 12 серпня 1975 року Марті Тарнавській, – рахуєш дні і години, коли поверне Остап Давидович з старої Європи до молоді жінки. Я дістав карточку від нього з Мюнхена, що вертається 23 серпня, але їде просто в Чикаго на якусь зустріч. Я завтра, 14.08, їду на Союзівку»...

Не стало Миколи Васильовича Понеділка. Його поховали на цвинтарі св. Андрія в Бавн Бруку. А це для Івана Керницького вже трагедія...

Остап цього року ще раз у Мюнхені. Разом з ним дружина. Остап стає доктором Українського Вільного Університету. В травні наступного року Максим дістає перший університетський диплом бакалавра мистецтв Пенсильванського університету, а в червні Марко отримує диплом «Мастерс оф фاین артс ін філм» від Нью-Йоркського університету.

В травні 1977 року на його прохання знайомі, які їдуть туристами в Україну, зустрічаються з ріднею. «Дорога Олю, – пише Іван Керницький сестрі Ользі 18 червня 1977 року. – Широ дякую Тобі за листа з 30 травня. Дуже тішуся, що гості вже були і Даньо з Стефцею бачилися з ними. Жаль, що хвороба не дозволила й Тобі з ними зустрітись. Оля Федьчишин написала вже мені два листи після того, як вернулася додому, а раз вони обоє до мене телефонували. Дуже гарні і сердечні з них люди, а до мене справді ставляться, як до рідного. Розуміється, я також до них написав і сердечно подякував їм за все. Мабуть, незадовго я буду бачитись з ними. Оля написала, що коло 4-го липня вони вибираються в наші сторони на короткі вакації. Тоді й привезуть дарунки, які передали мені та Оленці, а за котрі я Вам дуже красно дякую. Оля дуже собі хвалить ті книші, які Стефця привезла їм до готелю, каже, що були дуже смачні, і шкодує, що не могла мені кусочок привезти. В неділю (18 червня) поїду на село відвідати сусіда з Звенигорода Данила Моха. В цьому селі, де вони мешкають, місцеві жінки влаштовують «свято батька» і мене запросили сказати промову. Я хочу почати цю промову віршиком, який сам придумав:

«Дорогий тату, – казала мама, –
Щоби-сь на свято тата
Підлив квіти, змінив фіранки,
Щоб чиста була хата.
Дорогий тату, ось твій дарунок:
Піджама в жовті квіти.
А на дарунок – лежить рахунок:
Ти мусиш заплатити».

Ще через деякий час наступний лист до сестри Ольги.

«Дорога Олю! – писав 5 серпня 1977 року. – Сердечно дякую Тобі за цікавого і дотепного листа з усіма новинами, зокрема, про той «кінець світу», що мав відбутись на самого «Івана» і не відбувся, слава Богу. Тут також маємо таких пророків, які ворожать кінець світу регулярно щороку і відкладають його з року на рік, відколи я приїхав до Америки.

З кривняками Федьчишиними я таки не бачився, на жаль! Вправді вони приїхали сюди і шукали мене, а я їх, і завжди якось так виходило, що ми не могли зустрітись. Коли я був в Гантері (де ми мали зустрітись), вони поїхали над море. А коли вони приїхали до Гантеру, я був в Нью-Йорку. Але дарунки з дому залишилися в пані Козакової, жадна кривда мені не сталася з цього боку. Коньяк «Славутич» ми випили спільно з цілим вакантним товариством, і дуже всім смакував, а пляшку залишили в їдальні, для декорації.

Тут у нас були великі спеки, один тиждень по 100 і більше ступнів Фаренгейта. Кожного дня. На добавок лиха одного вечора «навалила», як казали колись у Львові, електрична система, в цілому місті настала кромішня тьма, а всяка голота

почала підпалювати і грабити крамниці. На щастя, в цілій околиці, де я живу, було спокійно».

Тема «кінця світу» і питання енергоносіїв стали темами декількох фейлетонів у «Свободі».

Зрештою, нічого нового: віз котиться з ярмарку додому.

В людей, як у людей. Вони десь прижились, пустили коріння. Він ніяк. У нього все в минулому: там, вдома. Тим домом повні його листи до рідних. Бідність не дозволяє йому кудись поїхати на відпочинок чи побачити світа.

Він всіх переконує, що найкраще йому в Гантері. Він навіть знайомим висилає картки з пейзажами Союзівки, Гантеру, Делаверу. На кожній з них обов'язково пише, що висилає їм кусочок України. Мучить астма, турбує серце. Добре, що має Тарнавських, які піклуються про нього. Він призабуває про свої іменини, дні народження, а вони нагадують замовленими спеціально для нього обідами. Хворіє Ольга. «Не дуже-то, – пише їй 20 лютого 1978 року, – веселий твій останній лист – до старої хвороби прилучилась нова біда – з серцем. Тобі треба якнайбільше відпочивати і позбутися тиску крові. Не ший тепер на машині, бо це тебе мучить додатково, також не дуже рвися до кухарства»... А що може він більше, крім поради? Навіть нема за що вислати додому пакунка рідним...

Цього року скажена зима. Грип, який називають, «руска грипа». Правда, переважно хворіє молодь. Ага, ще цього року, десь в травні, до Львова вибираються кривняки Федьчишини. На два тижні. Було б добре, якби їм вдалося заїхати до Водників...

З половини червня до половини липня Марта Тарнавська з Остапом у Греції. «Дорогі Мартусю і Сясю, – пише їм. –

Перед Вашим відлетом у теплі краї шлю Вам щирий привіт з Нью-Йорку і багато соняшних приємних та безпечних вакацій! В Греції служить при війську другий мій похресник Андрій Труш. Не знаю, де він «стоїть» (бо це воєнна таємниця), знаю тільки, що він підофіцер і служить при інфантерії. Якби Ви його випадково зустріли, передайте йому привіт від хресного. Його мама є сестрою жінки М. Мороза».

Ольга пише з дому доволі часто. «Дуже дякую Тобі, – пише їй 24 травня 1979 року, – за листа з 29 квітня і за всі сільські новини. Зацікавила мене вістка про Йосифа з Суходолу, що він ще носить «райтки», а до чоботів кладе віхті, як за панської Польщі. Чи це той стрийків син, що завжди хворів, кашляв і вигрівався під печею?» Той самий. А батько його, який так само носив райтки і називався Йосиф, був хресним татом Івана Керницького.

А ще віднайшовся один старий емігрант, який написав листа славному письменникові Іванові Керницькому, що пам'ятає його малою дитиною, як лежав в колисці і кричав, а мама мусила продавати в склепі. Це був гіркий для мами час, бо вона залишилась сама, а тато пішли воювати за Австрію та цісаря, шляк би його трафив.

І знову той лист приніс оберемок спогадів про Рідний Край. І про діда Дмитра Похмурського, який жартував так, що ціла хата ходила ходором і реготала з його жартів. Певно, і він щось взяв від нього...

Кінець 1979 року був трагічним. «Щиро дякую Вам, – писав рідним у Водники 2 лютого 1980 року, – за Ваші листи і листівочки, і дуже вибачаюся, що так давно до вас не писав, але була поважна причина: під кінець минулого року хватило мене нещастя, вернулася давня моя хвороба легенів, а до

того прилучилася недуга серця, і мене забрали в лікарню на кілька тижнів. Але Бог мав мене в своїй опіці, а крім нього опікували мене добрі лікарі і поставили мене на ноги.

На початку січня місяця виписали мене з лікарні. Але я далі знаходжуся під лікарською опікою і багато відпочиваю в домі моїх добрих приятелів, що дають мені всяку поміч. Вже можу ходити по хаті при допомозі «ходульки». Оля і Івась Федьчишини часто телефонують з Детройту й обіцяли за тиждень-два відвідати мене. В лікарні відвідали мене Марися Шарабура і Ганя Лаба, але тоді я був дуже слабкий, як то кажуть, не було на що дивитися – не міг говорити, ані писати. Тепер я вже козак, як каже мій лікар. Як тільки повесніє – поїду в санаторію в гори або над море. Старе мешкання ще тримаю, але там не мешкаю, бо там не мав би жодної помічі. Але пишіть на давню адресу – мені пошту передадуть. Не журіться мною, бо йде до кращого, слава Богу!»

В лікарні його відвідують друзі. Їх багато. Більше, ніж він сам собі гадав...

Додому, рідним надішле лист із віршем М. Тарнавської:

У ЛІКАРНІ

Івасеві Керницькому

В очах ласкава усмішка не згасла,
Та хтось сипнув туди піском тривоги
І впала тінь апатії зловіща
На синь зіниць, немов смертельна втома.
Чи в кучерях живуть ще сміховинки,
Що їх заплів туди заморський вітер?

Прилип до лікарняної подушки
Жмут сивого безладного волосся.
Як розсипати сміх на радість людям,
Коли в устах ледь зрозумілий шепіт?
Життя – на кошт позиченого кисню,
І кожен день – різдвяний подарунок.
Вогні святоіванські і нью-йоркські –
Деся поплили в далеке підсвідоме...
Електрокардіограф лиш на екрані
Записує найбільшу драму серця».

Під віршем дата – 18 грудня 1979 року. І його дописка – «Цей вірш присвятила мені кума Марта, коли я лежав тяжко хворий у шпиталі...» Та кума Марта була розумною жінкою, коли писала, що це життя за кошт позиченого кисню і «кожен день – різдвяний подарунок»...

2 лютого 1980 року Марко Тарнавський одружується з Ією Лабунькою. Весілля відбувається в Філадельфії, але при кінці березня молоді переїжджають в Каліфорнію. На весіллі похресника не був. Після їх виїзду Івана Керницького забирають до себе Тарнавські. Тут він поволі приходить до здоров'я. «Виписується» від кумів у половині червня.

До Водників йдуть заспокійливі листи. «Дорога Олю, – пише Іван Керницький на сам Великдень 5 квітня 1980 року. – Дуже дякую Тобі і всій Дорогій Родині, ближчій і дальшій, за гарну святочну карточку, а тобі зокрема за листи. Карточка стоїть у мене на столі разом з писанкою від однієї дівчини з Нью-Йорку. Великдень святкую в місті Філадельфії, в гостинному домі моїх добрих кумів, Марти й Остапа Тарнавських, які «притулили» мене в себе на свята, але, мабуть,

залишуся у них і по святах, бо й так не маю куди подітися – в теперішній ситуації, коли я, славити Бога, і не дуже хворий, але й не дуже потужний...

А Мартуся і Остап Тарнавські для мене, як рідні, дуже гарно опікуються мною, а до того ж Мартусин тато – доктор Сеньківський є лікарем вже на пенсії і має багато вільного часу, теж часто заглядає до мене і, як треба, обстукує мене та й медицину принесе з аптеки – а живуть батьки Мартусині зараз «за перелазом», сусідня хата. В Тарнавських хата велика, простора, а довкола ніби сад, ніби парк з великими деревами й усякими кущами, що незадовго вже зацвітуть – то і не треба мені санаторії. Їх син, мій похресник, Марко, недавно одружився і виїхав з молодою жінкою аж до Каліфорнії. Молодший син Максим вже працює в університеті в Гарварді, отже, хата напівпорожня. Дуже добре тут почуваюсь і ось-ось почну сидіти в саді на лавочці та й вигріватись на сонечку, а поки що холоднувато (бо теж недавно – перед самим Великоднем – випав сніжище!)»...

Наступний лист до Водників датується 22 червнем 1980 року. «Дорога Олю! Дуже дякую тобі за листа! Жаль мені, серденько, що ти так мучишся з бідними своїми ногами... Я вже скінчив своє лінухування в кумів Тарнавських у Філадельфії, що тривало два і пів місяця, нівроку. Дуже мені допоміг відпочинок у їхній гостинній хаті! А на закінчення гостювання в них кума Марта справила мені новий «анцуг», тобто костюмчик, нові черевики, піжаму, – так що виглядаю тепер, «як з голки». Марта й Остап справді трактують мене, як свого рідного і заступають вас, рідню!

Тепер, тимчасово, я перебуваю на вакаційній оселі Союзівка, в горах, але затримаюсь тут лише 2–3 тижні, а далі

перейду до іншої оселі, в Гантері, де ще вищі гори і де чекатимуть мене мої приятелі Козаки, а також Ліда і Зеньо Бобовники з Канади.

Хочу тебе повідомити, що Дуся Бобовник переїхала вже до Торонта, і вся родина дуже нею зраділа, а отець Генко так схвилювався, що всі боялися за його хворе серце. Тут залучаю фото з тих часів, коли я вийшов з лікарні (в лютому 1980 року) і тоді відвідав мене наш сусід з Шоломії пан Грицак і зробив собі зі мною знимку».

Йому страшно...

В гори прийде небавом зима і все засипле снігом, а вдома цвітуть яблуні. Господи, невже ніколи не побачить рідного краю? Владико Неба і Землі... Хоч раз!

Від імені родини за опіку над братом Ольга складає подяку в листі родині Тарнавських...

«Дорога родино Керницьких, – пише у відповідь 26 жовтня 1980 року Остап Тарнавський. – Не знаю, хто саме з Вас написав листа до мене і тому пишу загально до цілої родини. Ви мене, може, й не пригадуєте, але я бував у Вас в Водниках ще коли стояла Ваша стара хата, що її так гарно описав наш і ваш Іван Керницький. Наш Івась видужав. Він був дуже хворий і тільки завдяки всій отій медичній техніці, що її тепер мають в лікарнях, повернувся до життя. Зрозуміла річ, він не такий здоровий, як писав Вам – як козак, але вповні видужав. Побував трохи на вакаціях і там прийшов краще до здоров'я і тепер вже повернувся до Нью-Йорку. В нього нова адреса, бо те помешкання, де він жив, трохи задалеко від близьких йому людей-приятелів. А йому краще жити десь недалеко від своїх людей. Тож у нього нова адреса і вона така: 128-1 (Перша) Авеню, Нью-Йорк, 10009.

Він тепер вже дає собі вповні раду. Самий собою опікується, самий ходить купити дещо і самий собі підготує снідання. Ось тільки на обіди мусить їздити до харчівні, бо самий не тільки не може, але й не вміє варити. Ніколи того і не робив. Ми – його приятелі, дуже радіємо, що він так поборов хворобу і горді за нього. Івась вже на пенсії, ця пенсія не така вже велика, як у декого, але йому це вистачає і на життя, і на помешкання та й на вбрання. Його загально всі люблять, тож і відчуває прихильність і любов всього оточення. Я вірю, що він уже до Вас написав і Вам уже відомо і про нього, і про його нову адресу. Перед тижнем я був в Нью-Йорку і зустрічався з Івасем, тож він не тільки добре виглядає, але й поправився від нашої останньої зустрічі вліті».

Остап заспокоював родину, що з Івасем все добре. Написав також, що добре пригадає їхнього покійного батька Степана. Пригадав, як у війну був у Водниках у час свят і мусів дістатися на поїзд на станції у Глібовичах. Батько тоді запряг коней, на гостя наложили великий кожух, бо була гостра зима, він, Остап, сів у сани, і батько повіз. Сніг замітав усе на світі, і десь на кучугурі Остап Тарнавський злетів з саней і залишився серед поля, а батько поїхав далі. Кричати не міг, бо сильно дуло і ніхто не почув би. Батько сильно здивувався, коли на станції не побачив гостя в кожусі, а порожні сани. Мусив вернутися і знайшов згубу. Серед поля лежав у в тому кожусі і не міг рухнутися. Треба було везти ще раз до поїзда. Встигли, хвалити Господа.

«Побував я тоді в гостині у Гуралів; ще сьогодні згадую вареники, – писав у тому листі, – що їх наварили – подвійні з білої і разової муки. Ось то була тоді лакоминка». Був тоді

голод. Іван Керницький спеціально привіз товариша «хоч трохи чогось людського з'їсти».

«Дорогий Остапе, – писав Іван Керницький 6 листопада 1980 року. – Щиро дякую Тобі за обильну пошту і зокрема за копію твого листа до моїх рідних у Водниках. Це дуже гарно з Твого боку, що ти їх так гарно і так тепло і розумно заспокоїв, що я є і немає чого боятися тепер за моє здоров'я. Я написав листа до Польщі до Федя Триндика, щоб і він вислав до Водник подібного заспокоюючого листа і при цій нагоді вислав йому з нашого фонду 20 дол.»

Сестрі Ользі у Водники 21 січня 1981 року: «Дорога Олю! Щиро дякую Тобі за листа і святочну карточку – від Тебе і всієї Родини. Дуже я зрадів і листом, і карточкою, бо вони прийшли до мене в гості в самий Свят-Вечір...» «Свята пройшли мені, – писав сестрі – спокійно, і на Свят Вечір запросили мене Пастушенки, які мешкають на сусідньому острові, але впав такий сніг, що пані Ірена не могла викотити авта з гаражу. Ірена Мороз наскрізь модерна жінка, що керує не лише автом, але й чоловіком Михайлом.

Зима в нас тяжка цього року, вже давно такої не бувало. В травні я мав запрошення перебути зимові місяці в теплих сторонах – на Флориді, це ніби щось таке, як наш Крим. Запросила мене до себе в гості пані Заневич, що має там свої маетки. Уяви собі, що пані Люся вийшла заміж за багатого американця, який однак довго не користав з подружнього життя і через три місяці помер, залишаючи «бідній» вдові гарний «грейцар». Але вдова не забуває давніх приятелів і прислала гроші на кольоровий телевізор, щоб я дуже не сучав сам один в хаті. Мій власний телевізор вкрали мені на «старій» хаті, коли я лежав в лікарні. Але я думаю, що

ще трохи «помучуся» без телебачення, а за прислані гроші полатаю собі, за перепрошенням, зуби, бо з лікарні вийшов трохи щербатий»...

Тепер кожен день, як Богом дарованийий.

«Під кінець серпня, – повідомляє сестру Ольгу – вибираються в Україну ще деякі мої знайомі, між ними і дочка мого колеги Качмаря Надія, якої фотографію я Вам вислав кілька років тому. Вона затримається у Львові і там буде очікувати на рідню, що має її відвідати. Хочу просити її, щоб написала до Вас карточку, коли буде у Львові, може, пощастить Вам побачитися з нею і поговорити...»

З Канади припіла гарна новина: поставили «Короля стрільців». «Дорогий Остапе, – не приховував своєї радості Іван Керницький у листі від 23.11.1981 року. – Зараз після нашої телефонічної розмови в неділю вночі подзвонив до мене з Торонта В. Довганюк, адміністратор ансамблю «Заграва», передав Тобі прохання Ансамблю, щоб Ти «зволив» написати до «Свободи» рецензію на прем'єру «Короля...» за свіжої, мовляв, пам'яти... Вони обіцяли вислати Тобі програму та інші потрібні матеріали».

1981 року виходить друга книжка поезій Марти Тарнавської «Землетрус». До книжки увійшли вірші 1971–1980 років, а також переклади. Книжка вийшла у видавництві «Слово» з посвятою «Моїм синам Маркові і Максимові – вдумливим критикам, прекрасним друзям». Обкладинка роботи Володимира Баляса. За появу книжки Марта Тарнавська подякувала Ігореві Качуровському, Богданові Нижанківському, Богданові Рубчаку. Третього квітня відбувся авторський вечір, організований колишніми акторами Львівського оперного театру. Доповідь про творчість Марти Тарнавської виголосив

Григорій Костюк. «Дорога Мартусю, – писав Іван Керницький Марті Тарнавській 23 березня 1982 року. – Щиро дякую за красного листа і ласкаве запрошення на Твій авторський вечір (бажаю великих успіхів!). На жаль, я зачав собі з рванням зубів («пеньків»), що потриває ще з перервами коло двох тижнів. Тож pozwоль, що я запрошуюсь до Вас на Великодні свята, за Вашим календарем. Гарно було б, якби в тому часі вибрався до Вас професор Максимко і міг мене, по дорозі з Нью-Йорку, відібрати? Я дав би йому за це цілого Барчиного «свірка» (комплемент!).

Пан Еко телефонував, що епіграма Папая, присвячена «Землетрусові», піде у великодньому числі «Лиса», а пан Дуфта має віршик підправити».

Папай – це Іван Керницький, а «професор Максимко» – Максим Тарнавський. Ще повідомить в тому листі, що «тут похорони за похоронами. У нас відійшла пані Язичинська», котру обезсмертнив у своїх «Циганських дорогах».

Цього року Едвард Козак відзначив своє 80-річчя. Пишний бал був 26 січня. «У Львові вийшла цікава книжка Романа Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської». Постараюсь дістати її через брата»...

Роман Іваничук був на той час в Америці. Йому не дали можливості зустрітись з Іваном Керницьким... Саме Романові Іваничуку судилось повернути українській літературі ім'я Івана Керницького книжкою «Святоїванські вогні» в серії видань «На добрий вечір» (Львів, «Каменярь», 1991 р.).

Свого останнього Івана Лопушника зустрічає в Гантерських горах на Союзівці.

Останній лист до Тарнавських 5 серпня 1983 року. Передав щире вітання і подяку за подарунок...

Не замаються квітами хати на Івана Купала... Не попливуть дівочі вінки по Делавер-ріці... А рідна земля кличе, а рідна земля пахне... Чує її через океани, через всю муку свою... Пахне, як сотенні меди, як кадило в захристі і по великім вході на Службі Божій, як хата, замаєна квітами. І крик за ним... Чує його з усіх усюдів, з кожного куточка, де ходив, де бігав, де був. По борознах, по росах...

Де та квітка щастя, котру пішов шукати. Де?

12 вересня 1983 року йому виповнилось 70 років. Відбувся вечір, його вітали друзі, привітала преса... «Що ж можна Вам ще сказати, – говорила в своєму вітальному слові Ольга Кузьмович, – коли вже стільки привітань і добрих побажань впало з приводу Вашого 70-річчя.

Хіба повторити за Максимом Тадейовичем Рильським із його вірша на власний день народження, що «з кожним роком більше місця тузі відслоняє цей веселий день». Але не думайте про те, що «скоро край і сьомому десятку й юнацький пал не до лица, і що так хотілося спочатку і – признатись щиро – без кінця».

Сьогодні хай Вам буде радісно на серці, що ми усі зустріли вас, щоб показати Вам свою дружбу і наше тепло, що маємо Вас здорового і творчого посеред нас.

Коли не так давно приготовляли ми тут в Нью-Йорку 85-річчя іншого визначного члена СУЖА (Союзу українських журналістів Америки, головою якого на той час була Ольга Кузьмович. – Р. Г.) також Івана, але Кедрина, одна із ініціаторок того ювілею, Маруся Бек, прислала мені віршик невідомого американського автора, про те, що коли людина робить іншим приємність, треба її сказати відразу, тепер, а не чекати на час, коли вона того не може чути.

Тому дозвольте сьогодні подякувати Вам від нас, українських журналістів в Америці, за те, що так вірно і так довго служили нашій професії і давали читачам хвилини розваги та усміху. Хоча справжнім журналістом Ви так ніколи не були, а таки письменником, Ви однак розпочали свою кар'єру на сторінках української преси у Львові та перервали її для повної письменницької праці щойно перед двома роками.

Скільки довгих років стоїть поміж «Новим часом», а «Свободою», стільки соток фейлетонів, гуморесок, нарисів і оповідань вийшло за цей довгий час з-під Вашого пера, знаєте лише Ви.

Можливо, на цій постійній службі журналістиці потерпіла Ваша письменницька творчість, як твердять наші колеги зі «Слова», але не один добрий письменник согрішив так, як Ви, і різку границю поміж журналістикою а письменством у цих останніх важко провести.

І тому ми сьогодні можемо вітати Ікера, як письменника і фейлетоніста-гумориста. Хоча у Вас цей гумор часто пробивається лише крізь мряку того ніколи не проминаючого у Вас смутку, а передусім туги за рідною землею. І ці почування не прийшли до Вас із віком і переселенням, як зрозуміла ностальгія, але були вже тоді, як ви молодим хлопцем пробували свого пера».

Ольга Кузьмович прочитала уривок з «Мого світу»... «Чи можливе, – питала вона у присутніх, – щоб у двадцятилітнього хлопця було таке передчуття майбутнього, яке його чекало? Справді, пішов цей блудний син шукати квітки щастя на світових стежках, хоча не по волі, а по неволі».

«Чи нашли Ви її, цю символічну квітку щастя? – питала. – Не знаємо. Але, може, сьогодні у тих коротких годинах

у дружньому колі приятелів і вдячних читачів вона таки завітне у Вашому серці та дозволить Вам накоротко відкинути всю тугу і усміхнутися справжньо, а не крізь сльози, як у Ваших писаннях».

На вечорах, присвячених ювілею, читав свої твори, оповідав про себе. Друзі записали його виступи. Говорив тихо.

12 лютого був на спільному обіді, який влаштовували для старших віком. «Я там його бачила, – писала до рідних через дев'ять місяців по смерті Івана Керницького Уляна Любович, – й на думку мені не прийшло, що він зле почувається. Але в понеділок він потелефонував одній із своїх опікунок, що почувається зле. Вона прислала лікаря, а цей, оглянувши Івася, зарядив, що його треба зразу завести до шпиталю. Тоді Івась повідомив про те своїх приятелів, в тому числі і мене. Отож вечером я ще із однією знайомою відвідували його в шпиталі. Якраз лікарі списували з ним інформації про його хвороби тощо. Івась був у погідному настрою і жартував. Ми вийшли від нього вечером по 8-ій. Наступного дня ми знову його відвідали, і він нам сказав, що мають йому оперувати ногу, бо кров туди не доходить. Ми зажурилися, але й на думку не впало, що це ми бачимо останній раз живим. Вночі, як потім розказували лікарі, Івась мав гострий атак серця, і хоч старалися, не могли його врятувати...»

...І тисячі, тисячі тисяч, мільярди вогнів. Блимають, несуться кудись у далекій вирії, розлітаються увсюдибіч, розстріскуються, зачіпаються за кудлаті вершини ясенів і кущів свербигузу, падають на вогкі мурашині купища, зриваються і хмеліють в безнастанному химерному танку. Це – свято-іванські вогні. Ліс, як заворожений стоїть і оком не моргне, сонні роси скапують беззвучно на мох. Зорі вмиваються в

калюжах, а з левад – запашний неймовірний, з дна пам'яті вирваний найсолодший запах на світі – запах скошеного сіна і жаб'ячі хори... Він їх тут ніколи не чув. За загумінками здрімалося село, вже, Господи, зацвіли липи... Блищить хрест на церковній бані... Хлопці на вигоні розвели вогонь. Настрашені мавки ховаються поза куші від його блиску. Хати стоять замаєні в ромени, лопухи, розхідники, блавати. Десь там у глибинах купайлівської ночі, де людське око не може досягти оком, діється чудо. Розквітає папороть. Сипле жемчугами, цвіте комусь доля. Незбагненна, невловима... Протягти тільки руку, зірвати...

Від Великого Веза відламується нова шприха й котиться ясною дугою в безмірність небес. А під ними виблискують вогні ніколи незгасимого вогнища... Рідного краю...

Заснув. Ніхто не поклав під голову материнку, не приуливав до грудей святоїванське зілля.

В 22 години 45 хвилин московського часу до Водників наспіла міжнародна телеграма. Літери латинські. «Ваш брат Івась Керницький помер в середу 15 лютого 1984 року. Пастушенко».

Українські газети 16 лютого вийшли з траурним оголошенням про кончину Івана Керницького. Їх подали Спілка Українських журналістів Америки (СУЖА) та Об'єднання Українських письменників в Екзилі «Слово»: «Відійшов несподівано... у кращий світ... на 71 році життя, в середу ранком 15 лютого...»

Повідомили оголошення, що Панахида відбудеться в п'ятницю 17 лютого 1984 року о 8-й годині вечора в похоронному закладі П. Яреми в Нью-Йорку, за адресою: 129 Схід 7-ма вулиця, а похорон у суботу 18 лютого 1984 року о 10-й

годині ранку з похоронного закладу до церкви Св. Юрія, а опісля на український православний цвинтар Св. Андрія в селі Бавн Брук, Н. Дж.

Ще повідомляла преса, що з уваги на смерть Івана Керницького, «Вечір пісні і гумору» у літературно-мистецькому Клубі, членом якого був покійний, 17 лютого не відбудеться.

В п'ятницю похоронний заклад Петра Яреми був ущерть заповнений. Прийшли його друзі, що мешкали в Нью-Йорку та околиці, та всі, хто цинив його талант. Першу панахиду, котра розпочалася о 6-й годині вечора, відправив крилошанин Любомир Мудрий, парох української католицької церкви в Озон Парку. О 8-й годині вечора була відправлена друга панахида з більшою кількістю священників різних українських конфесій. До неї стали митрофорний протоієрей, настоятель Української православної церкви св. Володимира в Нью-Йорку о. Володимир Базилевський, протопресвітер Української автокефальної православної церкви Іван Ткачук та Лев Голдейд, василіанин, священник греко-католицької церкви Святого Юра, прихідником якої вважав себе покійний.

Після відправи першим забрав слово о. В. Базилевський, він зворушливо попрощав від імені краян зі східних теренів України, які шанували слово Івана Керницького і так само гордились, як і краяни з західних областей. Від українських письменників виступив почесний голова «Слова» Григорій Костюк, від імені журналістів та співробітників «Свободи» промовляла Ольга Кузьмович. Від давніх працівників журналістики промовляв Василь Качмар. Від 457-о відділу Українського Національного Союзу, головою якого був Іван Керницький і збори якого мали відбутися саме в цей день, слово мала секретар відділу Олена Кіляр.

«У день похоронів, – повідомляла газета «Свобода» від 19 лютого 1984 року, – в суботу 18 лютого ц. р. горстка найближчих друзів Покійного зібралася о годині 10-ій вранці у похоронному заведенні, щоб востаннє попрощати св. п. Івана Керницького враз із прахом церкви св. Юра о. ігуменом Патрикієм Пащаом, ЧСВВ, який відправив панахиду біля відкритої ще домовини. Відтак труну перевезено до церкви св. Юра»...

Не побивалась родина, не плакали над труною сестри, питаючи брата, чого так заскоро зібрався в далеку дорогу та звідки мають тепер його виглядати...

«А як вже йому, – написала у своїх спогадах сестра Стефанія, – прийшлося рідне село покидати – і ту стару хату, то я прийшла попрощатися і принесла йому вишитий рушник. Невеселе то було прощання, а брат говорив: «Я вернуся до вас». І ми чекали».

«Колись в рідних сторонах, як проходив похоронний похід, люди переривали розмови, зупинялися на ходу, скидали шапки та хрестилися. Тут, на американській землі, похоронна їзда автами викликає лише замішання у звичайному русі та невдоволення в інших проїзжих, що усі поспішають за своїми справами. Але коли в суботу ранком похоронний віз з тлінними останками Ікера переїздив сьомою вулицею до церкви св. Юра, на краю хідника стояла самотня старша людина, яка зняла набожно капелюх і перехрестилася. Ця українська людина немов символічно представляла односельчан Івана Керницького і цілу українську широку громаду Нью-Йорку, що в цей день прощала свого улюбленого Ікера...»

В церкві о. Пащак виголосив промову, підкресливши побожність покійного та патріотизм. У тій церкві, яка була

трошки більша, ніж в його селі Водниках, як писала преса, було повно людей, а опісля колона авт і винаймлений окремо автобус відвезли Івана Керницького на місце вічного спочинку. Після похоронного обряду, який провів о. Пащак, промовляв Остап Тарнавський, а відтак Михайло Мороз. «Біля 250 людей, – звітувалась «Свобода», – із Нью-Йорку, Нью-Джерсі та Пенсильванії востаннє заспівали разом «Ви-диш, брате мій»...

«Журавлі відлітали в пізнє надвечір'я або на досвітках. Бувало, вирве тебе зі сну якийсь розпачливий крик чи плач і не збагнеш спросоння чий: скривдженої дитини, побитої собаки, чи пропавшої душі?.. А за вікном ніч і осінь. При-тулиш лице до шибки, надслухаєш... дивний якийсь рух чути знадвору, ні то шум незлічених крил у піднебессі, ні то шарудіння сухих конопель під загатою, ні то журливу осінню тугу...

Журавлі відлітають.

І тоді, раптом, розсувається чорна завіса ночі, блиснув прожектор світанку на латочці неба, а на ній – далекий ключ журавлиний, як прощальний помах чиєїсь долоні – кру-кру... Ключ поволі зникає, розпливається, сірий екран неба порожніє, і тоді чуєш, що в тебе всередині щось неначе об-ривається: ні то остання строфа вірша, ні то остання нитка надії, ні то останнє кохання». Це уривок з його фейлетону про журавлів. Над його могилою ніколи не пролетять журавлі. Не принесуть вістки з рідного краю і не принесуть його ві-тання туди – додому...

Його похоронили біля Миколи Понеділка, передчасну смерть якого в 1976 році Іван Керницький ніколи не міг переболіти.

Закінчила похорони традиційна українська тризна, яку в рідному селі називали стипа. Її провела Ольга Кузьмович. На почесному місці сиділи його краєни з Бібрецького повіту Анна Лаба, Марія Шарабура, Данило Мох, редактор-емерит Антін Драган, Василь Качмар, Михайло Мороз, а також ті, які найбільше опікувалися покійним в останні його дні життя: Уляна Любович, Ліда Савойко і Ярослав Пастушенко.

На тризні добрим словом згадав покійного від імені дитячого журналу «Веселка» Володимир Барагура. Він повідомив присутніх, що для дітей покійний вже давно підготував збірку «Для дітей і про дітей», але вона не видана через брак коштів... Вона так і залишиться не виданою ніколи... Від імені Відділу Союзу Українок Америки промовляла Христина Навроцька, від товариства «Бойківщина» слово мав Микола Турецький, Антін Драган розповів присутнім про Івана Керницького як довголітнього працівника «Свободи», обіцяючи при цьому, що редакція постарается видати окремими збірками фейлетони та нариси, опубліковані в газеті. Про останні дні присутнім оповіла Уляна Любович, а Остап Тарнавський подякував всім за участь в похоронах і тим, які вложили стільки труду і серця, щоб провести гідно і достойно це прощання з покійним, заступаючи йому родину, якої він ніколи не мав. Віра Савойка провела збірку для вшанування пам'яті Івана Керницького на допомогивий фонд «Слова», головою якого був Іван Керницький.

«За життя, – повідомляла газета «Свобода» 3 березня 1984 року, – якщо не бідував, то не плавав в достатках. Найкраще велося йому, як його вуйко і його дружина, які спровадили його до Америки, за життя дали йому своє по-

мешкання в Нью-Йорку і залишили невеликий гріш, за який він зараз же видав нову книжку».

Ще нагадала преса невдовзі по його смерті, що до його найближчих друзів належали Едвард Козак, Уляна Любович-Старосольська, Степан Крижанівський, Ярослав Пастушенко і Йосип Гірняк, а також, що Ікер був «невід'ємно пов'язаний з Гантером, де світлої пам'яті Володимир Кобзар і вдова по ньому пані Оля вважали, що немає літнього сезону на «Кобзарівці» без Ікера. «Не побачить вже «Кобзарівка» Ікера і не виступить він на відкритті виставки Едварда Козака, що мала відбутись літом 1984 року, та його двох синів Юрія та Яреми»... «Скорчився, – писала «Свобода» – знов маленький гурт гвардії з передвоєнного Львова. Але Ікер залишиться тривко в історії української літератури й історії української преси. Залишиться в пам'яті його ще передвоєнних друзів, яких уже так мало і які відходять прискіпною ходою».

«Час невлучливо відриває від нас одного, другого, третього... в'януть вінки нашої слави, осипаються пелюстки, що напоєні живодайною вогкістю рідної землі; зацвіли буйним цвітом на холодній емігрантській землі, щоб віддати себе по краплі й до краплі людям. І коли з того величного вінка в'яне, її полум'яні пелюстки розцвітають в наших серцях останньою даниною, горсткою рідної землі, духмяним соком тієї далекої, а такої близької нам країни.

Не хочеться, бо й не можна говорити про поета, письменника – він помер; письменники не вмирають, вони замовкають. Скільки вже їх осиротило нас, але повсякденно, повсякчасно вони незримо присутні в своїх творіннях. Вони сперечаються з нами, вони переконують нас, вони збагачують наше життя – вони живуть серед нас, вони живуть у нас.

Кожен наш крок – це частка отого – вони; кожна вдача – це частка теж того – вони; кожне свято – вони».

Його ховали, як ховають в тих сторонах.

Він лежав у труні не подібний до себе: напомажений, напарфумлений, ніби перед виходом на сцену.

Хтось дав йому в руки рожеву гвоздику.

Вдома не було навіть де і кому дати на Службу Божу за упокій його душі. Церква була музеєм і була закрита...

29 серпня 1984 року, через півроку по смерті Івана Керницького, в родині нове горе, – оповідала його сестра Стефанія, – помер Андрій Сорокопуд. Стефанія залишилась відтоді сама. Не стало сина, не стало чоловіка. Тільки великий сад з яблунь та грушок, які восени падають і котрі нікому збирати...

Тільки при кінці 1984 року у Водники написала Уляна Любович. «Швидко минуло, – писала вона, – вже десять місяців по смерті Вашого брата, а нашого друга Івася. Я повинна була вже давно написати до Вас та розказати дещо про Івася. Я ж бо була остання особа, крім лікарів, яка його бачила живого і з ним розмовляла. Прошу мені вибачити за спізнення. Різні цього причини, а одна із них це те, що мені важко було про те написати й пригадувати собі».

Фотографії з похоронів прислав Ярослав Пастушенко. «Хочу Вам ще сказати, – повідомляла Уляна Любович, – що Івась мав багато приятелів, бо не було в нього злоби, він хоч гуморист, та його дотепи не були злосливі. Справді, я не уявляю собі, щоб хтось крім симпатій і приязни мав якісь інші почуття до Івася. Хоч не мав тут близької родини, то мав прибрану – гурток друзів і приятелів».

15 лютого 1985 року в Нью-Йорку в Літературно-мистецькому клубі відбулося вшанування пам'яті Івана Керни-

цького з нагоди першої річниці смерті. З коротким словом виступив Ярослав Пастушенко: «Найдорожча Івасева сестра Оля в одному з листів пише: Василь Стефаник сказав, що таких, як Івась, родяться один на сто, – можна сміло додати один на тисячу. Роля бл. п. Івася Керницького в житті західноукраїнської вітки нашого народу за останніх 50 років таки дуже велика. І тут я маю на увазі не лише його літературні заслуги, вони безсумнівні, та кожному з нас очевидні. Маю на думці Його безмежну доброту до людей, Його безмежну шляхетність. Я хотів би колись довідатись, чи він в своєму житті мав хоч одного ворога, тобто людину, яка Його не любила б, не шанувала його великого, наповненого безмежною добротою серця, Його ніколи не крикливого патріотизму, що все віддавав людям і своєму народові, – собі не залишаючи нічого. І саме за це, не лиш за його літературу – ми сьогодні тут зібрані клонимось перед Його Тінями».

Цього ж року на могилі Івана Керницького постав пам'ятник. «Пишу до Вас, – писав Остап Тарнавський до рідні у Водниках 14 жовтня 1985 року, – щоб сповістити, що на могилі Івася Керницького станув надгробок. Надгробок з чорного граніту, гарно виглядає».

Марта Тарнавська передала архів Івана Керницького Науковому Товариству ім. Шевченка в Нью-Йорку, голові Товариства Леоніду Рудницькому. Архів міститься в 15 папках, 2 236 одиниць зберігання. Серед архівного матеріалу найбільше листів. 138 листів з 1950, 1951, 1955–1970 років; 235 листів з 1971–1976 та 289 листів з 1977–1984 років. Рецензії на твори – 79 одиниць зберігання. 103 публікації в пресі. 32 одиниці пресових відгуків на твори Івана Керницького та твори про нього.

Серед архівних матеріалів рукописи драми «Сіль землі» на 5 дій (Водники, 1940–1942). Рукопис оповідання «Безжурні літа», які під назвою «З краю дитинства» увійшли до збірки «Будні і неділя». Оповідання, написане в Грацу 1945 року. Також серед рукописів є чорновик оповідання «Мій світ» та режисерський примірник комедії на три дії «Король стрільців». Фейлетонів – 89 одиниць зберігання, адреса і меморіальна книжка – містить 58 одиниць зберігання, а також світлин 822 штуки.

В Україні повіяли нові вітри. Багатотисячні мітинги за демократичні права у Львові, створення Товариства рідної мови. Україна вставала з колін. Журнал «Жовтень», який невдовзі прибере назву «Дзвін», у своєму першому номері за 1989 рік знайомить читачів з забутим і забороненим Іваном Керницьким. Часопис опублікував декілька його новел: «Ясні зорі», «Святоїванські вогні», «Земля благословить», «За товаром» і «Тавро». Їх представляє відомий український письменник Роман Іваничук. Він і автор невеликої статті про Івана Керницького. «Правда, – писав він у ній, – старше покоління письменників, до якого наймолодшим зараховую себе, знало його. Та нікому й на думку не спадало наново відкрити ім'я Івана Керницького, якого воєнна круговерть закинула, поза його власною волею, до Нью-Йорка, де він у цілковитій самотності, на Україні забутий, а серед української еміграції США і Канади знаний як фейлетоніст, що підписувався псевдонімом «Ікер», помер 15 лютого 1984 року. Сьогодні настав час повернути його цінний доробок українській літературі. Творчість письменника на це заслуговує».

Роман Іваничук оповів, що з творчістю Івана Керницького він знайомий давно, що в його бібліотеці й донині зберіга-

ється книжка новел І. Керницького «Святоіванські вогні», яку він успадкував по батькові.

Роман Іваничук прагнув зустрітися з Іваном Керницьким, коли був представником України в ООН, однак не вдалося. Проте вдалося зустрітися з Остапом та Мартою Тарнавськими, які передали вітання Іванові Керницькому.

Публікація декількох новел молодого Івана Керницького мала в «Дзвоні» великий успіх. Стало зрозуміло, якою збідненою була без творчості Івана Керницького українська література.

Не забуває еміграція свого Ікера. «Фейлетонів Ікера нема, – писав у «Свободі» від 14 серпня 1990 року Остап Тарнавський, – але нагадує про них кореспонденція, що приходить від його рідні, яка живе у його родинному селі Водниках, Бібрецького колись, а тепер Пустомитівського району. В Ікера дві сестри – Оля і Стефа і брат Богдан з дружиною і двома донями: Галею, яка після закінчення Львівського університету учителює, й Іванкою, будівельником-інженером з дипломом Львівської Політехніки. Та найближчою до Ікера була Оля, бо вона в листах продовжує оце тлумачення «своїх буднів», що їх бачить, як і її славний брат, «примруженим оком» та й описує з великою дозою теплого гумору і добродушної іронії. Лист, котрий Ольга Керницька написала до Остапа Тарнавського в день проголошення декларації про суверенну Україну, він опублікував у «Свободі» повністю.

«Щиро дякую за карточку та поздоровлення. Йшла вона досить довго, але таки прийшла. Вибачаюся і я, що пізно відписую, та захворіла я, провалялася трохи в лікарні. Думала писати на Івана, та чомусь тяжко взятися за перо в це свято. Дивишся, люди від вас тепер їдуть і їдуть, вчені, лікарі,

артисти, хори, а його нема, а так хотів побувати вдома. Та може, вийшло і на краще, бо пишу саме в день, в якому проголосили декларацію про суверенну Україну, в день, який увійде в історію України. Слухаю по радіо, і сльози самі з очей пливають, і дякую Богу, що дожила ще це почути. Ви писали, що можете післати Івасеві книжки; пішліть, будь ласка. Тепер вже, може, прийдуть. Раді ми, що Івасеві оповідання вийдуть англійською мовою, і дякуємо. Вам там добре, що у вас є так багато паперу, є на чому друкувати живих і мертвих. В нас тоже обіцяли видати Івасеві новели в видавництві «Каменярь», та з папером скрутно. Прочитала в «Дзвоні» про Козака. Там так багато про нього написали, є і знімки його, і з дружиною, і з синами. Вже майже всіх згадали, хіба ще пана Тиктора, хоч побіжно і його згадували. Розпитуєте про Іваничука, а він ще досі на сесії, хіба тільки на неділю приїде до Львова.

Такий-то кавалок хліба оце депутатство. Там нашим не з медом. І тут люди всього від них вимагають. От приїхали б Ви бодай пару днів туристом. Може, колись будете на якомусь «симпозіумі», як в нас тепер кажуть, то дуже просимо зайдіть на годину до нас. Чи ще пам'ятаєте, де наша хата? У нас тепер великі зміни. Ми вже маємо президента, наші письменники тепер депутатами в парламенті, мають так багато різних турбот, що писати вірші, романи не стає їм часу. До Вас приїхати не так легко, бо люди тепер дуже за границі їдуть. Під тими установами, де видаються заграничні паспорти та міняють гроші, нескінченні черги, більші, ніж за папіросами. Кажуть, що з нового року мають вийти легші закони на виїзд. Та чи поїде хтось з нас, не знаю. Іще всього нового є досить, та напишу вже другим разом, а то й

так предовгий лист вийшов. Здоровимо щиро з повагою до Вас і всього Вам найкращого бажають сестри і брат Івася Керницькі».

1991 році у видавництві «Каменяр» в серії «На добрий вечір» вийшли «Святоіванські вогні» Івана Керницького з упорядкуванням та передмовою Романа Іваничука. Свою вступну статтю він закінчив словами: «До нинішніх днів радянський читач нічого не знав про Івана Керницького. Та все-таки існує на світі свята справедливість: навіть найменша крупинка добра, віддана своєму народові, не пропадає марно. Крупинка добра І. Керницького запала в мою душу ще в юності, а недавно мені пощастило знайти його слід: сестри письменника Стефанія та Ольга Степанівни і брат Богдан Степанович, які проживають в селі Водники Пустомитівського району на Львівщині, ласкаво впустили мене до обкраденого сховку спадщини забутого письменника.

Анонімний Діоген, який ще в 1934 році представив читачеві Івана Керницького, так закінчив передмову до книжки «Святоіванські вогні»: «Керницький, той правдивий письменник, має двадцять літ. Може, це тільки «чудесна дитина», одна з тих, що блиснула вдосвіта, щоб згаснути в полудню? Може... Та вчора були вже «Святоіванські вогні», а що буде завтра – невідомо. Але те, що є, останеться і вже не згасне. З печаллю вдовільнімся цим».

«Приємно було бачити, – писала в березневному випуску «Нових днів» Марта Тарнавська, – з яким пієтизмом і уважливістю приймають посмертне і запізнене, на жаль, повернення Івана Керницького на рідну землю його земляки і шанувальники. А як же ж із пам'яттю Ікера тут у діаспорі? Ось уже від 1988 року лежить у видавництві «Свободи» перекладена на

англійську мову Максимом Тарнавським книжка Керницького «Будні і неділя». Книжка була прийнята до друку культурною комісією Українського Народного Союзу, зроблено комп'ютерний набір, мистець Титла намалював обкладинку і... книжку тільки пустити на друкарську машинку, адже вона майже готова... і що? Справа відкладається з місяця на місяць, з року на рік. І не помагають офіційні листи, особисті телефонні запити... не помагає пригадка, що Іван Керницький стільки літ працював фейлетоністом «Свободи», стільки реклями робив Батькові-Союзові... Не помагає практична думка і порада, адже стільки коштів уже втрачено, чому не довести справу до завершення? І не помагають переконування, що книжка Керницького це саме і є той легкий, читабельний, з теплим гумором і українським серцем написаний твір про сучасне життя українців у діяспорі, яким можна знайти доступ до молодого англomовного українського покоління. Англomовну книжку Керницького можна б давати, як премію для заохоти нововписаних членів УНС, і це напевно принесло б видавництву і нашій найбільшій обслуговувальній організації добру рекламу і теплий відгук від читачів. Але, на жаль, ні комерційних, ні літературних можливостей англomовної книжки Керницького короткозорі видавці не хочуть бачити».

1991 року виходить перша збірка прози Марти Тарнавської «Самотнє місце під сонцем».

19 вересня 1993 року несподівано помирає Остап Тарнавський. Його ховають на цвинтарі св. Андрія Бавн Бруку.

Цього ж року 26 грудня помирає сестра Івана Керницького Ольга... Незадовго перед тим в Перемишлянській газеті «Галицький шлях» від 12 вересня 1992 року вона опублікувала свої спогади про брата «Колядники маленькі,

а дорога довга...». «На Різдвяні свята у 1984 році, – писала вона у цих спогадах, – прийшло останнє поздоровлення зі святами. Писав, що посилає нам своїх колядників. Вони маленькі, а дорога довга, через гори, через долини, придуть на наше подвір'я, стануть під вікном і заколядують «Нова радість стала». Більше його колядники вже не заколядували. Через півтора місяця прийшла до нас телеграма, з якої ми дізнались, що його нема вже в живих».

Ще була Ольга Керницька 19 березня 1993 року в середній школі у Водниках на вечорі пам'яті Івана Керницького, який організувала вчителька української мови та літератури Надія Матіїв. Перед присутніми виступала вона, сестра Стефанія та брат Богдан, як писала в «Голосі народу» від 24 березня 1983 року завідувачка бібліотеки села Марія Клімів: «Особливо цікавою була розповідь Ольги Керницької про дитячі та юнацькі роки брата, його літературну та просвітницьку роботу у Водниках в 30-их роках».

Надзвичайно цікавим був виступ випускника школи художника Михайла Барабаша, який 1992 році мав персональну виставку своїх робіт в Нью-Йорку. Він зустрічався з друзями Івана Керницького і привіз багато фотографій, слайдів та інших матеріалів про нього. На вечорі прозвучав магнітофонний запис урочистого вечора, присвяченого 70-річчю письменника.

Наказом по школі відзначено, що для створення музею при школі відводиться спеціальне приміщення і до вересня 1993 року музей має бути створений...

Учасники зборів вирішили винести клопотання перед відповідними органами про присвоєння школі в селі Водниках, збудованій народним методом, імені Івана Керницького.

Музей Івана Керницького при школі був відкритий на день народження Івана Керницького 1994 року. Художнє оформлення здійснив Михайло Барабаш.

У травні 1995 року музей відвідала Марта Тарнавська. У видавництві «Просвіта» у Львові закінчено друкувати книжку Остапа Тарнавського «Літературний Львів, 1939–1944». «Водники, – писала вона відтак у «Нових днях» (березень 1996 року), – положені в дуже гарній околиці – не рівнина, а балки, яри, а здалеку видно підгір'я. Весняна природа дихала свіжістю після зливного дощу... Дорога до самих Водник, до хати Керницького, була колись асфальтовою, тепер її розмило, і я боялася, щоб ми не загрузли в болоті. Але це, на щастя, не сталося. На нас чекав уже брат Ікера Богдан. Він подібний до свого брата і поставою, і з обличчя. Такий же привітний і сердешний. Тільки волосся його не таке кучеряве, як було у Івася. У сільській школі є одна кімната, де на дверях видніє напис: «Музей Івана Керницького». На стіні – портрет-малюнок молодого Івася, родинні фотографії, сторінки з друкованих творів, відгуки читачів і критиків. В кімнаті кілька габльоток за склом із автографами, шафа з книжками і архівними матеріалами. Все це з увагою і любов'ю упорядковане. Завідує музеєм молода вчителька школи Надія Матіїв, а директором школи є Василь Несторович».

До цього музею Марта Тарнавська привезла особисті фотографії, паспорт СРСР, виданий ще перед війною і відвезений Іваном Керницьким в еміграцію, посвідчення МУР, вітальні грамоти Едварда Козака з нагоди 70-ліття, ілюстрації Едварда Козака до книжок «Будні і неділя», ювілейний номер «Лиса Микити», присвячений Іванові Керницькому (№ 9, 1983), посвідчення Об'єднання українських письменників

«Слово», паспорт тітки Івана Керницького Анни Демчишин та її чоловіка Луки, вирізки із фейлетонів «Свободи».

Марта Тарнавська стала гостею у сім'ї Богдана Керницького. «"Стара хата", – писала Марта Тарнавська, – перейшла вже до історії, а в новій гарно устаткованій і привітній хаті Богдана й Марії Керницьких, де на стіні на почесному місці висить портрет їхнього славного брата, вітали нас сердечно і тепло. Смачна гостина включала доброякісну власного виробництва вудженину, знаменитий домо-спечений хліб, голубці, селедці, садатки, українську горілку з перцем. І Богдан, і Марія, вже пенсіонери, але економічна ситуація примушує їх до додаткової заробітної праці, і працюють вони обоє у Львові, доїжджаючи до міста із Водник. Не дожила, на жаль, до мого приїзду друга Івасева сестра Ольга, що мала неабиякий дар обсервації і писала до нас повні цікавих рефлексій і спостережень листи, вже після Івасевої смерті».

Восени 1998 року Богдан Керницький приніс архів свого брата, який таємно зберігався від часу його виїзду у Водниках, і передав на зберігання у Львівський літературно-меморіальний музей. Так хотіла вся родина. Спільно з львівською Науковою бібліотекою ім. Василя Стефаника Національної академії наук України львівський Літературно-меморіальний музей Івана Франка 18 лютого 1999 року до 15 роковини від дня смерті Івана Керницького організував велику виставку пам'яті письменника. Зі спогадами про брата виступив Богдан Керницький та його двоюрідний брат Василь Керницький, якого свого часу письменник підготовляв до вступу у школу. На вечорі виступили Роман Іваничук, який назвав Івана Керницького своїм вчителем в новелістиці, а також Роман Горак, організатор цієї виставки. На виставку

приїхали численні представники громади села Водники. Новели «Мій світ» та «Стара хата» читав відомий читець та режисер, артист театру М. Заньковецької, заслужений артист України Григорій Шумейко.

Протягом лютого щовівторка новели Івана Керницького зі збірки «Святоіванські вогні» у виконанні Григорія Шумейка передавало Львівське державне радіомовлення. Цього ж року львівське видавництво «Каменяр» взялось за видання книги «Герой передмістя»... Перший український театр для дітей та юнацтва у Львові 2000 року розпочав роботу над постановкою п'єси «Цвіт папороті».

1999 року у Філадельфії у видавництві «Мости» Марта Тарнавська випустила збірку віршів «Тиха розмова з вічністю». Це ж видавництво у цьому ж році врешті видало книжку Івана Керницького «Будні і неділя» англійською мовою. Ілюстрації – Едварда Козака, титульний лист – Богдана Титли. Вступне слово Остапа Тарнавського. Переклад здійснив молодший син Тарнавських Максим. Книжка вийшла тільки завдяки старанням Тарнавських.

Після блукань по світових дорогах повернувся додому.

Де так довго не був.

Де його чекали.

Де дорога ще йде поміж жита, а на Івана Лопушника обмаюють хати зіллям.

Де ще світять оті вічні святоіванські вогні.

З Божої ласки...

2001 р., м. Львів

Від часу написання цієї книжки минуло одинадцять років.

Вже віддавна не палять у Водниках субіток. На горбі, де колись їх палили і де стояв хрест на пам'ятку про знесення панщини у 1848 році, котрий знесли та про який нагадували лишень високі дерева, якими цей пам'ятник було обсаджено, поволі виростає каплиця, за всепрощення того, що було содіяне нами.

Дорога, якою була розбитою і збігала від того горба вниз, такою і залишилась.

Побіч маленької дерев'яної церкви Святого Миколая поволі виростає нова. Мурована і висока. Здалека видно.

І сліду немає від колишньої плебанії, куди так любив ходити в гості Іван Керницький. Давно немає дерева з саду, що оточував плебанію.

Не стало сестри Стефанії Керницької. Вона відійшла 12 червня 2007 року. Лягла поруч з сином, чоловіком і рідними. На цвинтарі, з якого видно усе село.

І той цвинтар усе село бачить.

На стіні школи, де знайшов притулок музей Івана Керницького, встановлено йому меморіальну дошку. Школа, до якої ходив Іван Керницький, якою була, такою і залишилась.

2003 року в Суходолі на місці, де колись стояла хата, в якій народився Іван Керницький встановлено пам'ятний знак. Відкриття його було урочистим.

В дочки Богдана Керницького Іванни народився син.
Його назвали Юрієм. Йому вже тринадцятий минає.

А небо над Водниками таке ж, як тоді, коли покидав їх.
І святоіванські вогні на Івана-Лопушника мерехтять над
левадами, пасовиськами, городами так само, як при ньому.
І маленький потічок безперестанку жебонить свою пісню.
І зорі над селом такі ж...

І його туга за ними така ж...

2012 р., м. Львів

ЗМІСТ

Розділ I	ДЕБЮТ.....	5
Розділ II	ВОДНИКИ.....	42
Розділ III	СТАРА ХАТА.....	71
Розділ IV	БОГДАНІВКА.....	115
Розділ V	ШКОЛИ.....	147
Розділ VI	ДРУГА ЗБІРКА	176
Розділ VII	ВИЗВОЛЕННЯ	213
Розділ VIII	ХВОРОБА	240
Розділ IX	ТРЕТЯ ЗБІРКА	263
Розділ X	ВІЙНА	290
Розділ XI	ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ.....	332
Розділ XII	ЦИГАНСЬКИМИ ДОРОГАМИ.....	368
Розділ XIII	НА ЗЕМЛІ ВАШИНГТОНА.....	406
Розділ XIV	ДНІ ЗА ДНЯМИ	442
Розділ XV	ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ	480

Літературно-художнє видання

Роман Горак
ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ –
ПОЕТ З БОЖОЇ ЛАСКИ

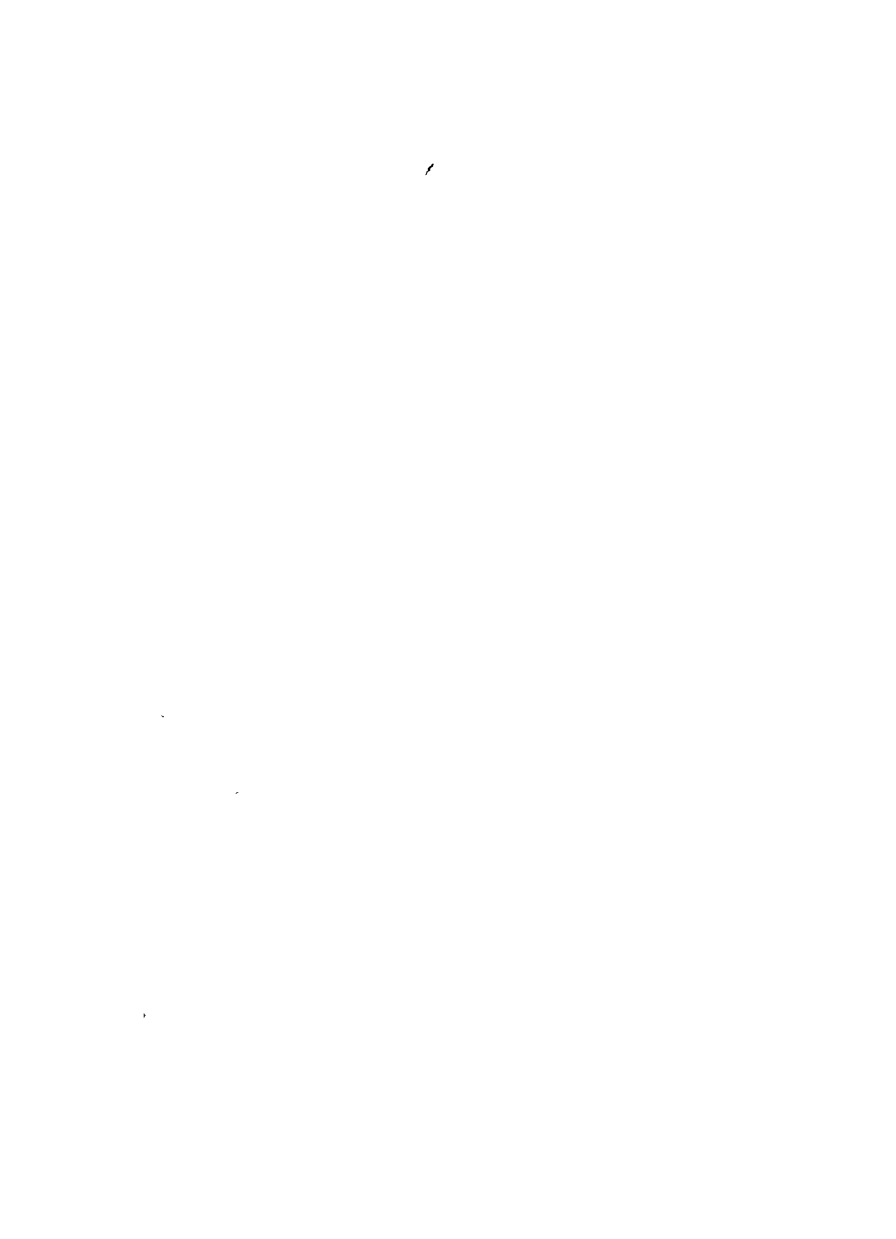
До 100-річчя від народження

Видавець *Юрій Николишин*
Виконавчий директор *Іван Тем'янинець*
Літературний редактор *Олена Волосевич*
Технічний редактор *Надія Стахур*
Редактор *Ігор Мельник*
Відповідальний за випуск *Валентина Хомів*
Менеджер *Оксана Губич*

Свідоцтво держреєстру:
серія ДК № 3684 від 27.01.2010 р.

Підписано до друку 27.02.2012 р.
Формат 70x108/32. Папір книжково-журнальний.
Гарнітура OctavaC. Умовн. друк. арк. 22,58.
Умовн. фарбовідб. 22,84. Обл.-вид. арк. 21,16.
Наклад 1000 прим.

ПП «Видавництво «Апріорі»,
79000, м. Львів, вул. Сковороди, 4
тел./факс (032) 235-62-18, 275-59-22,
095-64-54-255, 098-07-22-050.
Для листування: 79000, м. Львів, а/с 242,
e-mail: apriori.knyga@gmail.com, www.apriori.lviv.ua

Про Івана Керницького (1913–1984) йде мова в книжці львівського письменника Романа Горака. Він був витіснений з нашої культури і приречений на довгі роки забуття. Василь Стефаник вважав, що таких письменників, як він, трапляється один на сто, а Микола Голубець, автор передмови до його першої книжки, стверджував, що таких письменників потрібно шукати вдень зі свічкою, як колись Діоген шукав удень зі свічкою людину. Іван Керницький вмів торкнутись найпотаємніших струн людського серця і був справжнім поетом з Божої ласки.

ISBN 978-617-629-062-9

9 786176 290629